

Prof. dr. LAZĂR URECHE

ACADEMICIANUL
VIRGIL ȘOTROPA
(1867-1954)

Editura NAPOCA STAR

Lazăr Ureche

•

ACADEMICIANUL VIRGIL ȘOTROPA (1867-1954)

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂSĂUD

© Complexului muzeul Bistrița-Năsăud, 2011
str. General Grigore Bălan, nr. 19,
cod poștal 420016, tel.: 0263-211063, fax: 0263-230046

ISBN 978-973-647-776-8

Prof. dr. Lazăr Ureche

**ACADEMICIANUL
VIRGIL ȘOTROPA
(1867-1954)**

Editura NAPOCA STAR
Cluj-Napoca, 2011

Memoriei tatălui meu, Lazăr Horațiu (1918-2011)

CUPRINS

INTRODUCERE.....	7
I. ASCENDENȚII	11
II. COPILĂRIA ȘI TREPTELE FORMĂRII INTELECTUALE	29
III. TREPTELE AFIRMĂRII PROFESIONALE	40
III.1. Ziarist la Brașov	40
III.2. Profesor la Năsăud	46
III.3. Preocupări culturale.....	59
IV. ISTORICUL	62
IV.1. Virgil Șotropa – arhivist.....	62
IV.2. Opera istorică.....	74
IV.2.1. Lucrări de sinteză.....	76
IV.2.2. Lucrări ce tratează epoca anterioară militarizării	79
IV.2.3. Lucrări privind înființarea graniței militare.....	92
IV.2.4. Lucrări privind perioada graniței militare năsăudene (1762-1851).....	105
IV.2.5. Lucrări ce se referă la perioada ulterioară desființării regimentului de graniță	136
IV.2.6. Articole de popularizare a istoriei	147
V. CONCLUZII	153
VI. BIBLIOGRAFIA OPEREI LUI VIRGIL ȘOTROPA.....	162

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRII	167
ANEXE	173
ABSTRACT.....	215
INDICE DE NUME.....	221
INDICE DE LOCALITĂȚI.....	228

INTRODUCERE

În mediul năsăudean, dar și într-un areal mult mai larg, Virgil Șotropa a fost și este perceput ca simbol al intelectualului onest și desăvârșit, un dascăl model și făuritor de conștiințe, istoriograful graniței năsăudene și publicistul remarcabil al „Gazetei Transilvaniei”, calități ce-i conferă statutul de mare patriot român, deși, în molcomia lui, nu l-a revendicat niciodată.

Virgil Șotropa provine din elita românească formată în jurul școlilor năsăudene ce activa în mediul sătesc încă din a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea. Prin tatăl său, cu școală preoțească și juridică, s-a apropiat de elita intelectuală românească a secolului al XIX-lea, pe care el însuși avea s-o onoreze, mai târziu, ca ziarist, profesor, om de cultură și istoriograf al districtului grăniceresc năsăudean, domeniu în care ne-a lăsat o operă de certă valoare, răsplătită cu titlul de membru de onoare al Academiei Române.

Viața și activitatea lui Virgil Șotropa reînvie aproape 9 decenii de istorie tulburătoare a românilor din Transilvania, reamintesc oameni, idei, fapte și frământări eroice, te fac să trăiești vremuri de speranțe nobile, devenite, în fine, realizări cu mare încărcătură națională. „De la redacția vechii gazete a lui George Barițiu („Gazeta Transilvaniei „n.n.”), până la *Arhiva Someșană* – nota, în 1968, Valeriu Șotropa, nepotul său¹ – un drum lung, o muncă asiduă, continuă, permanentă, fără oprire... În lupta pentru emanciparea culturală, politică și economică, dusă de frunțașii generației sale el a avut o parte însemnată².

¹ Valeriu Șotropa, cunoscutul istoric al dreptului românesc, a fost cercetător la Academia Română, Filiala Cluj-Napoca.

² V.E.Șotropa, *Profesorul Virgil Șotropa*, în *Steaua*, nr. 5, 1968.

Impresionanta sa activitate, ce se întinde peste o jumătate de veac, în domeniile didactic – ca profesor la Gimnaziul superior din Năsăud – , cultural, publicistic, arhivistic și, mai ales, istoriografic, este greu de separat. Complex și multilateral, el a fost omul epocii și al afirmării românilor din Transilvania, pentru care și-a pus în valoare întregul său potențial moral și intelectual.

Cu toate meritele sale incontestabile, Virgil Șotropa n-a beneficiat, încă, de un studiu monografic care să-i evidențieze puternica-i personalitate. Din timpul vieții sale datează doar trei articole, scrise de către contemporani cu prilejul a două evenimente marcante din biografia academicianului: pensionarea sa în 1933³ și alegerea lui ca membru de onoare a Academiei Române în anul 1943⁴. În anul 1967, cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea sa, fostul director al Arhivelor Statului din Năsăud, Ioan Rusu, prezintă într-un studiu mai amplu viața și activitatea lui Virgil Șotropa, scoțând în evidență, mai cu seamă, meritele sale în domeniul arhivisticii⁵. Tot cu ocazia sărbătoririi centenarului nașterii sale, la Năsăud a fost organizată o sesiune științifică comemorativă, una dintre lucrările prezentate în sala Casei de Cultură din Năsăud, la 3 decembrie 1967, văzând, apoi, lumina tiparului⁶. Activitatea profesorului Virgil Șotropa a fost prezentată, într-un studiu, însoțit de o bibliografie a operei sale, de către același Ioan Rusu cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la moartea acestuia și a 50 de ani de la apariția revistei *Arhiva Someșană*⁷. Activitatea istoriografică și personalitatea lui Virgil Șotropa au fost surprinse în două studii – e drept, de mică întindere, dar bine

³ Vasile Bichigean, *Omagiu profesorului Virgil Șotropa trecut la pensie cu începere de la 1 septembrie 1933*, în *Anuarul Liceului grăniceresc „G.Coșbuc” din Năsăud* (în continuare *Anuarul Liceului*), an școlar 1932/1933, Bistrița, 1933, p. 17-21.

⁴ Silviu Dragomir, *Virgil Șotropa*, în „Plaiuri năsăudene”, nr.1-3, București, 1943; Vasile Bichigean, *Noi academicieni năsăudeni*, în „Plaiuri năsăudene”, nr. 14-16, București, 1944.

⁵ I. Rusu, *Virgil Șotropa (1867-1954)*, în *Revista Arhivelor*, X, nr. 2, București, 1967, p. 269-278.

⁶ Gavril Istrate, *Amintiri despre profesorul Virgil Șotropa*, în *Arhiva Someșană* (serie nouă), II, Năsăud, 1974, p. 55-65.

⁷ Vezi Ion Rusu Sărățeanu, *La 50 de ani de la apariția revistei „Arhiva Someșană”. Virgil Șotropa fondator al revistei*, în *Arhiva Someșană* (serie nouă), II, Năsăud, 1974, p. 36-54.

condensate – de către nepotul său Valeriu Șotropa⁸. O scurtă prezentare a istoricului, ce conține date biografice mai importante și o selecție a lucrărilor publicate, apare în *Enciclopedia istoriografiei românești* în anul 1978⁹, iar un alt studiu, cu o serie de informații inedite privind ascendenții lui Virgil Șotropa, a apărut în anul 1996¹⁰. O analiză a activității sale istoriografice privind biserica secolului al XVIII-lea din arealul năsăudean aparține lui Carmen Dorlan¹¹. În anii 2004 și 2006, Ina Maria Șuteu (nepoata academicianului) publică postum câteva fragmente din *Amintirile* lui Virgil Șotropa, lăsate în manuscris de către acesta, sub titlul *Pagini de amintiri*¹². O ultimă referire sumară la viața și activitatea lui Virgil Șotropa constă într-o fișă biografică, întocmită de către profesorul năsăudean Ioan Lăpușneanu în anul 2009¹³. Din acest excurs bibliografic observăm faptul că nu există încă un studiu monografic privind viața și opera lui Virgil Șotropa. De aceea, elaborarea unei sinteze monografice referitoare la personalitatea academicianului – credem – se impune de la sine¹⁴. Viața tumultuoasă din tinerețe, pe când era redactor la „Gazeta Transilvaniei” (1892-1996), preocupările sale științifice, culturale și în domeniul arhivisticii, ce se întind peste 5 decenii, activitatea sa de făuritor de oameni și de caractere nobile, ca profesor la liceul din Năsăud, se cuvin a fi cercetate și prezentate cititorilor.

⁸ V(aleriu) E. Șotropa, *Profesorul Virgil Șotropa*, în *Steaua*, nr. 5, 1968; idem, *Virgil Șotropa*, în *Revista Arhivelor*, LV, vol. XL, nr.2, 1978, p. 196-204.

⁹ Vezi *Enciclopedia istoriografiei românești*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 315.

¹⁰ Vezi Lazăr Ureche, *Virgil Șotropa*, în *Studii și cercetări etnoculturale*, II, Bistrița, 1996, p.157-164.

¹¹ Vezi Carmen Dorlan, *Virgil Șotropa, istoric al bisericii secolului al XVIII*, în *Studia Universitatis „Petru Maior”*. *Historia*, nr. 3, Târgu Mureș, 2003, p. 85-96.

¹² Vezi Ina Maria Șuteu, *Pagini de amintiri*, în *Arhiva Someșană*, seria a III-a, nr. III, Cluj-Napoca, 2004, p. 495-505 și nr. V, Cluj-Napoca, 2006, p. 263-288.

¹³ Vezi Ioan Lăpușneanu, *Șotropa Virgil*, în *Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, p. 365-366.

¹⁴ Ideea elaborării unui astfel de studiu s-a născut în anul 1974, când susținusem lucrarea de licență *Virgil Șotropa*, la Universitatea „Al. I.Cuza” din Iași.

Aspectele de mai sus, precum și altele ce privesc ascendenții săi direcți (familia Șotropa), ori cele legate de treptele formării și afirmării intelectuale și de activitatea istoriografică a lui Virgil Șotropa, sunt principalele obiective ale întreprinderii noastre.

Elaborarea lucrării a impus o largă investigație științifică. Alături de studiile menționate mai sus, am consultat toate lucrările publicate de către Virgil Șotropa (în periodice, reviste de specialitate, anuare sau lucrări publicate în volum)¹⁵.

De asemenea, pentru elaborarea acestui studiu monografic, am utilizat presa vremii și numeroase izvoare editate și, mai ales, inedite, acestea din urmă aflate la Arhivele Naționale, Filiala Județeană Bistrița-Năsăud, grupate în mai multe fonduri, dintre care colecția *Virgil Șotropa*¹⁶ (cel mai important), „*Astra*”, *Despărțământul Năsăud*, *Administrația Fondurilor Grănicerești Năsăudene*, *Registre parohiale de stare civilă* (parohiile Maieru și Năsăud), *Vicariatul greco-catolic al Rodnei*, *Casina Română etc.*

¹⁵ Pentru acestea vezi Capitolul VI *Bibliografia operei lui Virgil Șotropa*.

¹⁶ Fondul Virgil Șotropa conține documente importante referitoare la familia Șotropa, date biografice privitoare la Virgil Șotropa, la activitatea sa profesională, culturală, istoriografică și arhivistică. De o mare importanță sunt documentele privind *Arhiva Someșană*, Muzeul Năsăudean și trecutul istoric al ținutului năsăudean, precum și scrisorile ce atestă corespondența creatorului de fond cu personalitățile științifice și culturale ale vremii. De asemenea, un însemnat număr de acte și documente provin de la unchiul său, Florian Porcius.

I. ASCENDENȚII

Familia Șotropa. Familia Șotropa este originară din localitatea Maieru, județul Bistrița-Năsăud, și poate fi urmărită documentar în această localitate încă de la jumătatea secolului al XVIII-lea. Deși o familie viguroasă, cu largi ramificații în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, numele de Șotropa a dispărut din Maieru de vreo 2 generații, el fiind întâlnit, totuși, în localitățile învecinate Poiana Ilvei¹ și Măgura Ilvei, acestea din urmă dezvoltându-se din așezările-matcă Maieru și Rodna.

Familia Șotropa face parte din acea pătură elitară românească ce a contribuit la racordarea societății românești transilvănene la exigențele dezvoltării civilizației moderne. A pătruns cu greutate în câmpul elităr prin pregătirea clericală a trei generații dintre ascendenții academicianului², cariera preoțească fiind considerată pentru secolul al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor o posibilitate reală de a dobândi un statut social mai bun care ar permite accesarea în rândul micii

¹ Ștefan Buzilă afirmă că Familia Șotropa este venită în Poiana Ilvei din Maieru cu ocazia sistematizării noii localități confiniare. Primul venit aici a fost Toma Șotropa, dar, același autor menționează în această localitate și pe preotul Iacob Șotropa, mort în 1788, la vârsta de 83 de ani (Ștefan Buzilă, *Monografia comunei Sâniosif sau Poiana*, Bistrița, 1910, p.2 și 103); vezi și Ofilat Varvari, *Comuna Poiana Ilvei*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2004, 366-370.

² Virgil Șotropa provine din 3 generații de preoți; pe lângă stră-străbunic și bunic, aici îl includem și pe Alexandru Șotropa, tatăl lui Virgil, care, pe lângă pregătirea juridică pe care a profesat-o, avea și o pregătire preoțească corespunzătoare. Vezi Arhivele Naționale. Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (în continuare: A.N.D.J.BN.), fond *Vicariatul Rodnei*, pach. II, dos.19.

nobilimi de provincie³. Familia Șotropa a străbătut un drum lung, de peste două veacuri, implicându-se în evenimente ce au marcat opera de renaștere națională în epoca modernă, contribuind la construcția statală din 1918, iar apoi la dezvoltarea democratică a societății românești.

Cel mai îndepărtat strămoș ce poate fi urmărit arhivistic a fost **Gherasim Șotropa**, fost preot în Maieru între 1774-1811⁴. Străbunicul lui Virgil, **Constantin Șotropa**, fiul popii Gherasim și al preotesei **Iftinia**, s-a născut în anul 1757 în Maieru⁵. El s-a căsătorit la 7 noiembrie 1781 cu Parasca (Paraschiva) „lui Ion Șotropa”⁶, căsătorie din care s-au născut 7 copii, dintre care doar 3 au avut norocul să atingă vârsta maturității: Iacob (bunicul lui Virgil), Nicolae și Ofilat⁷. Familia lui Constantin Șotropa a avut o stare materială destul de bună, căci, în primii ani ai secolului al XIX-lea, a donat Bisericii din Maieru 24 de florini pentru cumpărarea unui *Catechism*, editat de către tipografia Blajului⁸.

Iacob Șotropa (bunicul academicianului) s-a născut la 25 decembrie 1784⁹ – și nu în anul 1785, cum susțin unii¹⁰ – în localitatea Maieru. A urmat școala trivială din Maieru și, apoi, școala normală din Năsăud¹¹. În tinerețe, înainte de a se preoți, a fost subofițer în Regimentul de graniță năsăudean și a „participat la multe războaie”. În 1812 ajunsese cătană împărătească în armata lui Schwartzenberg, aliatul corpului expediționar din Marea Armată a lui Napoleon¹². În vara acestui an,

³ Vezi în acest sens Remus Câmpeanu, *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIII-lea*, Edit.Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p.125.

⁴ A.N.D.J. BN, fond *Registre parohiale de stare civilă*, inv.590, f.43 și inv.603, f. 2.

⁵ Idem.Colecția *Virgil Șotropa*, pach.XII, dos.170, f. 6-7.

⁶ Idem, fond *Registre parohiale de stare civilă*, inv.590, f. 8.

⁷ Ceilalți 4 copii (Savinia, născută la 27 iulie 1782, Nastasia, născută la 21 noiembrie 1887, Ileana, născută la 21 mai 1800 și Ioan, născut la 28 august 1802), au murit la vârste foarte fragede.

⁸ A.N.D.J.BN, fond *Registre parohiale de stare civilă*, inv. 590, f. 17.

⁹ *Ibidem*, f. 50.

¹⁰ Iulian Marțian (*Documente bisericești*, în *AS*, nr.7, Năsăud, 1927, p.37) și Valeriu Șotropa (*Virgil Șotropa, ...cit*, p.196).

¹¹ Vezi Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913, p. 64; Vasile Bichigean, *Poemation de secunda legione Valachica*, în *AS*, nr.3, Năsăud, 1925, p. 63.

¹² V.E.Șotropa, *Profesorul Virgil Șotropa*, în *Steaua*, nr.5, 1968.

împreună cu Tănase Bichigean din Telciu, au fost trimiși până la Danzig, iar la întoarcere spre trupele austriece ale prințului Schwartzenberg, l-au văzut pe Napoleon Bonaparte „călărind, în fruntea generalilor săi, în drum spre Rusia”¹³.

Nu cunoaștem, însă, care a fost pregătirea sa preoțească și unde și-a format-o. Fiind absolvent al școlii normale din Năsăud, este de presupus că Iacob Șotropa a urmat școala teologică la Blaj, foarte probabil cursul de morală (de scurtă durată)¹⁴. Cert este că el a fost un preot destoinic și bine apreciat nu numai de către credincioși, ci și de către vicarii Năsăudului, căci ajunsese „protopop de Maier”¹⁵.

Iacob Șotropa a fost numit, de către episcopul Ioan Bobb, preot în Maieru la 27 decembrie 1812¹⁶ și a slujit în această parohie până în anul 1850. El s-a căsătorit, spre sfârșitul anului 1812, cu Susana Halabori din localitatea Bozediu (jud. Mureș), născută în această localitate în anul 1789¹⁷. Din această căsătorie s-au născut 6 copii, dintre care doi rețin atenția cercetătorului: Anastasia (Susana), căsătorită cu academicianul

¹³ Vezi Virgil Șotropa, *Reflexiuni pe vârful Ineului*, în *AS*, nr.20, Năsăud, 1936, p. 257.

¹⁴ În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, formația intelectuală a preotului consta în câteva clase primare și, în cel mai fericit caz, în absolvirea cursului de morală, constând în câteva luni de studii la Blaj, sau chiar la Năsăud „sub îndrumarea vicarului” (vezi Mirela Andrei, *La granița imperiului. Vicariatul Rodnei*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2006, p. 142).

¹⁵ Vezi V.E.Șotropa, *Profesorul Virgil Șotropa ...cit.*, p. 71.

¹⁶ A.N.D.J.BN, fond *Vicariatul Rodnei*, dos.1, f. 1.

¹⁷ „Bunicul meu – nota peste ani Virgil Șotropa – era foarte batjocuritor. La sfințirea de preot erau doi sub patrafir și-i dă soțului o frișcă sub nas, așa că el sare. Episcopul zice: „stai, stai că nu-i gata”, crezând că vrea să se scoale din genunchi”. Pe bunica sa Susana, „când a adus-o moșul” și i-au „venit pe vedere frații” a pus „un om de-a băgat cireada în casa ofițerului (la Maieru, după desființarea sediului de companie a Regimentului năsăudean, a rezidat un comandant de stațiune cu grad de ofițer n.n.) și a spus că toată e a lui”, dar când au văzut „dealurile, casa mică, șura mică a popii au început a plânge că și-au măritat aci sora” (A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XII, dos. 170, f. 4.

Florian Porcius, cunoscutul botanist, și Alexandru, tatăl lui Virgil Șotropa¹⁸.

Iacob Șotropa a făcut parte din Consistoriul vicarial, ca primă instanță de judecată în Vicariatul Rodnei, iar, ca unul dintre „cei mai bravi preoți” din districtul grăniceresc al Năsăudului, a fost ales notarul forului vicarial¹⁹. Cei 12 membri ai acestui for erau aleși dintre cei mai distinși preoți din district, cu o ținută morală ireproșabilă, în cadrul soborului mare și apoi erau confirmați de către episcop²⁰. Nu încapă nicio îndoială că Iacob Șotropa s-a bucurat de un mare prestigiu în vicariat, căci, cu ocazia vizitei canonice din vara anului 1840 a episcopului Ioan Lemeni în „districtul vicarial”, acesta a ales să doarmă o noapte la Maieru, la preotul Șotropa²¹.

În calitate de notar al Consistoriului vicarial, Iacob Șotropa a adunat și salvat de la pieire multe documente vicariale, incendiate de către insurgenții maghiari în timpul revoluției de la 1848-1849²². El a avut „marele merit de a fi salvat, în 1848, arhiva bisericii, toate circularele vicărășești” – se confesa Virgil Șotropa, prin deceniul 4 al secolului trecut, fostului său elev, juristul și ziaristul Emil Boșca-Mălin. „Tot ceea ce a publicat – spunea el – Marțian și Buzilă, apoi eu, în legătură cu vicariatul năsăudean este spicuit din arhiva papei Iacob”²³.

¹⁸ Cei 6 copii au fost: **Ilișca**, născută la 7 octombrie 1813 (idem, fond *Registre parohiale de stare civilă*, inv. 603, f.5), **Anastasia**, născută la 1 noiembrie 1916 (*ibidem*, f.6), **Secund**, născut la 11 februarie 1819 (*ibidem*, f.8), **Alexandru**, născut la 8 august 1821 (*ibidem*, f.10, însă a murit la scurtă vreme), **Petru**, născut la 15 decembrie 1822 (*ibidem*, f. 12) și **Alexandru**, tatăl lui Virgil, născut la 10 februarie 1824 (*ibidem*, f.14). **Secund Șotropa** a urmat teologia la Blaj, dar a murit în timpul studiilor, așa cum rezultă dintr-o scrisoare a fostului protopop Alexandru Boeriu, adresată lui Alexandru Șotropa, la 13 decembrie 1886, în care spune că a fost „bun amic cu Șotropa Secundu” și „pe acest escelent tânăr l-am petrecut la eternitate în urma unei boli nesuportabile” (idem, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XXV, dos. 380, f. 155).

¹⁹ Vezi Macedon Pop, *Activitatea vicarilor foranei episcopești greco-catolici din districtul Năsăudului, de la înființarea vicariatului până la Anchidim Popo inclusiv*, Budapesta, 1875, p.48.

²⁰ Mirela Andrei, *op.cit.*, p.60.

²¹ Vezi Grigore Moisil, *Autobiografie*, în *AS*, nr.4, Năsăud, 1926, p.29.

²² Vezi Iulian Marțian, *Documente bisericești*, în *AS*, nr.7, Năsăud, 1927, p.37.

²³ Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa*, ms., p.9.

Anii 1848-1849, ai revoluției din Transilvania și Ungaria, au fost extrem de sollicitanți pentru familia Șotropa; atât Alexandru, fiul, cât și ginerele, Forian Porcius, au fost implicați în evenimentele de la 1848-1849, ca „instigatori” și „periculoși” pentru unguri, fapt ce a dus la descinderea la casa popei Iacob a unei companii de honvezi, soldată, în final, cu arestarea celor doi.

Nevoit să explice vicarului năsăudean unele aparente nereguli care s-au întâmplat în parohia sa, în anul 1849, Iacob Șotropa motivează situația creată prin următoarea adresă:

„Pre cinstite domnule Vicar!

Stările mele împrejur, așa sunt de triste, cât sufletul numai un pic stă în mine, nu numai că nu pociu scrie, ba abia suflu.

Din lăudata Poruncă 294 în 7 martie 1850, nr.265, cu durere și rușine căpătate, care în toată vremea preoției mele nu mai s-au întâmplat.

În contra adusei pâre, vai de capu meu, pentru servita cununie împotriva statatoarelor orânduiei.

Răspund scurt cum că:

Domnului vicareș nu(-i) sunt nici a 100-a parte de patimele mele cunoscute, câte am pătimit eu, după trecerea sfinției tale la Galizia. Juguri după juguri ne-au venit, până mai pe urmă, două cumpanii (companii) mi-au înconjurat casa și ce am avut mai scump am jertfit și mi-au răpit și toată puterea o am pierdut, ba trebuie o tare putere că un jug întreg mi-au pus panganatiile (baionetele n.n.) și pistoalele mie și preotesei în piept, ba și sebiu asupra capului.

În starea aceasta jalnică, poate fiecare socoti cum mi-a fost mie!

De atunci, n-am nicio zi bună, nici o-i ave(a), fiindcă toate stările împrejur mi-s înapoi mergătoare.

După depărtarea rebelilor de aici, în a cărora lecuire (locuire n.n.) în comanda regimentului, n-au fost nicio odihnă în rânduiala bisericească. Au venit 3 preoți care au fost răpiți de unguri din districtu(l) Jiboului și nedepărtați de districtul lor au șezut mai multe săptămâni în satele noastre, neavând cine face slujbă bisericească, poporenii mei, în vremea neputinței mele, cu mare bucurie i-au primit și slujbă după slujbă au dat pentru morți și pentru vii, care se află la regiment, în care vreme am fost neputincios a sluji.

Încredințați fiind cu dânșii poporenii mei, au fost la noi un jeler mai mulți ani în servire, care s-au fost îndrăgit cu o fată și, din iubirea lor, prin neștiința mea, s-au rugat la unu(l) dintre cei 3 preoți să-l cunune.

Vremurile de atunci numai nouă ni-s cunoscute. Popi(i) i-au cunutat, negândind deoarece va veni împotriva legilor sau a parohului satului ceva împiedicare, în a căroră mâni a fost tot poporul Maierului.

Așadar, cu rugare întemeiez această rezoluție a mea și mă rog în tristele mele stări împregiur, ca un părinte în Cristos, să le inimești, că pe altul n-am după Dumnezeu fără numai pe Domnia Ta.

Maier în 12 martie 1850

Iacob Șotropa, paroh²⁴.

Descinderea insurgenților maghiari la casa preotului Șotropa avea să-i producă și pagube materiale ce însumau 454 florini v.a. (valoare austriacă)²⁵.

Toate suferințele și amenințările la care a fost supus vrednicul preot aveau să-i grăbească sfârșitul vieții, care și sosise la 23 mai 1850²⁶. Vestea morții sale a ajuns la cunoștința vicarului Macedon Pop, care trimite poruncă preotului capelan (devenit paroh, după moartea lui Șotropa) Ioan Hangea din Maieru să pregătească funerariile înaintașului său, așa cum rezultă dintr-o adresă înaintată vicarului de către acesta. „Prea cinstite Domnule Vicareș – se arată în adresă – Pogrebenia (înmormântarea n.n.) sau astrucaria (îngroparea) fratelui paroh Iacob Șotropa s-au săvârșit după orânduiala, poruncită din 23 a.c., prin preoții orânduieți sâmbătă înainte de amiazăzi, în 25 mai 1850, și, pe lângă aceștia s-a mai adaos fratele părinte Anton (Mălai n.n.) din Leșu... Maieru, 26 mai 1850. Iohann Hangia, Paroh²⁷.”

Alexandru Șotropa, tatăl academicianului, s-a născut la 10 februarie 1824, în localitatea Maieru²⁸, fiind al VI-lea copil, și ultimul, al

²⁴ A.N.D.J.BN, fond *Vicariatul Rodnei*, pach.II, dos.19, f. 31.

²⁵ *Ibidem*, pach.I, dos. 17, f.8. În timpul revoluției de la 1848-1849, localitatea Maieru a fost jefuită de către aceiași insurgenți de 26 vite, 1496 mierțe de ovăz, 1683 „porții de fân și 120 bani în bancnote coșutiene, iar din «porunca comandanților s-au mai jefuit de 1016 florini», bani și vite” (*ibidem*, f.85).

²⁶ Idem, fond *Registre parohiale de stare civilă*, inv. 603, f.16. În Registrul parohial Maieru vârsta este trecută 67 ani și 3 luni (în realitatea 66 ani și 5 luni), iar motivul morții „slăbiciune” (*ibidem*).

²⁷ Idem, fond *Vicariatul Rodnei*, pach.II, dos.II, dos.19, f.55.

²⁸ Idem, fond *Registre parohiale de stare civilă*, inv. 603, f. 14. Valeriu Șotropa susține eronat anul nașterii, 1820, precum și cel al morții, 1880 (vezi Valeriu Șotropa, *Virgil Șotropa*, în *Revista Arhivelor...*, p. 196).

soților Iacob și Susana Șotropa²⁹. El își începuse studiile la școala primară națională din Maieru, unde, în anul 1834, figurase în *Cartea de aur*, ca elev distins la învățătură³⁰.

Această *Carte* era, de fapt, un registru în care erau menționați toți „elevii silitori și premiați”, începând cu anul 1828, din școlile fostului district grăniceresc năsăudean (institutul militar, școala normală, școlile triviale, iar, în primii ani, și cei din școlile primare naționale)³¹. A urmat, apoi, cursurile Școlii normale din Năsăud, iar după absolvirea acesteia Liceul Academic (piariștilor) din Cluj. Aici îl cunoscuse bine pe Avram Iancu și „cu toate că nu erau conșcolari (colegi de clasă n.n.), trăiau în bune raporturi..., se plimbau și cu predilecție rezolvau împreună probleme mai grele matematice”³².

Profesorii de la Liceul piariștilor din Cluj erau „pedagogi eminenti”, iar unii dintre ei cu adevărați erudiți și adepți ai curentului reformist maghiar, partizani ai reformelor politice de tip aristocratic și exclusivist, potrivit cărora Ungaria trebuia „să devină un stat național maghiar”, care să includă, bineînțeles, și Transilvania³³.

Sub acest impuls, tineretul studios român de la școlile înalte urmărește cu atenție tendințele reformismului maghiar, căutând să-și afirme propria-i conștiință națională³⁴. Așa a luat naștere, în 1844, *Societatea de citire a tinerimii române* din Cluj, una dintre primele de acest gen din Transilvania. Președintele acestei societăți academice a fost tânărul avocat Alexandru Bohățel, iar printre cei 30 de „mădulari” ai societății care au plătit taxa pe anul 1844, alături de Avram Iancu, Ioan Pușcariu, Alexandru Papiu Ilarian, Nicolae Popea etc. apare și numele lui Alexandru Șotropa (al XVI-lea de pe această listă)³⁵. Alexandru Papiu

²⁹ Alexandru mai avuseră un frate cu același nume (născut la 8 august 1821), care muriseră înainte de nașterea sa.

³⁰ Vezi Virgil Șotropa, *Năsăudul de altă dată*, în *Arhiva Someșană*, nr. 19, Năsăud, 1936, p. 33.

³¹ *Ibidem*, p.31-32.

³² A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXI, dos. 318, f. 1.

³³ Vezi Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, ediția a II-a, Edit. Științifică, București, 1968, p. 30-31.

³⁴ *Ibidem*, p. 32.

³⁵ Ioan Vaida, *Pagini din viața lui Alexandru Bohățel*, în *Arhiva Someșană*, nr.27, Năsăud, 1940, p. 136. Valeriu Șotropa susține că Alexandru Șotropa a fost coleg

Ilarian și Nicolae Popea redactează și o modestă publicație săptămânală, intitulată „Zorile pentru minte și inimă”, în care își îndeamnă poporul să propășească, deocamdată, „pe teren cultural”³⁶.

La Liceul Academic din Cluj, Alexandru Șotropa a terminat Facultatea de științe juridice, după care, foarte probabil, a urmat cursurile de cancelist, la Tabla Regească din Târgu Mureș. Apoi, a urmat și terminat teologia în Blaj, căci, în 1848, într-un document din arealul revoluționar năsăudean, figurează ca absolvent de teologie³⁷.

Nu avem informații despre activitatea sa din primele luni ale revoluției de la 1848. Cert este însă faptul că, în zona Năsăudului, Alexandru Șotropa era o personalitate bine cunoscută în rândurile fruntașilor români din acea vreme. Scrisoarea adresată „La preavrednicul de toată cinstea, domnul candidat Alexandru Șotropa în Maieru. Cu mare grabă”³⁸, sprijină afirmațiile noastre.

În acele zile tulburi, Alexandru Șotropa, absolvent în teologie, se afla la Maieru, la casa tatălui său, preotul Iacob Șotropa³⁹. Scrisoarea i-a fost adresată cu scopul de a răspândi conținutul ei în rândurile grănicerilor. De fapt, este o **proclamație**, intitulată *Către ostașii grăniceri români din Ardeal*, prin care aceștia erau îndemnați să arate încredere și supunere față de împăratul austriac și să nu dea ascultare propagandei maghiare. „Nu perdeți timpul – se arăta în proclamație – arătați toate năpăstuirile voastre cât mai curând la împăratul”⁴⁰. Totodată, se preciza faptul că „în 30 mai 1848 Dieta Transilvaniei adunată la Cluj proclamă uniunea, adevă întruparea de tot și prefacerea Ardealului în Ungaria” și, prin urmare, „se desleagă pe sine de către marele principe al Transilvaniei; acelaș este într-o persoană și împărat al Austriei de cătră care nu vă poate despărți nimeni, căci el este tot Ferdinand I și pentru voi, care în adunarea

de studii la Liceul Academic din Cluj cu Al. Papiu Ilarian (vezi Valeriu Șotropa, *Virgil Șotropa ...* p. 196).

³⁶ Silviu Dragomir, *op.cit.*, p. 34.

³⁷ Vezi Virgil Șotropa, „*Pagini memorabile de la 1848*”, în *Arhiva Someșană*, nr.3, Năsăud, 1925, p.6. A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXI, dos.318, f. 3.

³⁸ Virgil Șotropa, *Pagini memorabile*, p. 6.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 7.

generală a românilor (*de la Blaj din 3-5 mai 1848 n.n.*) ați protestat în contra uniunii, e totodată și mare principe al Transilvaniei.

Deci voi soldaților grăniceri români, mai înainte de a face un paș, să cereți a vi se desluși curat constituțiunea țarei noastre, care să fie și românească după pofta națiunii române dechierată în adunarea generală, pe care voiți a jura cum jură toată armata monarhiei. Să vi se împărtășească și forma jurământului prin ofițeri și preoți și înainte de a vă jura supt steag... Această cerere a voastră e dreaptă și nu este păcat al nesubordinanții, pentru că și soldații încă au dreptul să știe pe ce nume și pe care așazăminte jură... Pe voi astăzi vă îndatorește numai porunca împăratului și numai la comanda acelora să vă supuneți, cari vă vor arăta subscrierea adevărată a numelui împăratului Ferdinand I⁴¹.

Această proclamație trebuia răspândită înaintea adunării grănicerești din 10 iulie 1848 de la Năsăud, adunare în cadrul căreia satele confiniere năsăudene și-au alcătuit un memoriu către împărat ce cuprindea 19 puncte și conținea revendicări specifice ținutului grăniceresc⁴². Întrucât delegația desemnată cu prezentarea memoriului Curții de la Viena n-a obținut aprobarea Comandei Generale a Transilvaniei din Sibiu, la care s-au adăugat acțiunile de teroare întreprinse de unguri contra românilor, grănicerii năsăudeni se adună pentru a doua oară la Năsăud în zilele de 13-14 septembrie 1848, unde protestează contra „uniunii” și cer revocarea ei. Totodată, iau în dezbatere memoriul întocmit către împărat în 10 iulie și după o mai largă consultare și o redactare finală decid să-l înainteze monarhului austriac printr-o delegație compusă din sergentul Gavrilă Pop și învățătorii Florian Porcius și Vasile Nașcu, la care se adaugă și căpitanul Leontin Luchi⁴³.

Între timp, zona Năsăudului, cunoscută pentru atașamentul față monarhia austriacă, dar și pentru apărarea și promovarea intereselor naționale românești, a devenit țintă de atac din partea forțelor revoluționare maghiare, mai cu seamă din toamna anului 1848, când regimentul de graniță năsăudean, condus de către colonelul Urban,

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Despre conținutul revendicărilor vezi *ibidem*, p. 9-10. La această adunare a participat și Iacob Șotropa în calitate de preot al Maierului, căci dintre cei 2 delegați aleși din fiecare sat grăniceresc, unul trebuia să fie „negreșit” preotul, căci el știa cel mai bine „nevoile și lipsurile săteanului” (*ibidem*, p. 9).

⁴³ *Ibidem*, p.16.

reprezenta un simbol al rezistenței românești în nord-estul Transilvaniei. Spre Năsăud alergaseră mii de țărani români din comitatele învecinate, prizoniți de către cetele nobiliare maghiare, cerând înrolarea lor în regiment.

În aceste condiții, orice român bănuț de „naționalism” și de credință față de împărat a fost urmărit cu atenție de către insurgenții maghiari. Din toamna anului 1848 și până în vara anului 1849, ținutul Bistriței și Năsăudului devenise teatru de război între trupele grănicerești năsăudene și forțele maghiare, teritoriul fiind ocupat în două rânduri de către Iosif Bem⁴⁴.

În perioadele de ocupație, mai multe detașamente maghiare ce staționau în satele grănicerești din arealul năsăudean cutreierau localitățile românești, făcând rechiziții de război, devastând biserici, incendiind arhive și construcții importante și au arestat pe cei suspecți. „În noaptea de 30 spre 31 martie (1849 n.n.) o companie de hovezi condusă de căpitanul Schick și trimisă anume din Năsăud la Maieru, deținu acolo pe fiul popii, pe teologul absolvent Alexandru Șotropa și pe cumnatul acestuia învățătorul Florian Porcius, îi legă în fiare și a doua zi, împreună cu alți prizonieri” și anume „învățătorii Avacom Anca și Iacob Moisil și cu primarul din Șanț îi escortă la Năsăud”⁴⁵.

Alexandru Șotropa, care „tocmai absolvise teologia în Blaj”, se afla, împreună cu Florian Porcius, la Maieru, de unde urmăreau desfășurarea evenimentelor. Presimțind că sunt denunțați maghiarilor ca periculoși, ei „s-au retras într-o casă pe un deal din apropiere, numit Măgura”. Presiunile și amenințările cu moartea la care au fost supuși preotul Iacob Șotropa și soția sa Susana, i-au determinat pe cei doi să iasă din ascunzătoare și să coboare spre casă, unde, „fără interogator, sunt

⁴⁴ Despre aceste lupte vezi îndeosebi Virgil Șotropa, *Pagini memorabile ...*, p.1-20 passim; idem, *Din zilele de sbucium ale anilor 1848-1849*, în *Arhiva Someșană*, nr. 6, Năsăud, 1926, 9.1-15; idem, *După revoluția din 1849*, în *Arhiva Someșană*, nr. 7, Năsăud, 1927, p. 1-23; *Ziarul sergentului Simion Domide*, în *Arhiva Someșană*, nr.19, Năsăud, 1936, p.54-72; Ioan Pop, *Istoria Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud (1762-1851)*, Edit. Ardealul, 1999, p.148-170 passim.

⁴⁵ Vezi Virgil Șotropa, *Din zilele de sbucium ...* p. 14; Florian Porcius, *Autobiografie*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p.64-65.

deținuți, puși sub pază, iar ziua următoare legați în fiare și escortați spre Năsăud⁴⁶.

Susana Țotropa, femeie curajoasă, „înțeleaptă și rezolută”, i-a urmat cu o căruță la Năsăud, încercând să-și elibereze fiul și ginerele. După o zi în oraș, cei doi sunt trimiși sub escortă la Cluj, îndrăzneța preoteasă plecând în urma acestora până la Gherla și, la fiecare popas, a dat bani ofițerilor, sperând că în acest chip va îndulci soarta arestaților. Rămânând fără bani și alimente de aici a fost nevoită să întoarcă la Maieru, iar Alexandru Țotropa și Florian Porcius au fost încarcerați în Cetățuie (Fellegvár)⁴⁷.

În Cluj fuseseră închiși în cazematele din fortăreață și au fost ținuți aici 18 săptămâni, până la sosirea trupelor austriece și rusești. În închisoare trăiau cu frica apăsătoare a morții, căci în orice moment „nu erau siguri de viață”, aproape în fiecare zi au fost scoși pentru a fi „martori oculari la executarea câtorva soți de suferințe”, ultima dintre acestea fiind cea a preotului lutheran Stephan Ludwig Roth⁴⁸. Totuși, Țotropa și Porcius au avut parte de un tratament mai uman, la aceasta contribuind, desigur, Alexandru Țotropa, care învățase bine ungurește la școlile din „Cluj și Oșorhei” (Târgu Mureș) și vorbea cu ofițerii garnizoanei din Fellegvár în această limbă. Nu de puține ori – mărturisea peste decenii Virgil Țotropa – bunica sa, Susana, „ducea la Fellegvár căruțe pline cu de toate... să elibereze pe tata și pe Porcius”, ajutată fiind de către groful Eszterházy (care fusese la băile din Rodna) și de către episcopul greco-catolic Lemeni⁴⁹, ce dormise în casa popei Iacob în anul 1840. Dovada tratamentului mai blând de care se bucurau Țotropa și Porcius în închisoare este și scrisoarea din 10 iulie 1849 a comandantului garnizoanei Clujului, locotenent-colonelul Anton Berzenczei, către

⁴⁶ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Țotropa*, pach. XXI, dos.318, f. 3. Vezi și Virgil Țotropa, *Amintiri și impresii*, în *Transilvania*, LIII, nr. 9, 1922, p.596.

⁴⁷ A.N.D.J.BN. colecția *Virgil Țotropa*, pach.XXI, dos. 318, f.3-4. Florian Porcius fusese avertizat încă din ianuarie 1849 de către Mihail Pop din Maieru că ar fi sosit ordin ca el să fie „prins și escortat la Năsăud” și „numaidecât – mărturisește el în *Autobiografie* – „am apucat drumul la Ilva Mare, iar de aici la Dorna în Bucovina” (Florian Porcius, *Autobiografie*,... cit..p.64).

⁴⁸ Vezi Florian Porcius, *Autobiografie*...p, 65; Virgil Țotropa, *Amintiri și impresii*..., p.597-598.

⁴⁹ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Țotropa*, pach.XII. dos.170, f.9

comanda închisorii: „Conform ordinului adresat în 9 c. acestei comănduri de către dl Carol Szentiványi, comisar guvernial investit cu putere discreționară în întreaga țară, Florian Porcius din Rodna și Alexandru Șotropa din comuna Maieru a regimentului năsăudean, cari au fost arestați în Fellegvár, dar cu promisiunea comisarului, pentru a li se ușura soarta, încă de mai mult sunt aplicați în cancelarii de războiu; după ce nu sunt calificați pe mai departe pentru pușcărie, îndată ce districtul lor va fi curățit de dușmani, au să fie liberați să plece acasă, îndrumându-i comănduirea ca după alungarea dușmanului din ținutul lor natal să se prezinte la comănduirea pieții spre a obține pașapoarte”⁵⁰.

Înainte de eliberare, ei plănuiau să fugă în munți la oștile lui Avram Iancu. Întâlnindu-se cu Iancu în Cluj, la scurtă vreme după revoluție și povestindu-i intențiile lor, acesta îi replicase lui Șotropa: ”Te vei mira, frate Alexandre, dacă îți voi spune că mai bine ați făcut c-ați rămas în Cluj. Așa v-ați mântuit viața. Altfel, zeu, nu știu cum o pățiați, căci în timpul din urmă moșii mei, după cele experiențe cu Dragoș și cu mulți alți spioni, nu mai aveau încredere în niciun nădrăgar și cum se apropia cineva îmbrăcat în haine nemțești de sentinele ori (de) trupele noastre îi strigau să întoarcă și, dacă nu asculta, pușcau în el”⁵¹.

La 24 iulie 1849 toți cei 19 deținuți, originari din ținutul bistrițean, primesc pașapoarte prin care erau eliberați, fiind „dimiși acasă în nădejdea că se vor purta cu lealitate față de guvernul maghiar și se vor strădui să determine și pe rudeniile lor la simpatie față cu națiunea maghiară”, iar „autoritățile sunt rugate ca numiții să nu fie împiedicați în drumul lor și să li se îngăduie pretutindeni trecere liberă”⁵².

Din scrisoarea lui Florian Porcius, datată 6 august 1849, trimisă din Năsăud lui Vasile Nașcu, aflat cu regimentul năsăudean în Bucovina,

⁵⁰ Virgil Șotropa, *Adause la biografia lui Florian Porcius*, în *Arhiva Someșană*, nr.8, Năsăud, 1928, p. 70.

⁵¹ Idem, *Amintiri și impresii ...*, p.599.

⁵² Idem *Adause la biografia lui Florian Porcius ...*, p.71. Este adevărat că aceste pașapoarte au fost eliberate „mai mult de frică decât de bună voie”, căci, încă din iunie, armatele rusești pătrunseră în Transilvania prin Valea Rodnei și nimeni nu „mai avea grija foștilor prizonieri, nici în Cluj și nici în drumul lor spre casă” (*ibidem*).

constatăm faptul că Alexandru Țotropa a rămas în Cluj, fiind și el eliberat, „dar din cauză de boală n-a putut să plece spre casă”⁵³.

După revoluție, Alexandru Țotropa a fost numit percepător regesc la Gheorgheni (februarie 1850)⁵⁴, dar și-a dorit să îmbrățișeze preoția în Maieru, având și pregătire teologică la Blaj. În acest sens, candidatul în teologie dă vicarului năsăudean o încredințare, „prin bătrânii satului”, solicitându-i un post de preot în această localitate, așa cum rezultă din documentul de mai jos:

„Întărire

Subscrisul prin bătrâni[i] satului Majer dau acestu reversu satului, cum că totdeauna fiindu plecatu spre statu[l] preoțimi[i], la care și cunoștințe de lipsă ne-am câștigat, însă acum din lipsă de episcopu⁵⁵ fiind silitu a cuprinde altă deregătorie, dacă trebile diocesane se vor întogmi și organiza, mă făgăduiesc cu toată inima la satul și oameni[i] pe care totdeauna i-am iubit, când trebile se vor întogmi, cum că mă voi întoarce, care bătrânilor Dănilă Ilieș și Maței Ratz așa le dau cunoscutu cum că inima me[a] și plecarea către a mei oameni și seteni să le dee de știre.

Năsăud, 8 martie 1850

Alexandru Țotropa, candidatu de teologie”⁵⁶.

Nu cunoaștem motivele pentru care Alexandru Țotropa nu a ajuns preot la Maieru, mai ales că, în mai 1850, parohul acestei localități, Iacob Țotropa (tatăl), decedase și, fostul preot ajutor (capelan), Ioan Hangea, devenise preot paroh⁵⁷.

Alexandru Țotropa a rămas înalt funcționar regesc la Gheorgheni până către anul 1870. A fost un funcționar conștiincios, așa cum rezultă

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Țotropa*, pach. XX, dos.380, f.122.

⁵⁵ Episcopul Ioan Lemeni a fost suspendat din funcție de către generalul Puchner și apoi silit de către guvernatorul Transilvaniei să demisioneze la începutul anului 1850.

⁵⁶ A.N.D.J.BN, fond *Vicariatul Rodnei*, pach.II, dos.19,f. 30.

⁵⁷ Parohia greco-catolică a Maierului primise, după moartea lui Iacob Țotropa, capelan abia în 1866, în persoana nou hirotonitului Vasile Groze. Vezi Mirela Andrei, *op.cit.*, p.208.

din recomandările inspecțiilor financiare din Târgu Mureș, Cluj și Bistrița, când, la 9 septembrie 1864, fusese promovat de către Direcția Financiară a Transilvaniei într-o funcție mai înaltă⁵⁸, ajungând președinte al Consiliului de inspecție pentru exploatarea pădurilor și cea de controlor la Perceptoratul Reghinului (Perceptor Major Regin)⁵⁹.

Încă de la înființarea „Astreii” în 1861, pe când se afla la Reghin, a devenit membru al Asociației, căci într-un act din 29 iunie 1862 el figurase ca plătitor al cotizației de membru pe anul anterior cu suma de 5 florini v.a.⁶⁰, iar ca tânăr funcționar participa la petrecerile tinerimii și făcea excursii cu pluta pe Mureș, iar o dată a ajuns și la Sibiu cu o trăsură trasă de 4 cai – „raritate pe atunci” – și „a petrecut cu tineretul de la Academie⁶¹ și cu amployații români”⁶².

Este evident faptul că, încă de la început, Alexandru Șotropa a dorit să activeze profesional în zona Năsăudului. Dacă în 1850 n-a reușit să fie hirotonit preot la Maieru, în 1861, odată cu înființarea districtului românesc al Năsăudului, va încerca să devină funcționar al acestei instituții administrative. În ședința reprezentanților comunelor foste grănicerești din 18 aprilie 1861 a fost ales membru al comitetului însărcinat cu „ducerea” treburilor districtului până la numirea „căpitanului suprem”⁶³. După numirea acestuia în persoana lui Alexandru Bohățel, la 5 iunie 1861, Șotropa face parte din comitetul provizoriu reprezentativ al districtului constituit în ședința din 19 iunie, prezidată de către însuși căpitanul suprem⁶⁴, apoi a candidat pentru funcția de notar și perceptor al districtului, fiind ales în cea din urmă funcție, „prin pluralitatea voturilor”, în ședința din 20 iunie⁶⁵. N-a ocupat-o nici pe aceasta, deși este încurajat de către Vasile Nașcu, aflat la Viena în toamna anului 1861, să-și pregătească candidatura, așa cum rezultă dintr-o scrisoare a acestuia

⁵⁸ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXV, dos. 380, f. 126..

⁵⁹ *Ibidem*, pach. XII, dos.170, f. 2.

⁶⁰ *Ibidem*, pach.XXV., dos. 380, f. 110.

⁶¹ Este vorba de studenții de la Academia de Drept din Sibiu.

⁶² A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XII, dos. 170, f. 2.

⁶³ Vezi Ioan Vaida, *Pagini din viața lui Alexandru Bohățel*, în *Arhiva Someșană*, nr.27, Năsăud, 1940, p. 142-143.

⁶⁴ Vezi Simion Lupșan și Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăud. 1861-1876. Contribuții documentare*, Edit. Fundației „George Coșbuc” Năsăud, [Bistrița], 2003, p.150.

⁶⁵ *Ibidem*, p.160-161.

adresată vicarului Grigore Moisil la 9 octombrie 1861. „Se lucră pentru organizarea perceptoratelor în Transilvania; bine ar face drept aceea Alexandru Șotropa să competeze de timpuriu la districtul nostru, unde numai un perceptorat are să rămână pe viitor”⁶⁶. Nu cunoaștem, însă, motivele pentru care acesta nu a participat la concurs, căci la 3 decembrie 1863, același Nașcu scrie, oarecum dezamăgit, vicarului năsăudean că „ofertul lui Șotropa nu-i trimis din Transilvania încoace” (în Viena n.n.)⁶⁷.

Cert este faptul că postul de perceptor la districtul Năsăudului l-a interesat și în anii următori, așa cum se poate constata și din scrisoarea trimisă cumnatului său, Florian Porcius (vicecăpitan districtual), din Gheorgheni la 16 august 1867: „Mai multe stațiuni de perceptorate de I clasă au devenit vacante. În luna trecută eu am competat pe una din acestea. După promisiunile făcute de la superiorimi am speranța că voi și dobândi. Înțelegând acum din epistola ta despre pensionarea lui Brumariu (fost perceptor la Năsăud n.n.), numaidecât m-am adresat unui cunoscut în Sibiu pentru câștigarea postului din Năsăudu. Odată numai e beleaua, că cunoscutul meu este un amplotat de cei mai mărunți...”⁶⁸.

La Gheorgheni, în anul 1864 Alexandru Șotropa s-a căsătorit cu Ana Csanyi, o româncă cu numele maghiarizat⁶⁹. Din această căsătorie s-au născut 2 copii, ambii cu numele de Virgiliu; primul a murit la vârsta de nici 3 ani, la 15 decembrie 1867, bolnav de tifos⁷⁰, iar al doilea, viitorul academician Virgil Șotropa, s-a născut la 5 decembrie 1867. Dar, la scurtă vreme, când al doilea copil împlinise abia 1 an și o lună, o nouă

⁶⁶ Virgil Șotropa, *Corespondența lui Nașcu cu Moisil și Petri*, în *Arhiva Someșană*, nr. 11, Năsăud, 1929, p.66.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 75.

⁶⁸ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.III, dos. 43, f. 56.

⁶⁹ Alexandru Șotropa susținea că soția lui a fost dintr-o familie pur românească al cărei nume Cenan ori Ceanan (din Cean) fusese maghiarizat arbitrar în Csani, așa cum s-a întâmplat cu multe familii românești. Vezi Basiliu Bașotă *O monografie a Văii Rodnei*, în *Arhiva Someșană*, nr.26, Năsăud, 1939, p. 80.

⁷⁰ Într-o scrisoare adresată lui Florian Porcius la 20 decembrie 1867, Alexandru Șotropa îi comunică acestuia că „în 15 l.c., între 8 și 9 ore de sară copilășul nostru Virgiliu, cel mai scumpu-ne odoru, după o boală (tiphus) cumplită de 8 zile au muritu. În mormântarea a fostu în 17 l.c., când de la cea mai mare bucurie și desfătare ne-am luat ziua bună” (A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.III, dos.43, f.69).

nenorocire se abate asupra perceptorului: moartea soției, întâmplată la 11 ianuarie 1869.

Durerea și amărăciunea prin care a trecut le destăinuie aceluiași Florian Porcius într-o scrisoare, trimisă din Gheorgheni la 15 ianuarie 1869: „Nu știu cum să încep această epistolă. Sunt disperat, aproape de a-mi pierde mintea – scria cumnatului său. Socotește numai la ce probă sunt pus și cum m-a pedepsit Dumnezeu. În noaptea de 10 către 11 a lunii curgătoare la 2 ore ne-au murit beata nevastă după o boală nervoasă de abia 2 săptămâni. Toate le-am probat, consilii peste consilii de doctori și toate în zadar. N-am putut eu păcătui înaintea lui Dumnezeu așa de tare că... să fi tot răpitu și omorâtu și și atunci ar fi fostu pre gre o pedeapsă ca asta pe capul meu.

Tot Sz[en]tmikloșul și jurul o jelesce. Apoi, să vezi bieții soci. Înainte cu 2 luni le-au muritu feceorul cel mai mare, avocatul în Keresztur, și acum săraca Nina. Ți se rupe inima de durerea bieților bătrâni.

N-au avut seraca nevasta nici un picu de încredere să mai trăiască, așa de greu au ocupat-o boala. În zadar ei ziceau că la vara viitoare vom merge acasă, că asta până au trăitu foarte tare au doritu ca să se întâlnească cu voi, cum zic, în zadar că numai așa ie îmi răspundea că dacă n-am mers până acum, ea până-i lumea nu va mai merge că nu va trăi.

În zilele mai din urmă și-au luat ziua bună de la voi. Dumnezeu, ce bine ai făcut când ai dat lacrimi la om, acestea să nu fie ar trebui de sute de ori să plesnească inima omului. V-au salutat și pe voi și zice că pe ceea lume numai cu dorul se duce de a vă putea vedea.

Am rămas văduvu – scria cu amărăciune Alexandru – cu un copilașiu Virgil de un an și o lună, de câte ori mă uit la el îmi plânge inima. În ceasul morții, beata nevastă me-au încredințat purtarea-i de grijă și asta voi să și împlinescu.

Oh, șiogore (cumnate n.n.), supărat [i]s, nu pociu lucra, nu pociu ceti, nu mă pociu apuca de nimicu. Seraca Nina a fostu un suflet bunu, un înger în chip de om. Am fost pre fericitu cu dânsa. Această-mi fericire s-au curmatu, știu că pe acest pământu nu voi mai afla, de acum înainte n-o să mai trăiescu, fără numai să vegetezu. Scurtă fericire me-au măsurat soartea, 4 ani și 2 luni, și beata Nina în vârstă de 24 de ani au trebuit să moară. Dumnezeu să o așează pe dânsa în sânul lui Avram, că me-au fostu foarte, foarte bună și cu dreptate m-au iubit peste măsură, dânsa altă plăcere nu ave fără când îmi putea face orice pe voie. Dumnezeu să-i

răsplătească inima cea bună. Ți-aș mai scrie și alteceele, dară să mă crezi că nu poti alta gândi, numai săraca Nina îmi stă în cap, rămân dară sărutându-vă pe toți, al vostru preajalnicu[1] Alexandru”⁷¹.

După 1871, Alexandru Șotropa s-a stabilit la Năsăud, unde s-a recăsătorit. Din această căsătorie, la 18 martie 1874, s-au născut Emil Șotropa⁷², viitor farmacist, și Victor Șotropa, care a urmat o carieră militară.

⁷¹ *Ibidem*, f. 57-58.

⁷² *Ibidem*, pach.XXV, dos. 380, f. 148. Emil Șotropa a fost, deci, fratele vitreg al lui Virgil. Pentru a scăpa de „milităria austriacă” a trecut în România cu sprijinul lui Virgil, pe când acesta lucra la „Gazeta Transilvaniei” în Brașov. Virgil Șotropa mărturisea că l-a trecut în România prin intermediul învățătorului Proca din Râșnov, care a ajutat și pe alți români din Transilvania să treacă „clandestin granița spre Vechiul Regat, pe atunci păzită cu mare severitate . Erau persoane cu cusururi, de nu puteau obține pașaport – afirma el. Așa și fratele meu Emil – azi farmacist în Cluj –, fiind încurcat cu milităria austriacă, a fost nevoit să treacă granița, atașat de Proca unui grup de contrabandiști într-o noapte de iarnă foarte aprigă, pe la „Vama Cucului”, la sfatul și îndrumarea lui Proca, și a pățit-o, căci fiind finanții maghiari pe urmele lor cu arme, contrabandiștii au scăpat cu fuga, împrăștiindu-se, iar fratele meu a căzut într-o groapă cu zăpadă și cu chiu cu vai a putut să se refugieze până la prima comună de peste graniță, unde a zăcut mai mult timp grav bolnav” (*Ibidem*, pach.XIX, dos.406, f. 36-37). Emil Șotropa a ajuns la București unde a terminat farmacia. La intervenția unchiului său, Florian Porcius, pe lângă colegul de Academie V. A.Urechia, Emil Șotropa a primit cetățenia română în anul 1903. Iată și scrisoarea pe care i-a trimis-o lui V.A.Urechea la 2 martie 1901:”Mult stimat D-le coleg! În speranța că nu veți lua în nume de rău aceste șire îmi permit a vă deranja cu o rugare. Nepotul meu Emil Șotropa, descendent din foștii grăniceri din Regimentul II român confiniar de linie din Transilvania, fost student la Gimnaziul superior fundațional din Năsăud, aflându-se orfan de ambii părinți, a mers în România unde s-a aplicat ca practicant la farmacie. Trecând cu succes esamenele de farmacie în România și căsătorindu-se cu o fiică de român de acolo, ar voi ași asigura viitorul în România. Pentru acest scop este neapărat lipsă de recomandarea calității de cetățean român și actele respective se află încă din anul trecut ... la Senatul României. Deci îmi permit a vă ruga să binevoiți ... ca această chestiune să vină încă în sesiunea actuală” (*ibidem*, pach.III, dos.43, f.147). Aprobarea cetățeniei române pentru Emil Șotropa a fost votată de către Senat la 4 decembrie 1901, iar de către Camera Deputaților la 21 ianuarie 1903 (*ibidem*, f. 148) și a fost publicată în „Monitorul Oficial al României”, nr.292 din 2/15 februarie 1903. După Marea Unire, Emil Șotropa a fost farmacist la Cluj El a fost tatăl

La Năsăud s-a încadrat în viața social-politică și cultural – națională românească, aflată în plină ascensiune în ultimile decenii ale veacului al XIX-lea. În anul 1876⁷³ îl găsim în comitetul reprezentativ al Districtului Năsăud și desfășoară o energică activitate în cadrul „Casinei Române” din oraș, în cadrul căreia figura ca membru din 1882, iar în anul următor, la propunerea dr. A.P. Alexi, a fost ales chiar vicedirector în consiliul de conducere al acestei societăți culturale⁷⁴. La 16 decembrie 1885 a fost numit președinte al *Curatoratului gimnazial*, care avea ca membri pe Nicolae Anton și Ioan Purceilă⁷⁵.

După o viață tumultuoasă, în care a înfruntat cu bărbăție multe suferințe, decepții și deziluzii, Alexandru Șotropa se stinge din viață în orașul Năsăud, la 26 iulie 1889, la vârsta de 65 de ani⁷⁶.

cunoscutului istoric al dreptului românesc Valeriu Șotropa, fost cercetător la Institutul de Istorie al Academiei, Filiala Cluj, Departamentul de Cercetări Socio-Umane, Sectorul Științe Juridice.

⁷³ Idem, fond *Casina Română*, pach. I, dos. 1, f.50. Vezi și Simion Lușșan și Adrian Onofreiu, *op.cit.*, p.585.

⁷⁴ Vezi Virgil Șotropa, *Năsăudul de altă dată ...*, p. 39.

⁷⁵ Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913, p. 260.

⁷⁶ A.N.D.J.BN, fond *Registre parohiale de stare civilă*, inv. 785, f. 22-23.

II. COPILĂRIA ȘI TREPTELE FORMĂRII INTELECTUALE

Prima școală a lui Virgil Șotropa i-a fost mediul familial în care s-a născut și a trăit și, îndeosebi tatăl său, care i-a împlinit rugămintea încredințată, în „ceasul morții”, de către soția sa de a-i purta de grijă copilului, rămas orfan de mamă la numai 1 an și o lună. De la ascendenți a împrumutat și imprimat matricei ființei lui noblețea muncii statornice, continuie, fără răgaz.

Grefate pe acest mediu de familie, pe instrucția și educația primite în școlile nășădene, Virgil Șotropa a pornit în lume cu dragostea nestrămutată față de pământul românesc și istoria zbuciumată a înaintașilor, întărindu-i, astfel, credința în biruința dreptății neamului din care s-a născut și, pentru care, toată viața, a lucrat cu modestie și cu mult folos.

Virgil Șotropa s-a născut la 5 decembrie 1867 la Gheorgheni, jud. Harghita, unde tatăl său fusese înalt funcționar regesc. După moartea mamei sale, tatăl, împreună cu Virgil, se mută la Năsăud, pe când acesta avea 4 ani¹.

În acea vreme Năsăudul cunoștea o puternică efervescență școlară și cultural-națională, se formase o elită intelectuală capabilă să deslușească prioritățile intereselor naționale și să acționeze pentru atingerea lor. Alexandru Șotropa se reîntâlnise aici cu mai multe personalități de care-l legase amintiri și prietenii formate încă din anii adolescenței și tinereții. Unul dintre aceștia a fost Alexandru Bohățel, căpitanul suprem al districtului, pe care îl cunoscuse încă de când era pe

¹ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XXIX, dos. 406 (*Amintiri*), f.3.

băncile școlilor clujene în calitate de președinte al „Societății de citire a tinerimii române”.

Alexandru Bohățel și soția sa erau protectorii micuțului orfan, Virgil, oaspetele îndrăgit al acestei familii pe care o vizita des „înainte de amiază”. Îi vizitase și la Cluj în timpul studenției, unde bravul bărbat îi povestea despre anii 1848-1849, despre pățaniile „bunicului și bunicii” din acele vremuri². „De câte ori treceam prin Cluj – își amintea Șotropa – intram pe la Banca Economu, al cărei prezident era Bohățel. Totdeauna mă primea cu bucurie și luându-mă de mână mă ducea într-o odaie mică, unde începeam discuțiile despre nășăudeni, liceu, vicar, de care, de toate, se interesa... lăuda mult pe bunică-mea, fostă preoteasă în Maieru, femeie impunătoare, rezolută, care știa să se impună și ofițerilor rebeli maghiari, când aceștia prinseseră pe tatăl meu și pe unchiul Porcius și-[i] amenințaseră să-i împuște în Cluj”³

O altă localitate de care își amintește cu plăcere a fost Maieru, unde s-a născut tatăl său, de care acesta era legat prin rudenii, dar și prin anumite proprietăți dobândite de la părinții săi⁴. A fost fascinat la Maieru de un personaj, care a făcut mult bine localității: este vorba de groful Dominik Zichy, fost episcop de Veszprém, înainte de 1848-1849, care a fost condamnat la moarte în timpul revoluției, împreună cu fratele său, Edmond (care a fost spânzurat) pentru credința față de austrieci. Episcopul a ajuns la Salzburg, iar de aici la Roma, unde, în fața papei, renunță la demnitatea de episcop, de unde ajunge și se stabilește la Maieru, unde a construit „biserica mare din centrul localității și casa părintelui Groze”, de care s-a simțit foarte apropiat⁵. Adesea călătorea la Rodna, la mătușa Susana și la unchiul său, botanistul Florian Porcius, membru al Academiei Române, și se întâlnea cu verișoarele sale Filuca (Rafila) și Susănuca (Susana)⁶.

² *Ibidem*, f.2-4. Participase chiar la înmormântarea sa, la Cluj, în anul 1897.

³ *Ibidem*, f. 2-3.

⁴ Unul dintre cei mai apropiați i-a fost vărul său Victor Șotropa. El l-a reprezentat în arendarea „de teren și a casei” până în 1870 (*ibidem*, pach.XII, dos.170, f. 20-25).

⁵ *Ibidem*. f. 8-9.

⁶ În 1885 Alexandru Șotropa îi mulțumește lui Florian Porcius „pentru îngrijirea care o face pentru Virgil”, precum și celor două fiice ale sale – menționate mai

Virgil Țotropa a urmat instrucția și educația primară la Școala normală din Năsăud în anii școlari 1873/1874-1876/1877⁷, unde a avut ca dascăli pe Cosma Anca, Ioan Jarda și Iacob Pop. Apoi, în anii școlari 1877/1878-1884/1885, a urmat Gimnaziul român din Năsăud, excepție doar clasa a IV-a din ciclul inferior (1880/1881), care a urmat-o la Liceul Evanghelic din Bistrița⁸. Așa cum se poate constata din *Anuarele Gimnaziului român din Năsăud* pe anii școlari respectivi, în ciclul superior al gimnaziului (clasele V-VIII) Țotropa a primit calificativele de „eminente” și „foarte bună” la majoritatea covârșitoare a obiectelor de învățământ⁹. Examenul de maturitate l-a susținut la 26 iunie 1885, când, din 15 absolvenți prezenți la examen, Virgil Țotropa a primit calificativul de „maturu eximio modo” (matur cu numai eminent)¹⁰.

La Liceul român din Năsăud, susținut material de către Fondurile grănicerești năsăudene, a avut profesori distinși, printre care dr.A.P.Alexi (diriginte), dr. Paul Tanco, Maxim Pop, Ion Ciocan, Ion Mălai, Octav Barițiu și alții. Atmosfera de la liceu era una extrem de favorabilă afirmării tineretului studios, dar, în același timp, și a profesorilor merituoși cu care a fost încadrat liceul. Aprecierile privind calitatea procesului de instrucție și educație, precum și sacrificiile materiale pe care le făceau elevii români în dorința lor de cultivare le face, peste decenii, Virgil Țotropa, unul dintre străluciții elevi ai acestuia, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la înființare: „liceul – care în modestele sale anuare nici nu se întitula pe sine „marele liceu”, și nici nu se fălea cu „extraordinarele succese” – trăia smerit în acest colț de țară dezvoltând după puțință o muncă asiduă în folosul națiunii. Iar alumnii săi, în număr covârșitor copii veniți din sate apropiate și îndepărtate, cu slănina, brânza și mămăliga aduse de acasă, și îmbrăcați în hăinuțele cele mai simple, dar cu sufletul

sus – pentru „că se interesează și dânsese cu atâta căldură de soarta lui” (*ibidem*, pach. III, dos.43, f. 71).

⁷ *Ibidem*, pach. XIX, dos. 278, f. 14.

⁸ A fost trimis de către tatăl său pentru a „deprinde bine limba germană” (Emil Boșca-Mălin, *op.cit.*, p.29-30).

⁹ Vezi *Reportul al XIII-lea despre gimnaziul Greco-catolic românesc din Naseudu pe anul școlar 1881/1882*, Bistrița, 1882, p.25; *pe anul 1882/1883*, Bistrița, 1883, p. 74; *pe anul 1883/1884*, Gherla, 1884, p. 56; *pe anul 1884/1885*, Gherla, 1885, p. 46.

¹⁰ Vezi *Reportul al XVI-lea ...pe anul 1885*, p.52.

dornic de cultură, își croiau cu privațiuni și chiar cu suferințe condițiile existenței proprii viitoare, muncind astfel pentru folosul și propășirea neamului”¹¹.

Atmosfera din școlile năsăudene și, mai cu seamă, grija tatălui său de-a-i da copilului o educație aleasă și completă s-au contopit cu armonie în formarea viitorului intelectual. „Tatăl meu – mărturisea peste ani Virgil Șotropa – m-a îndemnat să învăț limbile vorbite: româna, maghiara și germana; apoi franceza, italiana”. „Până la 18 ani am ajuns să citesc și să cunosc operele literare ale celor mai de frunte scriitori români, germani și maghiari, precum și ceva din literatura celorlalte popoare, chiar și a altor continente”¹². Recunoscându-i meritele incontestabile ale tatălui său în devenirea personalității sale, Virgil afirmă că tatăl său, „mai mult pont pune... pe îndeletnicirile civile și sociale, pe care trebuie să le cunoască și să le aibă omul, care vrea să intre în societatea cultă. Astfel, în primul rând m-a făcut să cultiv muzica, cum am și mânuit binișor vioara, având câțiva profesori buni de muzică, între cari mai cu seamă italianul Oberti¹³, conservatorist din Viena, care afară de studiul obligat din școală mi-a dat mie și unui fiu de lăutar din Bistrița, anume Goghi, instrucție în elementele compoziției și ale instrumentării. Am și rămas mare adept al muzicii până la bătrânețe...”¹⁴. De asemenea, a stăruit „să învăț a dansa, a juca șahul, scrima, jocurile de cărți, table etc., ba chiar și jocurile de noroc, fără însă a mă lăsa ispitit ca să devin pătimaș...”¹⁵.

În acea perioadă Năsăudul era cuprins de o puternică efervescentă culturală românească, fapt ce nu-l lăsa rece pe adolescentul Virgil Șotropa. În liceu îl cunoscuse pe George Coșbuc, colaborase cu el în cadrul Societății „Virtus Romana Rediviva”. În anul 1883/1884, pe când Coșbuc era vicepreședintele societății, lui Șotropa i se decernase „un

¹¹ Virgil Șotropa, *La aniversarea liceului din Năsăud*, în *Arhiva Someșană*, nr. 26, Năsăud, 1939, p.2.

¹² A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XXIX, dos. 406, f.1.

¹³ Este vorba de profesorul Johann Babtis Oberti, care a absolvit Academia de Muzică din Viena, fost profesor la Gimnaziul românesc din Năsăud între 1880-1885. Vezi Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, *op.cit.*, p.356-357.

¹⁴ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XXIX, dos 406, f. 1.

¹⁵ *Ibidem*.

premiu pentru concursurile anuale”, constând în sume de bani¹⁶, iar la 29 septembrie 1884 îl întâlnim printre elevii claselor a VII-a și a VIII-a, semnatari ai unei cereri către „Onorata Direcțiune” prin care îi solicitau „a ne concede reconstituirea societății literare „Virtus Romana Rediviva” a studenților gimnasiali”¹⁷. Prietenia cu poetul se va consolida la Cluj, în anii studenției. Deseori, la Năsăud se opreau, pentru a da spectacole, trupele de teatru din România, de la ale căror reprezentații Șotropa nu lipsea niciodată. Ba, mai mult, la unele dintre acestea – cum a fost trupa lui Petculescu, care a susținut câteva spectacole în oraș – a „colaborat cu vioara” și tânărul Șotropa¹⁸.

Din etapa școlară năsăudeană își amintește cu plăcere despre manifestările organizate în oraș în cinstea victoriilor românești din timpul războiului pentru independența României. O contribuție importantă la desfășurarea acestor manifestații a avut-o „un lăutar din Moldova”, pe nume George, „care cânta din gură... cântecele vitejești, mai ales ale lui Alecsandri, care erau la ordinea zilei”. Aceste cântece „erau pe atunci cântate cu frenezie de tot publicul român, care, se înțelege, era cu toată inima alături de românii învingători”¹⁹.

În perioada vacanțelor școlare se întâlnea în oraș cu studenții veniți acasă din centrele universitare austro-ungare, cu intelectuali din Vechea Românie sau cu profesori năsăudeni – Constantin Pop din Rodna, Romulus Ionașcu din Năsăud și Dumitru Cosmulei din Telciu – care funcționau ca profesori la liceul român din Bitolia (Macedonia), numiți de guvernul român²⁰.

După absolvirea liceului și obținerea diplomei de maturitate în 1885²¹, Șotropa s-a înscris la Universitatea din Cluj, unde a urmat

¹⁶ Vezi Onisim Filipoiu, *George Coșbuc la Virtus Romana Rediviva*, Cluj, 1966, p.13.

¹⁷ „Virtus Romana Rediviva” a elevilor Liceului grăniceresc năsăudean. *Contribuții documentare* (Argumente, note și texte transcrise după original de Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Edit. Fundației „George Coșbuc”, Năsăud, 2002.

¹⁸ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXIX, dos. 406, f.2.

¹⁹ *Ibidem*, f.10.

²⁰ *Ibidem*, f.7.

²¹ Vezi Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op.cit.*, p. 381.

cursurile Facultății de Litere, specialitatea limba și literatura maghiară și germană (anii universitari 1885/1886-1887/1888).

În perioada studiilor universitare a primit bursă de la Fondurile grănicerești năsăudene, ca descendent de grănicer al localității Maieru²². La 14 august 1885, Virgil Șotropa înaintează o cerere către Administrația fondurilor școlare și de stipendii din Năsăud, ca descendent de grănicer al comunei Maieru, unde s-a născut tatăl său, prin care solicită un stipendiu pentru medicină²³. Administrația fondurilor

i-a aprobat, însă condiționându-i să urmeze **filosofia**, specialitatea limba și literatura maghiară²⁴, de care liceul năsăudean avea nevoie de profesor calificat. Bursa, în cuantum de 200 de florini v.a., i-a fost acordată și în anii universitari 1886/1887²⁵ și 1887/1888²⁶, în aceeași sumă.

La Cluj, se strânge prietenia cu poetul George Coșbuc, despre care Șotropa scria, peste decenii, următoarele: „La Universitatea din Cluj ne-am împrietenit și mai mult. De câte ori cutreieram dealurile Feleacului, discutând și glumind! Dacă-l apuca vreun dor și jale, mă ruga să ne întoarcem acasă să-i cânt o doină someșană. În mica mea cameră se așeza pe dunga patului ori se întindea pe sofaua cam hodorogită și asculta cu deliciu la sunetele viorii, iar eu îl asiguram că-i cânt foarte bucuros căci am în el pe cel mai credincios și indulgent public asistent”²⁷.

²² Vezi Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene(1851-1918)*. Edit.Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 182. La cererea receptorului regesc în pensiune, Alexandru Șotropa, în vederea acordării stipendiului pentru fiul său Virgil, comunitatea Maieru îi răspunde, la 5 iulie 1885, prin intermediul subprimarului (Ion Avram), a notarului Daniel Sânjoan și a 12 membri, reprezentanți ai comunei, că au recomandat Comitetului fondurilor școlare grănicerești să-i acorde stipendiu (A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.II, dos. 31, f. 6).

²³ *Ibidem*, pach. XIX, dos. 278, f. 20.

²⁴ Idem, fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene. Registre*, inv. 21, f.19.

²⁵ *Ibidem*, inv. 22, f. 20.

²⁶ *Ibidem*, inv. 23, f.f. 20.

²⁷ Virgil Șotropa, *Amintiri*, în *Arhiva Someșană*, nr. 5, Năsăud, 1926, p.48.

Ajunsese student la Cluj tocmai în toiul „luptelor șoviniste maghiare”, când profesorul de limba și literatura română, Grigore Silași²⁸, fusese acuzat că „ar fi spiritul îndemnător al rezistenței tinerilor români” și „a fost izgonit de la catedră, batjocurit și insultat”, i s-au spart, de mai multe ori, geamurile la casă, studenții români au încercat să-i ia apărarea, adunându-se în curtea hotelului Biazini, ajungându-se chiar la altercații între studenții români și unguri²⁹. Atunci a fost suspendată societatea literară și muzicală „Iulia” a studenților români, înființată de către Grigore Silași, motivându-se faptul că ideile ce se vehiculează la această societate „contravin intereselor statului maghiar”³⁰. În fața acestei situații, la sfaturile lui Grigore Silași, studenții români au înființat o „cazină română”, în casa protopopului din Cluj, Grigore Pop, fapt ce a dus la confruntări fizice cu studenții maghiari³¹.

Toate aceste acțiuni ale maghiarimii erau îndreptate împotriva studenților români, pentru care chiriile și hrana „erau mai scumpe decât pentru alții”³². Nu întâmplător, „Coșbuc pleca acasă unde rămânea cu lunile ca să se poată alimenta”³³. „Nu odată se întâmpla – afirmă Șotropa – că dispărea fără de nicio vorbă și nu-l vedeai săptămâni întregi în Cluj. Când îl cuprindea nostalgia, nu era în stare nimic să-l rețină; pleca spre munți la Hordoul său și la bătrânii săi părinți. Al[t]minterea, precum studenții tuturor timpurilor, ori doar în măsură și mai mare, noi studenții români de pe atunci eram de-a rândul subțirei la buzunar, trăiam viață simplă, fără multe pretenții, răbdam lipsuri de tot felul, așa că o duceam greu în cele 29 zile „din urmă” ale lunii. Nu e deci de mirare, că ne apuca câteodată un aprig dor să plecăm acasă, unde ne mai puteam întrema și întări trupul și sufletul”³⁴.

²⁸ Grigore Silași (n. Beclean, 1836 – m. Năsăud, 1897) a fost vicedirector la Seminarul „Santa Barbara” din Viena, doctor în teologie (1862) și filosofie (1881), profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cluj (1872-1884), membru de onoare al Academiei Române (1877). Vezi Teodor Tanco, *Academia Română și academicienii noștri*, în *Virtus Romana Rediviva*, V, Bistrița, 1984, p.63-64.

²⁹ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXIX, dos. 406, f. 12.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, f.13.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Vezi Virgil Șotropa, *Amintiri*, ..., p. 48-49.

În aceste condiții, studenții români își găseau mângâierea la familiile românești din Cluj, dintre care, mai cu seamă, cea a avocatului Alexa Pop, unde Virgil Șotropa cunoscuse și familia viitorului memorandist Ioan Rațiu. Fiicele lui Ioan Pop erau foarte bune muzicante, alături de care Șotropa aranja adevărate serate muzicale „cântând piese clasice, eu la vioara a doua”³⁵. Alteori vizita familiile avocatului Iuliu Coroianu, a lui Aurel Isac ori a protopopului Grigore Pop, fost profesor la Blaj³⁶.

Fiind un mare pasionat al muzicii, în timpul studenției audia concertele „tuturor virtuozilor”, ca, de pildă, „Wihelmi, care se întorcea de la curtea țarului din Rusia”. Deseori, în timpul liber se plimba pe la Cetățuie (Fellegvár), amintindu-și cu emoție de tatăl său, care în 1849 fusese închis aici și asistase la „împușcarea preotului sas Ludwig Roth”³⁷.

Majoritatea profesorilor de la Universitatea din Cluj erau maghiari sau maghiarizați și, mulți dintre ei, erau nedreptiți cu studenții români. Singurul profesor, cu un pronunțat simț al dreptății, despre care Șotropa își amintea cu aleasă considerație, a fost germanul Meltzl de Lomnitz³⁸.

După 3 ani de universitate la Cluj, Virgil Șotropa și-a întrerupt studiile³⁹ și, la insistențele Comisiei administrative a fondurilor școlare și de stipendii din Năsăud, vine ca profesor de limba maghiară la gimnaziul românesc de aici; era anul 1888, când instituția școlară năsăudeană împlinea 25 de ani de la înființare și liceul nu avea profesor calificat de limba maghiară.

După un an de muncă la catedră și în urma unor divergențe cu profesorii năsăudeni, și, mai ales, cu directorul liceului, Ioan Ciocan, „pe tema grănicerismului”, a plecat să-și continue studiile la Universitatea din Budapesta⁴⁰.

³⁵ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XIX, dos. 406, f. 14.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, f. 14-15.

³⁸ *Ibidem*, f. 14.

³⁹ Pe anul universitar 1888/1889 i s-a aprobat stipendiul de studii, dar i s-a sistat pe motivul că „e profesor”. *Idem*, fond *Administrația Fondurilor Grănicerești Năsăudene, Registre*, inv. 24, f. 17.

⁴⁰ În anul universitar 1889/1890 a primit stipendiu în valoare de 300 fl. v.a. (*ibidem*, pach. CCXI, dos. 2, f. 39-40), iar anul 1890/1891 i s-au votat de către

La Budapesta a luat contact cu mulți frunțași ai românilor din Transilvania și chiar ai celor de dincolo de Munți. Frecvența, adesea, cafeneaua hotelului „Jägerhorn”

(Cornul de Vânătoare) din capitala maghiară, loc de întâlnire al oamenilor politici stabiliți în metropolă sau trecători prin acest oraș. Aici s-a întâlnit, printre alții, cu Athanasie Marienescu (folclorist și membru al Academiei Române), Ion Pușcariu (istoric și scriitor român, membru al Academiei Române) și mulți alții. Era un credincios „vizitator” al Operei (când veneau „artiști europeni de frunte”) și participa chiar la ședințele parlamentare și fusese în audiență la președintele cabinetului și la ministrul de finanțe ungar (Wakerle) pentru a cere ajutor pentru cei 2 frați ai săi (Emil și Victor) minori, rămași orfani după moartea tatălui său în 1889⁴¹.

Fără, însă, a-și lua diploma de profesor, se întoarce la Năsăud pentru a-și satisface stagiul militar la Regimentul 63 Bistrița⁴². Apoi, întrucât n-a „ascultat îndestul” cursul de pedagogie la Budapesta, a plecat la Universitatea din Cluj pentru încă „un semestru de universitate”⁴³, înscriindu-se ca „ascultător extraordinar” pentru „completarea studiilor din filosofie, pedagogie, limba și literatura maghiară”⁴⁴, iar odată cu terminarea cursului de aici s-a hotărât să plece în România pentru a ocupa o catedră de profesor. În drum spre București, la insistențele lui Grigore Maior și Traian Pop, redactori ai „Gazetei Transilvaniei”, Virgil Șotropa s-a oprit la Brașov, unde-l aștepta Aurel Mureșanu, redactorul și proprietarul periodicului brașovean, pentru a-l determina să accepte gazetăria la acest ziar. A plecat, totuși, la București, unde a descins la Ionel Grădișteanu⁴⁵, căruia îi înmânează o scrisoare din partea lui Iuliu

Comisia administrativă a fondurilor școlare și de stipendii 300 fl. v.a. ca ajutor pentru depunerea „censurei” (calificarea de profesor). *Ibidem*, *Cartea principală asupra veniturilor și cheltuielilor fondului de burse*, inv. 210/1890, f. 24. Nu cunoaștem, însă, motivele pentru care nu și-a depus „censura” la sfârșitul anului universitar, întrucât acest lucru îl va realiza abia în 1895 (idem, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XIX, dos.278, f.123).

⁴¹ Idem, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XXIX, dos. 406, f. 17-19.

⁴² *Ibidem*, f. 20.

⁴³ *Ibidem*, f. 22.

⁴⁴ *Ibidem*, pach.II, dos. 31, f.9.

⁴⁵ Ionel Grădișteanu a fost om politic, deputat, ministru al lucrărilor publice și un mare patriot român. În calitate de președinte al „Ligii pentru unitatea culturală a

Coroianu, secretarul Partidului Național Român din Transilvania⁴⁶. Expunându-i intențiile sale de a funcționa ca profesor în Vechea Românie, Grădișteanu i-a recomandat să rămână „în patrie”, adică în Transilvania.

În capitala României a rămas două săptămâni, timp petrecut în compania lui George Coșbuc. Ajuns în București, prima grijă a fost să-l întâlnească pe Coșbuc. „Auzisem că aproape în fiecare zi vizitează librăria „Sfetea”, deci mă duc așa la librărie și-l rog pe stăpânul ei să mă îndrepteze unde l-aș putea afla pe George Coșbuc – își amintea Șotropa. Dl Sfetea face o față cam serioasă apoi zice: „Ei, să probăm, dar dacă-l aflăm. Am un drum chiar pe acolo; poftim, să plecăm”. Era zece ore dimineța – continuă Șotropa – și zăpada crâșnea de frig. Trecem prin câteva strade, ne oprim înaintea unei case posomorâte, urcăm scara; dl Sfetea grăbește printr-un coridor, eu după el. În fine se oprește la o ușă mare, ascultă un moment, apoi îmi zice: „E aci, poftim intră; dar scuză, eu plec, am de lucru”. Deschid ușa, care nu era încuiată, și încerc să mă orientez în camera slab luminată prin geamul deasupra ușii. Zăresc într-un colț al camerei un pat încărcat cu haine, rufe și perne, dintre cari se ridică capul somnoros al prietenului George. Cască odată ochii, apoi iar îi închide, surâde, pleacă capul pe pernă și zice: „Tu ești Virgile? Acu trebuie să dorm. Pe seară la Caragiale”. Se întoarce spre părete; iar eu ies încetinel din cameră, vesel că l-am aflat”⁴⁷.

Seara intră în berăria lui Caragiale, „care se făcuse pentru un timp crâșmar în București”, și la o masă zărește „pe doritul prieten”. Se îndreaptă spre el „și după salutul și bucuria revederii” se așează la masa scriitorilor, „unde Coșbuc ocupa de obicei locul prizidial”. Era masa de elită, pe care, de multe ori „o servea însuși Caragiale”, la care „pururea domnea veselia”. „Un nesfârșit schimb de idei și păreri, presărate cu umor și satiră, discuții înfocate și povestiri glumețe, urmate de râs și hohot. Cu mare plăcere îmi reamintesc – scria Șotropa în 1926 – serile petrecute în societatea oamenilor de spirit, între cari dădeau tonul și țineau isonul:

românilor” a luat atitudine față de acțiunile antinaționale dezlănțuite de către autoritățile austro-ungare împotriva românilor la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea. În 1894, în timpul procesului memorandiștilor de la Cluj, în semn de protest, el a restituit toate decorațiile primite de la guvernul austro-ungar (vezi „Săptămâna”, nr.219, Bistrița,1933).

⁴⁶ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XIX, dos. 406, f.25.

⁴⁷ Virgil Șotropa, *Amintiri ...*, p.49.

Coșbuc cu umorul său blând și inofensiv, și Caragiale cu satira sa necruțătoare și cu glumele sale drastice”⁴⁸.

Prietenia cu poetul l-a introdus în cele mai înalte cercuri culturale ale capitalei. Aici l-a întâlnit pe marele dramaturg Ion Luca Caragiale, pe criticul Constantin Dobrogeanu-Gherea, pe poetul Traian Dumitrescu ori pe Aurel C. Popovici, adeptul ideii de federalizare a „Austriei Mari”. Tot aici s-a împrietenit cu ziaristul patriot Ion Rusu Abrudeanu⁴⁹.

Între timp, de la Brașov, de la redacția bătrânei „Gazete a Transilvaniei”, fondată de George Bariț și condusă în acei ani de către Aurel Mureșanu, soseau neconținut telegrame pe numele lui Șotropa pentru a-l determina să accepte funcția de redactor la acest ziar.

⁴⁸ *Ibidem*, p.50.

⁴⁹ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXIX, dos. 06, f. 25-27.

III. TREPTELE AFIRMĂRII PROFESIONALE

III.1. Ziarist la Brașov

La stăruințele redactorilor „Gazetei Transilvaniei” și la sfatul lui Ionel Grădișteanu, Virgil Șotropa a acceptat gazetăria profesionistă la Brașov. El este, fără îndoială, un discipol al ziaristului Aurel Mureșanu, proprietarul și directorul gazetei, originar, după tată, din părțile Năsăudului¹. Dacă parcurgi „Gazeta Transilvaniei”, *Transilvania* și, mai

¹ Aurel Mureșanu a fost fiul lui Iacob Mureșanu (1812-1887), născut în Rebrîșoara, fost profesor și, timp de 20 de ani, director al Gimnaziului catolic (transformat în gimnaziu românesc) din Brașov. Alături de George Bariț, Ioachim Mureșanu a fost unul dintre fondatorii „Gazetei de Transilvania”, iar din 1850 și până în 1877 a fost directorul acestei publicații. A modernizat ziarul, dar și suplimentul său literar „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, introducând alfabetul latin. În 1850 i-a schimbat și numele din „Gazeta de Transilvania” în „Gazeta Transilvaniei”. A fost un ziarist talentat și curajos, fapt ce l-a adus în conflict continuu cu autoritățile maghiare. În 1877 a fost ales membru de onoare a Academiei Române. Pentru detalii vezi Iuliu Moisil, *Iacob Mureșianu, 1812-1887*, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p.642-665; Aurel A. Mureșianu, *Contribuții la istoria „Gazetei Transilvaniei”*, în *Arhiva Someșană*, nr. 7, Năsăud, 1927, p. 24-36; Teodor Tanco, *Academia Română și academicienii noștri ...*, p. 65-66. La avertizarea lui Iacob Mureșanu, că din cauza bolii sale și a bătrâneții, „Gazeta Transilvaniei” este sortită pieirii, fiul său, Aurel (1847-1909), absolvent de drept, aflat la Viena în al patrulea an „de praxă de avocat” se vede silit să renunțe la cariera juridică (era, deja, doctor în drept al Universității din Viena) și acceptă preluarea conducerii gazetei, în fruntea căreia s-a aflat neîntrerupt între 1878-1909. În 1884 devine primul cotidian românesc din Transilvania, iar din 1888 are tipografie proprie. După moartea directorului și proprietarului „Gazetei” (1909), conducerea „Gazetei

ales, *Arhiva Someșană*, te poți ușor convinge de nota comună ce există între cei doi ziariști transilvăneni.

Aurel Mureșanu, care renunțase la perspectiva unei strălucite cariere juridice, a preluat în 1878, din mâna tatălui său, conducerea celui mai vechi ziar românesc din Transilvania, în paginile căruia va da informații oneste, adesea oraculoase, dar fără tendințe, informații care prezintă fidel adevărul în comentarii ce pătrund adânc în esența frământărilor social-politice românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Ziaristica a fost marea „patimă” a lui Virgil Șotropa, iar scrisul său se înscrie pe linia marilor ziariști originari de la Năsăud: Aurel Mureșanu, Fabian Bob², Ioan Macavei³ și Corneliu Pop Păcurariu⁴.

Transilvaniei” va fi preluată de soția sa, Elena (socotită de cercetători drept prima femeie-manager din spațiul jurnalistic românesc). Ea a condus afacerile „Gazetei până în anul 1911, ajutată de redactori remarcabili: Silvestru Moldovan, Victor Braniște, Alexandru Bogdan, Andrei Bârsanu și Sextil Pușcariu. Pentru detalii vezi Bianca Purice, *Tipografia „A.Mureșianu”*, în *Țara Bârsei*, nr. 6, Brașov, 2007, p. 84-87.

² Vasile Bob Fabian s-a născut la 31 decembrie 1795 în localitatea Rusu Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud. A fost adoptat de către preotul Bob (bunicul dinspre mamă) din Maieru. Urmează școala trivială din localitatea adoptivă, institutul militar din Năsăud, gimnaziul din Blaj și studiile juridice și filosofice la Liceul piariștilor din Cluj (pe care îl întrerupe în ultimul an). În 1820 ajunge profesor-asistent al lui Gheorghe Asachi la Iași, iar în 1834 la Academia Mihăileană. A fost o vreme redactor la „Albina românească”, prima publicație în limba română din Moldova, lăsând ca moștenire literară mai multe poezii, pline de entuziasm și iubire de neam, fiind apreciat de unii ca apostol al culturii românești. A murit la abia 40 de ani împliniți (7 aprilie 1836). Pentru detalii: Iuliu Moisil, *Vasile Bob Fabian*, în *Arhiva Someșană*, nr.21, Năsăud, 1937, p. 682-696; George-Vasile Rațiu, *Vasile Bob Fabian*, în *Soarele stă la Bârgău*, Edit. „George Coșbuc”, Bistrița, 2002, p.11-14.

³ Ioan Macavei (1859-1894) din Năsăud, înzestrat cu calități intelectuale deosebite, a fost preot și un neînfricat apărător al drepturilor naționale ale românilor din Transilvania. Cunoscut pentru activitatea sa literară și națională încă de pe băncile liceului năsăudean și din anii studenției de la facultatea teologică de la Gherla, el a fost condamnat, la sfârșitul anului 1890, la un și jumătate închisoare în urma a 2 articole (*Kossuth și Tisza și Ei și noi*) publicate în „Tribuna”, în care critică cu acerbie politica de maghiarizare promovată de către guvernul de la Budapesta. Poziția și discursul său în fața Tribunalului din Cluj, Curtea cu Jurați (compusă din 12 unguri), model de curaj și patriotism, n-au înmuiat inimile

La fel ca și Aurel Mureșanu, Virgil Șotropa a militat pentru realizarea idealurilor naționale și, îndeosebi pentru unire, prin fapte, atitudini și nu prin șoapte. A iubit nepus de mult ziaristica. „Aș dori ca Năsăudul nostru – mărturisirea fostului elev, Emil Boșca-Mălin, în 1944 – să aibă mai mulți gazetari. Noi cei de aici avem atâtea de spus! Și avem și o tradiție în acest sens”⁵.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, Brașovul era într-o puternică eferescență politică și culturală românească. Se pare că nu exista om politic, care venind sau plecând înspre Apus, să nu zăbovească câteva clipe pe la Brașov, mai ales în mijlocul intelectualității românești.

Deși, ca redactor al „Gazetei Transilvaniei”, Șotropa a activat doar 4 ani (1892-1896), timpul petrecut la Brașov a fost – cum singur mărturisese în anul 1943 – „a fost de mare importanță pentru viața lui de mai târziu”⁶. Era conștient de responsabilitatea imensă pe care o avea intrând în această muncă, încât cuvintele lui Aurel Mureșanu rostite atunci când l-a convins să rămână la „Gazetă” i-au rămas, pentru totdeauna, întipărite în memorie: „Virgile să vii aici! Am nevoie de tine. N-ai slobozenie să refuzi! Să te pregătești însă de temniță. Tatăl tău, Alexandru, a înfruntat dârz moartea în '48”⁷.

„Și iată-mă gazetar profesionist, cum spuneți voi azi – se confesa el lui Emil Boșca-Mălin. Noi atunci nu făceam profesionalism, ci misionarism... Noi acum o jumătate de veac eram mai strâns uniți ca voi azi. Ne uneau avânturile românești și ne îndârjea în prietenie supremă temnița”⁸.

judecătorilor, care l-au trimis după zăbrele la Szeged, în Ungaria. Aici l-a întâlnit pe redactorul „Gazetei Transilvaniei”, Traian Pop, care și el ispășise o astfel de pedeapsă. Pentru detalii vezi, Iuliu Moisil, *Preotul Ioan Macavei. 1859-1894*, în *Arhiva Someșană*, nr. 22, Năsăud, 1937, p.333-358.

⁴ Corneliu Pop Păcurariu, absolvent al liceului din Năsăud, a fost redactorul-responsabil al „Observatorului” din Sibiu, care, „tradus în fața Curții cu jurați” din Sibiu, împreună cu George Barițiu, „a fost achitat în 1884, iar, în 1886, Tribunalul din Cluj, Curtea de jurați, l-a condamnat la un an de închisoare (Emil Boșca-Mălin, *Amintirea gazetarului năsăudean Ion Macavei*, în „Plaiuri năsăudene”, II, nr.20-21, București, 1944, p.1.

⁵ Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa ...*, p. 65.

⁶ *Ibidem*, p. 67.

⁷ *Ibidem*, p. 24.

⁸ *Ibidem*, p. 25-26.

Viața de redactor într-o perioadă extrem de zbuciumată a istoriei Transilvaniei îl face să acumuleze o vastă experiență politică. În momentul intrării sale la redacție, „Gazeta Transilvaniei” se afla în dispute cu „Tribuna” lui Slavici pe tema unor idei și a căilor de luptă ce trebuiau adoptate de românii transilvăneni pentru obținerea drepturilor naționale, puternic încălcate de asupra dualistă. Poziția lui Șotropa față de aceste chestiuni se desprinde clar din propria-i mărturisire „Cât puteam ocoleam în scrisul meu ceea ce ne-ar fi putut separa pe noi românii”⁹. În relațiile particulare – afirma Șotropa – „noi cei de la „Gazetă”, cu toate divergențele de păreri privitoare la lupta națională, întrețineam cu tribuniștii ca persoane destul de amicale raporturi, în raporturile gazetărești nu eram așa de agresivi ca aceștia”. Aveau dese întâlniri cu „tribuniștii” Dumitru Pop, Vasile Goldiș și Ion Rusu-Șirianu¹⁰.

Încă din perioada de tinerețe, Șotropa se afla printre cei care au pregătit drumul memorandiștilor. În zilele agitate în care s-a desfășurat procesul memorandiștilor, Șotropa a redactat știrile „Gazetei” numai cu Grigore Maior, ceilalți membri ai redacției, împreună cu proprietarul și redactorul-responsabil al ziarului, au plecat la Cluj pentru a lua apărarea inculpaților în proces¹¹.

Dintre colegii de redacție își amintește cu nostalgie de Grigore Maior, „cel mai blând și optimist om, care tot de bine visa, tot binele-l aștepta, deși sărmanul avusese destule decepții”, de Traian Pop, „fire impulsivă, pară și foc și totuși moale la inimă, dacă începea să-i vibreze coarda sentimentală”. De asemenea, își amintește de „bătrânul administrator Fluștureanu” sau de „expeditorul Spuderea” și „când intra în redacție proprietarul ziarului, vecinic agitatul Aurel Mureșianu, începeau discuțiile și dezbaterile când mai moderate, când mai vehemente; se schimbau păreri și se făureau planuri, inspirate și nutrite de cel mai cald sentiment național al șefului nostru”¹².

La sfârșitul secolului al XIX-lea, sediul redacției „Gazetei Transilvaniei” era un loc de întâlnire pentru cele mai diverse personalități ale vieții publice, politice și culturale românești. Printre aceștia amintim pe scriitorul și economistul Nicolae Petra-Petrescu, frații Alexandru,

⁹ *Ibidem*, p. 67.

¹⁰ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXIX, dos. 406, f. 32.

¹¹ *Ibidem*, f. 33.

¹² *Ibidem*, f.28.

Eugen și Zeno Mocioni, Vicențiu Babeș, avocatul Aurel Isac (tatăl poetului Emil Isac), Amos Frâncu, Ovid Densușianu, George Moroianu, Ioan Rațiu, Ilie Măcelariu, Gheorghe Pop de Băsăști, Andrei Bârsanu, Aurel Vlaicu, profesorul și publicistul Valeriu Braniște etc. Din Vechea Românie, în fiecare săptămână veneau la redacție personalități marcante, publiciști și parlamentari. Între aceștia își amintește de generalul Moise Groza, cumnatul lui Aurel Mureșanu, pe care „bucuros îl puteai asculta ceasuri întregi când îți povestea amintirile din războiul pentru independență și mai ales năvala asupra Griviței”, pe Take Ionescu, „interesându-se de soarta școlilor românești ardeleni”. La „Pomul verde” din Brașov, unde Șotropa obșnuia să ia masa, a fost „de două-trei ori”, cu Ion Luca Caragiale, „în berăria căruia petrecusem în București serile neuitate în societatea lui Coșbuc”¹³.

Unul dintre cei mai credincioși vizitatori ai redacției a fost „eroul veteran Ion Axente Sever”, care povestea frânturi din luptele de la 1848-1849 din Munții Apuseni ori despre teroarea dezlănțuită contra românilor după revoluție. Îi vorbise și de Alexandru Șotropa și de Florian Porcius, care au fost închiși la Cluj și plănuiau să fugă în Munți la Iancu¹⁴. Un vizitator statormnic și pitoresc a fost și Badea Cârțan, care „întotdeauna, în trecere prin Brașov, se oprea cel puțin pentru o zi, intra cu desăgii în spate la redacție, îi descărca după ușă și se așeza pe ei, așteptând momentul când puteam să începem conversația, să-l întrebăm de unde vine, pe unde a mai fost, ce are de gând să mai facă”¹⁵. Tot la Brașov l-a cunoscut pe comerciantul și marele filantrop român Diamandi Manole¹⁶.

În acea vreme, la Brașov se cultiva muzica și arta dramatică și „aproape toți artiștii se opreau cel puțin pentru o seară acolo”, cea mai „faimoasă primire” – își amintește Șotropa – i-a fost făcută Agatheii Bârsescu¹⁷. Tot aici, Șotropa a activat în cadrul Despărțământului Brașov al Astei, fiind secretarul acestuia, calitate în care a înființat două biblioteci populare¹⁸.

¹³ *Ibidem*, f.29-30.

¹⁴ În anul 1926, Șotropa îi dedică un studiu, publicat în *Transilvania (Taica Axente – Amintiri*, în *Transilvania*, an 57, nr.4, 1926, p.159-163).

¹⁵ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XXIX, dos.406, f. 39.

¹⁶ Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa ...*, p. 27.

¹⁷ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XXIX, dos.406, f. 33.

¹⁸ Emil Boșca-Mălin, *Însemnări desore Virgil Șotropa ...*, p. 27.

În paginile „Gazetei Transilvaniei”, Virgil Șotropa a publicat numeroase articole, unele semnate cu pseudonime altele deloc. Majoritatea articolelor publicate în acest periodic sunt incluse în rubrica *Foiletonul* „Gazetei Transilvaniei”. În perioada de început domină articolele cu un conținut moralizator în care se ia apărarea femeii în societate (*Suferințele femeilor*¹⁹, *Credința femeii*²⁰, *De ce sunt femeile interesante?*²¹, *Soția recrutului*²²) și se dau sfaturi pentru viață (*Arta de a-ți face bună dispoziția*²³). Numeroase sunt și schițele literare traduse din limba rusă (*Două întâlniri*²⁴, *Sociabilitate*²⁵, *Copilul fenomenal*²⁶) sau poloneză (*Teorie și praxă*²⁷).

Nu lipsesc din publicațiile sale nici recenziile făcute unor cărți (*Măinele femeiești*²⁸, *Socialismul creștin*²⁹, *Arta de a câștiga un bărbat*³⁰). Alteori, articolele sale au un conținut istoric (*Premergătorii telegrafului*³¹, *Napoleon III în lumină nouă*³² și *Cum a ajuns Napoleon I pe Insula Elba?*³³). O parte dintre călătoriile sale, sunt prezentate în articole de presă, unde, pe lângă frumusețile naturale ale locurilor vizitate, sunt redată cu rafinament impresiile lăsate de către interlocutorii săi politici, dar critică cu vehemență și atitudinea guvernului maghiar, care „vine în ajutorul magnaților”, trimițându-le cu forța „țărani din Transilvania” – așa cum a constatat el în 1906 – în drumul de la Budapesta spre Viena – când

¹⁹ „Gazeta Transilvaniei”, an LVII, nr.165,1894.

²⁰ Idem, nr.282.

²¹ Idem, an LVIII, nr. 204 și 205, 1895

²² Idem, nr.123, 1895.

²³ Idem, nr.214, 1894.

²⁴ Idem, nr.122-123.

²⁵ Idem, nr. 159-160.

²⁶ Idem, nr.284-286.

²⁷ Idem, nr. 201.

²⁸ Idem, nr.120.

²⁹ Idem, nr.166.

³⁰ Idem, nr.74. .

³¹ Idem, an LVIII, nr.4, 1895.

³² Idem, nr.88.

³³ Idem, nr. 111.

„țărani români erau împinși de jandarmi pentru a lucra cu forța la secerat pentru proprietari”³⁴.

Cele mai importante articole publicate în „Gazeta Transilvaniei” privesc, însă, istoria regimentului de graniță năsăudean, articole ce vor fi preluate și amplificate de istoric în *Arhiva Someșană*. Studiile *Grănițerii regimentului năsăudean*³⁵ și *Cum s-a distins batalionul I grănițeresc năsăudean în anii 1848/49?*³⁶, publicate în acest periodic, reprezintă primele sale cercetări istorice, bogat documentate.

Un alt periodic la care a colaborat Virgil Șotropa a fost revista *Transilvania*, unde publică îndeosebi lucrări privind istoria școlilor năsăudene [*Românii la Gimnaziul latino-catolic din Bistrița (1729-1779)*³⁷, *Istoria școalelor năsăudene*³⁸].

Tocmai în perioada în care activitatea de la „Gazeta Transilvaniei” îi dădea mari satisfacții, în 1896, la insistențele repetate ale Comitetului fondurilor școlare și de stipendii din Năsăud, Șotropa renunță la gazetăria profesionistă – cu toată opoziția lui Aurel Mureșanu – și pleacă ca profesor la Gimnaziul român din Năsăud.

III.2. Profesor la Năsăud

Despărțindu-se cu greutate de gazetăria profesionistă, Șotropa a fost ales ca profesor supleant la liceul din Năsăud la 16 iulie 1896, după ce, cu 3 luni înainte (17 aprilie 1896), „a depus examenul oficial și examenul pedagogic profesoral, obținând diploma de profesor”³⁹. Solicitase și în anii 1894⁴⁰ și 1895⁴¹ acest post, dar i se respinsese pe motiv că îi lipsește „censura de profesor” pentru limba germană.

³⁴ Idem, *Impresiuni și reflexiuni*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 43, 55, 67 și 73, 1906.

³⁵ Idem, an LX, nr. 240-241, 1897.

³⁶ Idem, an LXI, nr. 63-64, 66-69, 71-75, 78-79, 1898.

³⁷ Vezi *Transilvania*, nr.1, 1901, p. 3-17.

³⁸ Idem, nr.2, 1902, p. 60-96; nr. 3, 1902, p.104-112; nr. 1, 1903, p. 23-39; nr.2, 1903, p. 78-88; nr. 3, 1903,, p. 101-127.

³⁹ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. II, dos. 31, f. 9.

⁴⁰ *Ibidem*, pach.XIX, dos. 278, f. 128.

⁴¹ *Ibidem*, f. 132.

Din dosarul personal al profesorului Virgil Șotropa aflăm că la 6 noiembrie 1896 Comisia administrativă a fondurilor școlare centrale și de stipendii a înștiințat direcțiunea gimnaziului că în termen de 5 zile „profesorul diplomat” Virgil Șotropa a fost atenționat să ocupe postul de profesor la Gimnaziul Superior din Năsăud⁴².

La 17 noiembrie el este prezentat conferinței profesionale de la gimnaziu unde este considerat ca profesor „supranumerariu” și, prin urmare, pentru a nu se produce „conturbări mai mari”, catedra lui Șotropa va fi compusă din obiecte de studiu luate de la profesori „mai bătrâni” și „care sunt mai morboși ori sunt îngreunați cu alte agende la gimnaziu”⁴³. Șotropa a contestat încadrarea pe o catedră, ce în termeni actuali am putea-o numi „mozaic”, iar intervenția Comisiei administrative a fondurilor școlare centrale și de stipendii va lămuri, în cele din urmă încadrarea profesorului⁴⁴. A intrat efectiv la catedră la 4 decembrie 1896⁴⁵.

De la catedra liceului năsăudean, Virgil Șotropa a desfășurat o prodigioasă activitate didactică între anii 1896-1913 și 1919-1933, după ce, în anul școlar 1888/1889, funcționase ca profesor supleant provizoriu⁴⁶, contribuind, în mod decisiv, la formarea unei pleiade de vrednici intelectuali români ce au ieșit de pe băncile școlilor năsăudene. A fost încadrat ca profesor de limbile maghiară și germană, discipline pe care le-a predat până la pensionarea sa provizorie din anul 1913⁴⁷. În 1898

⁴² Idem, fond *Liceul „George Coșbuc”*, inv. 97, f. 1.

⁴³ *Ibidem*, f. 3.

⁴⁴ *Vezi ibidem*, f. 9-12.

⁴⁵ Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu, *op.cit.*, p. 248. Deși Comitetul fondurilor școlare și de stipendii i-a aprobat încadrarea sa cu 1 septembrie 1896, Șotropa nu s-a prezenta la post la termenul amintit, întrucât nu era „întărit” de către Ministerul de Culte și Instrucțiuni Publice, aprobarea sosindu-i abia la 22 octombrie (A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XIX, dos.278, f. 147).

⁴⁶ 95 La sfârșitul anului școlar 1887/1888 prof. Octavian Barițiu s-a pensionat după 31 ani de serviciu, iar pe postul vacant a fost numit V. Șotropa. El a predat maghiara și româna pentru ciclul inferior al gimnaziului. *Vezi Raportul al XX-lea despre Gimnaziul superior greco-catolic din Năsăud..., 1888/1889*, Brașov, 1889, p. 107 și 110.

⁴⁷ În afara disciplinelor menționate, în anii ani școlari a mai predat și „studiile suplinoare de limba greacă” (lectură, studii literare), așa cum se poate constata din *Anuarele Gimnaziului din această perioadă*.

a fost ales profesor ordinar definitiv, urcându-i-se salariul de la 700 fl. la 1000 de fl.⁴⁸.

Tot în acest an, la 4 iulie, la vârsta de 31 ani, Șotropa s-a căsătorit „cu o fată avută”, Roza Goldschmidt⁴⁹, cu care va trăi într-o armonie deplină până la sfârșitul vieții⁵⁰. Din această căsătorie s-au născut două fete, una la 17 aprilie 1902⁵¹ și Lidia, născută la 28 mai 1905⁵², căsătorită cu inginerul silvic Vasile Șuteu.

În anul 1899, atunci când postul de director al Gimnaziului român din Năsăud a rămas liber prin numirea fostului director, Ioan Ciocan, ca profesor de limba și literatura română la Universitatea din Budapesta, Virgil Șotropa a fost ales director al acestei instituții. Din cei 6 profesori care au candidat la postul de director în 1899 (Alexandru Haliță, Emil Domide, Virgil Șotropa, Teodor Șimon, Ioan Gheție și Ioan Păcurariu), Comisia administrativă a fondurilor școlare centrale și de stipendii din Năsăud, cea care asigura patronatul liceului, îl alege, la 22 iulie 1899, ca

⁴⁸ La 3 iulie 1897, Șotropa înaintează o cerere către Comisia administrativă a fondurilor școlare și de stipendii din Năsăud prin care solicită titlul de profesor ordinar definitiv, motivând că „pe lângă toată restrângerea îmi este absolut imposibil de a trăi amesurat rangului, făr' de a apela la ajutor străin, fapt ce e în stare să amenințe neatârarea... Considerând, în fine, că, chiar și la gimnasiile de stat maximul de 3 ani de serviciu ca profesor supleant nu se observă în niciun cas, ci profesorii supleanți de regulă după un singur an sunt numiți definitiv, și numai în cazuri estraordinare după doi”, roagă comisia ca „acum după expirarea a doi ani de serviciu în calitate de profesor supleant, să binevoiască a mă numi profesor definitiv la Gimnaziul din Năsăud” (A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XIX, fos. 278., f. 167).

⁴⁹ Roza Goldschmidt a fost fiica Idei Goldschmidt, născută Pop. Aceasta din urmă a fost fiica maiorului Leon Pop, comandantul Batalionului I din Regimentul doi de graniță năsăudean, care a refuzat să se supună ordinelor guvernului de la Budapesta în anii 1848-1849. A fost soră cu generalul Leonida Pop, fostul mareșal al Curții imperiale de la Viena. A fost o elevă strălucită a Școlii de fete din Năsăud, care în 1850 a fost premiată de către Carol Urban, fostul comandant al Regimentului II de graniță năsăudean. Ea a trăit 90 de ani, decedând în anul 1927, fiind înmormântată la Năsăud. Vezi Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria școalelor năsăudene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 11, Năsăud, 1929, p. 9-10.

⁵⁰ Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa ...*, p. 46.

⁵¹ A murit la o oră după naștere (A.N.D.J.BN, fond *Registre parohiale de stare civilă*, inv. 789, f. 86-87).

⁵² Idem, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XIX, dos. 278, f. 14.

director pe Virgil Șotropa. La temeiul alegerii sale au stat următoarele considerente: 1) studii universitare complete, cu diploma de profesor pentru învățământul gimnazial pentru catedra de limbile maghiară și germană, încadrat și definitivat în învățământ cu aprobarea Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică; 2) posedă „perfect în vorbire și scriere limba maghiară fiind calificat pentru propunerea acelei limbi pe întreg gimnaziul” (inferior și superior n.n.); 3) „a avut și are purtare morală totdeauna corectă”; 4) „posedă pe lângă aceea perfect și limba germană în vorbire și scriere și precum este public cunoscut este un bărbat de o cultură superioară”; 5) „oferă și garanția morală și materială suficientă care se cere la manipularea și administrarea averii și fundațiilor gimnasiale pentru care și Comisia administratoare este răspunzătoare”⁵³. Având în vedere aceste considerente, Comisia administrativă a fondurilor, în baza „dreptului asigurat în § XXXII din statute, pre temeiul concursului public luând în dreaptă apăsare toate documentele concurenților și calitățile lor, alege cu unanimitate de voturi pre Virgil Șotropa de director gimnazial”⁵⁴.

Guvernul maghiar l-a socotit însă indezirabil pentru acest post de răspundere și a respins hotărârea Comisiei administrative a fondurilor grănicerești năsăudene pe motivul că Șotropa este „prea mare naționalist român” și că ar „căuta să împiedice maghiarizarea liceului năsăudean”⁵⁵.

Problema nerespectării alegerii directorului liceului din Năsăud, ca principiu politic, a devenit o chestiune națională în Transilvania și a constituit obiectul unor dezbateri aprige în presa românească de aici. Poziția guvernului de la Budapesta a stârnit mare „vâlvă în public”, iar presa românească a luat o atitudine fermă, sprijinindu-l unanim pe Virgil Șotropa. După plecarea lui Ioan Ciocan ca deputat în Parlamentul de la Budapesta și profesor universitar în acest oraș, postul de director provizoriu la Gimnaziul din Năsăud a fost ocupat de către Ioan Gheție, care, după aprecierile unui corespondent al „Gazetei Transilvaniei”, semnat Petri, acesta nu corespundea. „Pentru ca gimnaziul nostru să se avânte acolo, unde a fost odată – nota acesta –

⁵³ Idem, fond *Administrarea fondurilor grănicerești năsăudene. Registre*, inv. 256, f. 107-108.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 109.

⁵⁵ Idem, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXIX, dos. 406, f. 48.

avem nevoie de un director, care mai întâi de toate să fie pătruns în adâncul sufletului de sântenia scopurilor pentru care patronatul nostru (Comisia administrativă a fondurilor școlare și de stipendii n.n.) a dat ființă institutelor noastre de cultură și gata a se jertfi pentru atingerea lor; să fie înconjurat de stima și încrederea colegilor, să fie cu trup și suflet la lucru, bărbat cu demnitate proprie, caracter integru, de o moralitate ireproșabilă, cu calificățiune completă științifică și pedagogică”, iar „Gheție nu corespunde”⁵⁶.

Alegerea lui Șotropa ca director și respingerea aprobării numirii sale de către guvernul maghiar a fost reluată de același periodic: „Sunt trei luni și jumătate de când s-a făcut la Năsăud alegerea de director al gimnasiului nostru superior de acolo. Scim că dintre 6 candidați, membrii comisiei administrative a fondurilor au ales cu unanimitate de voturi pe domnul Virgil Șotropa, pe care l-a aflat ca cel mai potrivit și corespunzător cerințelor, pentru de a putea conduce și reprezenta cu demnitate gimnasiul”. Dar „aprobarea nici până astăzi nu există. Ministrul Wlassics (ministrul cultelor și instrucțiunii publice) „a dispus să denege aprobarea pe motivul că Șotropa e „prea pronunțat și periculos naționalist român”⁵⁷. La sfârșitul anului 1899, același ziar informează cititorii că ministrul Wlassics a trimis Comisiei administrative a fondurilor școlare și de stipendii o scrisoare prin care îl anunță că „nu aprobă alegerea lui Virgil Șotropa” și să se facă un nou concurs, care „înainte de a se publica să i se trimită lui”, luându-i apărarea lui Șotropa⁵⁸.

Aceeași poziție a avut-o și „Tribuna” din Sibiu: „Depeșa ce-am primit-o ne anunță două volnicii deodată – scrie ziarul – comise de ministrul Wlassics față de grănicerii năsăudeni. El deneagă aprobarea directorului ales în toată regula și în conformitate cu regulamentul liceului, iar deodată cu aceasta casează și stipendiile votate de comisiunea administrativă a fondurilor... și e de temut că motivele lui nu vor fi motive, ci pretexte”⁵⁹.

De dincolo de Carpați, din București, prietenul său Coșbuc îi trimite o carte poștală cu un conținut ironic, publicată în 1926 de Șotropa în *Arhiva Someșană*:

⁵⁶ Vezi „Gazeta Transilvaniei”, nr. 70 din 1899.

⁵⁷ Idem, nr. 235, 1899.

⁵⁸ Idem, nr. 271, 1899.

⁵⁹ „Tribuna”, an XVI, nr. 266, 1899.

„Ditiramb de la Caru cu bere.
Șotropa.
Tu sperii Europa
Cu plângerile tale!
Ești la Rahova,
Ești tu la Grivița,
Ești tu la Alexe, cârciumarul?
Ori unde ești?
Țipă guvernul, și țara țipă
Că ești director
La Năsăud.
Bagă de seamă, scumpule Maro
Nu te umfla!
Și salutare, dragă primește
De la amicul vostru Coșbuc”⁶⁰.

După alegerea sa ca director, la 18 august 1899, Șotropa face o vizită la contele Bethlen Pál, fișpanul (prefectul) comitatului Bistrița-Năsăud, căruia, vorbindu-i de alegerea sa în unanimitate, îi solicită, „ca organ de suprainspecțiune” a fondurilor școlare și de stipendii, să înainteze actele alegerii „înaltului guvern”, acesta asigurându-l că, deja, actele au fost trimise⁶¹. Apoi, după două zile, intră în audiență la Kuncz Elek, directorul suprem al școlilor medii din cercul Clujului, care îi spune că a citit „în foi” despre alegerea lui ca director. „Îți mărturisesc că faptul precum îl predă „Tribuna” nu-mi place. Te pune față în față cu Gheție, ca pe un naționalist român înfocat, față cu un renegat” – afirma

⁶⁰ Virgil Șotropa, *Amintiri*, în *Arhiva Someșană*, nr. 5 ... p.50-51. „S-a discutat pe atunci și în ziare chestia asta (alegerea de director, refuzată pe motiv politic) – își amintea Șotropa – care ajungând la cunoștința lui Coșbuc, îi dă prilej să-mi adreseze câteva șire, pe cari, fiind ele cu conținut intim, nu le-aș aminti. Le reproduc însă pentru ca să se vadă, cum umorul său trecând în anumite situații la exagerare, știa să ia un colorit grotesc. Aflându-se el în societatea prietenilor în vreo cârciumă a Bucureștilor, mă căuta și pe mine în vreo cârciumă din Năsăud, și, atribuind alegerii de director o însemnătate excesivă, îmi scrie aceste șire hazlii” (*ibidem*, p.50).

⁶¹ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. III, dos. 44, f. 2.

directorul suprem⁶², la care, Șotropa arată că descrierile „de om periculos, naționalist maghiarofag” vin din partea dușmanilor săi, „clica lui Ciocan”⁶³. Directorul suprem, care afirmase că dacă va fi consultat de

⁶² *Ibidem*, f.3.

⁶³ Ion Ciocan a fost o personalitate extrem de controversată în mediul politic năsăudean la mejdia veacurilor XIX-XX. A fost profesor și director al liceului din Năsăud, președinte al Fondurilor grănicerești năsăudene (școlar-central și de stipendii), profesor de limba și literatura română la Universitatea din Budapesta și deputat în Parlamentul maghiar între 1896-1915 (cu o întrerupere de 1 an și 5 luni – 1901-1903). Presa română din Transilvania („Tribuna” și „Gazeta Transilvaniei”) îl socoteau un „renegat” și fără merite de orice fel. Însuși Nicolae Iorga îl prezintă în culori sumbre cu prilejul morții sale în 1915 (Vezi N. Iorga, *Un mort care se îngroapă: I.Ciocan*, în *Oameni cari au fost*, II, Edit. Pentru Literatură, București, 1967, p. 35-36). Detalii despre această personalitate vezi și la Iosif Uilăcan, *Ion Ciocan în alegerile parlamentare din cercul electoral Năsăud (sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX)*, în *Anuarul Asociației Profesorilor de Istorie din România. Filiala Bistrița-Năsăud*, I, Edit. Supergraph, Bistrița, 2006, p.13-24.

Interesante sunt opiniile lui Virgil Șotropa despre această personalitate, cele exprimate de el în anul 1943 și consemnate de către Emil Boșca-Mălin, neintrând, încă, în circuitul istoriografic. Sintetizăm câteva dintre acestea în rândurile următoare: „Eu i-am fost elevul lui. Mi-a fost drag atunci. Mai apoi, când un grup de profesori de la Năsăud în frunte cu el (Ciocan n.n.) a pornit pe drumul oportunistului, am fost nemulțumit, mai mult, poate, scârbit”. În acea perioadă la Năsăud era nevoie de un profesor, „român și năsăudean”, bine pregătiți de limba maghiară, deoarece mulți absolvenți „erau trântiți” la examenul de maturitate la această disciplină. De aceea, Șotropa a acceptat să vină la catedră în 1888/1889, dar la sfârșitul anului școlar a plecat de la catedră și, asta, în bună măsură, și datorită oportunistului lui Ciocan. „De atunci începusem să-l ocolesc pe Ciocan, șeful oportuniștilor”, care devenise „colaboratorul regimului maghiar”, un „trădător”. Apoi, de la „Gazeta Transilvaniei” și de când a ajuns profesor universitar, „i-am urmărit activitatea și mulți – eu în primul rând – ne-am schimbat ideile despre el”. „Ciocan – și văd că iei note de ceea ce spun; Te rog să scrii să se știe! (i se adresa lui Boșca-Mălin în 1943) – a fost tot atât de bun român ca și oricare din vremea sa... Lui i se datoresc multe și năsăudenii trebuie să știe că lui i se datorește clădirea liceului, organizarea administrării pădurilor (grănicerești n.n.) în folosul colectivității năsăudene, lui trebuie să-i mulțumim salvarea instituțiilor noastre culturale românești năsăudene ... Ca deputat, ... ales în cadrul Partidului Liberal Maghiar jucă însă un rol greu: în taină era sprijinitor al P.N.R. și asta o știu puțini ... Prin

ministrul cultelor și instrucțiunilor publice, el va scrie că Țotropa „este un profesor destoinic, cel mai apt dintre profesorii tineri din Năsăud, vorbește perfect trei limbi”, „corespunde în toate privințele noului post”⁶⁴.

Pentru confirmarea alegerii sale ca director, la 18 decembrie 1899 Țotropa intră în audiență la ministrul cultelor și instrucțiunilor publice, Wlassics Gyula, care, după cel asigură că îi cunoaște calitățile sale profesionale și morale, „căci m-am informat despre aceasta de la organele mele” și „dacă nu te-aș aproba ca director, singura cauză ar fi că ești prea tânăr, și eu din principiu la gimnaziile de stat nu fac directori pe cei cari n-au 25 sau minimum 20 ani de serviciu... Înțeleg așa, că D-ta, ca om tânăr, ambițios – la caz că voi numi pe altul director acolo – poți aștepta încă puțin și apoi concurează la un post de director la vreun gimnaziu de stat și eu îți stau bun și asigur că te voi numi”⁶⁵.

Cert este că la două săptămâni după audiența lui Țotropa la ministrul cultelor și instrucțiunilor publice acesta refuză confirmarea sa de director al gimnaziului năsăudean. În continuare, Virgil Țotropa a rămas profesor la liceul din Năsăud până în 1913, când, „din cauză de boală” a fost nevoit să se pensioneze în 1913⁶⁶.

jocul său sinistru s-au salvat multe instituții românești din Transilvania de atunci ... Ciocan a fost un bun cap politic. Ținea cu noi. Ne întâlneam în taină. Lui îi dam spre rezolvare toate problemele dificile; lui i se deschideau ușile ..., dar asta nu trebuie să se știe.

Ca om, Ciocan era tipul grănicerului: energic, aspru la vorbă și faptă. Nu-i plăcea să fie contrazis și nici să dea seama de ceea ce face. Acest fel de a fi îndepărta pe mulți de el. Intelectualii de aici, chiar dacă-i erau aderenți nu-l iubeau; nu-l puteau înțelege”. „Ciocan vibra de românism”. L-a scăpat pe Goldiș din închisoare. „Din spusa lui, confirmată apoi de Goldiș”, știu „ce eforturi a depus, câte insistențe, de câte ori a urcat scările Președinției, vorbind cu prim-ministrul pentru a-l scăpa pe Vasile Goldiș din închisoare”. De asemenea, Octavian Goga a fost scăpat, în două rânduri, din închisoare de către Ion Ciocan, care, „la Sângeorz (Sângeorz-Băi n.n.) fiind, cu puțin înainte de moarte, mi-a arătat o lungă scrisoare de mulțumire de la poet” (Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Țotropa* ...p.31-32).

⁶⁴ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Țotropa*, pach.III, dos. 44, f. 5.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 7-8.

⁶⁶ Vasile Bichigean, *Omăgiu profesorului Virgil Țotropa trecut la pensie în începere de la 1 septembrie 1933*, în *Anuarul liceului grăniceresc „G.Coșbuc” din Năsăud*, anul școlar 1932-1933, p. 18.

De la catedra liceului năsăudean, el a desfășurat o activitate instructivă și educativă de mare eficiență. Virgil Șotropa – așa cum arăta directorul liceului în 1933 – a avut „o pregătire profesională în specialitatea sa cum puțini profesori o au”. „În tot timpul activității d-sale a fost profesorul de model, care și-a îndeplinit îndatoririle cu cea mai mare conștiinciozitate și punctualitate, dedicându-se exclusiv școlii... Nici când era bolnav nu stătea acasă, ci venea la școală ca să-și țină cursurile”⁶⁷.

După respingerea funcției de director, Șotropa s-a dedicat, exclusiv, învățământului; a purtat și povara apărării drepturilor slujitorilor școlii, mai ales din punct de vedere financiar, așa cum se poate desprinde din *Memoriul*, înaintat către Comitetul fondurilor grănicerești năsăudene, nedatat, dar, apreciem noi, în primul deceniul I al secolului XX; „Bine este știut – afirma Șotropa – că în toate timpurile trecutului precum și ale prezentului școala a fost și este privită ca singurul și cel mai probat mijloc de creștere și educare a maselor poporului, dar totodată și ca termometrul nivelului de cultură al unui popor. Și, apoi, toată lumea o știe, că sufletul școlii este învățătorul, fie el numit dascăl, docent, institutor ori profesor, care este încredințat să formeze mintea și inima copiilor încredințați lui”⁶⁸. Pentru realizarea misiunii sale, profesorul „trebuie pus într-o situație materială care să-l libereze de nevoile zilnice, să-i dea energia de lipsă și să-i facă accesibilă câștigarea și argumentarea cunoștințelor” și că trebuie să facă mult ca să-i „dezlege de nevoile zilei care-l copleșește, îl deprimează și-l face imposibil de a-și concentra puterile la munca grea ce are de îndeplinit”. Arătând că „în multe părți din țară” s-au luat măsuri pentru ușurarea poverilor materiale ale dascălilor, „numai noi profesorii gimnasiului din Năsăud rămas-am dați uitării, tractându-se rugărilor cu nepăsare și indiferentism” și că deși, de mai mulți ani, „a rugat comitetul și comisia să dezbată serios chestia asta de mare gravitate, să caute modalitatea de a ne îmbunătăți, în fine, și nouă salariile și cu ce ne alegem? Trece o ședință, vine cealaltă, se aleg comisiuni și subcomisiuni, se esmit deputațiuni, se vorbește mult, se agită fără de nici un rost spiritele, se fac învinuiri nedrepte, se exprimă temeri și îngrijiri... și nu se isprăvește nimic”⁶⁹.

⁶⁷ *Ibidem*, p.19-20.

⁶⁸ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.III, dos. 45, f.1.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 4-5.

După ce enumeră sacrificiile făcute de către dascălii gimnaziului pentru propășirea școlii nășăudene, arată că nu așteaptă „mulțămite nici recunoștințe. Nu, căci știm că nu avem de la cine aștepta, n-avem nici apărător, nici sprijinitor, ca gimnaziile de stat în persoana ministrului și ca cele confesionale în capii diecezelor, în mitropoliți și episcopi, cari conștienți de autoritatea lor, sunt totdeauna gata a sări în ajutorul organelor încredințate ocrotirii lor.

Așteptăm însă cu tot dreptul ca măcar acum, în momentul suprem, cu cea mai mare urgență să ne împliniți justul nostru postulat și să ne ridicați salariile la suma pe care au ajuns-o lefurile celorlalți profesori din patrie. Cerem și așteptăm ca – scria el în finalul memoriului – chestia stării noastre materiale să fie apreciată cu echitatea cuvenită și să fie privită ca o chestie vitală pentru existența și viitorul institutului nostru al cărui susținători sunteți și față de care aveți datorințe, cari nu se pot neglija”⁷⁰.

În primul deceniu al secolului al XX-lea a călătorit în Ungaria, Austria, Italia sau Germania. În Ungaria și Austria s-a întâlnit cu numeroși oameni politici români: Vasile Lucaci, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod etc.

În 1905, Nășăudul a fost vizitat de către Nicolae Iorga și soția sa și a fost „oaspetele d-lui Virgil Șotropa”⁷¹. Șotropa îi era cunoscut marelui istoric din studiile publicate în „Gazeta Transilvaniei”, *Transilvania* sau în *Anuarele liceului*. Cu această ocazie, Iorga a vizitat liceul, unde elevii „entuziasmați l-au primit cu ovații”, Biblioteca și Muzeul de științele naturii ale liceului⁷².

În 1906, împreună cu Gavril Scridon, cumnatul său, și Ioan Gheție, directorul liceului, a participat la expoziția omagială organizată la București. Aici s-a întâlnit cu Nicolae Iorga, pedagogul Vasile Grigore

⁷⁰ *Ibidem*, p. 8-9. După 1900 Fondul școlar central, din care se întreținea liceul și se făcea plata salariilor profesorilor, a cunoscut o accentuată scădere a veniturilor sale, fapt ce a făcut ca salariile cadrelor didactice să fie cu mult mai mici decât ale celor de la liceele patronate de statul dualist. Pentru detalii: Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești nășăudene ...*, p. 120-126.

⁷¹ Iosif E.Naghiu, *Niculae Iorga și Nășăudul*, în „Plaiuri nășăudene”, I, nr. 2-3, 1943.

⁷² A.N.D.J.BN, colecția Virgil Șotropa, pach. XXIX, dos. 406, f. 53.

Borgovan, George Coșbuc, Gheorghe Bogdan-Duică, Nerva Hodoș, Spiru Haret, Solomon Haliță, G.Moroianu⁷³ etc.

Din 1911 starea sănătății lui Virgil Șotropa începe să se înrăutățească. De aceea, pentru îngrijirea sănătății, a plecat în stațiuni balneare și sanatorii din Germania și Cehia, printre care și în renumita Karlovy Vary (Karlsbad)⁷⁴. În 1913 a fost nevoit să se pensioneze pe motiv de boală. A urmat, apoi, tratamente prelungite la stațiunile din fosta Austro-Ungarie, Germania și Italia, iar după Marea Unire, în 1919, reintră în învățământ la același liceu, unde va lucra până la pensionarea sa definitivă în anul 1933. Este, poate, cea mai fertilă etapă din activitatea sa ca profesor și istoric. În această perioadă a predat limba germană – cea maghiară fiind scoasă din planul de învățământ –, catedra fiind completată cu limba română, istorie, geografie, filosofie, drept și chiar fizică⁷⁵.

A fost un profesor exemplar, merituos și onest. Lecțiile sale erau de un înalt nivel științific și etic, reflectând măsura în care acesta „stăpâna materia”, dibăcia „cum știa să o agrementeze” și „modul cum scotea pentru elev maximun de folos posibil” – spunea directorul liceului în cuvântul omagial prilejuit de pensionarea lui Șotropa în anul 1933. Cu vastele sale cunoștințe și cu prietenii cultivate cu mari personalități din Transilvania, Șotropa putea „să facă o carieră rentabilă și să ajungă în posturi de conducere ce i s-au oferit, dar în modestia sa nedesmințită a rămas neclintit la postul de educator al tinerilor generații, unde credea că poate fi de mai mare folos neamului său, decât în oricare slujbă înaltă”⁷⁶.

Virgil Șotropa a fost un profesor pregătit și merituos, un exemplu de conștiinciozitate profesională și conduită morală, apreciat unanim de către foștii lui elevi și pentru bunătatea sufletească, rămânând astfel în inima și conștiința tuturor generațiilor de elevi pe care le-a instruit și educat. Semnificativ, în acest sens, este portretul pe care îl creionează un fost elev năsăudean, absolvent din 1909, inginerul Dumitru Tomuța: „... În clasele a VII-a și a VIII-a am descoperit în profesorul Virgil Șotropa adevăratul dascăl și educator devotat, adânc pătruns de simțul datoriei și de o bunătate sufletească puțin obișnuită. Niciunul din profesorii mei n-au pus atâta suflet în meseria de educator, atâta trudă și zel în a convinge pe

⁷³ *Ibidem*, f. 62.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 71-76 *passim*.

⁷⁵ *Vezi Anuarele liceului, anii școlari 1919/1920 – 1932/1933.*

⁷⁶ Vasile Bichigean, *op. cit.*, p. 19-20.

colegi, că nu e suficient să învețe numai pentru școală, pentru „notele” pe care el le dădea cu o generozitate ce stârnise admirare, ci pentru a-și asimila cât mai multe și utile cunoștințe pentru viață, pentru îmbogățirea bagajului de cunoștințe și cultură generală, cu care trebuia să fie înzestrat la ieșirea de pe băncile liceului fiecare elev, viitor intelectual, spre a putea fi folositor neamului și societății... Prin pilda caracterului și vieții sale model, prin sfaturile date și cunoștințele de tot felul din viața școlară și socială, din toate domeniile culturii generale, sădite cu multă dragoste în sufletele tinere ale elevilor, a reușit” – alături de alți dascăli năsăudeni – „să formeze multe serii de tineri entuziaști și gata de jertfă în lupta pentru afirmarea națională, apărarea cu dârzenie a graiului românesc și pregătirea Unirii”⁷⁷.

Și mai interesante sunt amintirile despre profesorul și dirigintele Virgil Șotropa, publicate de către fostul său elev, prof.univ.dr.doc.Gavril Istrate din Iași: „Deși printre profesorii pe care i-am avut la liceul din Năsăud – spunea fostul său elev cu prilejul centenarului nașterii profesorului – erau mulți care meritau să se bucure de cea mai mare stimă, locul întâi îl ocupa, și din acest punct de vedere, Virgil Șotropa. Dacă ceilalți se comportau ca adevărați părinți și ne apăreau drepti până și în severitatea lor, Virgil Șotropa era bunicul nostru. Nu atât prin vârstă fiindcă, în definitiv, mai erau și alții care se bucurau de anii lui, cât prin bunătate, prin blândețe, prin trecerea cu vederea peste nimicurile zilnice, ca și peste trăsăturile elevilor. Dacă cutare profesor era caracterizat prin nervozitate, altul prin severitate, al treilea printr-o vorbă de duh, un altul printr-un tic pe care nu-l putea înlătura etc. etc., Virgil Șotropa era bun. Bun în cel mai larg și cel mai frumos înțeles al cuvântului”⁷⁸.

Cultura sa vastă, experiența de viață, acumulată ca student la Cluj și Budapesta, ca ziarist la Brașov sau ca profesor la Năsăud, întâlnirile avute la București, la Brașov ori în alte orașe europene cu personalități marcante ale culturii, vieții politice și publice românești au fost, adesea, valorificate de către Șotropa, în lecțiile sau în orele de dirigiență la clasă. „Virgil Șotropa – nota d-l Gavril Istrate – face parte din acea categorie de oameni pe care, după ce i-ai cunoscut, nu-i mai poți uita niciodată. M-am întrebat, adesea, cărui fapt i s-a putut datora lucrul acesta.

⁷⁷ D.Tomuța, *Amintiri din alte vremi ...*, în „Plaiuri năsăudene”, II, nr. 14,15,16, 1944.

⁷⁸ Prof.univ.dr. Gavrilă Istrate, *Amintiri despre profesorul Virgil Șotropa*, în *Arhiva Someșană*, (serie nouă), II, 1974, p. 55-56.

Cred că, pe lângă cunoștințele lui vaste, l-au ridicat în ochii noștri omenia-i proverbială, înțelegerea profundă a situațiilor în care sunt puși, de multe ori elevii. Nu l-a auzit nimeni țipând vreodată; nu l-a văzut cineva agitându-se și exagerând greșala de care s-a făcut vinovat unul dintre noi. Pentru experiența lui vastă, și pentru cultura lui, nici un lucru nu era ieșit din comun. Toate abaterile noastre de la disciplină puteau fi încadrate în anume comportament, nefiind noi primii care le săvârșeam”⁷⁹.

„Spirit superior – conchide fostul lui elev –, deținător al unei culturi deosebite și al unui suflet rar, Virgil Șotropa ne-a învățat să ne iubim granița și să-i cunoaștem trecutul. Ne-a arătat că avem nevoie de oameni bine pregătiți, în toate domeniile, ca s-o putem apăra, să putem combate pe cei care pretind că aici n-ar fi fost cultură, că alții ne-ar fi pus condeiu în mână și ne-au deprins să înțelegem lumea și să o interpretăm. Cuvântul lui continuă să ne urmărească și ne dăm bine seama că profesorul de altădată continuă să ne învețe și acum, când nu mai este printre noi, că ne va învăța și de azi înainte”⁸⁰.

Pentru meritele sale la cadră a fost ales, în anii școlari 1898/1899⁸¹ și 1899/1900⁸², membru în comisia școlară, care se ocupa de procurarea cărților pentru biblioteca școlară și indicarea lecturii suplimentare pentru fiecare clasă, apoi membru al comisiei științifice pentru „limbile vii” cu scopul de a „proiecta modificările în planul stabil de învățământ și înmulțirea colecțiilor științifice”⁸³ și în „comisia cenzuratoare” a liceului⁸⁴. A fost distins cu Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler⁸⁵ și cu Brevetul „Răsplata muncii pentru 25 ani în serviciul Statului”⁸⁶, iar în „trei rânduri” a fost desemnat să participe, „în calitate de comisar ministerial” la examenele de bacalaureat la liceele germane din Bistrița și Brașov⁸⁷.

⁷⁹ *Ibidem*, p.64-65.

⁸⁰ *Ibidem*, p.65.

⁸¹ *Raportul despre gimnasiul superior fundațional din Năsăud pentru anul școlastic 1898/1899*, Bistrița, 1899, p.15.

⁸² *Idem, an școlar 1899/1900*, p. 7.

⁸³ *Idem, an școlar 1898/1899*, p. 7.

⁸⁴ *Anuarul liceului din Năsăud*, an școlar 1922/1923, p.8.

⁸⁵ *Ibidem*, an școlar 1923/1924, p. 20.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ V.Bichigean, *op. cit.*, p. 20.

„Pentru elevi – concluziona Vasile Bichigean, fostul său director – era un bun părinte și mare protector, condus de principiul că trebuie să fii îndreptorul și nu sbirul greșelilor inerente vârstei nepricepute și care are nevoie mai mult de sprijin, decât de bici”. Șotropa „încânta pe toată lumea prin vederile largi, de adevărat homo europeus, prin farmecul vocii sale plăcute și ademenitoare și prin bogatele cunoștințe”⁸⁸. A încurajat și sprijinit material și moral elevii nevoiași și sârguincioși la învățătură nu numai de la liceu ci și de la alte școli nășăudene. Bunăoară, în 1924 a donat obiecte de îmbrăcăminte pentru 8 copii de la liceu, 100 de lei pentru ajutorarea elevilor săraci și buni la învățătură de la Școala normală de învățători și Școala secundară de fete și 100 de lei pentru învățăceii de la școlile de meserii⁸⁹, iar în anul școlar 1934/1935 a premiat cu 300 de lei pe distinsul elev Alexandru Husar din clasa a IV-a de la liceu⁹⁰, viitorul profesor de o largă erudiție de la Universitățile din Cluj și Iași.

III.3. Preocupări culturale

Paralel cu activitatea profesională și științifică, Virgil Șotropa a desfășurat și o vastă operă de culturalizare a maselor. În perioada studiilor liceale el a făcut parte din membrii societății culturale a elevilor gimnaziului nășăudean, „Virtus Romana Rediviva”, care organiza o serie de serbări în cinstea colegilor și profesorilor lor. La multe dintre acestea, Șotropa participa cu vioara, muzica fiind una dintre marile sale pasiuni.

În perioada studiilor universitare clujene, el a activat în cadrul societății literar-muzicale „Iulia”, înființată de către profesorul universitar Grigore Silași, iar după desființarea acesteia în cadrul „Casinei” studenților români, organizată în casa unui protopop din Cluj⁹¹. Tot la Cluj, împreună cu fiicele avocatului Alexa Pop, „foarte bune muzicante”, Șotropa realiza adevărate serate muzicale, „cântând piese clasice”. Ca student în acest oraș a participat, „cu violina II, la reușita primului mare

⁸⁸ Idem, *Noi academicieni nășăudeni*, în „Plaiuri nășăudene”, II, nr. 14, 15, 16, 1944.

⁸⁹ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. IV, dos. 51, f. 1-7 passim.

⁹⁰ *Anuarul liceului grăniceresc „Gh. Coșbuc” din Nășăud*, pe 1934-35, p. 60 și 54.

⁹¹ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXIX, dos. 406, f. 12-13.

concert dat de universitarii clujeni în anul 1886”⁹². „Atunci – consemna el peste ani – am luat și eu parte și am debutat cu violina II într-un concert de Alard⁹³, producându-se la violina primă domnișoara Sidonia Pop, iar la pian ne acompania sora sa Ana Pop și așa ne-am produs de bine, încât profesorul Grigore Silași a venit pe scenă și ne-a cuprins și ne-a sărutat, zicând: „Nici n-am crezut ca românii să se știe produce așa de bine...”⁹⁴.

La Brașov a fost, un timp, secretar al despărțământului brașovean al „Astrei”, calitate în care a militat pentru înființarea primelor „biblioteci populare”, fapt ce l-a determinat să cunoască toate localitățile din Țara Bârsei⁹⁵.

Experiența dobândită la Brașov în opera de culturalizare a maselor, inițiată de „Astra”, a făcut ca după doi ani de activitate la Năsăud să fie ales secretar al Comitetului Despărțământului Năsăud al „Astrei”(1 august 1898). În această calitate, Virgil Șotropa a propus înființarea pe teritoriul despărțământului a două biblioteci ambulante pentru popor⁹⁶, conducerea despărțământului desemnându-l cu realizarea propunerii. Achitându-se „cu multă conștiinciozitate de îndeplinirea sarcinei”, Șotropa a contribuit hotărâtor la crearea primelor biblioteci populare din acest despărțământ; ele cuprindeau câte 82 cărți românești „de valoare”, potrivite pentru toate categoriile de cititori și reprezentau „fiecare ram al literaturii române”⁹⁷. În cadrul acțiunilor de culturalizare a maselor inițiate de către conducerea despărțământului, Șotropa a susținut numeroase prelegeri populare, îndeosebi pe teme istorice, care au contribuit la formarea în rândurile populației românești a sentimentului demnității naționale. După 1920 a fost membru activ al Secției istorico-etnografice a „Astrei”.

Numele lui Virgil Șotropa este legat, mai cu seamă, de înființarea și conducerea destinelor instituțiilor culturale năsăudene, pentru multe dintre acestea jucând un rol decisiv. O vreme a făcut parte din Comitetul fondurilor grănicerești năsăudene și din Comisia administrativă a acestora. A participat la toate evenimentele culturale importante din viața liceului năsăudean, iar cu prilejul împlinirii unei jumătăți de veac de existență al

⁹² *Ibidem*, f. 91.

⁹³ Delphin Alard (1815-1888), compozitor și violonist francez.

⁹⁴ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach.XXIX, dos. 406, f. 104.

⁹⁵ Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa ...*, p.27.

⁹⁶ A.N.D.J.BN, fond „Astra”.*Despărțământul Năsăud*, pach.I, dos. 21, f.92.

⁹⁷ *Ibidem*, pach.II, dos.32, f. 15.

acestui i-a închinat, împreună cu dr. Nicolae Drăganu, lucrarea *Istoria școlilor năsădene* (1913), cea mai amplă și documentată monografie a acestora.

De numele lui Virgil Șotropa se leagă și înființarea a două instituții culturale de maximă importanță pentru istoria și cultura Țării Năsăudului: **Muzeul Năsăudean și Subdirecția Năsăud a Arhivelor Statului.**

La inițiativa sa și a altor intelectuali năsăudeni (Iuliu Moisiu, Iulian Marțian, Alexa David, Artene Mureșan), la 2 august 1931 s-au pus bazele Muzeului Năsăudean prin comasarea bunurilor culturale mobile ale acestora cu valoare istorico-culturală „vrednice de conservat” (cărți, manuscrise, acte, documente, periodice, obiecte etc.)⁹⁸. Mai târziu, cărțile și periodicele donate muzeului au constituit temelia constituirii **Bibliotecii Documentare Năsăud a Academiei Române, Filiala Cluj (1957)**, care funcționează și astăzi.

Pentru salvarea arhivelor, fondatorii Muzeului Năsăudean au întemeiat, cu aprobarea Direcției Generale a Arhivelor Statului, o subdirecție a acestora la Năsăud, în anul 1937. Virgil Șotropa a lăsat el însuși un fond arhivistic de mare valoare, păstrat astăzi la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud⁹⁹.

Numele lui Virgil Șotropa este inseparabil legat de apariția și ființarea revistei istorico-culturale *Arhiva Someșană*, care, în cele 28 de numere apărute între 1924-1940, valorifică o bună parte din arhivele locale. Meritul de a fi menținut în permanență revista la un nivel științific ridicat revine, în primul rând, lui Șotropa. El a depus aici o muncă grandioasă, fiind în același timp director, redactor, secretar de redacție și tehnoredactor, corector și expeditor¹⁰⁰.

„De numele acestui moșneag albit de iarna vremurilor trecute – nota Emil Boșca-Mălin în anul 1944 – se leagă nu numai apariția acestei reviste, ci întreaga mișcare culturală grănicerească a secolului al XX-lea”¹⁰¹.

⁹⁸ Valeriu Șotropa, *Virgil Șotropa ...*, p. 198.

⁹⁹ Pentru conținutul colecției *Virgil Șotropa* vezi *Fondul personal Virgil Șotropa (1867-1954)*, în *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Bistrița-Năsăud*, București, 1988, p. 425-432.

¹⁰⁰ Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa ...*, p. 110.

¹⁰¹ Idem, *Virgil Șotropa*, în „Plaiuri Năsădene”, II, nr. 14, 15, 16, 1944, p. 6.

IV. ISTORICUL

Încă de la începutul activității sale ca ziarist, Virgil Șotropa s-a ocupat de trecutul zburciuit al Țării Năsăudului, dovedind o deosebită perseverență și continuitate în preocupările sale. Treptat, temele sale de abordare istorică se lărgesc, iar colaborarea sa la principalele publicații ale vremii îi consolidează statutul de istoric, chiar dacă nu a avut o specializare universitară în acest domeniu.

IV.1. Virgil Șotropa – arhivist

Paralel cu cercetarea în domeniul istoriei, Șotropa a fost preocupat, în permanență, de soarta arhivelor, a izvoarelor istorice, în general, și serviciul pe care acestea îl pot aduce studiului istoriei românilor. Pe această linie, păstrarea și salvarea arhivelor reprezintă o continuitate în preocupările lui Virgil Șotropa, pornită de la înaintașii săi direcți, și, îndeosebi, de la bunicul Iacob Șotropa, care, în calitatea lui de notar vicarial, „a salvat de la pieire numeroase acte vicariale de un conținut complex”¹.

În scrierile sale, Șotropa critică cu vehemență atitudinea indolentă a autorităților statului față de soarta arhivelor. El cerea ca arhivele publice ale județelor, ale instituțiilor și corporațiilor să fie puse imediat sub îngrijirea și controlul unor oameni cu suflet și să devină accesibile studiului.

Înțelegând necesitatea studierii documentelor în vederea cunoașterii istoriei, Virgil Șotropa a militat pentru aducerea în țară a arhivelor din Viena și Budapesta referitoare la istoria României. El arată

¹ Valeriu Șotropa, *Virgil Șotropa ...*, p. 196.

că în fosta Austro-Ungarie există un bogat material arhivistic referitor la istoria Transilvaniei care nu a putut fi valorificat datorită caracterului lui secret, material ce era „îngămădit și ținut sub zăvor”². El pune problema recuperării documentelor aflate în alte țări, criticând lipsa preocupărilor în acest sens a autorităților românești. Face chiar propuneri concrete în vederea recuperării documentelor, cerând ca secția istorico-etnografică a „Astreii” și Comisia monumentelor istorice pentru Transilvania să facă un demers la guvern pentru a interveni prin intermediul Ministerului de Externe pentru restituirea actelor și obiectelor artistice aflate în Austria și Ungaria³.

Mai târziu, în anul 1944, constatând că demersurile sale pentru „aducerea acasă” a arhivelor din Viena și Budapesta nu s-au soldat cu nici un rezultat pozitiv din partea statului român, Șotropa, deși aproape octogenar, era hotărât să-și adune ultimele energii pentru a copia, măcar, documentele cele mai importante pentru istoria românilor. „Sunt bătrân – mărturisea el atunci lui Emil Boșca-Mălin – dar parcă mi-aș lua sarcina de a mă deplasa și a sta câteva luni la Viena, după liniștirea lumii și Unirea care va veni, pentru a începe copierea documentelor cele mai importante”⁴.

În alte articole militează pentru păstrarea și organizarea arhivelor. În anul 1928, în introducerea la studiul *Minele rodnene*, Șotropa descrie starea deplorabilă a actelor referitoare la aceste mine, arhive depozitate în beciuri cu igrasie și poduri ale administrației minelor, arătând că, în repetate rânduri, a atras atenția, verbal și în scris, organelor responsabile pentru a lua măsuri de conservare și păstrare a documentelor⁵. „Iarăși se adeverește ceea ce am scris și de atâtea ori am accentuat în fața organelor – își exprima revoltat opinia față de soarta arhivelor – care au căderea să ia măsuri în direcția aceasta, că ni se prăpădesc arhivele din vina prea multelor și nenorocitelor preocupări politice și din lipsa chiar și a celor mai modeste ajutoare financiare”⁶.

Într-un alt articol, Șotropa arată „cum s-ar putea mântui de pieire și edita actele și documentele privitoare la trecutul ținutului nostru, rămășițe sortite să dispară în scurt timp din cauza neinteresului și a

² Virgil Șotropa, *În chestia arhivelor*, în *Transilvania*, nr. 2, 1922, p. 165.

³ *Ibidem*, p. 166.

⁴ Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa ...*, f. 42.

⁵ Virgil Șotropa, *Minele rodnene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 2.

⁶ *Ibidem*, p.3.

preocupărilor de altă natură a societății de azi”⁷. El arată că opera de salvare și protejare a acestora se poate face „numai cu sprijin material suficient și stabil”, operă începută cu ajutorul Comisiei administrative a pădurilor grănicerești, care sprijină editarea revistei *Arhiva Someșană*. În încheierea articolului, Șotropa face apel la „obștea ținutului” pentru a aduna și păstra documentele, care, publicate, vor contribui la cunoașterea trecutului, „uneori fericit, mai adesea sbuciumat al poporului nostru”⁸.

O inițiativă extrem de valoroasă a cărturarilor năsăudeni din perioada interbelică privind salvarea și organizarea arhivelor precum și conservarea și valorificarea obiectelor cu valoare istorică și culturală a constituit-o înființarea Muzeului Năsăudean. Ideea creării acestuia aparține – după propria-i mărturisire – lui Virgil Șotropa, care afirma că această problemă s-a discutat prima dată în familia sa, „de față fiind și Ida (cumnata sa, soția lui Iulian Marțian n.n.), care mereu ne înghesuia la faptă. Am vorbit apoi cu Moșil, hotărâți să dăm o parte din bibliotecile noastre spre a pune bazele unui centru cultural. Speram ca gestul nostru să fie urmat. Nu ne-am înșelat”⁹. La 2 august 1931, Virgil Șotropa, Iulian Marțian, Alexandru David, Artene Mureșan și Iuliu Moșil au încheiat o înțelegere prin care au decis să-și comaseze „colecțiile de cărți, de acte, de documente relative la ținutul nostru, de manuscrise, de publicațiuni și alte obiecte ce se găsesc în proprietatea lor, vrednice de conservat, ca să nu se risipească după încetarea lor din viață”, punând, astfel, bazele Muzeului Năsăudean¹⁰. Comisia administrativă a fondurilor grănicerești a susținut valoroasa inițiativă și la 14 septembrie 1931 a decis să pună la dispoziția fondatorilor „o sală mare sau două, după posibilitate, în marele local al internatului liceului „George Coșbuc” din Năsăud”¹¹. Zestrea culturală a Muzeului Năsăudean a sporit constant prin donațiile altor personalități iubitoare față de trecutul istoric al ținutului Năsăudului, încât, în 1937, muzeul a avut 4 secții:

1. Biblioteca;

2. Arhiva, bogată în acte, manuscrise și documente privitoare la ținutul năsăudean;

⁷ Idem, *Fapte și constatări*, în *Arhiva Someșană*, nr.10, Năsăud, 1929, p. 149.

⁸ *Ibidem*, p. 150.

⁹ Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa...*, p. 119.

¹⁰ Valeriu Șotropa, *Virgil Șotropa ...*, p.198.

¹¹ *Vezi Arhiva Someșană*, nr.17, Năsăud, 1933, p. 266.

3. Colecția de obiecte;

4. Portrete de frunțași grăniceri și fotografii¹².

În acest an, la insistențele fondatorilor Muzeului Năsăudean, care erau conștienți de faptul că, fără sprijinul statului, instituția creată de ei se confrunta cu mari greutăți financiare și nu o puteau proteja oficial, decât prin autoritatea științifică a întemeietorilor ei și adeziunea voluntară a șefilor instituțiilor la idealurile acestora, fondatorii fac demersuri pentru transformarea Muzeului Năsăudean într-o instituție de stat. Găsesc înțelegere la directorul general al Arhivelor Statului, Constantin Moisil (el însuși ajuns academician și tatăl al viitorului academician Grigore Moisil), originari de la Năsăud, care aprobă, în 1937, înființarea în această localitate a unei Subdirecții (filiale) a Arhivelor Statului¹³. Arhiva Muzeului Năsăudean primește, astfel, o formă oficială de existență, documentele sale fiind grupate inițial în trei secțiuni:

1. Arhiva veche a Bistriței;

2. Arhiva Districtului românesc al Năsăudului;

3. Arhiva Muzeului Grăniceresc Năsăudean¹⁴

Contribuția lui Virgil Șotropa la înființarea Muzeului Năsăudean și la constituirea unei filiale a Arhivelor Statului la Năsăud este una dintre cele mai remarcabile. Colecția documentară (deși ar fi meritat să aibă statutul de fond), existentă astăzi la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, conține 489 unități arhivistice ce includ acte personale multiple, dar și create de către antecesorii săi: Alexandru Șotropa, tatăl, și Florian Porcius, unchiul. Cronologic, actele și documentele adunate și create de-a lungul vieții sale sunt cuprinse între anii 1561-1954¹⁵. Importante sunt actele și documentele privind formarea intelectuală a lui Virgil Șotropa, activitatea sa profesională (ziarist la Brașov, profesor la Năsăud), documente legate de alegerea lui ca director al liceului năsăudean și respingerea numirii de către autoritățile maghiare. Foarte utile pentru investigațiile istorice sunt actele și documentele privitoare la constituirea Muzeului Năsăudean și la înființarea și activitatea *Arhivei Someșene*.

¹² Idem, nr. 22, Năsăud, 1937, p. 220.

¹³ Vezi I. Rusu, *Virgil Șotropa (1867-1954) ...*, p. 278.

¹⁴ Valeriu Șotropa, *Virgil Șotropa ...*, p. 198.

¹⁵ *Fondul personal Virgil Șotropa (1867-1954)*, în *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Bistrița-Năsăud ...*, p. 432.

Deosebit de interesante sunt documentele ce privesc activitatea sa de istoric, constituite din manuscrisele lucrărilor publicate, din studii aflate în diferite stadii de redactare sau din diferite note zilnice sau extrase din cărțile și publicațiile studiate. Se păstrează manuscrisele lucrărilor trimise spre tipărire, recenzii, decupaje din publicațiile vremii care cuprind aprecieri critice asupra revistei *Arhiva Someșană* și corespondența cu colaboratorii săi și abonații, ori acte privind administrarea revistei. Este de menționat faptul că unele studii redactate spre publicare sunt însoțite și de dovezile culese din arhive, documente originale sau copii ale acestora, pe baza cărora și-a argumentat afirmațiile istorice¹⁶.

Bogată și instructivă este și corespondența purtată de către creatorul de fond cu diferite personalități ale vremii pe diverse teme științifice și culturale. Din timpul activității sale la „Gazeta Transilvaniei” și din perioada imediat următoare se află o corespondență însemnată cu foștii colegi de redacție, Traian Pop și Grigore Maior. Deosebit de valoroasă este corespondența lui Virgil Șotropa purtată pe probleme de colaborare și cercetare științifică sau pe probleme culturale cu Ioan Bianu, Ioan Lupaș, Sextil Pușcariu, Nicolae Drăganu, Iuliu Moisil, Th. Bulat, Emil Daianu, Victor Motogna, Aurel Mureșianu, Constantin Moisil, Enea Grapini, Nicolae Bălan, fostul mitropolit al Ardealului și elev la Năsăud al lui Virgil Șotropa, și alții¹⁷.

Materialele adunate de către Șotropa legate de istoria ținutului năsăudean includ diferite fragmente din Registrele de ordonanță ale Regimentului II românesc de graniță din segmentul temporal 1806-1851, memorii și însemnări zilnice ale soldaților și ofițerilor regimentului năsăudean, acte cu drepturile de proprietate ale grănicerilor, documente privind procesele comunelor de graniță cu satele săsești în privința stabilirii „mejdiilor” de hotar, materiale ce privesc înființarea și administrarea Districtului autonom al Năsăudului, statute ale diferitelor instituții din ținut, tabele statistice și documente legate de istoria școlilor năsăudene. Importante sunt și materialele referitoare la revoluția de la 1848-1849, cele legate de activitatea „Astreii” și îndeosebi de rolul bibliotecilor ambulante în acțiunile de propagandă culturală, precum și cele privind viața politică, socială și culturală a Transilvaniei de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

¹⁶ *Ibidem*, p. 429.

¹⁷ *Ibidem*, p. 430.

Pe lângă aceste documente, Colecția Virgil Șotropa cuprinde și scrisori provenite de la personalități aflate într-un grad apropiat de rudenie cu întemeietorul colecției, printre care Florian Porcius (unchiul său), Iulian Marțian (cumnatul), sau acte și documente privind activitatea generalului Leonida Pop (unchiul soției), fost mareșal al Curții imperiale de la Viena, coli urbariale, contracte și acte de proprietate ale familiei soției sale Goldschmidt din Năsăud.

De la Florian Porcius provin o serie de scrisori trimise lui de către cumnatul Alexandru Șotropa (tatăl lui Virgil), un număr însemnat de scrisori rezultate din corespondența lui Porcius cu mari botaniști străini (din Anglia, Franța, Germania, Austria etc.) și români. Valoroase sunt și documentele provenite de la Iulian Marțian, care, după moartea sa, au fost adunate de Șotropa și depuse spre păstrare în fondul său (îndeosebi scrisori de la directorul Muzeului Brukental, M. Csáki, Constantin Moisil, Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Tzigara Samurcaș, N. Drăganu, Simion Mehedinți, Iosif Sterca Șuluțiu, Vasile Bogrea, Martin Roșka, Constantin Daicoviciu, Alexandru Lapedatu și alții)¹⁸.

Trecutul istoric, mulțimea documentelor păstrate, competența oamenilor, precum și tradițiile culturale reclamau cu stringența apariția unei publicații năsădene care să pună în valoare istoria acestui ținut. Așa a luat naștere, în perioada interbelică o valoroasă școală de cercetare istorică la Năsăud, în cadrul căreia profesorul Virgil Șotropa a jucat un rol foarte important. Centrul de gravitație al acestei școli de cercetare a devenit revista *Arhiva Someșană*.

Problema apariției unei astfel de publicații s-a pus în anul 1911 de către Constantin C. Moisil, care, într-o scrisoare trimisă lui Iulian Marțian îi comunică intențiile sale: „M-am gândit la o publicație, care să apară de două, trei ori pe an și în care să se cuprindă bogatul material ce există la Năsăud, la D-ta, Simion și Artene Mureșan plus reproducerea ornamentelor din vechile d-tale codice. Cred că s-ar putea și am să mă pun pe lucru, dacă ești și d-ta de aceeași părere”¹⁹.

Chestiunea apariției publicației năsădene a rămas nerezolvată în acest an, căci, în 1913, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la înființarea

¹⁸ *Ibidem*, p. 430-432.

¹⁹ Ion Rusu-Sărățeanu, *La 50 de ani de la apariția revistei „Arhiva Someșană. Virgil Șotropa fondator al revistei*, în *Arhiva Someșană* (serie nouă), II, Năsăud, 1974, p.44.

liceului din Năsăud, problema apariției revistei este din nou discutată. Cu acel prilej se constituie și un comitet de redacție, din care face parte și Virgil Șotropa, care lansează un apel prin care se cerea, de către un grup de foști elevi ai liceului, „întemeierea unui organ cu caracter științific, în care să se publice studii despre toate chestiile, care s-ar părea interesante din oarecare punct de vedere istoric, arheologic, etnografic, folcloristic, lingvistic etc.”, iar „organul se va numi „Străbunii”, buletin pentru studiul nordului Ardealului și împrejurimilor lui și va apărea cu începutul anului 1914 cel puțin de două ori pe an”²⁰.

Această nouă încercare a rămas nerealizată și acum din cauza izbucnirii primului război mondial și acest vis se va împlini abia peste 10 ani, prin apariția revistei *Arhiva Someșană*.

Numele lui Virgil Șotropa ar fi rămas în istorie cu ceea ce a înfăptuit până acuma. *Arhiva Someșană*, care este, în primul, rând o creație a sa, vine să-i contureze și mai clar personalitatea. Revista a apărut între anii 1924-1940 în 27 de numere. Numărul 28 al revistei, pregătit pentru tipar și imprimat, dar rămas necompactat și nedifuzat din cauza evenimentelor tragice generate de Dictatul de la Viena, pune capăt revistei *Arhiva Someșană*²¹. Numărul 28 al revistei a inclus în cuprinsul său o selecție a operei istorice a lui Virgil Șotropa publicată în *Transilvania, Anuarul Institutului de Istorie Națională* din Cluj și în *Volumul omagial al fraților Lapedatu*, precum și o suită de articole omagiale dedicate lui Nicolae Drăganu, prilejuite de alegerea sa ca membru activ al Academiei Române și de moartea sa neașteptată, întâmplată la 18 decembrie 1939.

²⁰ *Ibidem*, p.44-45.

²¹ Nr. 28 al *Arhivei Someșene* s-a retipărit în anul 1994 la Edit. Tipomur prin grija Mariei Șuteu de la Filiala Cluj a Bibliotecii Academiei Române. Biblioteca Documentară Năsăud și a lui Ioan Mureșan și Simion Lușșan de la Arhivele Naționale, Filiala Județului Bistrița-Năsăud. Materialele au provenit din biblioteca profesorului Gavril Scridon, care le-a pus la dispoziția cercetătorilor de la Biblioteca Documentară Năsăud a Academiei Române. La pagina 490 din acest exemplar este și însemnarea autografă a lui Grigore Onoiaie, avocat și fost secretar al societății „Regna” în care se consemnează următoarele: „Până aici a fost imprimată până la 30 august 1940 când Ardealul nordic a fost ocupat de Ungaria. Nr. 28 a fost depozitat ca maculatură și nu s-a distribuit nici nu s-a compactat. Înscirerea aceasta s-a făcut pe pag. 490 a volumului 28 a revistei „Arhiva Someșană”, de către Grigore Onoiaie”. Vezi *Arhiva Someșană (1924-1994)*, nr. 28, Edit. Tipomur, Tg. Mureș, 1994, p. 129.

De la primul și până la ultimul număr, numele lui Virgil Șotropa este nelipsit din paginile revistei. „Condușă, de fapt, de vrednicul dascăl și om de cultură Virgil Șotropa – afirma Alexandru Husar – în locuința căruia din strada Vasile Nașcu nr.29 era redacția, administrația și direcția revistei (după ce funcționase o vreme la liceul „George Coșbuc” din Năsăud), *Arhiva Someșană* a fost [opera] unui grup de intelectuali din județ”²², „care ne-am luat îndrăzneala să înființăm această „*Arhivă Someșană*”, întemeiați pe o necesitate adânc simțită a unui astfel de organ de publicitate în acest colț îndepărtat al neamului românesc”²³.

Programul publicației apare clar în primul număr al acesteia, în articolul *Către cititori*, în care se precizează faptul că revista aceasta va publica „articole de tot felul: istorice, culturale, sociale, economice, lingvistice... cari îmbrățișează trecutul și viața actuală a ținutului nostru. Nu vrem să facem regionalism exclusivist, căci vor fi binevenite și articole din alte părți, dar un patriotism local vom avea. Nu avem pretenții mari, dorim numai să contribuim și noi cu modestele puteri la completarea edificiului istoric al României Întregite”. Totodată se preciza faptul că, din lipsă de mijloace materiale, apariția revistei nu este condiționată de timp”²⁴.

Din anul 1928, sarcina editării revistei *Arhiva Someșană* a revenit Societății pentru exploatarea pădurilor grănicerești „Regna”. Greul revistei a fost dus de către Virgil Șotropa, gazetarul încercat al „bătrânei redacții” a „Gazetei Transilvaniei”, care a dus, aproape singur, întreaga povară a redacției, administrației și direcției revistei, precum și „bucătăria ei anonimă” (corector, paginator și difuzor)²⁵. Tot lui îi revine, prin experiența și seriozitatea cercetării istorice, meritul de a fi menținut în permanență revista la un nivel științific ridicat.

Arhiva Someșană a pus accentul pe valorificarea documentului și a izvorului istoric în general, cu ajutorul cărora a reușit să restaureze o parte însemnată a istoriei ținutului năsăudean, făcându-l cunoscut întregii țări. Virgil Șotropa a publicat aici numeroase studii și documente inedite, multe dintre ele pierdute în timpul celui de-al II-lea război mondial și

²² Vezi Al. Husar, *Arhiva Someșană*, în *Arhiva Someșană (1924-1994)*, Edit. Tipomur, Târgu-Mureș, 1994, p.131.

²³ *Către cititori*, în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 1.

²⁴ *Ibidem*, p.2.

²⁵ Al.Husar, *op. cit.*, p. 133.

meritul de a fi rămas copii se datorează, în primul rând, lui. Articolele și studiile sale sunt nelipsite din fiecare număr al revistei. Printre temele abordate întâlnim răboaie din trecut, bejenii în secolul al XVIII-lea, soarta românilor din satele săsești, revolta districtului năsăudean împotriva magistratului bistrițean, înființarea graniței militare năsăudene – căreia îi dedică aproape 300 de pagini –, revoluția de la 1848-1849, minele rodne ori contribuții noi la istoria școlilor năsăudene, care vin să completeze monumentală monografie – *Istoria școlilor năsăudene* – scrisă de el în colaborare cu Nicolae Drăganu. O altă parte a operei sale pune în lumină figurile unor bărbați de seamă ai ținutului – „terra Samusiensis”: Florian Porcius, Vasile Nașcu, Grigore Silași, Ioan Marian, Grigore Moisil, Vasile Petri, George Coșbuc, Iulian Marțian.

Datele și aspectele inedite prezente în studiile lui Virgil Șotropa reprezintă rodul cercetărilor asidue în arhivele bistrițene, al colaborării sale cu colegii săi năsăudeni sau cu o parte a profesorilor universitari clujeni. Printre colaboratorii care au gravitat spre această revistă și au publicat studii valoroase în paginile ei, contribuind, astfel, la elucidarea unor probleme importante din istoria ținutului și a Transilvaniei, menționăm pe Iulian Marțian, Iuliu Moisil, Vasile Bichigean, Alexandru Ciplea, Sandu Manoliu, Ștefan Buzilă, Iuliu Morariu, Anton Coșbuc, Vasile Meruțiu, Iosif E. Naghiu și pe universitarii clujeni Nicolae Drăganu și Tiberiu Morariu.

Marele merit al *Arhivei Someșene* constă în faptul că ea a devenit o adevărată școală a cercetării istorice. Spre sfârșitul decadei trei a secolului XX, aici și-au făcut ucenicia scrisului Iosif E. Naghiu, Anton Coșbuc, Emil Boșca-Mălin, Onisim Filipoiu sau Teodor Ghițan.

Valoarea științifică, documentația și informațiile inedite pe care *Arhiva Someșană* le-au pus în circulație au stârnit, încă de la primele numere, interesul lumii științifice și culturale din țară și chiar de peste hotare. *Revista istorică* a lui Nicolae Iorga, care, începând cu anul 1925, a recenzat statornic *Arhiva Someșană*, aprecia eforturile făcute pentru apariția și menținerea revistei precum și calitatea științifică a studiilor publicate și importanța lor pentru cunoașterea istoriei românilor din Ardeal²⁶. Aprecieri similare s-au exprimat și în recenziile realizate de *Anuarul Institutului Național de Istorie din Cluj* sau de *Arhivele Olteniei*.

²⁶ Pentru detalii *ibidem*, p.137-138.

Numeroase sunt și aprecierile presei românești ale vremii. Așa, de pildă, „Națiunea română” din Cluj scria că *Arhiva Someșană* „scrișă exclusiv de doi bărbați năsăudeni, pasionații cercetători Iuliu Moisil și Virgil Șotropa... e una din cele mai serioase reviste de acest gen din Ardeal... și aduce totdeauna ceva inedit, proiectând o lumină puternică asupra trecutului trudit al Ardealului”²⁷, exprimându-și, totodată, convingerea că, odată cu „apariția fiecărui număr, orizontul vremurilor și drumul de mâine se limpezesc tot mai mult, căci în paginile „Arhivei Someșene” găsești deopotrivă prietenii și dușmanii de veacuri, găsești povestea asprelor mânăiri de flinte și furtunile cântate în doinirea codrilor străbuni. Când scriu domnii Virgil Șotropa și Iuliu Moisil despre toate acestea... îngenunchează în fața altarelor istoriei și-și pleacă fruntea în fața descifrării trăirilor de ieri. Așa sunt moșnegii aceștia. Așa știu ei să scrie transmițând torța vrerilor de ieri generațiilor de mâine”²⁸. Același ziar aprecia rolul celor „doi moșnegi” în „developarea” trecutului istoric și cultural al zonei năsăudene, autorul recenziei scriind că „fără de ei, Năsăudul cultural și istoric nu mi-l pot imagina, iar cascada vremurilor trecute nu ar clocoti atât de puternic în toate publicațiile de la Năsăud și în scrisul câtorva tineri. Pentru că Iuliu Moisil și Virgil Șotropa și-au clădit în acest oraș o catedră: istoria graniței de la înălțimea căreia cuvântează vremurilor ce vin și predică din cartea de sânge a cătanelor negre”²⁹. Ziarul bistrițean „Năzuința” reliefează, în unul dintre articolele sale, contribuția financiară a „Comisiei de opt” a pădurilor grănicerești și, apoi, a Societății grănicerești „Regna” pentru exploatarea pădurilor la susținerea materială a *Arhivei Someșene*, încât revista a apărut timp de 16 ani „în 27 de numere voluminoase pe aproape patru mii de pagini, cuprinzând articole de mare importanță istorică, culturală, socială, economică și lingvistică, cu marile figuri grănicerești, articole care îmbrățișează trecutul și viața actuală a ținutului grăniceresc de mare afirmare națională”³⁰. Un alt periodic – „Plaiuri Năsăudene” –, apărut la București în perioada ocupației horthyste, aprecia faptul că „datorită *Arhivei Someșene* granița năsăudeană, care înainte fusese o terra incognita pentru foarte multă lume românească, ba și pentru grăniceri, a ajuns să fie cunoscută și apreciată la

²⁷ Vezi „Națiunea română”, Cluj, 3 aprilie, 1938.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Idem, 21 octombrie 1937.

³⁰ Vezi „Năzuința”, Bistrița, 19 mai, 1940.

adevărata sa valoare”³¹, iar fostul elev al principalului editor, ziaristul Emil Boșca – Mălin, aprecia că *Arhiva Someșană* e însuși sufletul visătorului întârziat în vreme, Virgil Șotropa, care continuă să creadă cu încăpățânarea lungii experiențe în rostul constructiv al unui vis”³².

Alte periodice românești, precum „Decalogul” (București), „Tribuna” (Cluj), „Vestitorul” (Oradea), „Patria” (Cluj), „Neamul românesc” (Vălenii de Munte”) etc. au apreciat elogios conținutul științific și meritele culturale ale revistei *Arhiva Someșană*.

Conținutul științific, precum și gama largă a informațiilor istorico-culturale difuzate de către această publicație au stârnit interes și peste hotare. Așa, bunăoară, Societatea Ceho-Română din Praga solicită prin secretarul ei, F. Cabicar³³, lui Virgil Șotropa nr. 11 din *Arhiva Someșană*, pe care „domnul Slaca, consulul onorat al României la Praga, profesor de limba română la Universitatea din Praga, foarte activ propagator al culturii și literaturii românești”, îl cere pentru un profesor de la Universitatea din Brno³⁴. În 1931, profesorii B. Brackmann și F. Hartung de la Biblioteca de Stat din Berlin solicită, pentru instituția berlineză, întreaga colecție a revistei din anii 1924-1930, în vederea „dezbaterilor ce aveau loc în cadrul Analelor de istorie germană”³⁵. În anul următor, conferențiarul de la Universitatea din Roma, Claudiu Isopescu, solicită, la recomandarea „domnului profesor Drăgan de la Universitatea din Cluj”, „pentru o studentă italiancă care prepara o lucrare de doctorat asupra operei lui Coșbuc”, studiul *Obârșia familiei Coșbuc*, publicat în *Arhiva Someșană*, nr. 5³⁶.

Pe parcursul apariției revistei aceasta a fost trimisă și unor personalități marcante ale științei și culturii românești din București

³¹ „Plaiuri Năsăudene”, II, nr. 14,15, 16 din 20 mai 1944.

³² Emil Boșca-Mălin, *Virgil Șotropa ... cit.*, p. 6.

³³ Într-o scrisoare, datată 12 noiembrie 1930, F. Cabicar îi comunică lui Virgil Șotropa faptul că „au apărut admirabil traduse (în limba cehă n.n.) opere ale literaturii românești ca *Ion* și *Pădurea spânzuraților* ale lui Rebreanu” (A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XIX, dos.407, f. 1).

³⁴ Pentru detalii vezi Ioan Mureșan și Simion Lușșan, *Contemporanii despre „Arhiva Someșană”, fondatorii și susținătorii ei*, în *Arhiva Someșană (1924-1994)...*, p.144-145; I: Rusu, *Virgil Șotropa (1867-1954)...*, p.274-275.

³⁵ Ioan Mureșan și Simion Lușșan, *op.cit.*, p. 144.

³⁶ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. VI, dos. 60, f. 27.

(Constantin C. Moisil, Nicolae Iorga, Ion Bianu, Z. Pâclișan, V. Pârvan, G.Popa-Lisseanu, L. Rebreanu, Al. Fălcoianu etc.³⁷) sau din Cluj (G. Bogdan-Duică, I. Lupaș, V. Meruțiu, Al. Lapedatu, N. Drăganu, Sextil Pușcariu, Șt. Meteș, L. Daniello, T.V. Păcățianu, George Vâlsan³⁸).

Pe lângă valoarea ei științifică și culturală, *Arhiva Someșană* a avut și o valoare morală. „În ciuda unor ani de adânci convulsii și pasiuni dezlănțuite – aprecia, pe drept cuvânt, Alexandru Husar – ea își păstrează calmul și demnitatea. Nici o polemică, nici un ton distonant nu-i tulbură pagina; nici accente șovine, nici concesii demagogice nu-i pătează coloanele. Ea n-a fost o officină de propagandă ușoară, nici tribuna unui naționalism gălăgios. A mers pe izvoarele istoriei noastre spre filonul de aur, cu discreție, cu decență, cu tact și măsură, condusă de spiritul calm, ponderat al profesorului Virgil Șotropa”³⁹.

După al doilea război mondial, Virgil Șotropa a întreprins toate demersurile în vederea aprobării reparației revistei și, în 1946, obține, chiar, avizul Consiliului Politic Județean Năsăud. În procesul verbal nr. 42 din 10 iulie 1946 al acestei instituții se apreciază faptul că *Arhiva Someșană*, „cu un trecut de aproape 20 de ani de apariție sub direcția d-lui prof. Virgil Șotropa, membru al Academiei Române, revistă care a fost foarte frumos apreciată de Academia Română cât și de cercurile științifice din țară, în anul 1940 din cauza vitregiei vremurilor și-a întrerupt apariția... Pentru a contribui la ridicarea nivelului cultural al acestui ținut și la cunoașterea trecutului lui, Consiliul Politic Județean avizează... reparația acestei reviste sub direcția academicianului prof. Virgil Șotropa din Năsăud, gășind-o necesară”⁴⁰. Cu toate acestea, instaurarea comunismului și noua ideologie au pus capăt acestor eforturi. Ulterior, o altă generație a încercat să reia firul întrerupt, în 1940, al editării *Arhivei Someșene*, dar, condițiile și rigorile ideologice comuniste n-au permis continuarea programului revistei lansat de către întemeietorii ei în anul 1924, încât, publicația a apărut numai în patru volume între 1972-1977. După 1990, o nouă echipă de istorici și-a asumat dificilul rol de a reînnoa firul ștrangulat de către odiosul Diktat din anul 1940 și de a continua direcția și programul stabilit de redacția lui Șotropa și a colaboratorilor

³⁷ *Ibidem*, pach.XIX, dos. 279, f.40.

³⁸ *Ibidem*, f. 41.

³⁹ Al. Husar, *op.cit.*, 138-139.

⁴⁰ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. V, dos. 59, f. 1.

săi. Seria a III-a a *Arhivei Someșene* a prins viață în anul 2003 sub egida Muzeului Grăniceresc Năsăudean, care a editat până în prezent nouă volume, bine apreciate în lumea științifică și culturală contemporană.

IV.2. Opera istorică

Activitatea istoriografică a lui Virgil Șotropa coincide cu perioada în care științele istorice din România își primesc consacrarea definitivă prin activitatea marilor noștri istorici – A.D.Xenopol, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Dimitrie Onciul, Constantin C. Giurescu și alții – și se înscrie pe linia deschisă de înaintașii săi năsăudeni Maxim Pop și A.P. Alexi.

Orientarea sa spre cercetarea istorică i-a „fost mereu susținută de Florian Porcius și Ioachim Mureșanu⁴¹. După ce m-am întors de la „Gazetă” („Gazeta Transilvaniei n.n.) – afirma el – m-am dedicat aproape în întregime cercetării trecutului, înlăturând din mine pomirea spre literatură”⁴².

Virgil Șotropa este, înainte de toate, un istoric al ținutului năsăudean, pe care l-a abordat în întreaga lui complexitate. Conștient de importanța acestei zone și, mai ales, de efectele înființării instituției militare grănicerești pentru populația de aici, Șotropa s-a axat în cercetările sale pe probleme variate, contribuind, pe baza unei documentații serioase și adesea inedite, la lămurirea fenomenului cercetat. Fiind un bun cunoscător al limbilor latină, germană și maghiară, limbi în care erau redactate principalele documente transilvănene, el le-a cercetat pe majoritatea lor în original, reușind, adesea, să le pătrundă și sensurile ascunse. Din lucrările sale publicate, dispersate sau în volum, se vede contribuția lui remarcabilă la cunoașterea istoriei fostului district năsăudean, marea sa onestitate științifică.

⁴¹ Ioachim Mureșanu (1832-1903), originar din Rebrîșoara (jud. Bistrița-Năsăud), absolvent de științe juridice, a fost deputat al românilor în Dieta de la Sibiu și în Parlamentul de la Budapesta. A fost înalt funcționar și magistrat al districtului Năsăudului, secretar la administrația Fondurilor grănicerești năsăudene, avocat și un remarcabil apărător al averilor grănicerești năsăudene.

⁴² Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa ...*, p. 40.

Tratând și unele evenimente de mai mică importanță, Virgil Șotropa era convins de faptul că acestea contribuie la mai buna cunoaștere a diferitelor perioade și epoci istorice, convingere exprimată chiar în primul număr al *Arhivei Someșene*. „Se știe că istoria unui popor sau a unei țări – scria el – nu este și nu poate fi clădită toată numai din nararea și descrierea din întâmplări mari și de însemnătate covârșitoare, care au produs schimbări sociale și au dat noi îndrumări omenirii. Cu atât mai mult se poate spune aceasta despre un ținut mai mic cum este districtul Năsăudului în care, pe lângă fapte mărețe care pot sta pe paginile oricărei istorii, s-au petrecut în cursul vremurilor multe fapte și incidente și mai puțin importante, care merită atenția noastră și e bine să fie înregistrate pentru posteritate. Numai cunoscând trecutul în toate fazele și în toate amănunțele sale, își poate face cititorul curios o iconă limpede despre stările sociale care au domnit în diferite epoci”⁴³.

Virgil Șotropa și-a început activitatea de cercetare istorică într-un moment dificil din istoria românilor din Transilvania, atunci când, după instaurarea dualismului austro-ungar, acestora li s-au încălcat cu grosolănie drepturile național-politice și au fost supuși la o intensă politică de deznaționalizare din partea guvernului de la Budapesta. Este momentul când românii transilvăneni își consolidează organizarea politico-națională prin constituirea Partidului Național Român, care va milita pentru concentrarea tuturor energiilor românești în vederea obținerii drepturilor naționale proporțional cu rolul și locul lor în Transilvania.

În ciuda unor puternice convulsii și patimi dezlănțuite de punerea în circulație a unor teorii neștiințifice și injurioase la adresa poporului român și a drepturilor sale istorice de către unii istorici și ziariști maghiari, încă de la început, Șotropa și-a păstrat în studiile sale calmul și cumpătarea în apărarea demnității poporului nostru. Din istoriografia germană și maghiară a preluat elementele pozitive și nu a căzut într-un naționalism extremist, trăsătură comună, dealtfel, și apropiaților săi colaboratori năsăudeni.

Virgil Șotropa a desfășurat o activitate științifică de lungă durată, întinsă pe aproape o jumătate de veac, concretizată în peste 60 de lucrări istorice, ce însumează aproape 3000 de pagini, publicate în „Gazeta Transilvaniei”, *Transilvania*, *Anuarul Institutului de Istorie Națională din*

⁴³ Virgil Șotropa, *Răboaje din trecut*, în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p.61.

Cluj, Omagiu Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani (București, 1936), *Revista istorică* și, îndeosebi, în *Arhiva Someșană*.

Virgil Șotropa a abordat istoria ținutului năsăudean sub toate aspectele sale, oprindu-se, de preferință, asupra următoarelor teme: istoria culturii și învățământului, viața socială, invaziile tătarăști, înființarea graniței militare năsăudene, revoluția de la 1848-1849, situația economică și viața religioasă a districtului năsăudean. Alături se oprește în studiile sale asupra influenței unor evenimente importante din alte provincii românești asupra trecutului ținutului năsăudean sau creionează personalitatea unor figuri importante ale fostului district grăniceresc năsăudean precum comandantii Regimentului grăniceresc năsăudean, ofițerii și subofițerii acestuia, sau portretizează oameni apropiați sau contemporani lui ca Grigore Silași, Florian Porcius, George Coșbuc.

Potrivit obiectivelor urmărite de către autor, lucrările lui Virgil Șotropa privind istoria ținutului năsăudean le-am putea clasifica în felul următor⁴⁴:

1. Lucrări de sinteză
2. Lucrări anterioare militarizării
3. Lucrări referitoare la înființarea graniței militare năsăudene
4. Lucrări privind istoria districtului militar năsăudean
5. Lucrări ce tratează perioada ulterioară desființării regimentului năsăudean

IV.2.1. Lucrări de sinteză

Lucrările de sinteză au un caracter general, ce conțin studii de ansamblu asupra istoriei districtului năsăudean, având menirea de a iniția pe cel ce este interesat sau studiază trecutul acestui colț de țară, dându-i o îndrumare generală asupra situației social-economice, politice și culturale a regiunii. Seria unor astfel de lucrări este deschisă cu monografia *Năsăudul*, publicată în colaborare cu Alexandru Ciplea, în anul 1924, sub îngrijirea academicianului Ioan Bianu⁴⁵.

⁴⁴ Am ajuns la această opțiune conform criteriilor alese de către Valeriu Șotropa în *Virgil Șotropa ...*

⁴⁵ Virgil Șotropa și dr. Alexandru Ciplea, *Năsăudul*, Edit. Cultura Națională, București, 1924.

După o scurtă prezentare a aspectelor fizico-geografice ale orașului, autorii trec la istoricul așezării, a cărei primă atestare documentară datează din anul 1264. Apoi, sunt prezentate principalele etape ale evoluției istorice a localității în care sunt evidențiate cauzele ce au dus la pierderea libertății sale în fața magistratului bistrițean și împrejurările care au favorizat Năsăudul pentru a deveni „o mică capitală a ținutului împrejmuitor” și un centru al coordonării luptei românilor someșeni împotriva vexațiunilor sașilor bistrițeni⁴⁶. Autorii insistă, îndeosebi, asupra rolului jucat de oraș în timpul graniței militare, când acesta a devenit sediul comandamentului și al statului major al Regimentului II românesc de graniță, asupra aspectelor economice și a celor culturale care au făcut din Năsăud un adevărat focar cultural în nordul Transilvaniei.

Tabloul monografic al localității este completat prin studiul *Năsăudul de altă dată*⁴⁷, unde aflăm știri deosebit de importante privind ocupațiile locuitorilor, principalele edificii (civile, militare și religioase) și evoluția lor, calamitățile naturale ce s-au abătut asupra așezării, aspecte culturale inedite privind activitatea „Reuniunii de lectură din Năsăud”, în care activau cei mai de seamă intelectuali ai ținutului, legăturile culturale ale acesteia cu românii din Vechiul Regat. Șotropa publică o serie de documente inedite scoase din registrul bisericii greco-catolice, a bisericii romano-catolice, privind protocolul morților, matricola botezaților și cununaților, un document în care sunt prezentați elevii silitori și premiați din școlile districtului militar în 1828 (*Cartea de Aur*). În finalul lucrării, autorul face recomandarea amenajării localității în scopul prevenirii pericolului inundațiilor.

*Districtul Năsăudului*⁴⁸ este o lucrare sintetică despre istoria fostului district năsăudean, studiu care deschide seria lucrărilor publicate în periodicul *Arhiva Someșană*. Autorul precizează faptul că acest areal geografic a fost cunoscut în documente cu numele de „Districtus Rodnensis” sau „Vallis Rodnensis”. Autorul arată că după cedarea acestui teritoriu de către regele Matei Corvin orașului Bistrița, ținutul apare în documente și sub numele de „Vallis Valahalis”, iar apoi, după pierderea

⁴⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁴⁷ Vezi Virgil Șotropa, *Năsăudul de altă dată*, în *Arhiva Someșană*, nr. 19, Năsăud, 1936, p. 1-39.

⁴⁸ *Idem*, *Districtul Năsăudului*, în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 5-13.

libertăților românilor în fața abuzurilor săsești, zona Năsăudului a purtat și numele de „Pertinentia Valahalis” ori „Depertinentia Valahica” sau „Districtus Valahicus” spre deosebire de „Districtus Saxonicus”, ținutul Bistriței, locuit în majoritate de sași⁴⁹. Lucrarea scoate în evidență faptul că românii someșeni s-au bucurat din timpuri străvechi de libertate și că numai abuzurile sașilor bistrițeni, susținuți de magistrat, i-au adus pe aceștia în stare de dependență. Autorul stăruie, în studiul său, asupra perioadei graniței militare, reliefând individualitatea districtului militar, compus din 44 de localități. Sunt prezentate sintetic poziția geografică precum și aspecte ale vieții economice, etnografia și cultura districtului năsăudean.

Un alt studiu sintetic, intitulat *Regimentul grăniceresc năsăudean*⁵⁰, prezintă întemeierea, structura și organizarea acestei instituții militare, pentru ca, mai târziu, să-i dedice acesteia studii de proporții monografice.

De un real interes pentru cunoașterea trecutului ținutului năsăudean îl reprezintă și editarea studiului unchiului său, academicianul Florian Porcius, intitulat *Istoria districtului năsăudean*⁵¹, înmănat în manuscris lui Virgil Șotropa cu un an înainte de a muri, în 1905. Precedat de un studiu introductiv în care sunt expuse condițiile fizico-geografice ale districtului, studiul este structurat pe trei segmente: I. *Înainte de militarizare*; II. *În timpul graniței militare*; III. *După desființarea graniței militare*. El este însoțit de un amplu material critic și adnotări care aparțin lui Virgil Șotropa. Pe aceeași linie a valorificării moștenirii culturale a unchiului său se înscrie și publicarea autobiografiei lui Florian Porcius⁵², completat cu studiul *Adause la biografia lui Florian Porcius*⁵³, ambele extrem de utile pentru cunoașterea unor evenimente de la mijlocul secolului al XIX-lea și din primele decenii din a doua jumătate a acestui veac la care Florian Porcius a luat parte activă.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 5-6.

⁵⁰ *Vezi Arhiva Someșană*, nr. 2, Năsăud, 1925, p. 1-12.

⁵¹ [Florian Porcius], *Istoria districtului năsăudean*, în *Arhiva Someșană*, nr. 9, Năsăud, 1928, p. 1-64.

⁵² *Vezi Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 62-69.

⁵³ Virgil Șotropa, *Adause la biografia lui Florian Porcius*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 69-75.

Aceste studii sintetice asupra zonei Năsăudului au fost inaugurate de către Virgil Șotropa încă din tinerețe, atunci când, la solicitarea lui Corneliu Diaconovici și a colaboratorilor săi, a participat cu studiul *Regimentele grănicerești*, unul foarte sintetic, dar edificator, cu privire speciale spre cel năsăudean⁵⁴.

IV.2.2. Lucrări ce tratează epoca anterioară militarizării

Situația anterioară înființării regimentului grăniceresc năsăudean a fost succint tratată și în lucrările de sinteză la care ne-am referit mai sus. Dar această problemă este reluată și dezbătută în studii pertinente de o reală valoare istoriografică. Virgil Șotropa a analizat și argumentat, cu informații arhivistice inedite, extrase din documentele cercetate, multiplele episoade istorice prin care au trecut localitățile ce au constituit, apoi, districtul militar al Năsăudului.

Tematica acestor lucrări publicate de către Virgil Șotropa este, însă, una felurită prin temele abordate, pornind de la invaziile tătarăști, începând cu cele din 1241 și până în epoca modernă, abordând, apoi, diverse aspecte ale vieții sociale ce au generat conflicte ale „valahilor” din Valea Superioară a Someșului Mare cu magistratul săsesc al Bistriței, până la diverse aspecte religioase – mai cu seamă după unirea cu Biserica catolică –, bejănăritul, îndeosebi spre Moldova, imediat după unirea religioasă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea și diverse aspecte ale vieții culturale.

Tătarii în Valea Rodnei, studiu bine documentat și argumentat, publicat în *Anuarul Institutului de Istorie Națională* din Cluj⁵⁵ și republicat în *Arhiva Someșană*⁵⁶, nr. 28. Studiul prezintă un istoric al incursiunilor tătarăști în Valea Rodnei și în ținutul Bistriței, începând cu secolul al XIII-lea, ce au durat peste 500 de ani. Menționează prima mențiune documentară a invaziilor tătarăști, cea a cronicarului Rogerius din Oradea, „fost martor ocular al puhoiului tătarăsc din 1241, căzând

⁵⁴ Vezi C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, tom. III, Sibiu, 1903, p. 743

⁵⁵ Virgil Șotropa, *Tătarii în Valea Rodnei*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III; Cluj, 1926, p. 255-274.

⁵⁶ *Ibidem*, în *Arhiva Someșană (1924-1994)*, Edit. Tipomur, Tg. Mureș, 1994, p.26-46..

însuși în prinoare și scăpând numai cu mare greu din ghiarele marilor năvălitori sălbatici”⁵⁷.

Preluând mai multe informații din *Carman Miserabile*, lucrarea canonicului Rogerius, Șotropa argumentează că, până la invazia mongolă din 1241, Rodna a fost un oraș înfloritor, cu o bună poziție în arealul transilvănean.

Invaziile tătarăști în Valea Rodnei se bazează pe o solidă documentare și pe o temeinică cunoaștere a fenomenului cercetat. Autorul studiului aduce și unele critici cronicarilor evenimentelor în discuție care au introdus exagerări, deformând realitatea. Șotropa este de părere că orașul Rodna n-a suferit un dezastru total în 1241, argumentându-și afirmația cu documente ulterioare invaziei din 1241. Așa își explică faptul că, în secolele XIII și XIV, Rodna figurează în hrisoave ca fiind „apanajul reginei [Ungariei n.n.], din aceasta trage venituri frumoase”, iar, „apoi, se face amintire despre palatele din oraș și despre minele bogate” și abia „la începutul secolului XV, se vorbește într-un hrisov al voievodului Stiboriu că Rodna ar fi într-o stare decăzută”⁵⁸. Conform aprecierilor lui Virgil Șotropa, istoricii ar fi exagerat „împărțășirile” lui Rogerius privind numărul locuitorilor care au pierit sau au fost luați în captivitate în timpul năvălirii mongole din 1241. Autorul critică și faptul că în lucrarea canonicului din Oradea nu sunt amintiți românii, precum și alte documente ulterioare care afirmă că teritoriul Văii Rodnei ar fi fost „în mare parte golit de locuitori”, ceea ce vine în contradicție cu aprecierile lui Rogerius despre existența Rodnei ca oraș înfloritor, unde trăia o „mulțime de popor”. Imediat, Șotropa conchide, pe bună dreptate, că acestea sunt simple născociri ale unor istorici tendențioși, care, cu știință sau fără știință, au intenționat să nege existența noastră bimilenară.

Autorul apreciază că transilvănenii au suferit mult mai mult de pe urma invaziilor tătarăști din 1285 (când a fost invadată Bistrița), 1345 și 1352, când tătarii au fost înfrânți. Pomenește și de invaziile din 1594, 1658, 1661, când incursiunile tătarăști în Transilvania s-au conjugat, de regulă, cu cele turcești.

Deși documentele nu precizează pagubele suferite de către populație în urma invaziilor tătarăști, Șotropa scoate în evidență imensele sume ce au fost plătite spionilor ce au fost trimiși dincolo de munți în

⁵⁷ *Ibidem*, în *Anuarul ...*, p.255.

⁵⁸ *Ibidem*, p.257.

scopul observării mișcărilor tătarăști, informații scoase din documentele bistrițene⁵⁹. Autorul menționează faptul că, din cauza năvălirilor tătarăști, multe familii de țărani și boieri moldoveni treceau în părțile Rodnei și Bârgăului, pentru ca, apoi, după trecerea puhoiului, să se întoarcă în Moldova⁶⁰.

Se pare că dintre toate invaziile tătarăști în arealul Năsăudului și Bistriței cea din anul 1717 a lăsat rănile cele mai adânci. Nu pare, deci, întâmplător faptul că istoricul acordă evenimentului o atenție specială. Sunt prezentate evenimentele care au premers invaziei, precum și motivele ei. Redă, apoi, cu multe amănunte desfășurarea acesteia, ocuparea Rodnei, jefuirea satelor din Valea superioară a Someșului Mare, asediul cetății Bistrița ca și retragerea tătarilor la vestea căderii Belgradului sub austrieci. Autorul afirmă că năvălirea tătarăscă din 1717 în această zonă a avut legătură cu mișcările din Transilvania conduse de Francisc Rákoczi, îndreptate împotriva Habsburgilor, aspect pus în lumină și în studiile ulterioare⁶¹.

Un tabel edificator al autorului scoate în relief urmările dezastruoase ale invaziei din 1717 pentru cele 21 de comune românești din Valea Someșului Mare, așa cum se poate desprinde din raportul magistratului bistrițean, înaintat guvernatorului Transilvaniei la 8 martie 1718⁶². Șotropa semnalează în studiul său faptul că sașii bistrițeni au acuzat de ostilitate pe românii din Valea Someșului pentru faptul că „ar fi asmuțat” pe tătari contra lor, învinuire nedreaptă⁶³. Studiul se încheie cu prezentarea unor măsuri luate de către autoritățile austriece având drept scop liniștirea populației locale de groaza tătarăscă, care, fără îndoială, se instalase în zonă după 1717. Oricum, *Tătarii în Valea Rodnei*, recomandă pe Virgil Șotropa ca pe un bun cunoscător al documentelor, al cronicelor și tradițiilor populare legate de invaziile tătarăști în Transilvania, în

⁵⁹ *Ibidem*, p. 258.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Vezi în acest sens *Istoria României*, III, Edit. Academiei Române, București, 1964, p. 465; Alexandru Al. Vasilescu, *Drumurile „tătarăști” în lumina noilor descoperiri arheologice din județul Suceava*, în *Studii și materiale*, Muzeul Suceava, 1969, p. 45.

⁶² Vezi Virgil Șotropa, *Tătarii în Valea Rodnei*, în *Arhiva Someșană*, ..., p. 39-40.

⁶³ *Ibidem*, p.41-44.

general, și în zona Năsăudului și Bistriței, în special, și reprezintă o lucrare de referință pentru studierea acestei chestiuni.

Virgil Țotropa s-a identificat, poate ca nimeni altul, cu viața românilor din Valea Someșului Mare, cu trăirile și bogăția sufletească smerită a țăranului din această parte a Transilvaniei, identificându-se, de multe ori, cu aspirațiile sale. Nu întâmplător, acestei categorii sociale, care trebuia să ispășească vina și păcatele altora, le-a închinat studii de proporții monografice. În lucrarea *Un proces multiseclar*⁶⁴ este analizat, cu largi reproduceri din documente, litigiul de hotar dintre românii someșeni și satele săsești vecine. Țotropa afirmă ca procesul colonizării sașilor în părțile Bistriței s-a făcut în dauna populației românești, care a fost desconsiderată și împinsă înspre munți, în ținuturile cele mai neprielnice. Deci – afirmă el – nu este întâmplător că, încă din vremuri imemorabile, au avut loc o serie de procese între satele românești someșene Rebrișoara, Feldru, Nepos, Ilva Mică și vecinele lor săsești Dumitra, Pintic (azi Slătinița) și Jaad (azi Livezile).

Problemele analizate de către autor se bazează pe studiul documentelor cercetate în arhivele bistrițene, material ce trebuie, însă, „privit și acceptat cu oarecare rezervă”, deoarece magistratul orașului apăra întotdeauna pe sași, invocând faptul că actele românilor sunt „hrisoave cam îndoielnice”⁶⁵.

Autorul pune în lumină și altă cauză a neînțelegerii dintre români și sași: cea a împărțirii munților, care au fost – fără niciun drept – dați și sașilor. Acest proces a intrat într-o nouă fază începând cu anul 1755, când satele someșene pornesc o adevărată revoltă contra satelor săsești. În preajma înființării Regimentului de graniță năsăudean conflictele ating punctul culminant, fapt ce a determinat autoritățile austriece să pună capăt acestor stări de lucruri prin înființarea graniței militare⁶⁶.

Țotropa apreciază că lupta românilor someșeni contra sașilor bistrițeni este o componentă esențială a istoriei districtului năsăudean. Este explicabil, deci, de ce acestei chestiuni îi dedică un vast studiu

⁶⁴ Virgil Țotropa, *Un proces multiseclar*, în *Arhiva Someșană*, nr. 13, Năsăud, 1930, p. 243-311.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 245.

⁶⁶ Această chestiune va fi tratată mai pe larg în subcapitolul *Lucrări privind istoria districtului militar năsăudean*.

întitulat *Revolta districtului năsăudean*, ce însumează 406 pagini⁶⁷. În analiza și relatarea faptelor, autorul s-a sprijinit pe o amplă și solidă documentare, în cea mai mare parte inedită, reușind, astfel, să prezinte tabloul veridic și complex al acestei revolte. Este de menționat faptul că în actele oficiale ale vremii, districtul era consemnat sub numele de „Tumultus 23 pagorum Districtus valahici Bistriciensis”, vrând, parcă, să dea aspectul tumultos al marelui conflict. Relatând fazele cedării Văii Rodnei cetății Bistriței de către regele Matei Corvin în 1475, Șotropa argumentează faptul că, în momentul cedării, regele a promis românilor someșeni respectarea statutului de „liberi”⁶⁸. Sașii au nesocotit, însă, drepturile valahilor, „încât la începutul secolului al XVIII-lea îi aflăm pe sărmanii români din Valea Rodnei în cea mai cumplită iobăgie”⁶⁹.

După unirea religioasă, viața românilor someșeni a devenit și mai insuportabilă fapt ce i-a împins la amenințări, afirmând că „dacă nu li se ușurează soarta, atunci ei în această primăvară (1747 n.n.) au să lase goale satele și să plece încotro vor putea”⁷⁰. Impozitele, dijmele și robota tot mai apăsătoare în favoarea magistratului bistrițean au creat o stare de revolte a satelor someșene. Sunt prezentate numeroase plângeri ale „valahilor” către magistrat, precum și eforturile juzilor români pentru rezolvarea litigiilor în favoarea populației românești, juzi ce, de multe ori, au fost demiși, deoarece amenințaseră că vor pleca cu plânsori la Sibiu și la

⁶⁷ Vezi Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudean, 1755-1762*, în *Arhiva Someșană*, nr. 22, Năsăud, 1937, p. 1-177 și în nr. 23, Năsăud, 1938, p. 216-444.

⁶⁸ Valeriu Șotropa, bun cunoscător al documentului din 3 iunie 1475 prin care regele Matei Corvin a desprins din comitatul Dăbâca Rodna și satele din Valea Someșului Superior și le-a cedat orașului Bistrița, precizând parificarea în drepturi a locuitorilor satelor cedate cu cei ai orașului Bistrița. Autorul precizează că acest act a fost „încălcat abuziv” și într-o măsură progresivă de către patriciatul bistrițean. Punctul culminant al disconsiderării drepturilor românilor din Valea Someșului l-a constituit trecerea lor în tabelele de dări din anul 1754/1755 ca iobagi, contrar diplomei din 1475, fapt ce dat naștere unei serii continui de revolte a satelor someșene, cărora li se va pune capăt prin înființarea regimentului năsăudean. Pentru detalii vezi Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 37-44 și 47-58 passim.

⁶⁹ Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudean ...*, în *Arhiva Someșană*, nr. 22, p. 2.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 6.

Viena⁷¹. Virgil Țotropa nu cade în patima șovinismului și respectând adevărul istoric arată că patriciatul bistrițean impunea obligații aspre nu numai românilor din districtul someșan ci chiar și sașilor din districtul Bistriței, apreciind faptul că „împotriva magistratului câteodată districtul valah era secondat chiar și de districtul săsesc”⁷².

Cercetarea „chestiunii valahe”, din ordinul Mariei Tereza, n-a dat, însă, satisfacție populației românești. Printr-o solidă documentație, Țotropa dezvăluie abuzurile ascunse comise de către comisarii magistratului bistrițean cu ocazia strângerii dărilor, fapt ce a stârmit la maximum nemulțumirile țărănimii „valahe”. Autorul prezintă și intențiile preoțimii românești din Valea Someșului pentru a-și căuta „să-și apere pe toate căile rudeniile, ca să le scape de biruri”⁷³, dar nu insistă asupra lăcomiei acesteia. În urma deselor plângeri și răzvrătiri, românii someșeni obțin, la 24 februarie 1755, dreptul că „în viitor n-au să fie priviți și tratați ca iobagi”⁷⁴.

Răzvrătirea românilor se accentuează începând cu anul 1755, atunci când soborul de la Feldru, „convocat” pentru satele din cercul superior al Rodnei, au protestat contra conscripției magistratului care-i menționa ca iobagi.

Din studiul lui Țotropa transpare faptul că între români ar fi fost și elemente șovăitoare, chiar trădătoare, facilitând sarcinile magistratului bistrițean.

Un sobor asemănător a avut loc și în cercul inferior al Rodnei, la Salva, unde agitația a fost și mai mare. Autorul prezintă complicatele evenimente din districtul someșan, începând cu delegația acestuia trimisă la Sibiu pentru a reclama înscrierea lor ca iobagi în conscripția amintită cât și ancheta întreprinsă în zonă din ordinul guvernatorului Transilvaniei, contele Haller de Hallerstein. Sunt înfățișate și ciocnirile ce au avut loc între satele românești din districtul someșan cu trimișii magistratului bistrițean, fapt ce a impus luarea unor măsuri din partea autorităților civile și militare din Transilvania.

Cu toate acestea, situația românilor someșeni se înrăutățește, determinându-i să se adune într-un nou sobor în localitatea Mocod, la

⁷¹ *Ibidem*, p. 7.

⁷² *Ibidem*, p. 9.

⁷³ *Ibidem*, p.15.

⁷⁴ *Ibidem*, p.20.

Macavei a Florii. Constatând însă faptul că lupta lor prin memorii nu-și găsește niciun semn de biruință, „storși și vlăguiți”, au hotărât, în sfârșit, „să ia fațiș lupta cu magistratul orășenesc spre a-și câștiga cu propriile puteri libertatea”⁷⁵. Au urmat o serie de revolte la Mocod, Năsăud și Rebrîșoara pe care Virgil Șotropa le menționează în studiul său. Ca un succes al luptei directe, românii din vidicul Bistriței obțin, în 1758, primari din rândurile lor. Dar dârzenia românilor îi face să ajungă la Viena, la Curtea împărătesei Maria Tereza, care, în urma audienței, solicită guvernului transilvan să-i transmită un raport privind statutul românilor someșeni față de magistrat. Raportul prezentat curții vieneze n-a fost favorabil românilor din Valea Rodnei, fapt ce i-a determinat să intre mai de grabă în slujba împărătesei ca militari grăniceri – în schimbul unor promisiuni –, decât să mai presteze, ca până acum, tot felul de corvozi magistratului bistrițean. În vasta sa lucrare, Virgil Șotropa reușește să creioneze câteva personalități de seamă ale țărânimii „valahe”, adevărații ei stegari. Printre aceștia se desprind chipurile lui Ștefan Cute Nimigeanul din Feldru, Tănase Todoran din Bichigiu, Todor Clompoș din Maieru, Macavei a Florii din Mocod, Marcu a Berăriții din Mărișelu etc. Între toți, s-a detașat Ștefan Cute⁷⁶, care „cu riscul de a-și pierde în fiecare clipă viața, a luptat cu dârzenie pentru emanciparea districtelor, le-a deschis calea spre un viitor mai tolerabil și le-a câștigat libertatea de a trăi și a se dezvolta pe o moșie proprie”⁷⁷.

Revolta districtului năsăudean, lucrare temeinic documentată din arhivele bistrițene, reprezintă un studiu indispensabil pentru cercetătorii raporturilor districtului românesc rodnean cu magistratul bistrițean în perioada premergătoare înființării Regimentului de graniță năsăudean, raporturi pe care autorul le-a prezentat în întreaga lor complexitate.

Relațiile românilor din satele săsești cu sașii au fost prezentate cu deplină obiectivitate de către Șotropa, pe baza concluziilor desprinse din documente, în lucrarea *Soarta românilor din satele săsești*⁷⁸. Viața acestor

⁷⁵ *Ibidem*, p. 71.

⁷⁶ Ștefan Cute a fost la Guberniul din Sibiu și la Viena pentru a cere dreptate comunelor someșene (cf. George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*, I, Brașov, 1993, p.382).

⁷⁷ Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 23, p. 444.

⁷⁸ *Idem*, în *Arhiva Someșană*, nr. 18, Năsăud, 1936, 275-345.

români era și mai împovăraătoare decât a românilor din districtul rodnean datorită tratamentului inuman al sașilor, ce-i amenințau continuu cu scoaterea lor din sate, deși valahii argumentau că sunt „de două ori cât ei, și încă nu numai nou veniți, ci locuitori din timpuri imemorabile”⁷⁹.

Numeroase erau motivele invocate de către sași pentru a produce pagube consătenilor săi români la care se adăuga interzicerea și exercitarea cultului lor religios. Șotropa susține, cu informații scoase din documentele bistrițene, că orășenii exploatau, deopotrivă, și pe sași, ceea ce i-a făcut, nu de puține ori, să se unească cu românii împotriva magistratului. Menționează că una dintre soluțiile adoptate de către conducerea districtului săsesc pentru rezolvarea acestor conflicte în perioada premergătoare înființării Regimentului grăniceresc năsăudean, dar și în primii ani ai graniței militare, a fost mutarea de populații: românii din satele săsești în Valea Rodnei, iar sașii și maghiarii din această parte în districtul Bistriței⁸⁰. Lucrarea reprezintă o completare utilă a tabloului vieții sociale din secolul al XVIII-lea și un prețios izvor de informare asupra raporturilor dintre români și sași din această perioadă.

Un alt aspect tratat în studiile sale îl reprezintă lupta antihabsburgică de la începutul secolului al XVIII-lea, condusă de către Francisc Rákóczi al II-lea, căreia îi dedică studiul *Urme din timpul curușilor*⁸¹. Din lucrarea lui Șotropa se desprinde faptul că românii legau de Francisc Rákóczi al II-lea speranța îmbunătățirii soartei lor, dar s-au amăgit cumplit, „căci precum înainte alți răzvrățiți”⁸², așa și Rákóczi cu

⁷⁹ *Ibidem*, p. 278.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 316 sqq.

⁸¹ Idem, *Urme din timpul curușilor*, în *Arhiva Someșană*, nr. 17, Năsăud, 1933, p. 123-164. Termenul de curuși înseamnă haiduci și provine din limba maghiară iar, în acest caz, desemnează pe participanții, de diferite etnii, la lupta antihabsburgică condusă de către Francisc Rákóczi al II-lea, desfășurată între 1703-1711 și încheiată cu pacea de la Satu Mare.

⁸² Șotropa se referă aici la „unii principi și pretendenți maghiari ca Bethlen, Bokcsay și Tököly (*ibidem*, p. 123). Este vorba de Gabriel Bethlen, fost principe al Transilvaniei (1613-1629), care, din 1619, devenise lider al mișcării antihabsburgice din estul și nordul Ungariei, participant la Războiul de 30 de ani ca adversant al Sfântului Imperiu Romano-German. Voind să ajungă rege al Ungariei și chiar al Cehiei a purtat trei războaie cu Imperiul Habsburgic (ro.wikipedia.org/wiki/Gabriel_Bethlen); Ștefan (István) Bocskay, o figură controversată și oscilantă, a avut un rol important în istoria Transilvaniei și

partizanii săi le făcuseră românilor fângăduieli amăgitoare numai spre a uza de ei ca bun material de luptă; iar după pacea de la Sătmar [din] 1711, încheiată între rebeli și casa domnitoare habsburgă, românii nu s-au ales cu niciun avantaj și cu nicio ameliorare a sortii lor vitrege”⁸³.

Șotropa critică faptul că istoriografia românească, dar și cea maghiară și germană, n-au acordat atenție suficientă ținuturilor Năsăudului și Bistriței, „cu toate că colțul acesta al țării asemenea a avut un rol, și încă nu neimportant în cursul mișcărilor revoluționare”, așa „cum o demonstrează documentele vechii arhive bistrițene... Răsfoind întâmplător prin amintitele dosare neexplorate, scriitorul acestor șiruri am găsit în ele un material foarte variu și instructiv”⁸⁴. El conchide că „și atunci când magistratul orașenesc (al Bistriței n.n.) ori alți prieteni și ciraci ai lui amintesc numai de meritele ori pierderile și supliciiu poporației săsești, e bine să se știe că „eroul și șerbul necunoscut” era tot românul ținutului nostru. Fără intenția de a detracta – precizează Șotropa – valoarea elementului săsesc ori de a face reproșuri pentru cele de mult trecute, se poate dovedi exact chiar și din documentele săsești bistrițene rămase până azi, că dacă era vorba de contribuții fiscale, acestea în proporție se storceau în măsură mult mai mare de pe românii sărmani și asupriți decât de pe sașii liberi și chiaburi”⁸⁵.

În studiul menționat, Șotropa stăruie, mai ales, asupra evenimentelor din districtul Bistriței și constată că mișcările rakocziene i s-a alăturat și o parte însemnată a populației românești din această zonă. În

Ungariei la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor. Ajuns principe al Transilvaniei și rege al Ungariei în 1605 a dus o politică antihabsburgică, reușind să alunge, cu sprijin otoman, pe Habsburgi din Transilvania și Ungaria ([ro.wikipedia.org/wiki/Istvan Bocskay](http://ro.wikipedia.org/wiki/Istvan_Bocskay)); Imre Thököly (1657-1705), conducător al curuților în războiul contra Habsburgilor, a sprijinit asediul Vienei de către turci. Ulterior, s-a situat tot în tabăra anihabsburgică și alături de Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, a înfrânt pe Habsburgi la Tohanul Vechi – Zărnești (1690), fiind ales și principe al Transilvaniei (1690-1691), după care a luptat alături de turci, iar apoi s-a retras în Imperiul Otoman ([ro.wikipedia.org/wiki/Imre Thököly](http://ro.wikipedia.org/wiki/Imre_Thököly)).

⁸³ Virgil Șotropa, *Urme din timpul curuților...*, p. 123.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 124-125.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 125.

urma ciocnirilor cu trupele imperiale⁸⁶, orașul Bistrița a fost ocupat. Soarta populației locale s-a deteriorat brusc din cauza distrugerilor provocate de către cele două tabere combatante, precum și datorită noilor obligații introduse de către vremelnicii stăpânitori. Prin această lucrare, Șotropa pune în lumină, pe baza unei largi documentații din arhivele bistrițene, întreaga atmosferă agitată de evenimentele de la începutul secolului al XVIII-lea, când districtele Bistriței și cel al Năsăudului au fost pe rând ocupate și jefuite atât de către curuți cât și de către imperiali, lăsând posterității un studiu de certă valoare pentru cunoașterea trecutului acelor vremuri.

O altă temă privind istoria dinaintea militarizării, abordată cu temeinicie de către Virgil Șotropa, privește emigrarea unei părți a populației românești din ținutul someșan peste munți, în Moldova. Studiul, intitulat *Bejenii în secolul al XVIII-lea*⁸⁷, pune în evidență motivele ce i-au determinat pe românii din părțile Someșului Mare și ale Bârgăului să treacă pe celălalt versant al Carpaților, în Moldova: „sărăcia, lipsa de pământ roditor, scumpetea și foamea, asupriri și persecuții”, certurile religioase provocate de unirea cu Biserica Romei, precum și „frica de cătănie”⁸⁸. Este redat, sub formă de anale, tabloul ascendent al emigrărilor românilor din districtele Bistriței și Năsăudului, fapt ce a determinat pe autorități să ia măsuri de stăvilire a acestui fenomen.

După o largă investigație a cauzelor ce au generat aceste bejenii, autorul arată că magistratul bistrițean a autorizat pe reprezentantul său la Sibiu să ceară guvernului să nu mai impună atâtea obligații, „căci din cauza prea marilor și multelor poveri mai cu seamă districtualii valahi fug și se expatriază în Moldova”⁸⁹. Desprindem, de asemenea, măsurile draconice luate de către autorități împotriva fugarilor și ridicarea „tablelor negre” prin care emigranții sunt amenințați cu spânzurătoarea, dar și

⁸⁶ Partizanii imperiali și trupele împărătești austriece purtau numele de lobonți sau labanți (curuții îi denuceau cu acest nume îndeosebi pe nobilii maghiari servili Habsburgilor), care avea semnificația de furios, destrăbălat, șovăitor (*Ibidem*, p. 124).

⁸⁷ Idem, în *Arhiva Someșană*, nr. 16, Năsăud, 1932, p. 55-88.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 55.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 60.

împotrivirea „bejenarilor” care amenințau că „până când va mai fi în district vreun neamț, ei nu se mai întorc acasă”⁹⁰.

Lucrarea, bazată pe o largă și solidă documentație, contribuie la argumentarea infirmării teoriei care susținea imigrarea românilor din Principatele Române în Transilvania în secolul al XVIII-lea, teorie ce vine în contradicție cu realitatea istorică potrivit căreia imigrarea s-a făcut, în acel secol, din Transilvania peste Carpați, argumentată de către numeroși istorici⁹¹.

Unele aspecte istorice dinainte de militarizare sunt expuse cronologic, sub formă de anale și cu scurte comentarii, evenimente și întâmplări felurite din viața localităților și locuitorilor din districtul Bistriței și Valea Rodnei. Ele se referă la evenimente, date, întâmplări, cearta de hotar dintre comunele someșene și vecinele lor săsești, cuprinse cronologic între anii 1621-1763 și au fost publicate sub titlul *Răboaje din trecut*⁹².

Una dintre multiplele teme cercetate de către istoricul Virgil Șotropa a fost cea legată de problemele religioase, căreia îi dedică mai multe lucrări. Una dintre acestea, *Contribuții la istoria bisericească*⁹³, tratează opoziția orășenilor bistrițeni – care erau de religie luterană – față de unirea românilor cu Biserica Romei. Pentru rezolvarea litigiilor religioase, generalul Adolf Nicolau Buccow, comandantul militar al Transilvaniei, a cerut ca atât uniții cât și neuniții să-și depună plângerile prin deputați trimiși la Sibiu. Autorul prezintă rezultatul anchetei întreprinse de către magistratul bistrițean cu privire la biserici și la numărul uniților și neuniților.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 84.

⁹¹ Dintre aceștia vezi îndeosebi Ion Nistor, *Emigrările de peste munți*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria II, tom. XXXVII, memoriul 20, București, 1915; idem, *Bejenari ardeleni în Bucovina*, Cernăuți, 1925; David Prodan, *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1944; Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1977.

⁹² Virgil Șotropa, în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 61-70; nr. 3, 1925, p. 73-79. *Răboajele* sunt continuate cu perioada militarizării în *Arhiva Someșană*, nr. 4, p. 94-99.

⁹³ Idem, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 453-478.

*Mănăstiri și călugări în Valea Rodnei*⁹⁴ pune în evidență conflictele religioase dintre cele două biserici românești – unită și neunită – din ținutul Năsăudului. Intensificându-se mișcarea contra unirii religioase, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea autoritățile imperiale și Guberniul Transilvaniei au emis diverse ordine pentru înfrânarea acestor mișcări și apărarea unirii religioase. Șotropa prezintă măsurile luate de către magistratul bistrițean pentru observarea și prevenirea agitațiilor religioase din „districtul valah” al Văii Rodnei și urmărirea, mai ales, a călugărilor neuniți veniți din Principate în această zonă. La somația magistratului, protopopul unit din Năsăud a fost nevoit să relateze tot ceea ce știe despre călugării veniți în ținut din alte zone românești. Magistratul ordonă ca „numiții călugări, precum și încă alți câțiva sosiți între timp și văzuți prin vidic, să fie aduși în oraș, unde să se facă severe investigații asupra vieții și scopului venirii lor în acest ținut”⁹⁵. Șotropa relatează din protocoalele magistratului rezultatul interogării celor 6 preoți și călugări veniți din Moldova, care, însă, sunt originari din satele românești din Valea Someșului și care au plecat acolo cu ani în urmă și au învățat carte pe lângă școlile mănăstirești. Pentru a putea practica preoția ei au fost nevoiți treacă sub jurământ la religia unită.

Un alt studiu privind problemele religioase este intitulat *Două tablouri istorico – statistice din anii 1714 și 1733 privitoare la preoții români din Valea Someșului*⁹⁶. În prima parte a lucrării, Șotropa prezintă un tabel statistic întocmit de către magistratul bistrițean, la ordinul guvernului transilvan din 11 aprilie 1714, care conține date privitoare la preoții români din cele 23 sate din „vidicul valah”. În concluziile actului „de investigare”, conducerea magistratului bistrițean consemnează faptul că „numărul popilor crește peste măsură” și crește totodată „numărul acelora care locuiesc pe moșie, altădată obligată la dare”, iar protopopul „încearcă să se sustragă în afacerile civile de la dependența patronilor, pe care până acuma totdeauna au recunoscut-o”⁹⁷. Al II-lea tabel, cel care redă o conscripție bisericească din anul 1733, este mult mai dens și mai clar în informații. Aflăm date biografice interesante despre fiecare preot

⁹⁴ Idem, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, Năsăud, 1940, p. 119-127.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 120.

⁹⁶ Idem, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, II, Cluj, 1923, p. 261-272; *Arhiva Someșană*, nr. 28 ..., p. 13-25.

⁹⁷ *Ibidem*, în *Arhiva Someșană*, nr. 28 ..., p. 16.

român din districtul năsăudean, precum și averea personală și a bisericii⁹⁸ în care slujește. Interesant este faptul că în cele 23 de sate ale districtului românesc (21 în Valea Someșului și 2 în Valea Șieului), existau 82 de preoți, dintre care numai 5 erau hirotoniți de către „arhierei uniți”, iar 77 de „arhierei neuniți”, dintre care 61 în Maramureș, 11 în Transilvania și 5 în Moldova. Interesant este faptul că la conscripția din 1733 doar 10 dintre aceștia s-au declarat neuniți⁹⁹.

*Documente bisericești*¹⁰⁰, scrisă în colaborare cu Alexandru Ciplea, prezintă în studiul introductiv rolul jucat de biserică în răspândirea culturii și menținerii ființei naționale. Precedate de un scurt rezumat scris în limba română, autorii redau în original (în limbile latină, maghiară și germană) un număr de 35 documente bisericești scoase din arhivele Bistriței, datând din anii 1705-1764. Din șirul documentelor inedite, reproduse și comentate de către autori, se poate constata situația religioasă din districtele Bistriței și Rodnei și îndeosebi situația preoțimii unite care este supusă la numeroase abuzuri.

Pe aceeași temă a situației românilor și conflictelor religioase cu sașii bistrițeni se înscrie și lucrarea *Lupta românilor bistrițeni pentru biserică*¹⁰¹, studiu în care Șotropa redă frânturi din lupta românilor din suburbiile Bistriței pentru egalitate religioasă cu sașii. Autorul dezvăluie mânia patriciatului săsesc față de populația românească care a reușit să pătrundă în oraș și care, după lungi stăruințe și confruntări cu senatul bistrițean, a reușit să-și construiască o biserică proprie.

În *Spicuri din cronica lui Cserei*¹⁰², Șotropa publică o parte din opera acestuia¹⁰³, un dușman al ocupației austriece, dar și al catolicilor și uniților, care a scris o cronică ce cuprinde perioada 1661-1712. Dintr-o copie manuscrisă a acestei cronici, Virgil Șotropa reproduce, fără însă a le

⁹⁸ Vezi *ibidem*, p. 18-24.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 25.

¹⁰⁰ V. Șotropa și Al. Ciplea, în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 21-40 și *Arhiva Someșană*, nr. 2, Năsăud, 1925, p. 20-50.

¹⁰¹ Virgil Șotropa, în *Arhiva Someșană*, nr. 3, Năsăud, 1925, p. 31-38.

¹⁰² Idem, în *Arhiva Someșană*, nr. 24, Năsăud, 1938, p. 224-229.

¹⁰³ Cserei Mihály ne-a lăsat în *Cronica* sa informații prețioase despre istoria Transilvaniei din perioada de sfârșit a Principatului autonom și de instaurarea stăpânirii habsburgice, perioadă în care istoria acestei provincii a luat o nouă turnură, bine surprinsă de către cronicar.

comenta, câteva pasaje importante pentru cunoașterea istoriei nord-estului Transilvaniei din acea perioadă.

Una dintre multiplele teme abordate de către istoric privește istoria școlilor și a învățământului din districtul Năsăudului, preocupare începută încă din tinerețe și continuată, apoi, cu perseverență, dedicându-i studii dintre cele mai temeinice. Monografia *Istoria școalelor năsăudene*¹⁰⁴, scrisă în colaborare cu Nicolae Drăganu, recomandă pe autori drept cei mai buni cunoscători ai trecutului cultural și școlar al acestui ținut, lucrare ce va fi aprofundată în subcapitolele următoare. Menționăm, însă, faptul că această lucrare – ca și altele privind istoria învățământului – tratează și perioada anterioară anului 1762. În partea de început a *Istoriei școalelor năsăudene* autorii fac un scurt istoric al școlilor românești de pe întreg cuprinsul României, chiar dacă monografia a apărut înainte de înființarea Marii Uniri.

IV.2.3. Lucrări privind înființarea graniței militare

Cercetarea înființării graniței militare năsăudene a constituit un obiectiv esențial al preocupărilor lui Virgil Șotropa, căruia istoricul îi acordă în opera sa scrisă aproape 300 de pagini, convins fiind că militarizarea¹⁰⁵ ținutului a avut urmări extrem de importante pentru viitorul districtului grăniceresc năsăudean. El însuși a beneficiat, prin bursa de studii primită din fondul școlar de stipendii, creat pe seama regimentului, după desființarea acestuia, în calitate de descendent grănicer, și, prin urmare, nu putea exclude contribuția instituției militare la devenirea sa intelectuală. Remarcăm faptul că evenimentul înființării graniței militare năsăudene se bazează pe o solidă documentare inedită și demonstrează o rară erudiție.

¹⁰⁴ Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913.

¹⁰⁵ În prezenta lucrare sensul noțiunii de „militarizare” și a familiei acesteia nu este folosit cu explicația dată de *Dicționarul explicativ al limbii române* (Edit. Academiei, București, 1975, p. 549), ci se referă la Regimentul II de graniță românesc de la Năsăud.

Studiul său, intitulat *Înființarea graniței militare năsăudene*¹⁰⁶, este o adevărată cercetare monografică în care sunt expuse toate fazele prin care a trecut acest proces. Pe baza unei bogate documentări, judicios aleasă și prezentată fidel, sunt descrise măsurile luate de către autoritățile austriece pentru realizarea hotărârii Curții de la Viena de a înființa Regimentul II românesc de graniță de la Năsăud, procedura anevoioasă și de lungă durată a formării acestuia, de la apariția hotărârii curții imperiale și până la punerea în practică a acesteia.

În partea introductivă a lucrării, autorul prezintă motivele principale care au impus înființarea graniței militare. Ordinul de extindere a graniței militare în această parte a Transilvaniei a fost emis – în viziunea Mariei Tereza – cu speranța că „românii ardeleni nedreptățiți și asupriți prin atâtea secole, dacă vor ajunge acum la o stare socială mai suportabilă au să fie cei mai credincioși și buni soldați”¹⁰⁷, speranță dovedită și împlinită în confruntările militare viitoare ale grănicerilor pe câmpurile de luptă. Un alt țel urmărit de către forul vienez era curmarea divergențelor dintre românii „districtuali și orașul Bistrița și de a statonici religia unită, care chiar și după 1750 era puțin agreată în ținutul nostru”¹⁰⁸. Tendința de consolidare a unirii religioase este tot mai manifestă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când

Habsburgii inițiaseră planul de atragere la catolicism a românilor în speranța întăririi monarhiei și combaterea calvinismului maghiar, care, încă din secolele anterioare, se străduia să atragă de partea sa cât mai mulți români. Prin înființarea regimentelor grănicerești, împărăteasa a urmărit și consolidarea granițelor imperiale cu Imperiul Otoman în zona lor sud-estică. Pe lângă motivele enumerate de către Virgil Șotropa, unii istorici adaugă încă multe altele, precum oprirea emigrărilor românești, foarte numeroase în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. peste munți în Moldova, stăvilirea contrabandelor și molimelor de tot felul și instituirea unei forțe militare locale, dependente direct de Viena, fără cheltuieli bugetare, capabilă de a fi folosită la nevoi militare urgente, atât în interiorul Transilvaniei cât și în cuprinsul imperiului austriac. Totodată,

¹⁰⁶ Vezi Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 24, Năsăud, 1938, p. 1-129 și nr.25, Năsăud, 1939, p.261-375.

¹⁰⁷ *Ibidem*, nr. 24, p. 1.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

prin înființarea regimentelor de graniță, se lua serios în calcul posibilitatea întăririi statului austriac și, mai ales, a poziției Casei de Habsburg¹⁰⁹.

La propunerea comandantului general al armatei din Transilvania, generalul Buccow, Consiliul aulic de război din Viena aprobă – la 20 ianuarie 1762 și, apoi, Maria Tereza la 16 aprilie 1762 – înființarea regimentului de graniță năsăudean. Șotropa descrie, pe baza documentelor cercetate, inspecțiile efectuate de către ofițerii austrieci în cele 21 de sate someșene și în cele 2 de pe Valea Șieului (Nușfalău și Sântioana) în vederea pregătirii actului militarizării. Aceștia au ordonat ca familiile „valahe” din satele vizitate, împreună cu fiii și fiicele până la 15 ani să fie trecute în conscripție.

La ordinul generalului Buccow, viceprimarul Bistriței s-a prezentat la Sibiu, de unde s-a întors cu știrea că „districtul valah s-a hotărât să servească cu arma Majestății sale, deci să fie substras jurisdicției Bistriței”, care, pentru veniturile pierdute, va fi despăgubită¹¹⁰. Autorul redă acțiunile de împotrivire ale magistratului bistrițean actului de militarizare a districtului românesc, eforturile dilatorii ale acestuia de a tergiversa cedarea teritoriului în discuție și strădania sa de a obține despăgubiri cât mai avantajoase. În acest sens, orașul Bistrița și-a întocmit un voluminos proces verbal (250 de pagini) prin care încerca să-și justifice despăgubirile revendicate.

Înființarea graniței militare năsăudene s-a realizat tocmai în momentul în care românii someșeni se aflau în conflict deschis cu patriciatul bistrițean. Este meticolos analizată problema ieșirii satelor românești de sub dependența Bistriței, precum și încercările repetate ale magistratului de a muta pe românii din satele Nușfalău (Mărișelu) și Sântioana în districtul „valah”.

Autorul publică, apoi, documentul din 24 mai 1762, întocmit, în ședința magistratului, de către primarul, consiliul și comunitatea orașului

¹⁰⁹ Pentru detalii la aceste motive vezi îndeosebi *Istoria României*, III, Edit. Academiei, București, 1964, p. 514-522 passim; D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 221-225 passim; Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean ...*, p. 60-65; Dr. Ioan Pop, *Istoria Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud (1762-1851)*, Edit. Ardealul, Târgu Mureș, 1999, p.54-56.

¹¹⁰ Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 24, p. 5.

Bistrița prin care își justifică pretențiile față de cedarea districtului rodnean, străduindu-se, încă o dată, să prezinte pe locuitorii districtului ca iobagi ai orașului. Dacă ar fi fost acceptate, condițiile cedării formulate în prezentul document ar fi aruncat pe români într-o situație și mai grea față de cea care o aveau în acel timp. Pe lângă pretenția sumei de 38.481 fl. și 43 cr. ca despăgubire, magistratul cerea păstrarea dreptului de suveranitate teritorială asupra districtului cu recunoașterea dreptului de crâșmărit, morărit și de „fierbere” a berii. Totodată, conducerea orașului solicita ca românii din satele districtului bistrițean propuse pentru înregimentare să fie mutați în districtul românesc și să fie obligați la arme, iar în cazul când aceștia nu dau dovadă de credință orașul Bistrița „să-și poată relua iarăși toate drepturile sale”.

De asemeni, actul mai specifica, într-o anexă, și 12 condiții „de rezervă”, redactate „de orășeni”. După ce aceștia își explicau drepturile avute, cereau mutarea „valahilor” din satele din Valea Șieului în districtul rodnean, iar sașii și maghiarii din Rodna să nu fie înșelați. În așa-zisele condiții rezervate menționate în anexă se mai preciza faptul că locuitorii din districtul românesc să-și plătească taxele de pășunat, dijmele, datoriile către particulari și restanțele alodiale orașului, iar orașul, micșorat prin militarizare, să fie scutit de plata restanțelor cu care era dator față de Casa de război, să rămână în posesia dreptului de cârciumărit, morărit și „fierberea” berii. Românii – se preciza în continuare – înscriși în regiment să nu atragă pe cei care nu vor fi luați „la militarie” și dacă vor manifesta rea credință să fie readuși la condiția „de până acum”¹¹¹.

Cert este că, prin redactarea acestui prim act de cesiune, magistratul orașului își rezerva o serie de drepturi ce veneau în contradicție flagrantă cu existența regimentului grăniceresc, încât generalul Buccow le arăta delegaților orașului care l-au prezentat că „acelor oameni nu le-au lăsat nimic liber, cu excepția aerului”¹¹².

După numeroase tergiversări și opoziții repetate ale magistratului orășenesc de a rezolva problema cesiunii, la 1 septembrie 1762 generalul Adolf Buccow somează conducerea Bistriței ca românii din Valea Rodnei să fie recunoscuți „de oameni liberi și să predea Majestății Sale toate

¹¹¹ *Ibidem*, p. 19-25.

¹¹² *Ibidem*, p. 20.

drepturile pe care orașul le are asupra Rodnei, satelor și asupra întregii Văii”¹¹³.

Cercetător iscusit al arhivelor germane bistrișene, Șotropa pune în lumină gravele incidente dintre românii din satele săsești și consătenii lor sași, pertractările neconținute ale Bistriței în chestiunea cedării Văii Rodnei, întocmirea unor noi acte „de cesiune”, care includeau noi rezerve, prin care se solicita, cu tupeu, ca meșteșugarii districtului bistrișean să nu fie concuși de către cei din Valea Rodnei.

Cu toate pretențiile, unele total nejustificate, și cu unele încercări de a obține indulgența guvernului transilvan, în cele din urmă Bistrița a fost nevoită să redacteze, după 31 martie 1763, actul definitiv de cedare a teritoriului din Valea Rodnei în vederea militarizării, după ce, la 1 ianuarie același an, generalul Buccow a somat orașul să întocmească o nouă declarație de cedare „fără rezerve”.

Promisiunile Curtiții de la Viena erau, însă, destul de ispititoare pentru majoritatea țăranilor români; îi scutea de unele obligații acute, dar îi încărca cu altele noi, netrăite, când ei ardeau de dorința libertății. Promisiunile făcute de către imperiali întârziiau să se arate viitorilor grăniceri. În timpul confruntărilor dintre cele două stări, deznădejdea și încrederea, acestea sunt puse față în față cu multă vigoare. Șotropa ne prezintă aceste stări care au generat mari agitații în preajma depunerii jurământului grăniceresc mai ales la constatarea faptului că, în schimbul libertăților promise de către curtea imperială, viitori grăniceri au obligații militare mai mari decât cele știute până atunci și că vor fi încadrați într-o disciplină severă, sub controlul unor ofițeri străini care nu le cunosc limba și le disprețuiesc credința și obiceiurile. Când, la 10 mai 1763, generalul Buccow, însoțit de episcopul unit Petru Pavel Aron și de o numeroasă suită militară și civilă, face inspecția batalioanelor și cere depunerea jurământului grăniceresc, frământările ating punctul culminant. Jurământul dragonilor (cavaleriei), depus la Năsăud, a decurs bine, însă batalioanele de infanterie și companiile de cavalerie, adunate pe platoul „Morcilă” de la Salva, s-au răzvrătit și au refuzat să depună jurământul, instigate, fiind, de către bătrânul Tănase Todoran¹¹⁴ din Bichigiu. Autorul

¹¹³ *Ibidem*, p.26.

¹¹⁴ Când s-a cerut grănicerilor depunerea jurământului, Tănase Todoran a ieșit în fața frontului, îndemnându-i pe grăniceri la revoltă: „De doi ani – rostea el – mai (aproape) suntem cătane, adică grăniceri și carte n-am căpătat de la înălțata

prezintă mai multe versiuni referitoare la incidentul de la Salva, unele chiar contradictorii¹¹⁵.

Șotropa arată că generalul Buccow, cuprins de mânie, ar fi vrut să întreprindă un masacru în masă, dar se răzgândi și trimisese o comisie de anchetă, condusă de generalul Siskowich. După șase luni de cercetări sentința comisiei, pronunțată la 12 noiembrie 1763, a fost deosebit de aspră: 19 grăniceri au fost condamnați la moarte. Patru dintre ei fură executați: Tănase Todoran prin frângere cu roata (o cruntă anticipație a supliciuului lui Horea), iar Vasile Dumitru din Mocod, Man Grigore din Zagra și Vasile Oichi din Telciu fură spânzurați. Ceilalți 15 „criminali” li se comutaseră pedeapsa fiind nevoiți „să treacă de 10 ori în sus și de 10 ori în jos printre loviturile de vergi a 300 de soldați”¹¹⁶.

Sunt prezentate noile pertractări ale bistrițenilor cu scopul de a amâna semnarea actului de cedare a districtului rodnean prin ridicarea de noi pretenții de despăgubiri, fapt ce a impus noi examinări ale acestora din partea autorităților. Șotropa insistă asupra acestor pretenții ale Bistriței, care sunt redată cu lux de amănunte, dar și asupra plângerilor sașilor față de grăniceri privind hotarele și încartiruirea ofițerilor în satele lor, precum și față de refuzul românilor militarizați de a presta dijmele și necesitatea mutării lor din districtul săsesc în cel grăniceresc. Pentru reglementarea acestor probleme, Consiliul de Război și Curtea de la Viena au emis, în ianuarie 1764, „Regulamentul provizoriu” ce a fost adus la cunoștința magistratului. Este prezentat actul din 1 martie 1764 prin care orașul Bistrița trebuia să cedeze „definitiv” districtul rodnean, să renunțe la restanțele de alodiu”, iar „tot ce privește Valea Rodnei” să fie cedat regimentului. Lucrarea desprinde preocupările asidui ale Bistriței de a

împărăteasă că suntem oameni liberi. Ne-au scris iobagi, dăm dare, facem slujbe; copiii noștri vor merge până la capătul pământului să-și verse sângele. Dar pentru ce? Ca să fim robi, să n-avem nici un drept? Copiii noștri să fie tot proști, ori vor învăța ceva ori ba? Așa nu vom purta armele, ca și sfânta lege (religia) să ne-o ciufulească (batjocurească) tisturile (ofițerii). Jos cu armele! Alungați păgânii din hotarele noastre! Auziți creștini români, numai atunci vom sluji, când vom vedea carte de la înălțata împărăteasă unde-s întărite drepturile noastre, până atunci, nu! Odată cu capul! Ce dă guvernul și Cancelaria din Beciu (Viena) e nemica, is minciuni goale, de azi până mâine” (*ibidem*, p. 70).

¹¹⁵ Vezi *Istoria României*, III, Edit. Academiei ..., p.517.

¹¹⁶ Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene*..., p. 73.

demonstra drepturile ei asupra districtului românesc printr-o mulțime de documente, începând de la Matei Corvin până în epocile apropiate. La 18 februarie 1764 Cancelaria aulică transilvană răspunde pretențiilor la despăgubiri ale orașului că „Bistrița n-a avut niciun drept dominal asupra Văii Rodnei”, fapt ce vine în contradicție cu memoriul comisiei mixte transilvane din 9 martie, același an, care susținea contrarul¹¹⁷.

În cele din urmă, Maria Tereza emite, la 16 martie 1764, patenta imperială prin care preciza atât drepturile cât și îndatoririle grănicerilor, specificând faptul că „acei locuitori cât și descendenții lor scoși din orice supușenie, să fie priviți ca liberi și investiți cu toate prerogativele și imunitățile acestor”¹¹⁸. Deși grănicerii erau obligați „să facă oriunde servicii împotriva dușmanului, totuși ei nu vor fi duși din țară în ținuturi depărtate, decât numai dacă necesitatea va pretinde în mod extraordinar”¹¹⁹ și trebuiau să-și procure singuri uniforme militare.

Remarcăm, mai departe, neîntreruptul șir de dispute dintre ținutul grăniceresc și districtul săsesc, lucrările întreprinse de către comisiile civile și militare pentru delimitarea teritoriilor aparținând satelor militarizate, lungile procese de hotărâre dintre sași și români – neterminate nici la începutul secolului al XX-lea –, refuzul semnării de către magistrat al actului de cesiune a Văii Rodnei, deși acesta primise garanții pentru despăgubire.

Studiul despre înființarea regimentului de graniță năsăudean a fost continuat într-un alt număr al *Arhivei Someșene*¹²⁰. Anul 1765 este din nou un an al tergiversărilor autorităților bistrițene. Totuși, acum magistratul a fost nevoit să accepte actul de cesiune al districtului românesc și renunță la „valahii din 21 comune din Valea Rodnei, precum și la cei din Nușfalău și Sântioana, prin urmare la peste 4000 contribuabili, cu condiția ca aceștia să fie separați de comunele săsești, pentru a se evita conflictele inevitabile și să fie transferați în Valea Rodnei”¹²¹ și să se revizuiască hotărele. Înainte de semnarea actului cedării definitive, orașul mai face un ultim efort întocmind un nou act cu pretențiile materiale și financiare pe care le solicită satelor „valahe” ca datorii ale acestora până la

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 102.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 103.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 104.

¹²⁰ *Vezi ibidem*, nr. 25, Năsăud, 1939, p. 261-375.

¹²¹ *Ibidem*, p. 265.

militarizare precum și cele dintre 1762-1765. Guvernul ordonă ca datoriile evidente „care nu se pot nega” să fie achitate de către grăniceri¹²².

Șotropa reliefează demersurile energice ale Curții de la Viena din anul 1766, an în care, în sfârșit, după lungile și sâcâitoarele tergiversări „Magistratul și Comunitatea orașului liber regesc Bistrița cedează Rodna și Valea Rodnei pentru înființarea graniței militare”, cedare recunoscută de către magistrat cu data de 24 mai 1762¹²³. Din procesul verbal de cesiune, întocmit la 9 ianuarie 1766, se poate vedea faptul că aceasta s-a făcut „cu toți locuitorii valahi, cu toate beneficiile și foloasele de orice natură și cu toate bunurile”¹²⁴.

¹²² *Ibidem*, p. 281-289 passim.

¹²³ *Ibidem*, p. 295-296.

¹²⁴ *Ibidem*, p.296. Cred că nu este lipsită de importanță redarea integrală a procesului verbal de cesiune: «Noi judele primar comunal, ceilalți jurați cetățeni, senatori, notar și toți locuitorii orașului liber regesc Bistrița, facem cunoscut prin actul prezent anunțând tuturor, căroră li se cade, atât celor de azi cât și celor viitori, care vor lua act de acest document – că după ce ne-a venit la cunoștință, că Maiestatea Sa apostolică, în grija sa mare numai pentru apărarea și păstrarea principatului Transilvaniei, ci și pentru fericirea și siguranța celorlalte regate și provincii ereditare a hotărât să înființeze o miliție de graniță și la hotarul principatului ei ereditar – noi, căroră nu ne-a fost nimic mai mult la suflet și ne este și azi, decât să promovăm după puterile noastre intențiunea salutară a Maiestății Sale, precum și siguranța și liniștea publică legate de acestea, am cedat cu supunere omagială deja în 24 mai 1762 Maiestății Sale și Principesei și Stăpânei noastre Maria Terezia, din îndurarea lui Dumnezeu împărăteasa romanilor, Regina Germaniei, Ungariei, Bohemiei, Arhiducesa Austriei, principesa Transilvaniei și contesa secuilor, precum și erezilor și moștenitorilor ei auguști, opidul Rodna, împreună cu valea aparținătoare acestui opid, cu satele: Maieru, Sângeorz, Leșu, Ilva, Feldru, Vărarea, Rebra, Rebrșoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poiana Zăgrii, Găureni, Runc, Zagra, Mocod, și Mititei și cu poporul valah, ce trăiește în aceste sate. Toate acestea, dăruite nouă prin actul de donațiune al Maiestății Sale Regelui Matia Corvinul, redactat în sâmbăta doua după Joia verde dina nul 1475 și întocmit în formă de privilegiu după introducerea noastră fără contrazicere în posesiunea lor în ziua de 16 mai 1488 și ținute în posesiune pacifică de obștea orașului Bistrița până în ziua de azi, le-am cedat împreună cu toți locuitorii valahi, cu beneficiile și foloasele de orice natură și cu toate bunurile, oricum s-ar numi ele, aparținătoare de drept și din vechime la acel opid și la posesiunile amintite precum și cu

La 12 noiembrie 1766, împărăteasa Maria Tereza semnează și promulgă *Statutul grăniceresc* sau *Regulamentul regimentelor de graniță românești din Transilvania*, prin acest document imperial fiind considerată încheiată acțiunea de înființare a regimentelor de graniță. În continuare, Șotropa prezintă situația creată pe teritoriul regimentului năsăudean între anii 1767-1784, măsurile economice luate de către conducerea regimentului care au venit în sprijinul populației locale¹²⁵, înființarea târgului săptămânal la Năsăud¹²⁶, construcția de poduri peste râul Someș și văile adiacente, diferitele construcții militare și civile, fortificațiile întreprinse în pasul Rodnei și Bârgăului. Nu lipsesc nici

adevăratele lor mejde și cu vechile lor hotare, cu aceleași drepturi, cu care le-am primit noi și locuitorii orașului Bistrița de la menționatul rege al Ungariei de pie memorie. Acum toate aceste posesiuni le-am dat, transpus, am renunțat la ele și le-am cedat în scopul înființării miliției de graniță, în semn de deosebită credință și devotațiune față de Maiestatea Sa și augusta Casă domnitoare, de bună voie, liber, din îndemnul propriu și nesiliți de nimenea, în urma actului de garanție (asigurare) dat de Maiestatea Sa în ziua de 8 decembrie 1764 și prezentat nouă de Excelența Sa ilustrul Domn Iosif L. baron Siskovici de Ontopa, comandor al ordinului militar Maria Terezia, consilier al Maiestății Sale ces. Regești și al înaltului Consiliu de război aulic, locotenent – mareșal proprietar al unui regiment de infanterie. În același timp le dăm, transpunem, renunțăm la ele și le cedăm pentru totdeauna și irevocabil, fără a ne mai rezerva vreun drept sau pretenție de posesiune asupra lor atât pentru noi și urmașii noștri, cât și pentru obștea orașului Bistrița amintit de atâtea ori.

Pentru o mai mare încredere și siguranță, precum am renunțat în original la mai sus-citatele și alte documente de donațiune și privilegii, date de regii Ungariei și de urmașii lor principii Transilvaniei și în urmare am renunțat la toate beneficiile, foloasele și apartenențele opidului Rodna, ale văii supuse acestui opid, ale satelor și locuitorilor valahi amintiți mai sus: tot astfel am aflat de bine să oferim în genunchi Maiestății Sale, auguștilor ei erezi și succesori, acest document de cesiune solemn, valabil pentru totdeauna, semnat de judele primar, senatorii și delegatul orașului și aplicat cu sigiliul orașului nostru. Dat în Bistrița în 9 ianuarie 1766 ...” urmează numele autorităților care au semnat (*Ibidem*, p. 295-297).

¹²⁵ Din documentele puse în lumină de către Virgil Șotropa în această lucrare se poate constata rolul și spiritul organizatoric de care a dat dovadă al doilea comandant al regimentului năsăudean Carol Enzerberg (între 1764-1777) și în domeniul vieții economice.

¹²⁶ Acesta a primit aprobarea în 1766. (*ibidem*, p. 302.)

desele certuri de hotar dintre români și sași, căci aceștia din urmă renunțau cu greu la scoaterea valahilor de sub jurisdicția lor.

Un eveniment extrem de important pentru istoria regimentului și, implicit, a districtului năsăudean, îl are prima inspecție a regimentelor grănicerești din Transilvania, făcută în anul 1769, în urma căreia, Comandamentul general din Sibiu, a prezentat Consiliului aulic de război din Viena și răspunsul acestuia, cu numeroase observații și recomandări (dispoziții), urmate de decizia împărătesei Maria Tereza din 19 martie 1770, prin care reglementa, prin ordinele sale, numeroase aspecte semnalate de comisie: construirea stațiunii de contumantă (carantină în munți), care pe lângă scopuri militare să poată fi folosită, pe timp de pace, și la nevoi comerciale, transportul lemnului, prin valorificarea pădurilor grănicerești, precum și transportul sării de la Ocna Dejului „în jos” (până la Szolnok) pe plute de către grăniceri¹²⁷. Un alt aspect, extrem de important și cu suflu de modernitate în componentele proprietății funciare pentru spațiul românesc, a fost introducerea *cărților funciare*, fapt consemnat în studiul lui Șotropa din concluziile finale ale actului imperial, însă fără a-i măsura valorile dimensionale ulterioare. Interesante sunt și alte aspecte evidențiate de către autor – din actul final imperial – legate de preocupările conducerii regimentului năsăudean privind „organizarea justițiară, polițiană și economică”¹²⁸, precum și cea școlară și religioasă sau cea administrativă. Autorul relevă extinderea regimentului grăniceresc năsăudean cu încă 7 localități, de pe văile Șieului și Mureșului¹²⁹, numărul localităților înregimentate ajungând, în 1777, la 30. Se adaugă, însă, 6 alte localități din reorganizarea așezărilor răzlețe, existente în momentul înființării regimentului de graniță, care, în primul deceniu de la înființarea acestei instituții militare, au fost reorganizate și au primit statutul de sate grănicerești¹³⁰.

¹²⁷ Aceste activități au adus numeroase venituri materiale, care au fost incluse în *Fondul de provenite* al regimentului năsăudean. Pentru detalii vezi Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene...*, p. 17-18.

¹²⁸ Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare năsăudene...*, p. 330.

¹²⁹ Cele 7 localități militarizate au fost Gledin, Monor, Șieuf, Budacul Român (de Sus) și Ragla (din Valea Șieului) și Morăreni și Rușii Munți (din Valea Mureșului). *Ibidem*, p. 364.

¹³⁰ Din această categorie au făcut parte localitățile Rodna Nouă (Șanț), Ilva Mare, Măgura (Ilvei), Sânosif (Poiana Ilvei), Parva și Romuli (*ibidem*).

Foarte utile pentru cunoașterea istoriei districtului grăniceresc năsăudean sunt informațiile legate de viața religioasă și școlară. Sunt prezentate concluziile Consiliului aulic de război, însușit de către Curtea de la Viena, privind „viața religioasă a valahilor”, potrivit cărora dispozițiile emantate „din prea mult zel religionar” au dus la „unele concesii schismaticilor (ortodocșilor n.n.), care n-ar fi fost necesare, dacă poporațiunea schismatică ar fi fost tratată în alt mod”¹³¹ și se recomandă apropierea „uniților” de „romano-catolici”, deși „poporul unit privește religia grecească unită ca complet deosebită de cea romano-catolică, iar *aversiunea preoților uniți de rit grecesc față de cei de rit catolic* este atât de mare, încât la toate ocaziile, când bănuiesc că superiorii ei se bucură de ceva favoare din partea bisericii latine, *preoții uniți fac cauză comună cu cei schismatici*”¹³².

Concluziile inspecției militare amintite s-au axat, mai cu seamă, pe problema școlară. În viziunea austriacă de atunci – și astăzi trebuie să o înțeleagă toți – școala era privită ca un punct de pornire în viață, în lume, pentru orice tânăr. Se recomanda ca tineretul „de amândoa sexele să primească instrucție în învățătura creștinească, în cititul și scrisul valah și grecesc (cirilic) și în calculare”¹³³. „Acest fapt – se remarcă în concluziile împărătesei – determină, în sfârșit, pe unii părinți să *probeze a-și trimite copiii la școală*. Iar după ce în scurtă vreme ce se va simți folosul ce-l avea tineretul instruit în cetit, scris și calculat, acum numeroși copii din întregul district se prezintă la școli, mai cu seamă la instrucția de iarnă, ba se găsesc și părinți cari, deși au nevoie de copii la lucrările casnice, mai curând se lipsesc de ajutorul acelor și-i trimit la școală,... ba din dorul de a învăța se asociază la tineretul școlar chiar și grăniceri mai mari în etate, dintre care unii s-au calificat spre a putea fi promovați la grade de subofițeri”¹³⁴. Progresele remarcate în doar câțiva ani de la înființarea regimentului năsăudean au determinat ca, în concluziile inspecției amintite, să se propună înființarea în district a unei școli *latine cu un insititutor german*, încât „pe încetul valahii să fie cultivați”¹³⁵. Concluziile inspecției relevă și faptul că pe teritoriul regimentului există și „popi

¹³¹ *Ibidem*, p. 335.

¹³² *Ibidem*, p. 337.

¹³³ *Ibidem*, p. 335.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 336.

¹³⁵ *Ibidem*.

inculți”, fenomen ce „derivă din abuzul că feciori tineri, și mai cu seamă fii de popă, se „popesc” fără considerare dacă posed(ă) calitățile necesare spre acest scop”, recomandându-se, totodată, „ca în viitor cei ce aspiră la statul preoțesc, să fie instruiți mai înainte în seminarele din Blaj, în științele corespunzătoare, să facă examenele cuvenite, și dintre aceștia să fie ordinați și încredințați cu afacerile preoțești numai cei ce au dat probe despre destoinicia lor. Pe calea aceasta ar putea să aibă poporul cu timpul preoți erudiți, pentru a putea progresa”¹³⁶.

Un alt aspect reliefat în studiul lui Șotropa îl reprezintă participarea, în 1778, pentru prima oară de la înființarea instituției militare năsăudene, a regimentului la luptele purtate de către Austria contra Prusiei pentru o parte de moștenire din Bavaria și Phalzul Superior, revendicate de către Maria Tereza¹³⁷.

Studiul lui Șotropa pune în lumină și cea de a treia etapă a extinderii districtului grăniceresc năsăudean prin includerea a 8 comune din Valea Bârgăului, răscumpărate în anul 1783 de la conții Bethlen.

El își încheie demersul științific remarcând faptul că, la început, „văicărelile” bistrițenilor „au avut ceva ecou și pseudodovezile au prins, mai ales la personalitățile și persoanele unilateral informate. Mai târziu fiind dovedit că din punct de vedere juridic *Bistrița niciodată nu posedase drept de proprietate asupra Văii Rodnei*, ci în urma conjuncturilor favorabile sașilor prin abuz uzurpase acel drept și timp de mai multe secole extorcaser amintitele sate românești; astfel sașii bistrițeni în sfârșit – cum am văzut – nici nu s-au ales cu cine știe ce despăgubiri, pretinse de ei”¹³⁸.

Extinderea regimentului grăniceresc năsăudean în zona Bârgaielor a beneficiat de atenția specială a istoricului Șotropa, căreia îi dedică un studiu aparte: *Militarizarea Văii Bârgăului*¹³⁹. Necesitatea extinderii graniței militare în această zonă este cerută – în viziunea lui

¹³⁶ *Ibidem*, p. 338.

¹³⁷ Pentru detalii vezi Dr. Ioan Pop, *op. cit.*, 82-83.

¹³⁸ Virgil Șotropa, *Înființarea graniței militare...*, p. 366-367. La 8 decembrie 1764 Maria Tereza aproba plata despăgubirii pentru cedarea Văii Rodnei suma de 12.000 florini, după ce magistratul bistrițean ceruse 38.481 fl. și 43 cr. (Dr. Ioan Pop, *op. cit.*, p. 58).

¹³⁹ Virgil Șotropa, *Militarizarea Văii Bârgăului*, în *Arhiva Someșană*, nr. 10, Năsăud, 1929, p. 1-30.

Șotropa – mai puțin de întărirea apărării, cât, mai ales, de a pune capăt neînțelegerilor dintre familia Bethlen și locuitorii Văii Bârgăului.

Autorul prezintă, în lumina informației documentare, toate operațiunile întreprinse și deciziile luate în timpul efectuării conscripției militare, precum și finalizarea acesteia printr-un *Protocol*, redactat sub formă de proces verbal, semnat de către membrii comisiei mixte (militaro-civile) la Prundu Bârgăului la 17 octombrie 1783. Se desprind încercările obstructioniste ale familiei Bethlen, posesoarea domeniului Bârgăului, reprezentată la această comisie de către Niclas Gaal, „cancelarist la Tabla ardeleană”, în scopul obținerii unei desdăunări cât mai avantajoase pentru familia pe care o mandatează.

Aidoma românilor someșeni, bârgăuanii protestează și ei contra înscrierii lor în conscripția militară ca iobagi, deși ei se declaraseră *inquilini* (jeleri), dar abuzurile familiei Bethlen îi aduseră în situația de iobagi. Împotrivirile sunt însă mult mai moderate decât în Valea Someșului. În cele din urmă, familia contelui Bethlen a primit despăgubire pentru satele din Valea Bârgăului¹⁴⁰ o importantă sumă de bani și o „moșie în Banat”. La 5 ianuarie 1784, actul militarizării Văii Bârgăului a fost finalizat prin depunerea jurământului militar de către noii grăniceri¹⁴¹.

Înființarea graniței militare năsăudene a fost tratată sintetic și în studiul *Regimentul grăniceresc năsăudean*, analizat mai sus¹⁴². Autorul surprinde cauzele militarizării precum și înfăptuirea acesteia și modul de organizare a regimentului. La înființarea instituției militare năsăudene – precizează Șotropa – emblema regimentului o constituia vulturul imperial austriac cu inscripția *Virtus Romana Rediviva*, inscripție ce amintea de virtuțile romane, menținute treze în conștiința populației autohtone.

La înființare, Regimentul II de graniță avea două batalioane, cu șase companii fiecare, iar din 1766 trei batalioane cu patru companii

¹⁴⁰ La începutul militarizării figurau numai 4 sate bârgăuane (Rusu, Joseni, Suseni și Prundu Secului (Bârgăului), iar în urma propunerilor făcute de către ofițerii de aici și aprobate de guvern satele și cătunele au fost reorganizate prin apariția unora noi (Mijlocenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Tiha Bârgăului și Mureșenii Bârgăului), astfel că numărul localităților grănicerești a ajuns la 8: Vezi idem, *Regimentul grăniceresc năsăudean* ..., p. 8.

¹⁴¹ *Ibidem*, p.7.

¹⁴² Vezi supra nota 10.

fiecare. Prin militarizare s-a încercat revitalizarea în sânul românilor nășăudeni a sentimentului de vrednici descendenți ai Romei, reazim de potențare a spiritului progresist al neamului românesc. Grănicerii nășăudeni au reînviat virtuțile militare și au înprospătat Europa cu eroismul românesc sub formă de „cătană neagră”, care, pe lângă militărie, se ocupa cu treaba gospodărească și cu luminarea minții în școlile noi, înființate imediat după constituirea instituției de graniță.

Problema militarizării ținutului nășăudean recomandă pe Virgil Șotropa drept unul dintre cei mai buni cunoscători ai acestei chestiuni, care, pe baza unei documentări inedite și sistematizată riguros, reușește, în bună măsură, să deslușească fenomenul în deplina lui complexitate. Deși, uneori, nu-și exprimă decis punctul său de vedere legate de unele aspecte ale subiectului cercetat – prezentând toate variantele fără a opta în mod deosebit asupra unuia dintre ele – lucrările lui Virgil Șotropa privind înființarea graniței militare nășăudene sunt meritorii, fapt ce-i asigură un statut aparte în cadrul istoriografiei transilvănene. Studiul *Înființarea graniței militare nășăudene* reprezintă un demers esențial pentru lămurirea acestui fenomen, încât orice cercetător al problemei trebuie să pornească de la investigațiile întreprinse de către nășăudean. Nu este, deci, întâmplător că toate lucrările privind problema înființării Regimentului II românesc de graniță și istoria acestuia consideră studiile lui Șotropa ca o sursă bibliografică de primă mână¹⁴³.

IV.2.4. Lucrări privind perioada graniței militare nășăudene (1762-1851)

Studiile privind istoria graniței militare nășăudene sunt numeroase și se bazează pe o vastă și solidă documentare, adesea inedită. Ele tratează complex și erudit diverse laturi ale vieții economice, sociale, politice, religioase și culturale ale vieții foștilor grăniceri precum și unele aspecte militare din istoria regimentului nășăudean, studii concretizate în articole și monografii.

¹⁴³ Vezi în acest sens *Istoria României*, III, Edit. Academiei Române, București, 1964, p. 517 și 523; D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 223; Dr. Ioan Pop, *op. cit.*, p. passim.

*Răboaje din trecut*¹⁴⁴, studiu ce continuă sub același titlu articolele publicate în numerele 1 și 3 ale *Arhivei Someșene*, de data aceasta ocupându-se de perioada militarizării (1763-1851). Sunt prezentate, sub formă de anale, date și evenimente ori simple note și informații pe care autorul le-a extras din diverse acte și documente ale regimentului, care se referă doar la „viața internă” și nu la „expedițiile războinice ale grănicerilor”¹⁴⁵. Interesante sunt unele informații de natură economică, religioasă, probleme de graniță cu unitățile administrative învecinate, vizite ale autorităților militare superioare, măsuri de prevenire a unor boli molipsitoare etc. din districtul năsăudean.

Lucrarea *Minele rodnene*¹⁴⁶ expune, pe baza documentelor inedite salvate din cancelaria acestora în 1921¹⁴⁷, situația acestor mine în timpul militarizării. Autorul extrage câteva aspecte din descrierea oficială a minelor, întocmită în limba maghiară în anul 1903, de către un autor necunoscut, care conține referiri la poziția geografică, istoricul minelor și mijloacele de lucru ale minerilor. Sunt consemnate diferite nume de foști proprietari precum și evenimentele mai semnificative din trecutul minelor în care sunt strecurate diferite informații privind viața lucrătorilor minieri.

Odată cu înființarea regimentului năsăudean, administrația minelor ajunge la numeroase conflicte cu comanda regimentului în diferite chestiuni.

După înființarea instituției militare, minele rodnene ajung sub control dublu: cel al Direcției minelor și cel organelor militare. Autorul pune în evidență raporturile dintre mineri și grăniceri, categorii sociale cu

¹⁴⁴ Vezi Virgil Șotropa, *Răboaje din trecut*, în *Arhiva Someșană*, nr. 4, Năsăud, 1926, p. 94-99.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 94.

¹⁴⁶ Idem, *Minele rodnene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 1-53.

¹⁴⁷ „Multe scrisori – afirma Șotropa în introducerea la acest studiu – am descoperit în beciurile și podurile clădirii administrației miniere unde am putut culege câte ceva ce mai are legibil (ligibil n.n.) și nu apucase cu totul să fie deteriorat, putrezit și mucegăit.

În rafturile și pe dușumeaua din beciu actele și scrisorile – cum am putut descifra în cea mai mare parte socoteli și adnotări de mai mică importanță – erau atât de mult atacate de igrasie, încât hârtia se rupea ținând-o în mâni; iar pe podul casei, deși ceva mai bine conservate, scrisorile zăceau prăfuite, aruncate și sfârticate, și numai cu mare greutate am putut să caut în căldura dogoritoare și să mânuiesc ce mai putea fi de folos” (*Ibidem*, p. 2-3).

activități economice, dar care se completau unele pe altele în mod reciproc, contribuind, astfel, la dezvoltarea social-economică a ținutului. Autorul publică aici o serie de documente care creionează stadiile evolutive prin care au trecut minele rodnene, traiul dificil al minerilor și strădaniile conducerii minelor de a forma un district minier, separ de cel militar.

Studiul *Minele rodnene* reprezintă o lucrare indispensabilă elaborării unei monografii istorice a acestor mine cu un trecut remarcabil, care, prin „aurul, argintul și alte metale” a dat viață târgului Rodna „ca orașel situat la trecătoarea spre Moldova având [o] anumită importanță strategică și comercială”¹⁴⁸.

O altă lucrare care tratează o serie de aspecte economice ale epocii militare este *Apele minerale rodnene*¹⁴⁹. El reprezintă, mai de grabă, un studiu al distinsului medic clujean Daniel Pataki, intitulat *Borvizul rodnean în 1839*, publicat, în acest an, în revista „Nemzeti Társalkodó din Cluj. Ea pune în lumină efectele curative ale apelor minerale din Rodna și din localitățile din jur (Sângeorz, Anieș și Valea Vinului), fapt ce a atras o parte a aristocrației Imperiului habsburgic și au influențat dezvoltarea edilitară a regiunii.

Activitatea *Comisiei economice militare*, constituită în conformitate cu prevederile articolului 75 din Regulamentul militar din 1766, este expusă în lucrarea *Un act memorabil*¹⁵⁰. Având președinte pe comandantul regimentului și secretar pe ofițerul cu atribuții contabile, în comisia amintită mai intrau câte 2-3 ofițeri și subofițeri și 1-2 reprezentanți din fiecare localitate grănicerească¹⁵¹. Atribuțiile comisiei economice s-au extins de la cele pur militare și la alte laturi ale administrației confiniere precum sistematizarea activității economice și „chestiuni care priveau viața grănicerilor”, raporturile acestora cu statul și familia, afacerile de proprietate și negoț și, în fine, probleme religioase și culturale, iar până în 1827, când s-a înființat Comisia școlară, în supravegherea acesteia a stat și învățământul din district.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 1-2.

¹⁴⁹ *Idem*, *Apele militare rodnene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 10, Năsăud, 1929, p. 125-132.

¹⁵⁰ *Idem*, *Un act memorabil*, în *Arhiva Someșană*, nr. 12, Năsăud, 1930, p. 149-166.

¹⁵¹ Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene ...*, p. 55.

Din procesele verbale ale Comisiei economice militare (dintre care cel din 1840, minuțios analizat de către Șotropa) aflăm date importante privind principalele activități economice și ocupațiile grănicerilor: creșterea vitelor, agricultura, comerțul „cu lemn și manufactură”. Militarizarea a pus ordine în transporturi, regularizându-se cursurile râurilor Someș și Sălăuța. La scurtă vreme, plutăritul „a fost curmat”, grănicerul neputând fi „în același timp prăsitör de vite și plutaș, agronom și oștean”, economia căzând, între 1779-1815, în grija femeilor, copiilor și bătrânilor, slăbind, astfel, activitatea economică¹⁵². Ca urmare, traiul devine mai greu și cu multe lipsuri și din această cauză sporesc emigrările grănicerilor și familiile acestora spre Moldova și Bucovina. Șotropa constată că militarul „începe a se cruța, a se subtrage de la acțiuni militare” din cauza nesiguranței la bătrânețe. Lipsa pământului a dus la înțepirea certurilor, iar lipsa meșteșugarilor din districtul grăniceresc conduce la creșterea prețurilor produselor meșteșugărești. Autorul pune în lumină eforturile Comisiei economice pentru îmbunătățirea activității productive și instruirea grănicerilor prin introducerea unui „curs practic de economie și gospodărie” și trimiterea unui învățător la o „școală agronomică”.

Soarta românilor din satele săsești precum și *Un proces multiseclar*, menționate în subcapitolul *Lucrări anterioare militarizării*, prezintă și unele aspecte din epoca graniței militare. Am constatat în cea de a doua lucrare amintită faptul că disensiunile dintre români și sași au atins punctul maxim în preajma înființării regimentului grăniceresc năsăudean. Diferențele de hotar dintre satele „valahe” și cele săsești, mereu în fierbere, au determinat autoritățile imperiale să ceară stabilirea „mejdiilor” dintre acestea, dar comisia desemnată să facă acest lucru nu a dat dreptate grănicerilor, fapt ce i-a determinat să ridice, cu forța, cruci pe hotarele dintre satele aflate în conflict pe care ei susțineau că le aveau din străbuni. La plângerile sașilor, care susțineau că acele cruci n-au existat niciodată, Enzenberg, comandantul regimentului, opinează că „acestea n-au multă valoare, căci pe atunci cât au fost sub jugul săsesc, valahii au fost nevoiți să danseze pe placul stăpânilor lor sași și nu se poate susține că terenul din chestie a fost teritor curat săsesc”¹⁵³.

¹⁵² Virgil Șotropa, *Un act memorabil...*, p. 152.

¹⁵³ Idem, *Un proces multiseclar...*, p.260.

Autorul portretizează pe colonelul Carol Enzenberg, comandantul regimentului năsăudean, un apărător de seamă al drepturilor grănicerești, care, prin memorii și rapoarte bine informate și argumentate, a cerut autorităților superioare restituirea pământurilor românilor grăniceri luate prin diferite tertipuri de către sașii bistrițeni¹⁵⁴.

*Mozaic istoric*¹⁵⁵, studiu ce relevă aspecte din lupta românilor someșeni contra sașilor, susținută de către avocatul maramureșan Mihail Balea din Ieud, întregește tabloul vieții social-economice și politice al districtului năsăudean.

Viața religioasă din timpul militarizării este prezentată, succint, și în lucrările *Mănăstiri și călugări în Valea Rodnei și Năsăudul de altă dată*, lucrări menționate într-un subcapitol anterior. Ele redau, printre altele, mai multe date și informații extrase din registrul Bisericii unite și romano-catolice din Năsăud și împrejurimi.

Evenimentele din alte părți de pământ românesc și influența acestora asupra ținutului năsăudean și bistrițean au constituit o preocupare remarcabilă pentru istoric. *Contribuții la istoricul revoluției lui Horea*¹⁵⁶ ne prezintă o situație limpede din preajma și din timpul răscoalei (revoluției) de la 1784 din Transilvania, surprinzând, printre altele, strădaniile autorităților pentru împiedicarea extinderii răscoalei în partea nord-estică a acestei provincii.

Autorul arată că în părțile Năsăudului, „cu toate că populația română era informată despre toate cele ce se petreceau în Munții Apuseni și urmărea cu atenție desfășurarea evenimentelor”, răscoala nu s-a extins datorită faptului că regimul militar era dominat de o severă disciplină și existau raporturi sociale de o cu totul altă natură. În schimb, în cetatea Bistriței, „înconjurată nu numai de sate săsești, ci și de sate române iobăgești” și „în ținuturile învecinate ale Becleanului, Dejului, Lăpușului

¹⁵⁴ În studiul său, Virgil Șotropa publică șase rapoarte și memorii ale lui Enzenberg, adresate Comandei Militare Generale din Sibiu și Comandei de brigadă în care apăra terenurile comunelor grănicerești Rebrîșoara, Feldru, Neșos și Ilva Mică aflate în dispute cu satele săsești învecinate Dumitra, Pintic și Jaad (*Ibidem*, p.274-303).

¹⁵⁵ Idem, *Mozaic istoric*, în *Arhiva Someșană*, nr.8, Năsăud, 1928, p. 133-137.

¹⁵⁶ Idem, *Contribuții la istoria revoluției lui Horea*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, V, Cluj (1928-1930), p. 159-174 și în *Arhiva Someșană*, nr. 28, p. 64-78.

și pe la Baia Mare” nobilii maghiari, „speriați și îngroziți de veștile alarmante, își părăseau moșiile și castelele și căutau adăpost prin orașe; iar sașii bistrițeni, deși aveau garnizoană, se temeau să nu fie atacați de românii din împrejurime”¹⁵⁷. Șotropa publică o serie de documente din arhivele bistrițene (ordine guverniale semnate de guvernatorul Transilvaniei baron Samuil Bruckenthal, cancelarul David Székely și secretarul Adam Veress) legate de acest eveniment, motivând că pe unele nu le-a „văzut nicăieri comunicate, iar pe altele publicate ori defectuos ori numai în extracte și registre”¹⁵⁸. Din aceste documente aflăm că, după izbucnirea răscoalei în Apuseni, magistratul bistrițean a primit ordin de la Sibiu să pună sub urmărire indivizii suspecți. Spaima Bistriței a mers până într-acolo încât a ordonat strângerea armelor de la „valahi”¹⁵⁹.

Cu toate că la Bistrița nu era nimic îngrijorător, mulți nobili și magnați maghiari (conții Dominic Bethlen de Iktár și Ioan Bethlen, Francisc Földvári, baronii Samuel Kemény de M. Gy. Monostor și Ignatius Rudnynski de Bezer, conții Nicolae și Daniel de Bethlen, contesa Cristina Wass, văduva baronului Nicolae Kemény și contesa Iuliana Wass, văduva contelui Alexiu Bethlen) s-au adăpostit sub zidurile orașului, iar la 16 noiembrie 1784 aceștia au trimis o rugare către guvernatorul Transilvaniei prin care solicită protecția sa, cerând „scut și ajutor”¹⁶⁰. În scrisoare se arăta că ei s-au adăpostit în cetatea Bistriței, dar cu toate acestea sunt în nesiguranță deoarece garnizoana militară a orașului este formată „numai dintr-o companie care nici pe departe nu e suficientă pentru înlăturarea pericolului amenințator” și roagă „pe măritul guvern să se îndure a se îngriji de siguranța noastră, cu atât mai vârtos căci după cum am înțeles, chiar și actuala garnizoană a primit ordinul să stea gata de plecare... În sfârșit – se menționează în încheierea scrisorii – ne rugăm să binevoiți a aminti părintește magistratului să ne întindă tot sprijinul”¹⁶¹.

Lucrarea reușește să desprindă marea agitație din sânul magnaților și nobililor din districtul bistrițean, spaima și măsurile de precauție luate în scopul înăbușirii unei eventuale răscoale în părțile

¹⁵⁷ *Ibidem*, în *Arhiva Someșană...*, p. 64.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 64-65.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 68.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 69.

¹⁶¹ *Ibidem*.

locului. Șotropa publică mai multe scrisori din arhivele Bistriței reprezentând corespondența dintre orașele Bistrița, Cluj și Baia Sprie din care reiese solidaritatea acestor magistrature în cazul unui pericol țărănesc. De altfel, din Bistrița a plecat un escadron spre Cluj spre a liniști spiritele de acolo. Bistrița cerea, la rândul-i, Comandamentului General din Sibiu să nu fie uitată și să-și îndrepte atenția și „spre acest ținut depărtat, dar rămas liniștit și să vă îndurați a ordona ca din regimentele pornite spre Ardeal, cel puțin trei companii, îndeosebi dacă ar fi nemțești, să se dispună ca garnizoană aci în orașul nostru. Nădărdum că cu această dispoziție se va împiedica acțiunea temerară a plebei valahe, de care suntem înconjuțați și vom fi întrucâtva asigurați împotriva năvălirilor acesteia”¹⁶². Studiul *Contribuții la istoria revoluției lui Horea*, elaborat pe bază de acte și rapoarte contemporane evenimentului, reprezintă o contribuție meritorie la cunoașterea stării de nelinește și îngrijorare trăite de către autoritățile Bistriței și nobilimea din împrejurimi în toamna anului 1784 și iarna lui 1785.

Rezonanța unui alt eveniment istoric – revoluția condusă de Tudor Vladimirescu – asupra districtului năsăudean este o altă temă studiată de către Virgil Șotropa și prezentată în lucrarea *Zavera din 1821 și regimentul năsăudean*¹⁶³. Din analiza actelor, documentelor și condicelor militare grănicerești autorul constată că „zavera grecească” și revoluția lui Tudor a fost urmărită cu mare atenție de către autoritățile austriece. La ordinul curții vieneze și a comandei generale transilvane, regimentul năsăudean a urmărit cu înfrigurare evenimentele din Principate, căutând să reducă influența acestora în Transilvania. Comandantul regimentului, colonelul Anton Zatetzki, dispune măsuri speciale (întărirea pasurilor și trecătorilor) spre granița cu Bucovina chiar din momentul în care eteriștii au trecut Prutul în Moldova. Interesant este ordinul pe care comandantul regimentului l-a primit în 24 martie 1821: „Maiestatea sa – preciza ordinul amintit – împăratul și regele cu preainalt autograf și-a exprimat intenția să sprijinească din toate puterile pe guvernul legal din Muntenia în executarea măsurilor potrivite pentru suprimarea răscoalei ce a erupt acolo și pentru restabilirea liniștii publice.

¹⁶² *Ibidem*, p. 77-78.

¹⁶³ *Idem*, *Zavera din 1821 și regimentul năsăudean*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, IV, Cluj, 1926-1927, p. 135-145 și în *Arhiva Someșană ...*, nr. 28, p. 79-91..

Ca porunca preainaltă să fie și efectuată, nu numai le este interzis să li se dea rebelilor și conducătorilor acestora arme, muniții și alte mijloace de război, ci trebuie ținută strictă pază la toate punctele graniței, ca nu cumva rebelii să primească pe furiș amintitele obiecte. După ce Maiestatea sa fără îndoială are similară părere și privitor la *uneltirile puse la cale de Alexandru Ipsilanti* în Moldova, așa până la alte dispoziții și porunci preainalte, deocamdată trebuie îndreptată atenția

și asupra acestuia și a partizanilor săi. Deci colonelul are să ia măsurile necesare în cercul său de activitate, să dea instrucții precise tuturor oficiilor grănicerești și a comandelor de cordon subordonate și să controleze cu toată scrupulozitatea ca dispozițiile să fie executate cu cea mai mare punctualitate”¹⁶⁴.

Studiul ne dezvăluie teama autorităților imperiale austriece față de solidarizarea grănicerilor năsăudeni cu mișcările revoluționare din Muntenia și Moldova și chiar cu alte mișcări de acest gen din unele părți ale Europei. Este edificator în acest sens ordinul primit la comanda regimentului năsăudean care preciza că „sub grea pedeapsă se interzice orice contact atât *cu secta carbonarilor italieni, cât și cu rebelii Ipsilanti și Todor*, ori cu aderenții acestora”¹⁶⁵. Mai departe, autorul publică un alt ordin sosit la comandantul regimentului în 22 aprilie 1821 prin care se precizează că „dacă vin oameni din Moldova și ofițerii vorbesc în secret cu ei despre întâmplările mai nouă de acolo, să bage seama ca nu cumva aceia să le mintă grănicerilor că rebelii din Moldova și Valachia, Ipsilante și Todor, sunt sprijiniți de ruși și pe calea aceasta *să-i ademenească pe grăniceri în partea revoluționarilor*. Astfel de indivizi imediat să fie arestați. Și aceasta mai cu seamă fiind cert că nici curtea austriacă și nici cea rusească nu sprijinește pe rebeli, ci ele dimpotrivă rămân neutrale, iar Poarta otomană a pornit cu mare putere contra lor ca să-i pedepsească pentru fărădelegile și crimele ce au comis”¹⁶⁶.

Studiul lui Șotropa surprinde și legăturile ancestrale dintre românii de pe ambii versanți ai Carpaților afirmând că „obiceiul rămas din bătrâni că primăvara veneau bârșanii și mocanii, cu turmele lor de oi, treceau prin satele grănicerești cântând și glumind cu vechii cunoscuți și se răsfireau peste pășunile Munților Rodnei; iar toamna iarăș[i] plecau spre

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 79-80.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 83.

¹⁶⁶ *Ibidem*, p. 82.

Muntenia, treceau Dunărea și-și mânau oile pe pășunile provinciilor balcanice. Între păstorii acestor turme se mai găseau ici-colea și câte un cioban someșan iubitor de viață nomadă aventuroasă, care la întoarcere acasă, ascultat cu mare interes, povestea consătenilor pășaniile și experiențele sale prin țările atâtor popoare străine”¹⁶⁷.

Ce este de remarcat, dovedit prin documente de către autor, este faptul că după moartea lui Tudor Vladimirescu și înfrângerea trupelor eteriste și risipirea lor și a „resturilor” de panduri, rămași aliați, în Moldova, acestea au încercat să pătrundă pe teritoriul regimentului năsăudean. În acest context, studiul relevă ordinele de precauție date de către comanda regimentului năsăudean pentru a împiedica trecerea insurgenților în spațiul regimentului, precum și confruntările grănicerilor în părțile Moldovei cu aceste forțe disperate pentru salvarea lor fizică¹⁶⁸.

O temă centrală a preocupărilor sale istorice a constituit-o, fără îndoială, viața școlară și culturală. Conștient de rolul școlii și culturii în viața românilor din nord-estul Transilvaniei, el s-a dedicat ca, nimeni altul, în analiza și deslușirea acestei minunate părții pentru propășirea și consolidarea unui popor. Pătruns încă din tinerețe de acest crez el i-a rămas statornic prin cercetare și acțiune, încât posteritatea l-a situat printre cei mai distinși cunoscători ai problemei, el însuși fiind angrenat în această direcție ca profesor de excepție la catedra liceului năsăudean.

Seria unor astfel de studii le-a deschis cu articolul *Români la gimnaziul latino-catolic din Bistrița (1729-1779)*, publicat în „Gazeta Transilvaniei”, în 1901¹⁶⁹, și republicat în *Arhiva Someșană*¹⁷⁰. Într-un tabel ce conține 542 de tineri români ce au studiat la această instituție, extras din matricolele școlare din perioada amintită, Șotropa remarcă, ca cel mai distins, pe Gheorghe Șincai, care în 1773 frecventase cursurile acestei școli¹⁷¹. Din aceste matricole, Șotropa extrage 542 de „învățăcei”

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 83.

¹⁶⁸ Pentru detalii *ibidem*, p. 84-91.

¹⁶⁹ *Idem*, *Români la gimnaziul latino-catolic din Bistrița*, în *Transilvania*, nr. 1, 1901

¹⁷⁰ *Vezi nr. 28* ..., p. 47-63.

¹⁷¹ Școala piariștilor din Bistrița a fost prima școală de acest gen înființată în Transilvania (1717), urmată de cea din Carei (1723) și cea din Sighetul Marmației (1730). Pentru o scurtă perioadă de timp, la Mediaș, a funcționat un gimnaziu piarist, deschis în 1741, care datorită presiunilor protestante din

români, dintre care constatăm un număr relativ mare de elevi originari din zona Munților Apuseni, Făgăraș și aproape din toate zonele Transilvaniei.

Istoria școalelor năsăudene, publicată în *Transilvania*¹⁷² și, mai târziu, în *Anuarul Gimnaziului român din Năsăud*¹⁷³, precum și studiul *Învățătorii de la Școala normală și Institutul militar din Năsăud* publicat în *Transilvania*¹⁷⁴ reprezintă doar o pregătire pentru elaborarea mării monografii a *Istoriei școalelor năsăudene*, publicată, împreună cu Nicolae Drăganu, în anul 1913. După un deceniu de la publicarea studiilor amintite, timp în care și-a completat cercetările privitoare la școlile românești din districtul năsăudean, Șotropa, împreună cu Nicolae Drăganu, au scos din tiparnițe, o carte de referință pentru districtul năsăudean: *Istoria școalelor năsăudene, scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863-1913) a gimnaziului superior fundațional din Năsăud*¹⁷⁵.

După prezentarea situației învățământului românesc înainte de militarizarea ținutului, autorii remarcă influența pozitivă a militarizării pentru dezvoltarea învățământului românesc pe teritoriul regimentului năsăudean. Sunt prezentate, succint, fondurile școlare grănicerești, originea și contribuția lor la susținerea învățământului năsăudean. Încă din 1765, comunele grănicerești „s-au învoit să adune la un loc venitele lor din dreptul de regalii (crâșmărit, morărit, măcelărit, vânat și pescuit n.n.) – cari venite mai înainte intrau în casele respectivelor comune – și să formeze un fond cu menirea, ca din el să acopere speșele administrației

Mediaș, a fost transferat la Bistrița. Aici, la Parohia romano-catolică, au ajuns și cărțile din biblioteca Școlii piariștilor din Mediaș, multe dintre ele de certă valoare (afirmație asumată ca cercetător al acestui fond). Pentru detalii privind școala piariștilor vezi, îndeosebi, Ioan Jósza-Jósza, *Piariștii și românii până la 1918*, Aiud, 1940, passim; Sandor Tonk, *Intellectualitatea română și Liceul Piariștilor din Cluj*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, 1968 –, fasc. 1, p. 45-58 passim.

¹⁷² Vezi *Transilvania*, nr. 2, Sibiu, 1902, p.60-96; nr.3, p. 104-112; nr. 1,1903, p. 23-39; nr..2, p. 77-88, nr.3, p. 111-127.

¹⁷³ Vezi *Istoria școalelor năsăudene*, în *Reportul al XXXIX-lea despre Gimnaziul superior fundațional din Năsăud pentru anul școlastic 1901/1902*, Bistrița, 1902, p. 1-44; pe anul 1902/1903, p. 1-50; pe anul 1903/1904, p.1-43.

¹⁷⁴ Vezi *Transilvania*, nr. 3, 1902, p. 104-112.

¹⁷⁵ Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913.

interne și să înființeze și susțină școale de băieți și fete”, luând astfel naștere Fondul de provente, care, prin patenta Mariei Tereza din 1766, avea să fie administrat de o Comisie economico-militară având ca președinte pe comandantul regimentului, iar ca membri pe reprezentanții comunelor grănicerești¹⁷⁶. Autorii prezintă și celelalte fonduri create în timpul regimentului (de *monture* și cele *școlare comunale*), o atenție mai mare fiind acordată celor din urmă, ale căror baze materiale s-au pus în anul 1836. Este evidențiat rolul vicarului Ioan Marian în dezvoltarea învățământului năsăudean, care a dispus ca fiecare localitate grănicerească să-și aibă propriul fond școlar din care s-au susținut școlile primare naționale.

Odată cu desființarea regimentului de graniță în 1851, reprezentanții grănicerilor s-au adunat la Năsăud în 13 martie și 1 august și au hotărât ca fondurile grănicerești (de provente, de monture, creat în 1830, și școlare comunale) să nu se împartă între comunități și să primească o destinație școlară¹⁷⁷. Potrivit acestei decizii, fondul de monture (mondire) a primit denumirea de *fond de stipendii* și fost destinat pentru burse și ajutoare acordate fiilor de grăniceri ce urmau școli mai înalte, iar fondurile școlare comunale au rămas mai departe pentru destinația avută la înființare, luând, apoi, denumire de *fonduri școlastice confesionale greco-catolice și greco-ortodoxe*¹⁷⁸. Este prezentat efortul foștilor grăniceri pentru redobândirea proventelor, obținute, în fine, după o luptă aspră cu fiscalul austriac, în anul 1861. Fostul fond de provente a devenit *Fond școlastic central* și a fost destinat înființării unui gimnaziu român la Năsăud, a unei școli normale, a școlii de fete și întreținerii a cinci școli triviale din district. Pentru administrarea acestor fonduri s-a înființat o Comisie administrativă a fondurilor școlare grănicerești și un Comitet al fondurilor școlastice din districtul Năsăudului. Autorii prezintă, apoi, școlile năsăudene, cu istoricul acestora, „mersul” instrucțiunii, ocupându-se de învățători și profesori, bibliotecari, material didactic, întocmind și o listă cu oamenii de seamă ieșiți de pe băncile școlilor năsăudene cu principalele lor merite.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p.6.

¹⁷⁷ Pentru detalii privind crearea și destinația fondurilor grănicerești năsăudene vezi îndeosebi Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene ...*, p. 15-31.

¹⁷⁸ Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.* p. 8.

Seria prezentării instituțiilor școlare născute este deschisă cu **Școala normală și Institutul militar din Năsăud**¹⁷⁹. Este expus istoricul Școlii normale, școala ce a purtat și numele de școală latino-germană pe care autorii apreciază că s-a înființat între anii 1770-1777¹⁸⁰. Alături de Școala normală a funcționat și Institutul militar (înființat în anul 1784), cele două instituții școlare născute fiind inseparabile una de alta. Din lucrarea lui Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu aflăm lucruri interesante privind condițiile primirii elevilor în Școala normală și Institutul militar precum și școlile mai înalte pe care le puteau frecventa absolvenții acestora. Sunt evidențiate, de asemenea, pierderile materiale suferite de aceste instituții în timpul revoluției de la 1848-1849, când au fost incendiate de către insurgenții maghiari și a trebuit să fie închise. De altfel, Institutul militar, a fost prefăcut în cenușă și odată cu edificiul a ars și bogata arhivă a regimentului năsăudean, el încetându-și activitatea în anul 1849.

Pe baza unei solide documentări din arhivele școlare, sunt prezentate evenimente mai importante din istoria acestor școli, „mersul instrucțiunii”, efectele negative ale Legii instrucțiunilor publice maghiare din 1868 asupra Școlii normale, care și-a pierdut caracterul de școală confesională, devenind una fundatională. Sunt prezentate organele școlare superioare, treburile administrative și personalul didactic care a slujit în aceste școli până în anul 1849 (Institutul militar) și 1913 (Școala normală). Este pus în lumină rolul educatorilor, întrucât „părinții așteaptă mult de la ei să le crească bine copiii și gingașă este poziția lor, căci lumea așteaptă de la ei să fie modele de oameni”¹⁸¹. Sunt trecuți în revistă și elevii care au ieșit de pe băncile acestor instituții școlare, precum și profesiile care le-au îmbrățișat în viață. Monografia școlilor născute acordă un capitol separat **școlilor triviale**, denumire primită după modelul celor medievale¹⁸². Sunt menționate primele școli triviale cu limba de predare română, cele din Năsăud, Maieru și Monor, înființate între 1766-1770. Asupra datei de apariție a școlilor triviale amintite există mai

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 11-71.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 13. Valeriu Șotropa afirmă că Școala normală din Năsăud s-a înființat la 1 iunie 1771, când este atestată cert funcționarea ei (vezi Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean ...*, p. 192).

¹⁸¹ Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op.cit.*, p.44.

¹⁸² *Ibidem*, p. 72-107.

multe controverse, intervalul temporal indicat de către autori părănd cel mai plauzibil¹⁸³. În anul 1786 numărul școlilor triviale a ajuns la cinci, prin înființarea celor de la Zagra și Prundu Bârgăului. În anul 1816 cea de la Maieru a fost mutată la Sângeorz, iar în 1837 cea de la Năsăud la Telciu. Este prezentată evoluția acestor școli pe linia organizării instrucției și educației și reorganizarea lor după desființarea regimentului năsăudean. În anul 1890 școlile triviale din Zagra, Telciu și Sângeorz au fost desființate din cauza scăderii veniturilor Fondului școlar central. Este prezentat „mersul instrucțiunii”, învățătorii și elevii acestor școli

Caracteristică epocii graniței militare este amploarea dezvoltării învățământului românesc din școlile naționale comunale, înființate în urma ordinului Curții de la Viena din anul 1825. Din lucrarea autorilor aflăm că astfel de școli existau, în anul 1829, în toate satele districtului militar năsăudean¹⁸⁴.

Este prezentat istoricul apariției **școlilor naționale comunale**, de unde desprindem faptul că rolul vicarului Ioan Marian în înființarea lor a fost unul covârșitor. Sunt menționate deselegi și instrucțiuni școlare apărute până în anul 1868, aspectul progresist al școlilor primare naționale, asigurarea bazei materiale pentru școlile înființate și legarea instrucției și educației de cerințele sociale. Este subliniată, mai ales pentru început, lipsa învățătorilor calificați, care erau „tot felul de indivizi”, fără nicio pregătire pedagogică, și strădania lui Ioan Marian pentru deschiderea unor cursuri preparandiale de 6 luni necesare pregătirii dascălilor. Sunt prețioase informațiile privitoare la desfășurarea procesului de instrucție și educație, la activitatea organelor de inspecție școlară sau cele privind învățătorii și elevii școlilor menționate, calitatea disciplinei școlare, încât, respectivele școli, „întreceau mult alte școli din țară”¹⁸⁵

¹⁸³ Vezi în acest sens Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, I, Bistrița, 1973, p.35-39; Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean ...*, p. 192.

¹⁸⁴ Autorii dedică acestui aspect un capitol intitulat *Școlile comunale naționale* (vezi Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 87-107).

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 106. Școlile primare năsăudene au fost apreciate în presa timpului și, mai târziu, de către cercetătorii învățământului românesc din Transilvania ca fiind printre puținele de acest gen care se ridicau la rigorile vremii. Pentru detalii vezi Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania între 1800-1867*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p.147; Simion

La început, școlile năsăudene menționate mai sus angajau personal didactic pregătit la școlile din Blaj sau din alte centre ale monarhiei austriece, iar după înființarea Școlii normale și a Institutului militar din Năsăud se încadrau absolvenți ai acestora, fără însă să aibă o pregătire adecvată. Mai târziu, odată cu înființarea școlilor primare naționale, la stăruințele învățătorului Ioan Marian, a directorului școlii normale, Nestor Istrate și a vicarului Ioan Nemeș, Consiliul de Război a acceptat să trimită pentru școlarizarea învățătorilor mai mulți absolvenți destoinici dintre normalști. Eforturile lui Ioan Marian (vicar al Năsăudului și director al școlilor din Regimentul II între 1834-1846) pentru pregătirea învățătorilor printr-un **curs preparandial** de 6 luni, începând cu anul 1837, sunt bine surprinse de către autori în capitolul *Preparandia*¹⁸⁶. Sunt redate momente importante din istoria acestui curs preparandial, care, după revoluția de la 1848-1849, și-a reluat cursurile și le-a extins și pentru „provinciliștii din nordul Ardealului”, când, 1859, este deschisă Preparandia greco-catolică din Năsăud cu durata studiilor de 2 ani.

Pentru pregătirea și instruirea fetelor de ofițeri și de funcționari ai Regimentului II românesc de graniță, în 1826, la Năsăud, s-a deschis **Școala de fete**¹⁸⁷. Ca și Școala normală, Institutul militar și cele 5 școli triviale, ea a fost susținută material din fondul de provente și, prin urmare, era considerată școală erarială. După desființarea confiniului militar ea a fost reorganizată și a funcționat până după Marea Unire, când, în 1922, la inițiativa marelui om de școală Solomon Haliță, ajuns prefect, a fost transformată în Școala secundară de fete¹⁸⁸.

Prima parte a monografiei școlilor năsăudene se încheie cu prezentarea Reuniunii învățătorilor greco-catolici „Mariana”¹⁸⁹, înființată în 1872, care a avut un rol important în pregătirea și perfecționarea cadrelor didactice din învățământul primar din fostul district năsăudean. Interesantă și utilă este lista pe care autorii o prezintă cu *Bărbații ieșiți din*

Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867)*, Edit. Echinoc, Cluj-Napoca, 1994, p. 28.

¹⁸⁶ Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op.cit.*, p. 114-134.

¹⁸⁷ *Vezi ibidem*, p.108-113.

¹⁸⁸ Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene ...*, p. 108.

¹⁸⁹ Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p.135-137.

școlile primare năsăudene¹⁹⁰. „Pentru a nu se da uitării ci să li se păstreze numele și memoria pentru timpurile viitoare”, autorii prezintă o listă cu oamenii de seamă ieșiți din Școala normală, Institutul militar și școlile triviale între 1770 și 1870, conținând comuna grănicerească din care au provenit și funcțiile civile ori militare pe care le-au avut. Pe baza cercetărilor întreprinse, autorii apreciază că în acest interval temporal din școlile primare năsăudene au ieșit 30.000 de „bărbați cărturari”¹⁹¹.

Aproape 2/3 din monografia școlilor năsăudene este destinată prezentării gimnaziului năsăudean, problemă ce va fi analizată în subcapitolul următor.

Istoria școalelor năsăudene, bazată pe o documentare largă și, adesea, inedită, conține și unele erori și inexactități, asupra cărora Virgil Șotropa intervine, după aproape două decenii, cu studiul *Contribuții la istoria școalelor năsăudene*¹⁹².

Studiul revine cu unele precizări asupra erorilor comise în lucrările anterioare pe această temă. Conștient de faptul că problema școlilor năsăudene n-a fost lămurită în întregime până atunci, Virgil Șotropa afirmă că de la publicarea *Istoriei școalelor năsăudene*, în 1913, „am aflat cu diferite ocazii multe date și texte privitoare la școlile noastre, cari publicate și reproduse aici vor putea fi utilizate atunci când se va continua și completa această istorie”¹⁹³.

În studiul acesta, autorul publică un proces verbal, datat 5 noiembrie 1770, din care aflăm, pentru prima dată, de existența școlilor „valahe din Năsăud, Maieru și Monor”¹⁹⁴, care vine să lămurească problema înființării școlilor amintite, infirmând, astfel, unele afirmații eronate ale unor autori care dau date diferite¹⁹⁵. Acest document ne face să credem că școlile triviale românești menționate s-au înființat între anii

¹⁹⁰ *Ibidem* p., 138-144.

¹⁹¹ *Ibidem*, p. 144.

¹⁹² Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria școalelor năsăudene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 11, Năsăud, p. 1-25.

¹⁹³ *Ibidem*, p. 1.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 2.

¹⁹⁵ Vezi în accest sens: Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944, p.217; Dr. Nicolae Pipoș, *Istoria pedagogiei*, ediția a IV-a, Arad, 1912, p. 9.

1766-1770, adică în perioada organizării statutare a Regimentului românesc de graniță de la Năsăud.

Autorul este de părere că începutul instrucției școlare „îl găsim în biserică și oricât vor fi fost școlile bisericești și mănăstirești de pe vremuri, totuși, vrednicii preoți și călugări, dieci și cantori, au meritul de a fi priviți ca cei dintâi dascăli ai neamului” și exemplifică aceste afirmații cu argumente arhivistice în acest domeniu¹⁹⁶. Nu sunt uitate, în studiu, nici legăturile districtului năsăudean cu Moldova și, în special, cu Bucovina, după ce aceasta a devenit provincie imperială.

Un studiu special, dedicat preparandiei năsăudene, a fost publicat de către Virgil Șotropa, în *Anuarul școlii normale din Năsăud*, îngrijit de către Sandu Manoliu, intitulat *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*. Studiul lui Șotropa, intitulat *Vechea preparandie năsăudeană*¹⁹⁷, este riguros documentat, și, prin istoricul problemei, facilitează cititorului percepția înțelegerii învățământului românesc pedagogic până la forma lui de consacrare oficială. Sunt marcate parcursurile acestui sistem de pregătire pedagogică după revoluția de la 1848-1849, precum și modalitățile precare în care se făcea pregătirea dascălilor. O etapă în istoria învățământului pedagogic năsăudean este pusă în lumină odată cu deschiderea Preparandiei greco-catolice de la Năsăud, la 3 ianuarie 1859. Deși era destinată pentru două dieceze greco-catolice, Alba și Năsăud, această preparandie a fost susținută doar din fondul de mondire (de stipendii) al comunelor grănicerești, fapt ce, de multe ori, a stârnit protestul acestora, aspect semnalat doar în trecere de către autor. Însă ce scoate în evidență acesta este rolul imens pe care instituția școlară, la care ne referim, l-a avut, pentru un areal relativ larg de români, în pregătirea învățătorilor, pe care Șotropa le argumentează cu citate din presa vremii. Pe lângă metodele de instrucție și educație utilizate în școală, prezentarea dascălilor sârguincioși, unii dintre ei mari pedagogi ai Ardealului (Vasile Petri, spre pildă), autorul ne așează o listă cu elevii preparanți între 1859-1868. Apoi, pe baza informațiilor arhivistice și a datelor statistice publicate, Virgil Șotropa ne expune tabele cu directorii cursurilor preparandiale dintre 1837-1856 și tabele sinoptice cu directorii,

¹⁹⁶ Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria școalelor năsăudene ...*, p. 21.

¹⁹⁷ Idem, *Vechea preparandie năsăudeană*, în *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*, Năsăud, 1929, p. 87-125.

profesorii și elevii de la Institutul preparandial între 1858/1859 – 1868/1869¹⁹⁸.

Viața militară a foștilor grăniceri năsăudeni, caracteristică importantă a ținutului confinar, a fost prezentată în complexitatea ei în mai multe lucrări ale lui Virgil Șotropa. Seria unor astfel de lucrări este deschisă cu studiile *Grănițerii români în 1848* și *Cum s-a distins batalionul I grănițeresc năsăudean în anii 1848/49*, publicate, încă din tinerețe, în „Gazeta Transilvaniei”, articole ce vor fi analizate într-un subcapitol viitor.

Problema revoluției de la 1848-1849 pe teritoriul regimentului năsăudean a fost reluată și dezbătută mai târziu în *Arhiva Someșană*. În studiul *Pășaniile Batalionului I năsăudean în 1848-49*¹⁹⁹ Șotropa pune în lumină poziția guvernului maghiar față de populațiile subjugate și strădania acestuia de a reface teritoriul fostului regat maghiar din Evul mediu precum și poziția grănicerilor români față de această tendință. Autorul arată că la Dieta de la Cluj, din 30 mai 1848, ungurii au amenințat pe cei care se opuneau uniunii forțate că „vor fi tratați ca răzvrătitori și înaintea lor stau gata în tot momentul 100.000 secui” armați²⁰⁰. Întrucât așa-zisei uniuni cu Ungaria i s-au opus, alături de alte naționalități, croații și sârbii, guvernul maghiar a trimis două ordine: „unul către secui și altul către Comanda Generală din Sibiu”. În primul ordin „soma pe secui că în baza legăturilor naționale și intereselor comune ce există între maghiari și secui, aceștia să ia în considerare pericolul ce amenință națiunea maghiară din partea unor naționalități străine, și fără zăbavă să grăbească a se uni cu armata maghiară concentrată la Seghedin”, iar în ordinul adresat comandantului general transilvan, generalul Puchner, acesta era „somat să ia toate măsurile ca secuii imediat să plece spre Ungaria, fără de a încerca vreo împotrivire”. Secuii au refuzat însă și, cu mari eforturi, s-au adunat abia trei companii, din care „80 de inși întoarseră acasă din drumul spre Seghedin”²⁰¹.

¹⁹⁸ Unul dintre cei mai remarcabili dintre absolvenții preparanți a fost Vasile Grigore Borgovan, care și-a desfășurat activitatea didactică în Vechea Românie.

¹⁹⁹ Idem, *Pășaniile Batalionului I năsăudean în 1848-49*, în *Arhiva Someșană*, nr. 14, Năsăud, 1931, p. 379-487.

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 379.

²⁰¹ *Ibidem*, p. 380.

Autorul descrie mârșăvia guvernului maghiar, care, în această situație, solicită comandai regimentului năsăudean ca un batalion românesc din acest regiment „să plece imediat... spre Ungaria la Seghedin”, unde avea să facă „servicii de garnizoană”, însă, în realitate, trebuia „să fie mânat în luptă”. Șotropa relatează modul de formare a Batalionului I năsăudean, compus din grănicerii celor 12 companii ale regimentului. Interesant este discursul rostit la plecare de către comandantul regimentului, locotenent – colonelul Carol Urban, care le cerea grănicerilor „să rămână credincioși jurământului pus pe steagul împărațesc și să denege a depune alt jurământ”²⁰².

Din lucrare aflăm date semnificative privind peripețiile batalionului în drumul său spre Ungaria și refuzul acestuia de a depune jurământ pe Constituția maghiară ca și teroarea și amenințările cu aplicarea Legii marțiale dacă batalionul nu se supune dispozițiilor ministerului maghiar de război de a pleca în tabăra de la Obecse pentru a lupta contra sârbilor și croaților răsculați. Autorul remarca solidaritatea grănicerilor români năsăudeni cu sârbii și croații. La refuzul grănicerilor români de a lupta contra sârbilor și croaților, guvernul maghiar a ordonat ca batalionul să se întoarcă la Pesta pentru a fi ținut în garnizoană, dar el a fost dirijat spre Pojon (Bratislava). Este scoasă în evidență poziția echivocă a comandantului batalionului, maiorul Leon Pop, care, alături de câțiva ofițeri neromâni din batalion, intenționau să se concilieze cu maghiarii. Sunt descrise măsurile dispuse de către ministrul de război Mézáros pentru ca batalionul năsăudean „să fie pus sub pază”, iar o comisie specială să facă „investigație pentru insubordonarea dovedită la Seghedin”²⁰³.

În demersul său investigativ Șotropa relevă și poziția populației românești din districtul năsăudean, care, adunată la Năsăud la 13 septembrie 1848, protestează energic față de tratamentul la care este supus batalionul de către autoritățile maghiare și cere, printr-o petiție adresată împăratului, eliberarea „din prinsoare” a batalionului „mult încercat”, arătând că ei nu vor să audă de „craiul unghuresc”²⁰⁴. Este prezentată noua lege de recrutare maghiară precum și ordinul comisiei de apărare a țării (Ungariei, Transilvaniei, Croației și Sloveniei), semnat de Kossuth, prin

²⁰² *Ibidem*, p. 381-382.

²⁰³ *Ibidem*, p. 390.

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 390-391.

care se dispunea arborarea steagului maghiar precum și semnarea declarației „de fidelitate către Ungaria și țările anexate”, iar cei care nu se supun ordinelor acestei comisii vor fi declarați trădători de patrie²⁰⁵.

Credincios asupra utilității informației istorice, Șotropa prezintă, fără a intra în analiza profundă a acestora, numeroase detalii privind opoziția grănicerilor din batalionul năsăudean de a se supune ordinelor guvernului ungar precum și tacticile folosite de către comandanții armatei maghiare pentru demoralizarea grănicerilor și încercările repetate de a-i sili să depună jurământ pe constituție. La refuzul repetat al batalionului de a da ascultare ordinelor primite, autoritățile maghiare au încercat, prin varii procedee, să dezarmeze grănicerii. Emoționantă este descrierea în care aceștia s-au opus dezarmării, când printr-un vicleșug, ei au rămas fără arme și s-au opus trupelor de honvezi cu lemnele din curtea cazarmii din Pesta, reușind să-și salveze steagul²⁰⁶.

Dezmembrat, după un an de chinuri și amenințări cu aplicarea legii marțiale, ultimele 2 companii al batalionului năsăudean s-au întors acasă în august 1849. A urmat, apoi, o altă investigație a ofițerilor batalionului, de data aceasta din partea Ministerului de Război austriac pe motivul predării de către batalion a fortăreței Leopoldstadt „în mâinile insurgenților maghiari”. Rezultatul investigației a fost că „ofițerii s-au aflat nevinovați”²⁰⁷. Onoarea ofițerilor a fost, prin urmare, reabilitată²⁰⁸.

După 89 de ani de existență, la 22 ianuarie 1851 Regimentul de graniță din Năsăud a fost desființat, din el formându-se Regimentul de infanterie nr. 50. Cu acel prilej monarhul austriac a decorat Batalionul I din regimentul năsăudean cu Medalia de Aur „pentru perseverență neclintită la jurământul depus, dovedită în 1848”²⁰⁹.

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 395-396.

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 405-408.

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 412.

²⁰⁸ Despre componența Statului Major al Batalionului I și poziția grănicerilor acestuia vezi detalii la Adrian Onofreiu și Ioan Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, Edit. Enciclopedică, București, 2006, p. 210-242.; Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849*, editat de Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, în *Arhivele – mărturii ale trecutului*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2007, p. 107-155.

²⁰⁹ Ordinul de decorare suna în felul următor: „De la comanda supremă a armatei. Ordin pe armată nr. 14.

Șotropa adaugă studiului său (p.417-486) extrase dintr-o carte, apărută la Vác în 1908, în limba maghiară, care face referiri la batalionul năsăudean, precum și însemnările unor grăniceri (soldați și ofițeri) din batalionul amintit și încheie cu o schiță biografică a maiorului Leon Pop și publicarea unor rapoarte și declarații ale acestuia prezentate autorităților militare austriece de investigație.

De mare importanță istorică și istorico-juridică este studiul *Pagini memorabile din 1848*²¹⁰. După o prezentare generală legată de începuturile și obiectivele plurivalente, exprimate de naționalitățile imperiului austro-ungar, Șotropa individualizează obiectivele românilor, care, sub aspectul celor naționale, veneau în totală contradicție cu cele maghiare. După clarificarea „gravaminelor” românești, în arealul grăniceresc năsăudean apar îndemnuri de antrenare, mai mult față de alte zone transilvănene (căci aici exista și forță militară, relativ pur românească, care putea influența, într-un fel, desfășurarea unor evenimente, inițial nedorite și neprevăzute), în vâltoarea evenimentelor revoluționare. Nu întâmplător, discursul studiului transpune fenomenul în plan regional prin publicarea unui manifest, desigur adresat tuturor grănicerilor români din Ardeal, care, așa cum se poate deduce din conținut, este difuzat, după Adunarea națională de la Blaj din 3/15-5/17 mai 1848 și este adresat, clandestin, chiar tatălui lui Virgil, Alexandru Șotropa, cu rugămintea difuzării sale printre grănicerii năsăudeni²¹¹. „Proclamația”, intitulată *Către ostașii grăniceri români din Ardeal*, protesta contra „uniunii”,

Primul batalion al regimentului II român grăniceresc, acum «Principe de Thurn și Taxis nr. 50», în anul 1848 și-a păstrat cu credință jurământul pe steag, între cele mai grele împrejurări; n-a dat ascultare diferitelor ademeniri și strălucitelor promisiuni făcute din partea conducătorilor rebelilor; cu dispreț a respins toate amenințările că prin decimare va fi forțat să rupă credința; invocând jurământul depus a rezistat cu onoare tuturor maltratărilor; iar când a fost împresurat, dezbinat, dezarmat și declarat prizonier de către forța preponderentă, totuși și-a știut salva steagul..Pentru ca să se dea cinste acestei credințe și amintirea ei să se păstreze pentru toate jurământul depus, dovedită în 1848”. Această medalie la toate ocaziile solemne să se poarte atârnată de steagul batalionului. Schönbrunn, 27 august 1851. Franz Iosef. (Virgil Șotropa, *Păjaniile Batalionului I năsăudean ...*, p.413).

²¹⁰ Idem, *Pagini memorabile din 1848*, în *Arhiva Someșană*, nr. 3, Năsăud, 1925, p. 1-25.

²¹¹ Vezi Capitolul I, nota 41.

votată de către Dieta de la Cluj, și se adresa grănicerilor români cerându-le să nu se lase ademenți de promisiunile maghiare și să-și respecte jurământul de credință depus față de monarhul austriac.

Autorul continuă cu demersurile grănicerilor năsăudeni pentru ținerea unei adunări la Năsăud, care, în cele din urmă, s-a aprobat pentru ziua de 10 iulie 1848, la care au participat, pe lângă comandatul și cadrele militare ale regimentului năsăudean, și câte 2 reprezentanți ai fiecărei comune confiniare. Sunt prezentate „gravaminele” grănicerilor, sistematizate în 19 puncte²¹², care exprimau principalele doleanțe ale populației confiniare năsăudene, inclusiv cea de a fi reprezentată în dietă de către doi deputați.

S-a hotărât ca memoriul elaborat în adunarea din 10 iulie să fie înaintat împăratului la Viena de către o delegație grănicerească, care, după târăgănarea acordării pașapoartelor de călătorie la Viena de către baronul Puchner, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, a fost nevoită să se întoarcă din Sibiu la Năsăud, pricinuind o mare dezamăgire românilor grăniceri.

Pe măsura acutizării tensiunilor naționale dintre români și unguri, precum și a informațiilor alarmante privind situația Batalionului I al regimentului năsăudean, trimis în Ungaria să lupte împotriva sârbo-croaților, se organizează de către locotenent-colonelul Carol Urban, numit între timp comandant al regimentului năsăudean și venit cu instrucțiuni proaspete de la Viena, a doua adunare grănicerească de la Năsăud în zilele de 13-14 septembrie 1848. Din discursul istoriografic a lui Virgil Șotropa se desprinde faptul că cererile adresate împăratului acum sunt mult mai tranșante și țintesc, mai degrabă, „gravamine” de ordin național în fața ofensivei naționaliste maghiare, devenite tot mai limpezi din vara lui 1848. S-a protestat împotriva unirii forțate a Transilvaniei cu Ungaria, care „s-a făcut fără ascultarea românilor cari sunt aci în majoritate”, cerându-se revocarea ei și constituirea unui guvern provizoriu, format din reprezentanții maghiarilor, românilor, sașilor și secuilor. Se preciza, totodată, faptul că „grănicerii rup orice contact cu guvernul maghiar” și pentru faptul că acesta a dezlănțuit o adevărată teroare „contra poporului român”, iar pentru apărarea districtului militar

²¹² Vezi Virgil Șotropa, *Pagini memorabile din 1848...*, p. 9-10. Cele 19 puncte diferă, oarecum, de cele 15 puncte cuprinse în lucrarea lui Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849 ...*, p. 102-103.

se propune constituirea a încă două batalioane²¹³. Se cere, de asemenea, ca „Batalionul I dus spre a lupta împotriva graniței ilire și pus de maghiari sub judecată pentru pretinsă neascultare și pentru lealitatea și credința sa nestrămutată față de tron și dinastie, să fie scos din Ungaria și pus la dispoziția guvernului austriac”²¹⁴.

Cu acest prilej s-a luat în dezbatere și petiția adresată împăratului la 10 iulie 1848, care, din motivele arătate, n-a putut fi înmănată monarhului. Petiția, revizuită și redactată într-o formă finală, alături de protocolul luat în adunarea grănicerească din 13-14 septembrie 1848, a fost predată unei delegații compusă din învățătorii Florian Porcius și Vasile Nașcu, sergentul Gavrilă Pop, însoțiți de către căpitanul Leontin Luchi din partea regimentului. Călătorind prin Bucovina și Galiția, la 1 octombrie 1848 delegația amintită a ajuns la Viena, iar la 16 octombrie la Olmütz (localitate din Boemia în care, era retrasă Curtea imperială), unde protocolul adunării din Năsăud din 13-14 septembrie și petiția redactată în 10 iulie au fost înmănate împăratului austriac. Răspunsul monarhului nu a mulțumit delegația și, la insistențele acesteia, Curtea imperială revine cu un răspuns echivoc la 26 octombrie 1848 în care promite că „îndată ce restabilirea funcționării regulate a administrației centrale va permite li se vor împlini rugărilor deosebit de importante”²¹⁵. Numai că revendicările grănicerilor au fost soluționate parțial și tardiv, în primul an după revoluție²¹⁶.

Desfășurarea evenimentelor revoluționare din zona Bistriței și Năsăudului precum și participarea regimentului năsăudean la acțiunile militare din anii 1848-1849 sunt prezentate în studiul *Din zilele de sbucium ale anilor 1848-1849*²¹⁷. Pe măsura evoluției tot mai divergente a revoluțiilor maghiare și românești precum și a raporturilor maghiarilor și românilor cu curtea imperială se ajunge la o situație explozivă în Transilvania. Năsăudul și Orlatul, sediul celor două regimente grănicerești românești, deveneau în aceste condiții simboluri ale rezistenței naționale ale românilor din Transilvania spre care gravitau pentru a obține protecție

²¹³ *Ibidem*, p. 15.

²¹⁴ *Ibidem*.

²¹⁵ *Ibidem*, p. 18.

²¹⁶ Pentru detalii Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean ...*, p. 257.

²¹⁷ Virgil Șotropa, *Din zilele de sbucium ale anilor 1848-1849*, în *Arhiva Someșană*, nr. 6, Năsăud, 1926, p. 1-15.

și a se înrola ca voluntari. Șotropa afirmă că după a doua adunare grănicerească de la Năsăud spre acest centru a început un adevărat exod al „românilor din nordul Ardealului”, care priveau „cu încredere și mare nădejde la acțiunea pornită din granița someșană”, venind, astfel, „cu duiumul la Năsăud”²¹⁸. Mulți dintre aceștia au dorit încadrarea lor în regimentul năsăudean ca luptători pentru apărarea idealurilor naționale românești, dar dintre ei, doar cei tineri și voinici, „ca la 1.100”, au fost înrolați în regiment, „primind instrucție militară de la subofițerii bătrâni”, pentru ca apoi să ia „parte la luptele contra rebelilor”²¹⁹. Preluând informații din publicațiile vremii, Șotropa afirmă că în septembrie 1848 „mai mult ca 40.000 români alergică din toate ținuturile la Năsăud spre a depune în mâinile locotenent-colonelului Urban (comandantul regimentului năsăudean n.n.) jurământul de credință către împăratul și domnitorul legal și se îmbiau să fie acceptați la serviciu cu arma”²²⁰. Interesante sunt și fragmentele din însemnările căpitanului Iosif Șotel și ale locotenentului Pantelimon Domide pe care autorul studiului le publică și care vin să confirme starea de agitație a românilor din zonele învecinate, veniți la Năsăud pentru a jura pe steagul regimentului.

Șotropa prezintă principalele acțiuni de protejare a populației românești din înafara teritoriului instituției confiniare (Borșa, comitatul Dăbâca și Bistrița), dirijate de către comandantul regimentului năsăudean, prin folosirea grănicerilor și a voluntarilor, încadrați în subunitățile confiniare, ca și acțiunile regimentului în confruntările militare de la Mocod, Lăpuș (prin Atanasie Moț-Dâmbul), Reghin, Cluj, Bistrița și trupele generalului Bem din Valea Bârgăului²²¹. În acest studiu sunt descrise atrocitățile comise de către trupele maghiare de ocupație din zona Năsăudului și Bistriței, precum și pagubele materiale și morale produse populației.

Faptul că trupele regimentului năsăudean au fost risipite pentru apărarea altor regiuni transilvănene au făcut ca Năsăudul să rămână

²¹⁸ *Ibidem*, p. 1.

²¹⁹ *Ibidem*, p. 2.

²²⁰ *Ibidem*.

²²¹ Pentru detalii la aceste confruntări militare vezi îndeosebi dr. Ioan Pop, *op. cit.*, p. 160-168; Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria regimentului năsăudean...*, p.199-307 *passim*; Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849 ...*, p. 165-289 *passim*.

vulnerabil în fața trupelor ungurești, care s-au năpustit cu înverșunare asupra orașului; au fost arse din temelii case și institutul militar, instituțiile școlare, arhivele regimentului și cele vicariale, au instituit frica și groaza, iar insurgenți maghiari și-au stabilit în localitate reședința unei trupe de ocupație și supraveghere a zonei, Năsăudul fiind declarat drept un cuib al „tuturor crimelor și răutăților”²²².

Trecând peste unele limite, aproape inerente epocii în care a fost elaborată, lucrarea lui Virgil Șotropa reprezintă o contribuție remarcabilă la cunoașterea evenimentelor pașoptiste din nord-estul Transilvaniei.

Situația postrevoluționară este prezentată în studiul *După revoluția din 1849*²²³, în care autorul ne dezvăluie pozițiile autorităților politice și militare față de românii din Transilvania. Așa, bunăoară, guvernatorul civil și militar al Transilvaniei, baronul Ludovic Wohlgenuth, „influențat și zăpăcit de factori intriganți și falși”, a comis multe greșeli și a generat mari nemulțumiri. „În primul rând poporul român... era adânc jignit că în loc să i se recunoască serviciile făcute în interesul tronului și al ordinii publice, acum era tratat nedemn și expus multor șicane”²²⁴. Reinstaurarea absolutismului – afirmă autorul – cu aproape toți prefectii, cu pretorii și cu „nenumerații alți funcționari mari și mici de toate liftele, aduși din colțurile cele mai întunecate ale monarhiei și neînțelegători de sufletul și aspirațiile poporului nostru, în rapoartele lor adresate guvernului și Curții de la Viena îi înfățișau și[-i] denunțau pe români ca pe cei mai insurbodonați și periculoși oameni”. Rușii, care deși „– cu toate gândurile lor tănuite – veneau în țară cu deviza salvării ideii monarhice și aflau aci în români aliați, totuși se purtau cu neîncredere față de poporul nostru și comiteau acte insolente”²²⁵.

Șotropa își exprimă convingerea că se vor găsi „și istoriografi străini care vor încerca ... să enunțe judecată imparțială asupra faptelor și stărilor sociale trecute”. La numai doi ani de la preluarea comandai militare și civile a Transilvaniei, într-un raport al lui Wohlgenuth din 1851 către împărat fostul guvernator afirmă laconic că „maghiarii sunt neîmpăcați, sașii înșală pe Dumnezeu și pe rege, românii sunt credincioși

²²² Virgil Șotropa, *Din zilele de sbucium ale anilor 1848-1849 ...* p. 10.

²²³ Idem, *După revoluția din 1848*, în *Arhiva Someșană*, nr. 7, Năsăud, 1927, p. 1-23.

²²⁴ *Ibidem*, p. 1.

²²⁵ *Ibidem*, p. 2.

dar stau pe ultima treaptă a culturii”²²⁶. O constatare, aproape similară, o remarcă Șotropa și la Iosif al II-lea, care în 1773, cu prilejul primei sale vizite în Transilvania, întreat de mama sa, Maria Tereza, despre constatările sale în urma vizitei de aici, i-a răspuns: „Dragă mamă, am aflat în Ardeal pe maghiarul crudel, pe sasul egoist și pe valahul rob”²²⁷, cuvinte ce reprezintă o palidă consolare pentru români.

După prezentarea mai multor acte represive comise de către trupele maghiare de ocupație împotriva românilor din fostul district grăniceresc năsăudean, culese din ziarul „Bucovina” (singurul ziar românesc din Imperiul austriac ce a apărut o bucată de vreme în 1849), precum și din arhivele vicariale și ale comandai regimentului năsăudean, și a unor importante evenimente din district din anii 1850 și 1851, Șotropa se oprește asupra ordinului împăratului Franz Josef din 22 ianuarie 1851 de desființare a regimentelor confiniare transilvănene. Vestea desființării confiniului militar năsăudean a fost dată prin ordinul baronului Wohlgemuth, la 18 februarie 1851, și a produs în „graniță” o adevărată consternare, mai ales că grănicerii năsăudeni avuseseră o atitudine de loialitate față de Curtea de la Viena, complet diferită de regimentele secuiești, desființate și ele prin același ordin. Un aspect extrem de important din istoria existenței confiniului militar năsăudean era cel al creării unei averi comunitare, numite fondurile grănicerești (de provente și de monture/mondire), administrate de către organele militare ale regimentului și a căror soartă fusese reglementată prin ordinul de desființare a instituției militare a lui Wohlgemuth ca fiind „proprietate indiscutabilă a respectivelor comune”, lăsându-le acestora posibilitatea unei „destinații benevole”. Ordinul recomanda comunelor năsăudene să nu împartă fondurile între comunități și să le „destineze venitele pentru scopuri de utilitate publică” și „anume pentru scopurile școlare deosebit de importante și necesare”, guvernatorul menționând că așteaptă răspuns urgent referitor la „declarațiile comunelor ... privitor la administrarea și destinația amintitelor capitaluri”²²⁸. Șotropa publică două circulare ale vicarului năsăudean Macedon Pop (din 3 și 8 martie 1851) prin care informa preoții săi despre desființarea regimentului de graniță și despre deciziile pe care satele grănicerești vor trebui să le ia în privința fondurilor

²²⁶ *Ibidem*, p. 3.

²²⁷ *Ibidem*.

²²⁸ *Ibidem*, p. 20.

create pe timpul regimentului, iar pentru dezbaterea acestor chestiuni „vor veni din fiecare sat câte doi bătrâni” la Năsăud, exprimându-și opinia ca din „interesele” fondurilor grănicerești „să se fundeze școale mai înalte”, căci „dacă n-om avea oameni învățați, nu ne știm folosi de drepturile garantiate”²²⁹. Prin circulara din 8 martie se convocau reprezentanții satelor confiniere la Năsăud în data de 13 martie 1851 pentru „a se consulta atât despre viitoarea întrebuințare a fondului monturului cât și despre folosirea munților revendicați, invitându-vă la această importanță desbatere prin vicariat și pe Fr. Voastre”²³⁰.

Studiul lui Șotropa relevă importanța adunării reprezentanților celor 44 de comune foste grănicerești, care au decis ca averile confiniere să nu se împartă între comunități și să fie destinate dezvoltării învățământului românesc, transformându-le din componente ale unui regim militar în fonduri grănicerești civile, menite să asigure propășirea ținutului năsăudean prin școală. Este de menționat faptul că odată cu trecerea de la administrația militară la cea civilă a districtului năsăudean (1 aprilie 1851), noua administrație a înțeles să considere fondurile grănicerești ca avere erarială (de stat), ba mai mult să le și administreze ca atare, fapt ce a dus la o acerbă împotrivire a foștilor grăniceri. A fost nevoie de o luptă aspră dusă de către aceștia cu fiscalul austriac, iar după 1867 și cu guvernul maghiar, până când, în sfârșit, problema fondurilor grănicerești s-a rezolvat în favoarea grănicerilor, așa cum preciza ordinul lui Wohlgemuth din 18 februarie 1851 de desființare a instituției militare năsăudene.

Despre viața fruntașilor revoluției de la 1848 după acest eveniment se ocupă în studiul *Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți, în 1849*²³¹. Istoricul este de părere că doleanțele românilor ardeleni

²²⁹ *Ibidem*, p.21.

²³⁰ *Ibidem*, p. 21-22. Munții revendicați reprezentau 9 munți preinși, la desființarea regimentului năsăudean, de către familia Kemény, care pe timpul regimentului se aflau în folosința a 15 comune din regiment considerate iobage. Pentru rezolvarea acestei probleme în favoarea foștilor grăniceri s-a purtat un lung proces ce s-a sfârșit prin așa-zisa „pace judecătorească” din anul 1890, ce a costat comunele 315.000 florini (Pentru detalii vezi Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene ...*, p. 39-42).

²³¹ Virgil Șotropa, *Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți, în 1849*, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, Năsăud, 1940, p. 181-186.

„exprimate în adunarea națională din 15-17 mai 1848 în Blaj n-au fost înțelese de o mare parte a boierimii din principatele române, cuprinsă de groaza că acum dau năvală și asupra ei „comunismul” și „exproprierile”²³². După ocuparea Sibiului de către trupele maghiare în martie 1849, membrii Comitetului Național Român, refugiați în Muntenia, împreună cu un număr important de intelectuali români transilvăneni, au fost arestați la îndemnul propagandei rusești, care vedeau în ei primejdia lățirii „principiilor liberale”²³³. Printre cei 84 arestați (Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, Aron Florian etc.) se afla și Gheorghe Bariț, care fusese reținut la Câmpina²³⁴ și dus la Ploiești, iar de aici, la stăruințele „unor amici ai săi care se rugaseră să nu-l ducă la Odesa”, a fost trimis sub escortă la Cernăuți²³⁵. Șotropa publică un fragment dintr-un articol apărut în ziarul „Bucovina” din 21 iunie 1849, condus de frații Gheorghe și Alexandru Hurmuzaki, referitor la arestarea lui Gheorghe Bariț, din care selectăm câteva pasaje edificatoare: „... domnul Gheorghe Bariț – apariitor statului preoțesc, profesor, redactor al mult lățitei și influenței foi „Gazeta de Transilvania”, membru al comisiei de pacificare sub Puchner, mult estimat de către conaționali săi atât pentru meritele sale literare și pentru alte calități eminente personale, cât și ca unul dintre cei mai aprigi luptători împotriva ultramaghiarismului kossuthian – a sosit aici cu escortă rusească și cu semnalmentul că ar fi un individ „foarte primejdios”, fiind încarcerat „în temnița militară (soldaților n.n.), unde la început legat chiar în fiare și stând în societatea criminalilor, dezertorilor și vagabonzilor, între insultele fizice și morale, până la o nouă dispoziție, va avea destule motive să mediteze asupra faptului că... din ce cauză zace el întemnițat”²³⁶.

²³² *Ibidem*, p. 182.

²³³ *Ibidem*.

²³⁴ Aici el a fost arestat „în miez de noapte”, „de boieri și ruși”, ca urmare a unui denunț mincinos și malițios, fiind „tratată cu brutalitate de către colonelul rusesc Vranghel” și de către „polițaiul Câmpinei Negrescu” (vezi *Transilvania*, X, nr.16, 1877, p. 185-186.

²³⁵ Pentru detalii privind arestarea și trimiterea sa, sub escortă, la Cernăuți vezi și George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe 200 de ani din urmă*, II, ediția a II-a, Brașov, 1994, p.545.

²³⁶ Virgil Șotropa, *Maltratarea lui Gh. Bariț ...*, p. 182-183.

De o mare însemnătate pentru lămurirea problemei detenției lui George Bariț în Cernăuți este publicarea, de către Virgil Șotropa, a declarației lui Atanasie Chitul din Năsăud, fost subofițer în Batalionul 3 al regimentului năsăudean, încartiruit atunci în Cernăuți, însărcinat cu paza închisorii. Din relatările acestui subofițer către Ioachim Mureșanu la 1 ianuarie 1882 rezultă faptul că de la aflarea veștii că George Bariț zăcea închis la Cernăuți, acesta s-a bucurat de prietenia și sprijinul lui Alecu (Alexandru) Hurmuzaki, care, în cele din urmă, la 4/16 octombrie 1849, fusese eliberat și lăsat să plece acasă. Cu acea ocazie, ziarul „Bucovina” din 5/17 octombrie 1849 scria: „După petrecerea aici de mai multe luni (aproape 4 luni n.n.) ne-a părăsit azi (ieri n.n.) dl. Gheorghe Bariț, redactorul „Gazetei de Transilvania”... Bărbat al cuvântului și al faptelor nobile, tot atât de înțelegător cât și patriot și naționalist, însuflețit de iubire către marea sa patrie și națiune, calm și ponderat în principiile sale politice, strein de teorii necoapte și ademenitoare, totdeauna cu ochii ațintiți la mijloace practice, apoi politicos, amabil, curat ca cristalul în viața sa particulară, exemplar ca soț, tată și ca prieten-lasă la toți cu care a stat în raport mai apropiat viu regret pentru plecarea sa și sincere considerații”²³⁷. Pentru poziția sa față de arestarea lui George Bariț, exprimată în gazeta „Bucovina”, Alexandru Hurmuzaki fu pedepsit de către Comanda Generală din Lemberg „cu 48 ore închisoare la profuz (închisoarea militară n.n.) și cu amendă de 100 floreni, cu amenințarea că dacă se va repeta un asemenea caz, atunci are să piardă dreptul de a-și mai redacta ziarul”²³⁸.

Cercetările ulterioare au pus în lumină numeroase alte aspecte biografice ale șederii lui George Bariț la Cernăuți²³⁹, meritul lui Șotropa

²³⁷ Vezi „Bucovina”, nr. 31 din 5 octombrie 1849.

²³⁸ Virgil Șotropa, *Maltratarea lui Gh. Bariț ...*, p.185.

²³⁹ George Bariț a stat în arestul militar doar 11 zile, întrucât nu s-a putut demonstra comiterea vreunei „crime”, iar „motivul arestării sale nu este cunoscut”, el fiind apoi eliberat la intervenția lui Alecu Hurmuzaki și a lui Panu din Moldova. Prefectul Bucovinei, Eduard Bach, a ordonat ca Barițiu să nu părăsească Cernăuțiul și din două în două zile să se prezinte la poliție, situație ce n-a durat decât o săptămână, căci la intervenția familiei Hurmuzaki a fost dus la moșia acesteia de la Cernauca, el rămânând în Bucovina până la „deplina pacificare a Transilvaniei”. Aici a desfășurat o bogată activitate publicistică și culturală, în august 1849 redactarea ziarului „Bucovina” „rămăsese numai asupra lui Bariț”. Pentru detalii vezi Lazăr Ureche, *Activitatea revoluționarilor*

rezidă însă în faptul că pune în circulație istorică declarațiile, deși târziu, mărturiile ale lui Athanasie Chitul, fost subofițer în regimentul năsăudean, însărcinat cu paza „carcerei garnizoanei din Cernăuți” în anul 1849.

Demersul istoric al lui Virgil Șotropa în reconstituirea evenimentelor revoluției de la 1848-1849 din zona năsăudeană-bistrițeană este, fără îndoială, unul semnificativ, încât orice cercetător al problemei este nevoit să apeleze la investigațiile sale.

Un alt aspect al istoriei Regimentului grăniceresc năsăudean intrat în câmpul de investigație al istoricului l-a constituit comandantii și componența corpului ofițeresc și subofițeresc al acestei instituții militare. Studiul *Comandanții regimentului grăniceresc năsăudean*²⁴⁰, scris la solicitarea istoricului Ioan Lupaș²⁴¹, Șotropa trece în revistă cei 18 comandanți pe care i-a avut regimentul în cei 89 ani de existență (1762-1851). În urma unei imparțiale analiză și o dreaptă judecare a meritelor și defectelor lor se perindă în fața cititorului comandanți regimentului cu realizările și minusurile lor. Pentru merite incontestabile și atașamentul față de populația locală sunt menționați colonelul Karl Enzenberg (ajuns, apoi general și numit guvernator al Bucovinei), Mauritius Schlaun, Anton Zatetzky și controversații Franz Hermany și Carol Urban²⁴².

transilvăneni refugiați în Bucovina (1848-1849), în *File de istorie*, IV, Bistrița, 1976, p. 367 sqq.

²⁴⁰ Virgil Șotropa, *Comandanții regimentului grăniceresc năsăudean*, în *Omagiu Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, București, 1936, p. 815-823 și în *Arhiva Someșană*, nr. 28, ... p.92-101.

²⁴¹ Vezi A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XIX, dos. 410, f. 34.

²⁴² Virgil Șotropa, *Comandanții regimentului ...*, în *Arhiva Someșană*, nr. 28, p.92-101 passim. Cred că este bine de amintit pe cei 18 comandanți ai regimentului năsăudean menționați de către Virgil Șotropa: Georg Raschitz (1762-1764), Karl Enzenberg (1764-1777), Mauritius Schlaun (1777-1787), Karl Heydendorf (1787-1793), Johann Devcici (1793-1805), Ferdinand Szécsen (1805-1809), Johann Gottlieb Betzmann (1809-1812), Ignaz Lenk (1812-1813), Johann Kreitter (1813-1816), Anton Zatetzky (1816-1828), Josef Leibeltern (1828-1830), Franz Harting (1830-1832), Franz Hermany (1832-1835), Simon Stecovici (1835-1838), Rudolf Luxetici (1838-1844), Alexander Iovici (1844-1848), Karl Urban (1848-1850) și Anton Szabó (1850-1851). După cum se poate constata niciunul dintre comandanți n-a fost de origine română (*Ibidem*, p. 92).

În *Ofițerii și subofițerii regimentului năsăudean în 1765, 1766 și 1771*²⁴³ Șotropa prezintă respectivele cadre în anii de la începutul înființării instituției militare năsăudene ca și eforturile Vienei pentru extinderea acesteia prin includerea altor așezări românești din zonă.

Vizitele imperiale și a altor personalități oficiale, militare, civile și religioase din Imperiul austriac în ținuturile Bistriței și Năsăudului au reținut atenția istoricului.

Tema este deschisă cu studiul *Împăratul Iosif II în districtul Năsăudului*²⁴⁴, în care autorul descrie cele 3 vizite pe care acesta le-a efectuat în Transilvania și, de fiecare dată, și în districtul năsăudean. În prezentarea vizitelor sale, se desprinde clar faptul că autorul studiului rămâne fidel adeptul conștiinței colective despre „bunul împărat”, formată în zonă încă de pe timpul mamei sale, Maria Tereza, când aceasta a ușurat emanciparea românilor năsăudeni din statutul de supuși ai magistratului bistrițean în cel de oameni liberi, de grăniceri, supuși ai împăratului. Din prezentarea celor 3 vizite (1773, 1783 și 1786), împăratul nu mai este – în viziunea lui Șotropa – un emisar al puterii divine ci, mai de grabă, un delegat al puterii poporului, un părinte al acestuia. În vizitele sale Iosif al II-lea se arată receptiv la rezolvarea suplicelor populației locale (a dărilor nedrepte, a examinării problemei terenului litigios dintre districtul grăniceresc și Moldova precum și al celui dintre comunele românești din Valea Someșului Mare și cele săsești învecinate – Dumitra, Pintic și Jaad – și promovarea subofițerilor români din regiment în rândul ofițerilor), dar manifestă și preocupări de ordin administrativ (sistemizarea comunelor grănicerești, construcții de poduri și deschiderea drumului dintre Valea Bârgăului și Bucovina) și intervine pentru accelerarea lucrărilor preliminare pentru înființarea școlii normale și a institutului militar din Năsăud²⁴⁵.

Dacă problemele de mai sus, rezolvate, în bună măsură, în granița năsăudeană în spiritul despotismului luminat încă din timpul vieții împăratului, alte chestiuni de ordin național și religios în soluționarea cărora acesta s-a implicat aveau să-l introducă în conștiința colectivă ca

²⁴³ Idem, *Ofițerii și subofițerii regimentului năsăudean*, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 498-508.

²⁴⁴ Idem, *Împăratul Iosif II în districtul Năsăudului*, în *Arhiva Someșană*, nr. 4, Năsăud, 1926, p. 1-11.

²⁴⁵ *Ibidem*, p. 4-10.

„bunul împărat”. Este suficient să menționăm aici stimularea conștiinței naționale prin inscripționarea pe steagul regimentului năsăudean a devizei „**Virtus Romana Rediviva**” (Virtutea Romană Reînviată), ori celebrul salut rostit de către împărat în una dintre călătoriile sale, „**Salve Romuli parva nepos**” (Salut micilor nepoți a lui Romulus), de la care 4 localități (Salva, Romuli, Parva și Nepos) și-au luat numele și le păstrează până astăzi²⁴⁶ sau încercarea împăratului de a lua apărarea „valahului robii”²⁴⁷, plasându-l într-un statut de egalitate cu celelalte națiuni din Ardeal. Noțiunea de „concivilitate”, a egalității dintre românii și sașii districtului bistrițean, a fost pusă „la ordinea zilei” de către Iosif al II-lea, iar Edictul de toleranță religioasă din 1781 a permis extinderea regimentului năsăudean și în zona ortodoxă a Văii Bârgăului în 1783, ilustrând, totodată, preocuparea despotului luminat de a șterge „orice osebire între națiuni și religiuni”²⁴⁸, Șotropa reușind să pună în lumina câteva trăsături ale iozefinismului reformist.

În alt studiu, *Vizite, ospătări și omagieri, pe vremuri*²⁴⁹, Virgil Șotropa tratează despre vizitele efectuate în părțile Bistriței și Năsăudului de către unele autorități militare și civile sau ierarhi bisericești, precum și cea a împăratului Francisc I al Austriei. Discursul său dezvăluie faptul că în deceniul premergător înființării Regimentului de graniță năsăudean, Maria Tereza a trimis mai multe delegații în Valea Rodnei și în Bistrița spre a rezolva conflictele nesfârșite dintre satele românești și districtul săsesc bistrițean, cărora le va pune capăt militarizarea românilor. Sunt prezentate de către autor vizitele comandantului de corp de armată Maximilian Broune (1750), ale comandanților generali ai Transilvaniei baron Adolf Buccow, însărcinat cu înființarea regimentelor de graniță (1761, 1762 și 1763, cărora autorul le rezervă o largă prezentare), contele Andrei Hadik (octombrie 1766), contele Carol Odonell (1769) și baronul Francisc Preiss (1771), precum și cele ale generalului de divizie Iosif Siscovici (din anii 1763, 1764, 1765, 1766 și 1770), însărcinat cu organizarea definitivă a regimentelor grănicerești. Printre vizitele capilor

²⁴⁶ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 225.

²⁴⁷ Vezi supra nota 186.

²⁴⁸ Virgil Șotropa, *Împăratul Iosif II în districtul Năsăudului ...*, p.9.

²⁴⁹ Idem, *Vizite, ospătări și omagieri, pe vremuri*, în *Arhiva Someșană*, nr. 20, Năsăud, 1936, p. 213-225.

bisericești sunt menționate cele ale episcopului romano-catolic Iosif Battiany (1760) și a episcopului unit Petru Pavel Aaron, cel care l-a însoțit pe generalul Buccow în timpul răzmeriței grănicerilor năsăudeni de la Salva (mai 1763)²⁵⁰.

În centrul discursului său se află vizita împăratului Francisc I al Austriei (1792-1806 sub numele de Francis al II-lea ca împărat al Sf. Imperiu Romano-German și 1806-1835 cu numele de Francisc I al Austriei), vizită efectuată, la Bistrița și Năsăud, în 14-17 august 1817. Era un an de cumplită foamete și inflație după războaiele napoleoniene, dar primirea sa la Năsăud s-a făcut cu mare fast din partea populației grănicerești și a oficialităților regimentului. Pe lângă multe alte „rugări”, cu ocazia vizitei împăratului la Năsăud, în numele preoțimii locale s-au înmânat împăratului două suplici pentru grăniceri: „fiii de grăniceri să fie calificați și avansați corespunzător la rangul de ofițeri” și „din tabelele de conscripții să se șteargă indicația de „foști iobagi”, dată tuturor grănicerilor fără osebire dacă ei mai [î]nainte fuseseră libertini, ori nu”²⁵¹.

În studiul *Din actele și scrisorile episcopului Lemeni*²⁵², istoricul Virgil Șotropa prezintă noi informații legate de viața și activitatea episcopului unit Ioan Lemeny. Sunt publicate scrisori și documente din arhiva Muzeului Năsăudean care-l apără de unele învinuiri aduse din care reiese totuși poziția sa șovăielnică în privința desființării iobăgiei în Transilvania.

IV.2.5. Lucrări ce se referă la perioada ulterioară desființării regimentului de graniță

Această perioadă, căreia Șotropa îi acordă un spațiu mai restrâns între preocupările sale istoriografice, este etapa unei neconținute lupte

²⁵⁰ *Ibidem*, p. 214-222. Șotropa subliniază în studiul său strădaniile sașilor bistrițeni, în frunte cu magistratul și primarii orașului, ca prin servicii speciale, atenții de tot felul, onoruri și serbări fastuoase, „să câștige favorul” membrilor delegațiilor trimise să evalueze raporturile dintre români și sași și pretențiile magistratului de despănare pentru înregimentarea satelor românești în „miliția de graniță”.

²⁵¹ *Ibidem*, p. 225.

²⁵² *Idem*, *Din actele și scrisorile episcopului Lemeni*, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 528-568.

duse de către românii din arealul predilect supus zonei sale de cercetare (ținutul năsăudean) pentru realizarea aspirațiilor naționale. Multe aspecte istorice ale acestui segment temporal au fost prezentate în subcapitolul *Lucrări de sinteză*.

O temă bine aprofundată în preocupările sale se axează pe istoria școlilor năsădene. Referitor la această chestiune, încă din tinerețe realizase o serie de studii, ce însumează aproape 350 de pagini, pe care le-a publicat în *Transilvania* și *Anuarul Gimnaziului român din Năsăud*. Este o pregătire a celebrei monografii *Istoria școalelor năsădene*, scrisă împreună cu dr. Nicolae Drăganu, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la înființarea liceului năsăudean (1913), cea mai amplă și completă istorie a acestora.

Cu excepția Institutului militar, care fusese ars în toiul evenimentelor din 1849 și nu-și mai reluase activitatea, Șotropa continuă prezentarea celorlalte școli năsădene după desființarea regimentului, cu reorganizările acestora și adaptările lor la noile cerințe ale epocii: școala normală, școlile triviale și cele primare naționale, școala de fete și preparandia din Năsăud.

Aproape 2/3 din monografie este destinată **Gimnaziului Român din Năsăud**, cea mai importantă instituție școlară din zonă și chiar din Transilvania. Componentele demersului analitic pe care îl vizează autorii în *Istoria școalelor năsădene* cuprind aspecte complexe din istoria instituției gimnaziale românești, segmentate într-un spațiu redacțional de 263 pagini din monografie (p. 145-407), într-un capitol intitulat *Gimnaziul*, unde, printr-un discurs interpretativ bine argumentat, reușesc să-i creioneze individualitatea, locul și rolul acestei prestigioase instituții școlare românești pentru românii din Transilvania.

Problema înființării unui astfel de gimnaziu la Năsăud s-a pus – arată autorii în *Istoricul gimnaziului* – încă din anul 1770, dar deschiderea Școlii normale și a Institutului militar din Năsăud (în 1771 și, respectiv, în 1784), considerate suficiente pentru nevoile regimentului, au lăsat uitării această problemă²⁵³. Chestiunea a fost reluată după desființarea regimentului, de astă dată de către românii grăniceri, odată cu transformarea fondurilor grănicerești din componente ale unui regim militar în fonduri grănicerești civile, destinate, prin hotărârea reprezentanților celor 44 de comune confiniere din 13 martie 1851, dezvoltării învățământului românesc.

²⁵³ Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsădene* ..., p. 145.

Sechestrarea fostului fond de provente, devenit prin rezoluția comunităților **Fond școlar central**, destinat pentru întreținerea unui gimnaziu complet (curs inferior și superior), cu un „convict” (internat) și o școală reală la Năsăud (aceasta nu s-a înființat până 1918) și a unor școli de „rang mai înalt” (considerate erariale), existente și pe timpul fostul regiment năsăudean, au amânat pentru încă 12 ani deschiderea mult-doritului liceu. Odată cu restituirea, de către fiscul austriac, a principalelor surse ale fondului amintit, adunările reprezentanților comunelor grănicerești, întruniți în anii 1861 și 1862 la Năsăud, au încheiat cunoscuta „Învoire”, care va fi parte componentă a *Statutului fondurilor grănicerești năsăudene*, cunoscut sub numele de *Instrumentul fundațional*, aprobat de împărat în 1871²⁵⁴.

Demersul istoric al autorilor se concentrează asupra înființării gimnaziului năsăudean, prezentând actul înființării, „serbările memorabile aranjate” pentru zilele de 3-5 octombrie 1863 – gimnaziul fiind oficial deschis pe 4 octombrie, de ziua onomastică a împăratului Franz Josef. Sunt descrise detaliat serbările inaugurale, axându-se pe cele din 4 octombrie – slujba oficială celebrată de către vicarul greco-catolic Grigore Moisil, cuvântările vicecăpitanului districtual Leontin Luchi, vicarului Grigore Moisil, electrizanta intervenție a profesorului teolog Ioan Marte Lazăr și cuvântarea elevului gimnazial Gheorghe Pletosu –, precum și entuziasmul populației românești participantă la aceste manifestații de rară înălțare națională²⁵⁵. Cursurile au fost deschise efectiv la 5 octombrie, orele 8, cu „40 de școlari”, înscriși în clasa I „pentru primul an școlar 1863/1864, după care gimnaziul „își urmă cursul dezvoltării sale naturale”.

În continuare autorii prezintă principalele etape ale evoluției gimnaziului năsăudean până în anul publicării monografiei: deschiderea, începând cu anul școlar 1867/1868, a gimnaziului superior (clasele V-VIII)²⁵⁶, obținerea publicității depline (dreptul de ca absolvenții gimnaziului să poată susține examenul de maturitate la această instituție),

²⁵⁴ Pentru detalii *ibidem*, p.148-149. Vezi și Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene* ..., p. 68-83 passim și 109-126.

²⁵⁵ Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 154-165.

²⁵⁶ El a fost deschis doar în urma unei solide documentații întocmite de către Comitetul fondurilor școlare centrale prin care a demonstrat că instituția are posibilități financiare pentru susținerea ei pe timp de 10 ani

pentru ca, apoi, să se poată înscrie la instituții de învățământ superior²⁵⁷, transformarea liceului năsăudean, în urma legilor instrucțiunilor publice dualiste din 1868, 1879 și 1883, din gimnaziu „autonom confesional” în gimnaziu fundațional, scos de sub patronatul fondurilor grănicerești – care-l întreținuse – și pus sub controlul nemijlocit al statului²⁵⁸ și construcția edificiului gimnazial²⁵⁹, a cărei inaugurare a fost celebrată cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființarea liceului, în zilele de 3-4 octombrie 1888, în prezența a numeroase personalități politice și ecleziastice, precum și a populației românești din zonă²⁶⁰.

În continuare, autorii realizează o analiză pertinentă a „mersului instrucțiunii” la Gimnaziul din Năsăud, plecându-se de la limba de predare, care, la această instituție școlară, va fi „pentru totdeauna” cea română. Se analizează planul de învățământ stabilit prin legea învățământului secundar a ministrului instrucțiunii Leo Thun din 1849, ai miniștrilor instrucțiunii din perioada dualistă „Eötvös, Tréfort și Wlassics și repartitia disciplinelor de învățământ și a orelor pe cadre didactice²⁶¹”.

²⁵⁷ Primul examen de bacalaureat s-a susținut în zilele de 3-4 iulie 1871. *Ibidem*, p. 174.

²⁵⁸ Prin ordinul comisarului regesc, comitele suprem al comitatului Bistrița-Năsăud, Desideriu Bánffy, din 2 octombrie 1886, instituția năsăudeană nu mai purta numele de **Gimnaziul Superior Greco-Catolic** ci de **Gimnaziul Superior Fundațional din Năsăud**, denumire păstrată până în 1918. Prin ordinul menționat instituției năsăudene i se știrbea caracterul pur românesc și autonomia de conducere a acesteia, organele patronale (comitetul și comisia fondurilor școlare centrale și de stipendii) fiind despoiate de vechile atribuții privind procesul instructiv-educativ al gimnaziului, prerogativele lor rezumându-se doar la chestiuni de ordin economico-administrativ, toate celelalte atribuții trecând în competența statului, fiind preluate de către Cercul de învățământ Cluj, care-l reprezenta. Pentru detalii Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene ...*, p. 114-115.

²⁵⁹ Edificiul gimnazial – astăzi sediul Colegiului Național „George Coșbuc” din Năsăud –, operă arhitectonică de referință pentru oraș – a fost construit, între anii 1887-1889, din Fondul școlar central ce a costat 119.966 florini v.a., producând acestuia un mare dezechilibru financiar, încât, construcția «convictului» (internatului) și a școlii reale preconizate în «Învoire» n-au putut fi realizate până în 1918.

²⁶⁰ Detalii la Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 175-185.

²⁶¹ Detalii la *ibidem*, p. 198-259. Ca model de organizare și plan de învățământ „s-a luat ca îndreptar” gimnaziul din Blaj, cel mai potrivit pentru gimnaziul

În subcapitolul următor, *Organe superioare, afaceri administrative, disciplină, examene*²⁶², autorii evidențiază că organul cu „cea mai înaltă autoritate școlară” a fost guvernul, prin Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, căruia îi creionează principalele atribuții de supraveghere și control a instituției școlare năsăudene. De o atenție aparte se bucură **Comitetul și Comisia administrativă a fondurilor școlare centrale și de stipendii din districtul Năsăudului**, în calitate de patron și susținător financiar al gimnaziului năsăudean. Este prezentată componența acestora, largile prerogative pe linie didactică, administrativă și disciplinară în desfășurarea activității gimnaziului, iar pe măsura intensificării acțiunii de maghiarizare dusă de către statul dualist, limitarea acestor atribuții, mai ales, la competențele economice și administrative. În discursul istoric al autorilor se fac referiri la „vizitele” (inspecțiile) școlare ale persoanelor statului autorizate prin prevederile legale să facă astfel de controale și inspecții (consilieri școlari și, apoi, directori ai Centrului de învățământ Cluj, comisari ministeriali sau regești), care au apreciat și lăudat activitatea gimnaziului năsăudean. Nu sunt neglijate nici problemele disciplinare, care, după adoptarea regulamentelor de ordine și disciplină din 1869 și 1890 de către ministerul de resort, au facilitat aplicarea unitară a normelor de ordine „internă și externă” pentru școlile secundare, rolul și locul directorului și al „conferinței” (consiliului) profesionale în conducerea nemijlocită a gimnaziului, precum și examenele pe care trebuiau să le susțină elevii, inclusiv cel de maturitate.

În subcapitolul *Mijloace de învățământ*²⁶³ autorii prezintă manualele școlare utilizate între 1863-1913 în liceul năsăudean, cu referiri la dificultățile pe care le întâmpinau profesorii cât și elevii în procurarea și utilizarea lor. Un alt segment analizează bibliotecile gimnaziului (ale profesorilor și elevilor), care, în 1913, însumau 11.000 de volume, la care se adaugă un important număr de reviste științifice și periodice, toate procurate din fondul special rezervat de către Comisia fondurilor școlare grănicerești, din donații particulare și ale unor instituții științifice și culturale (Academia Română, Academia Ungară, „Astra”, Universitatea din Cluj, Reuniunea de lectură din Năsăud etc.). Nu sunt neglijate nici

năsăudean din punct de vedere al limbii de predare cât și a caracterului confesional. *Ibidem*, p. 204.

²⁶² *Ibidem*, p. 259-279.

²⁶³ *Ibidem*, p. 279-328.

colecțiile gimnaziale (denumite generic muzeu) – 8 colecții –, care vin în sprijinul actului didactic: colecția de științe naturale, grădina botanică și observatorul meteorologic²⁶⁴, laboratorul de fizică și chimie, muzeul de filologie, istorie și artă, colecția de geografie, colecția de desen și caligrafie, colecția de gimnastică și colecția muzicală²⁶⁵. Tot aici sunt prezentate cele 12 fonduri și fundații, create în sprijinul școlărilor „morboși” (bolnavi), săraci sau buni la învățătură, ori pentru bunul mers al activităților instructiv-educative ale gimnaziului (biblioteca, excursiile școlare, „maialul”). Totodată, autorii prezintă succint înființarea societății de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva” și a revistei sale „Muza someșană”, unde și-au făcut debutul în ale scrisului mai mulți tineri născuți, printre care și poetul George Coșbuc.

Chestiunea principalilor actori ai actului de instrucție și educație – profesorii – a fost prezentată în subcapitolul *Personalul didactic*²⁶⁶. Primii profesori ai gimnaziului născuțean au fost, la început, aproape în totalitate, absolvenți de teologie, fără a avea o pregătire psihopedagogică adecvată. Tocmai de aceea, Comitetul fondurilor școlare centrale și de stipendii născuțene, patronul și susținătorul gimnaziului, a orientat, la început, acordarea, cu prioritate, a burselor și ajutoarelor de studii pentru tinerii studioși de la facultățile de filosofie, care, în forma lor clasică, pregăteau, îndeosebi, profesori²⁶⁷, încât în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, Gimnaziul din Născuț avea toate catedrele încadrate cu profesori de specialitate. Sunt prezentate condițiile profesionale și morale de ocupare a posturilor gimnaziale, plecând de la statutul de profesor supleant provizoriu, supleant, ordinar provizoriu și ordinar definitiv. Salarizarea, suportată de către Fondul școlar central grăniceresc, a fost, adesea neîndestulătoare, mult inferioară profesorilor de la gimnaziile de stat. Autorii realizează microbiografiile tuturor profesorilor și medicilor care, între 1863-1913, au activat în instituția școlară născuțeană, foarte utile pentru cunoașterea vieții și activității acestora²⁶⁸.

²⁶⁴ Acestea au fost înființate de către cunoscutul naturalist dr. A.P. Alexi, bucurându-se de sprijinul academicianului Florian Porcius.

²⁶⁵ Pentru detalii *ibidem*, p. 294-302.

²⁶⁶ *Ibidem*, p. 317-362.

²⁶⁷ Detalii despre această chestiune la Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești născuțene...*, p. 149-151.

²⁶⁸ Autorii au realizat 69 de astfel de microbiografii.

Din șirul lung al acestora s-au impus figurile luminoase, pilde de moralitate, probitate profesională și științifică ale profesorilor dr. Ioan Marte Lazăr, dr. Paul Tanco²⁶⁹, dr. Artemiu Publiu Alexi, dr. Constantin Moisil, dr. Nicolae Drăganu (renumit filolog, membru al Academiei Române), dr. Vasile Meruțiu, Virgil Șotropa (istoric, publicist și membru de onoare al Academiei Române), dr. Valeriu Seni, Victor Motogna, Vasile Bichigean, dr. Alexandru Ciple, compozitorii Iacob Mureșanu și Augustin Bena.

Un ultim subcapitol – *Elevii*²⁷⁰ – este dedicat acelor care au constituit obiectivul principal asupra căruia s-a centrat întregul act de instrucție și educație. Înființat inițial pentru descendenții de grăniceri din cele 44 localități confiniare, gimnaziul a fost frecventat, încă de la început, de o mulțime de tineri români, dar și de alte etnii, nu numai din fostul district grăniceresc năsăudean ci și din comitatele vecine și chiar din zone mai îndepărtate. Din consultarea *Anualelor gimnaziale* rezultă faptul că în prima jumătate de secol a ființării liceului 60-65% dintre elevi provin din fostul comitat Bistrița-Năsăud, apoi din comitatele învecinate (Solnoc-Dobâca, Mureș-Turda, Cluj), ba chiar și din Partium și Banat, iar în primele 2-3 decenii și din Bucovina (Simeon Florea Marian, Zaharia Voronca etc.) și Moldova. Pe lângă aprecierea geografică a provenienței elevilor gimnaziști, autorii fac referiri la proveniența socială a acestora (majoritatea fii de țărani), etatea lor, privațiunile de care au avut parte, mai ales datorită lipsei internatului – elevii trebuind să locuiască „în gazdă” în casele țărănești, de altminteri foarte primitive – și servirea mesei din „traista” proprie. Foarte instructive sunt cele trei tabele sinoptice realizate de către autori: a) statistica elevilor înscriși și examinați la gimnaziu, pe clase, între 1863 și 1913, din care vedem că în această perioadă pe porțile instituției școlare năsăudene au pășit 10.965 elevi, dintre care 10.456 au rămas înscriși la sfârșitul anilor școlari, prezentându-se la examene și fiind clasificați, iar 509 s-au retras ori au decedat în timpul studiilor; b) statistica elevilor examinați după confesiune, de unde constatăm că majoritatea lor au fost de religie greco-catolică; c) statistica elevilor examinați după limba maternă de unde se poate observa că din cei 10.456

²⁶⁹ A susținut doctoratul în matematică în anul 1872, fiind primul român ce a obținut titlul de doctor în această disciplină (vezi George Șt. Andonie, *Istoria matematicii în România*, I, Edit. Științifică, București, 1965, p. 246.

²⁷⁰ Vezi Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 362-406.

de elevi clasificați 10.108 (peste 96%) au fost români. Monografia se încheie cu o anexă care include lista tuturor „maturizanților”, cu succinte date biografice, între 1871-1913.

Istoria școlilor năsăudene scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863-1913) a gimnaziului superior fundațional din Năsăud reprezintă cea mai amplă, completă și bine documentată monografie asupra învățământului din această parte a Transilvaniei. Parcurgând această carte, cititorul poate constata faptul că regimentul de graniță năsăudean a avut, mai ales prin fondurile create și destinate, odată cu desființarea instituției confiniare, numai pentru scopuri școlare, urmări pozitive asupra vieții românilor din această zonă. După elaborarea monumentalei monografii, Șotropa revine cu noi precizări și analize istorice privind istoria școlilor năsăudene, rezultat al noilor sale investigații arhivistice, aspecte pe care le-am semnalat într-un capitol anterior.

Virgil Șotropa a fost și un iscusit portretist în cuvinte. Prietenilor și apropiaților săi colaboratori le dedică articole în care le pun în evidență calitățile și faptele lor mari în slujba semenilor și a neamului românesc. Lui Grigore Silași, primul profesor de la Catedra de limba și literatura română de la Universitatea din Cluj între 1872-1885, îi poartă o inegalabilă admirație și recunoștință în articolul *În amintirea lui Grigore Silași*²⁷¹. Acest „suflet nobil” și „entuziast naționalist”, fost vicerector la Seminarul „Sfânta Barbara” din Viena și apoi profesor la universitatea amintită a fost un remarcabil animator cultural în rândul studenților români de la Viena, iar, apoi, la Cluj, care a luptat din răzputeri pentru promovarea culturii naționale în tonul furiei și mâniei colegilor săi maghiari de la universitate, care, în cele din urmă, i-au și adus pensionarea silită, la vârsta de numai 49 de ani²⁷².

Unul dintre cel mai apropiat, distins coleg de gimnaziu și studentie, căruia îi poartă o vie admirație și considerație, tot restul vieții, a fost poetul George Coșbuc. Lui îi dedică, postum morții poetului, două

²⁷¹ Virgil Șotropa, *În amintirea lui Grigore Silași*, în *Arhiva Someșană*, nr. 12, Năsăud, 1930, p. 239-242.

²⁷² Grigore Silași a fost doctor în teologie (1862) al Universității din Viena și în filosofie (1881) al Universității din Cluj, iar în 1877 a fost ales membru de onoare a Academiei Române. Pentru detalii vezi și Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, I, Bistrița, 1973, p. 213-214 și V, Bistrița, 1984, p. 63-64.

articole interesante din punct de vedere al biografiei lui George Coșbuc, publicate în *Transilvania*²⁷³ și *Arhiva Someșană*²⁷⁴, de altfel bine sesizate de către exegeții poetului, precum și un studiu important privind originea familiei Coșbuc, realizat pe o temeinică cercetare și analiză a documentelor din arhivele bistrițene²⁷⁵.

După ce îi publică autobiografia unchiului său, academicianul Florian Porcius²⁷⁶, se simte „obligat” să vină cu anumite completări moștenirii autobiografice transmise de către acesta prin studiul *Adause la biografia lui Fl. Porcius*²⁷⁷, prin care prezintă posterității alte roluri jucate de către academician în anii revoluției de la 1848-1849 și, ulterior, în plan administrativ și în cel științific, pe care ilustrul botanist nu le-a consemnat în autobiografia sa.

Aceleași sentimente de datorie le simte și față de cumnatul său Iulian Marțian, căruia, în articolul *Maiorul Iulian Marțian*²⁷⁸, îi prezintă ceremonialul de înmormântare și discursurile funebre ale dr. Ilie Dăianu și Iuliu Moisil, precum și comemorarea sa de către Academia Română, al cărei membru de onoare a fost.

În *Corespondența lui Nașcu cu Moisil și Petri*²⁷⁹, Șotropa publică 45 de scrisori inedite din colecția lui Iuliu Moisil adresate de către Vasile Nașcu²⁸⁰ lui Grigore Moisil²⁸¹ și Vasile Petri²⁸². Vasile Nașcu, simbol al

²⁷³ Virgil Șotropa, *Amintiri și impresii*, în *Transilvania*, nr. 4-5, Sibiu, 1923, p. 149-155.

²⁷⁴ Idem, *Amintiri*, în *Arhiva Someșană*, nr. 5, Năsăud, 1926, p. 48-53.

²⁷⁵ Idem, *Obârșia familiei Coșbuc*, în *Arhiva Someșană*, nr. 5, Năsăud, 1926, p. 58-76.

²⁷⁶ *Vezi Florian Porcius. Autobiografie*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 62-69.

²⁷⁷ Virgil Șotropa, *Adause la biografia lui Fl. Porcius*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 60-75.

²⁷⁸ [Virgil Șotropa], *Maiorul Iulian Marțian*, în *Arhiva Someșană*, nr. 23, Năsăud, 1938, p. 445-452.

²⁷⁹ Virgil Șotropa, *Corespondența lui Nașcu cu Moisil și Petri. 1860-1864*, în *Arhiva Someșană*, nr. 10, Năsăud, 1919, p. 66-98; nr. 11, Năsăud, 1929, p. 59-89; nr. 12, Năsăud, 1929, p. 192-215.

²⁸⁰ Învățătorul Vasile Nașcu a făcut parte din cei 4 membri ai delegației năsăudene trimisă în 1860 cu un memoriu la împărat pentru a-i cere acestuia urgentarea rezolvării problemei apartenenței averilor grănicerești și separarea acestora de bunurile statului. Este de menționat faptul că Vasile Nașcu a rămas singur în

luptei pentru recâștigarea averilor grănicerești, aflat în mai multe rânduri în componența delegațiilor trimise la Viena de către reprezentanții comunelor grănicerești din fostul district năsăudean, rămas singur pentru o lungă vreme în capitala imperială, a purtat o vie corespondență cu personalitățile marcante din comunitatea năsăudeană, printre care vicarul Grigore Moisil și pedagogul Vasile Petri. Scrisorile ne furnizează informații importante despre acțiunile întreprinse de către Vasile Nașcu în problema rezolvării drepturilor de proprietate asupra averilor grănicerești, precum și poziția autorităților ministeriale și chiar a împăratului austriac în această privință. Interesante sunt și celelalte informații pe care Nașcu le transmite năsăudenilor legate de acțiunile comune sau separate pe anumite ariale istorico-geografice ale românilor din Transilvania și Banat pe chestiuni de ordin politico-național, religios ori pe tărâm cultural și școlar.

Din corespondența sa rezultă că la Viena era în mijlocul problemelor românești, cunoștea bine toate acțiunile naționale ale românilor din imperiu (Transilvania, Banat și Bucovina), dar și pe cele ale altor naționalități (croați, sloveni, cehi etc.). Urmărește, îndeosebi, rezolvarea problemelor năsădene: înființarea districtului românesc, numirea căpitanului suprem (prefectului) al districtului, rezolvarea problemelor de hotar dintre satele românești din Valea Someșului și satele săsești învecinate, chestiuni de proprietate etc.

capitala austriacă aproape un an, stăruind cu cerbicie pe lângă miniștri pentru a-i convinge de dreptatea cererilor cuprinse în petiție, având întreveneri chiar și cu împăratul Franz Iosif, care, în cele din urmă, la 27 august 1861 acordă comunelor foste confiniare cea mai mare parte a averilor grănicerești. Pentru detalii vezi Nestor Șimon, *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui*, Năsăud, 1911 passim.

²⁸¹ Grigore Moisil a fost vicar al Năsăudului, un bun organizator al luptei foștilor grăniceri pentru obținerea fondurilor și averilor grănicerești și primul director al gimnaziului năsăudean.

²⁸² Vasile Petri, un distins pedagog, fost profesor la preparandiile din Năsăud și Deva, autor de studii pedagogice și editor de reviste de specialitate, director și inspector al școlilor românești din regimental I românesc, luptător neînfricat pentru obținerea averilor grănicerești năsădene. Detalii despre viața și activitatea sa vezi îndeosebi la Sandu Manoliu, *Un ales pedagog al Ardealului*, în *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*, Năsăud, 1930, p. 169-212.

Valorificarea unor astfel de documente-scrisori este continuată cu studiul *Din scrisorile celor dispăruți*²⁸³. În nr. 8 al *Arhivei Someșene*, Șotropa atenționează cititorii că „din timp în timp” vom publica și „scrisori de ale bărbaților” care „au avut rol activ în viața publică” și, într-o formă sau alta, „au contribuit la clădirea ființei noastre naționale” pentru ca cititorii să-și poată „forma o judecată obiectivă” despre anumite evenimente. În acest număr publică 3 scrisori ale lui Ioan Florian²⁸⁴, procurorul șef al districtului Năsăud; prima este adresată lui Florian Porcius prin care îl anunța că, împreună cu Alexandru Bohățel, au obținut aprobarea *Instrumentului fundațional* (Statul fondurilor grănicerești) din partea Consistoriului diecezan al Episcopiei Gherlei; celelalte 2 sunt trimise directorului „Gazetei Transilvaniei”, Ioachim Mureșanu, unde-l informează despre mersul administrației districtuale la începuturile sale, sesizând faptul că funcționarii încadrați manifestă nepăsare și o oarecare grandilomanie²⁸⁵, iar în scrisoarea a doua relatează despre conflictele de hotar dintre satele someșene și cele săsești învecinate precum și despre proiectele școlare năsăudene²⁸⁶. O ultimă scrisoare publicată în acest prim serial de scrisori aparține lui Iosif Gall, fost funcționar la Cancelaria aulică transilvană de la Viena, între 1862-1867, prin care, în februarie 1867, îl informa pe prefectul districtului Năsăud, Alexandru Bohățel, despre

²⁸³ Virgil Șotropa, *Din scrisorile celor dispăruți*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 104-115; nr. 13, Năsăud, 1930, p. 373-377; nr. 27, Năsăud, 1940, p. 196-213.

²⁸⁴ Ioan Florian, originar din Șoimuș, com. Șieu, jud. Bistrița-Năsăud, a fost absolvent al Academiei de drept din Sibiu, și până acum a îndeplinit mai multe funcții în magistratură. La constituirea districtului românesc al Năsăudului a fost – așa cum afirma căpitanul suprem, Alexandru Bohățel – singurul absolvent jurist din Năsăud și avea trecut și examenul de judecător. De aceea, el a fost numit procuror-șef (1862-1869), după ce în 1861-1862 fusese proto-notar districtual, iar din 1872 a fost numit președinte al Tribunalului districtului Năsăud (vezi Adrian Onofreiu, *Districtul Năsăud (1861-1876)*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010, p.162-163, 173, 177). Între 1872-1875 fusese președintele tribunalului districtual, iar din 1875 președinte al tribunalului din Odorheiul Secuiesc. În timpul activității de la Năsăud s-a implicat în viața culturală, în administrația fondurilor grănicerești și în cea politică națională.

²⁸⁵ Scrisoarea din 2 august 1861 în Virgil Șotropa, *Din scrisorile celor dispăruți...*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, p. 108-109.

²⁸⁶ *Ibidem*, p. 110-112.

mersul rezolvării problemelor născădute aflate spre soluționare la diferite ministere și atenționează că evenimentele politice din imperiu amenință „existența națională”²⁸⁷.

În a doua serie de corespondență Șotropa publică o scrisoare a lui Ioachim Mureșanu trimisă unchiului său Iacob Mureșanu, directorul „Gazetei Transilvaniei”, prin care îi împărtășește anumite impresii personale despre atmosfera care domnea la Pesta în primele luni de când a devenit funcționar la tribunalul din acest oraș, iar în a treia serie de corespondență publică 3 scrisori, dintre care 2 sunt adresate cunoscutului jurist și om politic născădutean Ioachim Mureșanu și a treia omului politic Partenie Cosma. În prima scrisoare, protopopul ortodox Bartolomei Baiulescu din Brașov îi solicită „consultul” juridic avocatului Ioachim Mureșanu în rezolvarea unui diferend mai vechi ivit între românii și grecii din Brașov în chestiunea administrării comune a Bisericii Sf. Treime²⁸⁸, iar în cea de a doua avocatul bănățean George Popa îi relatează lui Ioachim Mureșanu modul de desfășurare a alegerilor deputatului de Lipova în 1861, când, prin amenințare și violență, candidatul Atanasie Marian Marinescu²⁸⁹ a fost înfrânt de către viceșpanului Timișului. Ultima scrisoare publicată aparține lui Teodor Popa, fost student la Pesta, acum „auzitor” (ascultător) la Facultatea de drept din București, care îi scrie prietenului său Partenie Cosma²⁹⁰ în Pesta. Scrisoarea, plină de colorit, descrie itinerarul parcurs de către Teodor Popa de la Pesta, pe Dunăre până la Giurgiu, și apoi la București, precum și atmosfera din București, „capitala României, preadulce și amată Țară Românească, însă plină de străini, neamici românilor adevărați și zeloși”²⁹¹.

IV.2.6. Articole de popularizare a istoriei

Activitatea de popularizare a istoriei datează încă din perioada de început a activității sale la periodicul brașovean. Din anii tinereții publică

²⁸⁷ *Ibidem*, p.112-115.

²⁸⁸ *Ibidem*, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, p.197-200.

²⁸⁹ Atanasie Marian Marinescu, jurist și scriitor, a fost membru al Academiei Române. Vezi *ibidem*, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, Năsăud, 1940,p. 200-205.

²⁹⁰ Partenie Cosma este viitorul director executiv al Băncii „Albina” din Sibiu (1885-1915) și președinte al P.N.R. din Transilvania (1882-1883)

²⁹¹ *Ibidem*, p.206

în „Gazeta Transilvaniei” mai multe articole de acest gen printre care menționăm: „Premergătorii telegrafului”²⁹², *Poliția împăratului Napoleon III, Napoleon III în lumină nouă*²⁹³ și *Cum a ajuns Napoleon I pe insula Elba?*²⁹⁴. Tot acum se inițiază în cercetarea istoriei spațiului năsăudean, căruia îi dedică mai multe studii și articole, pe care le va dezvolta, câteva decenii mai târziu, în monografia *Istoria școlilor năsăudene* sau în publicația *Arhiva Someșană*. Poziția și rolul regimentului năsăudean în timpul revoluției de la 1848-1849 este expusă în primele sale studii istorice, dealtfel bine documentate, publicate în periodicul brașovean. Tema este deschisă cu studiul *Grănițerii regimentului năsăudean*²⁹⁵ (unde face o scurtă prezentare a istoriei acestuia) și este continuată cu articolul *Grănițerii români în 1848*²⁹⁶, în care prezintă poziția grănicerilor năsăudeni după așa-zisa „uniune” cu Ungaria, când au primit ordin să lupte împotriva sârbilor și croaților, care, ca și românii, s-au opus intenției de construcție a „Ungariei mari”. Această chestiune este reluată, apoi, în 13 numere ale cotidianului brașovean sub titlul *Cum s-a distins Batalionul I năsăudean în anii 1848/49?*²⁹⁷, pentru ca, în 1931, să publice un studiu bine încheiat în *Arhiva Someșană*, intitulat *Pășaniile Batalionului I năsăudean în 1848-49*.

Un alt aspect din spațiul nord-estic al Transilvaniei, popularizat de timpuriu în studiile lui Virgil Șotropa, l-a constituit istoria învățământului, studii publicate în revista *Transilvania*. În articolul *Românii la Gimnasiul latino-catolic din Bistrița (1729-1779)*²⁹⁸, pe baza informațiilor extrase din arhivele școlare ale instituției, prezintă numele a 575 de elevi români care au urmat în perioada amintită cursurile acestui gimnaziu. Este de remarcat faptul că printre școlarii care au frecventat respectivul gimnaziu, cunoscut și sub numele de Liceul piariștilor (înființat în 1717), a fost și Gheorghe Șincai.

²⁹² „Gazeta Transilvaniei”, nr. 4, 1895.

²⁹³ Idem, nr. 88.

²⁹⁴ Idem, nr. 111.

²⁹⁵ Idem, nr. 240, 1897.

²⁹⁶ Idem, nr. 241, 242, 243.

²⁹⁷ Idem, nr.63-64, 66-69, 71-75, 78-79.

²⁹⁸ Vezi *Transilvania*, nr. 1, 1901, p.3-17. Studiul va fi republicat în nr. 28 al *Arhivei Someșene*.

Un alt studiu publicat în *Transilvania* a fost *Istoria școalelor năsăudene*²⁹⁹, care reprezintă doar o pregătire pentru valoroasa monografie publicată în 1913, împreună cu Nicolae Drăganu.

În articolul *Din trecutul românilor bistrițeni*, publicat în „Gazeta Bistriței”³⁰⁰, valorifică mai multe documente din „catastifele și protocoalele orașului Bistrița” prin care demonstrează că românii de la periferia orașului („mahalagiii” sau „măierenii”) au fost supuși la obligații grele din partea magistratului orașului și în urma prigoanei acestuia la începutul secolului al XVIII-lea mulți dintre ei au fost nevoiți să ia calea pribegiei în Moldova. Mai târziu au reușit să pătrundă în oraș și, în cele din urmă, au obținut dreptul de a-și construi biserică proprie.

Într-un alt articol, *Istoricul averilor grănicerești*³⁰¹, publicat în ziarul „Națiunea română” din Cluj, analizează crearea și evoluția fondurilor grănicerești năsăudene și rolul hotărâtor pe care acestea l-au jucat în evoluția școlară și culturală a ținutului.

Interesante în activitatea sa sunt și recenziile făcute unor studii sau cărți. Din perioada ziaristului profesionist la „Gazeta Transilvaniei” recenzează cartea lui G.W.Geszmann (*Mâna femeiască și însemnătatea ei pentru studierea caracterului femeiesc*, Edit. Carol Sigismund, Viena, 1893) sub titlul *Mâinile femeiești*³⁰², precum și studiul lui Claudiu Jannet

²⁹⁹ Virgil Șotropa, *Istoria școalelor năsăudene*, în *Transilvania*, nr. 2, 1902, p. 60-96 (unde tratează despre istoria învățământului năsăudean în secolele XVII-XVIII, fondurile școlare care au stat la baza dezvoltării învățământului din arealul năsăudean, istoria școlii normale și a institutul militar), nr. 3, 1902, p. 104-112 (în care completează istoria școlilor amintite cu învățătorii care au funcționat între 1770-1902 la aceste instituții), nr. 1, 1903, p. 23-39 (prezintă școlile triviale), nr. 2, 1903, p. 78-88 (prezintă școlile primare naționale și școala de fete) și, în fine, nr.3, 1903, p. 111-127 (în care prezintă preparandia năsăudeană și Reuniunea înățătoarească „Mariana”).

³⁰⁰ Vezi Virgil Șotropa, *Din trecutul românilor bistrițeni*, în „Gazeta Bistriței”, nr. 1, 1924,

p. 1-2.

³⁰¹ Virgil Șotropa, *Istoricul averilor grănicerești*, în „Națiunea română”, nr. 226, 1936.

³⁰² Idem, *Mâinile femeiești*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 120, 1894.

(*Pericolul socialist*), profesor la Universitatea Catolică din Paris, sub titlul *Socialismul creștin*³⁰³.

Notabile sunt și unele note sau comentarii publicate cu prilejul unor călătorii sau aniversări importante din istoria națională sau locală. Așa, bunăoară, cu prilejul împlinirii a trei veacuri de la bătălia de la Șelimbăr din 1899, Șotropa polemizează cu ziarul „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt”, nr.7.866, din Sibiu, fiindcă într-un articol (*Schlaht bei Schellenberg. 28 Oktober 1599*) scria, „cu multă răutate la adresa noastră, a românilor”, că Mihai Viteazul ar fi fost înfrânt la Șelimbăr, iar pentru a infirma neadevărul ziarului amintit istoricul năvădean reproduce un pasaj din cronicarul sas Mathias Miles care afirmă că pentru sași dezastrul întâmplat „la 28 octombrie (29 octombrie n.n.) 1599” a însemnat retragerea lor „între zidurile Sibiului”³⁰⁴.

Notele de călătorie publicate de către Virgil Șotropa conțin, pe lângă pitorescul descrierilor fizico-geografice a locurilor vizitate, și numeroase referiri la viața socială și politică, la monumentele arhitectonice, însoțite, adesea, de reflexii istorice. Articolul *Impresiuni și reflexiuni*³⁰⁵, publicat în mai multe numere din „Gazeta Transilvaniei” în care descrie o călătorie, făcută împreună cu cumnatul său, prof. Gavril Scridon, în principalele orașe din fostul Imperiu austro-ungar și în Germania, probează din plin afirmațiile de mai sus³⁰⁶. În articolul *Reflexiuni pe vârful Ineului*³⁰⁷, descrierea călătoriei, întreprinsă în anul

³⁰³ Idem, *Socialismul creștin*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 155, 1894. În această recenzie Șotropa arată că autorul studiului afirmă existența a trei tipuri de socialism: de stat, creștin și adevărat. Șotropa combate poziția lui Cl. Jannet, întrucât „catolicii nu pot fi socialiști, fiindcă socialismul este chiar prin esența sa anticreștin”. De asemenea este împotriva afirmației profesorului de la Paris, potrivit căreia „pericolul” unei revoluții „mari sociale nu va veni”, recenzorul susținând că această revoluție va sosi cu siguranță (*ibidem*).

³⁰⁴ Idem, *O constatare istorică*, în *Transilvania*, nr. 10, 1900, p. 267-269.

³⁰⁵ Idem, *Impresiuni și reflexiuni*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr.43, 1906, p. 1-4; nr. 49, p. 1-5; nr. 55, p. 1-5; nr.67, p. 1-3; nr. 73, p. 1-2.

³⁰⁶ În drumul ce-l străbate de la Budapesta la Viena Șotropa scrie că a văzut numeroși țărani români, „împinși de jandarmi pentru a lucra cu forța la secerat pentru proprietari”, afirmând că guvernul „vine în ajutorul marilor magnați, trimițându-le cu forța țărani din Transilvania” (*ibidem*, nr. 55).

³⁰⁷ Idem, *Reflexiuni pe vârful Ineului*, în *Arhiva Someșană*, nr. 20, Năsăud, 1936, p.255-262.

1921, este un bun prilej pentru Țotropa de a depăna amintiri de la înălțimea vârfului Inău, scrutând orizontul spre cele patru puncte cardinale; de aici își amintește de întâlnirea sa cu moșul Tănase Bichigean, camaradul de arme al bunicului său Iacob, care l-au văzut în 1812 pe Napoleon, de excursia sa din copilărie în Bucovina, de vizita sa din tinerețe în Maramureș, „unde românul e sărac în țară bogată”, de aici face reflexii asupra domniei lui Petru Rareș și a legăturilor sale cu nord-estul Transilvaniei, pe care, o vreme, l-a adus sub ocârmuirea sa.

După ce în mai multe rânduri, Țotropa atrăsese atenția în scrierile sale asupra denigrării, sub o formă sau alta, a istoriei poporului român din Transilvania, iată că în *Voci străine despre români*³⁰⁸ publică extrase din diferite rapoarte ale fostului general Iosif Siskovici, încredințat de către Maria Tereza cu finalizarea înființării regimentelor grănicerești în Transilvania, sau ale colonelului Karl Heydendorf, comandant al regimentului năsăudean, care au numai aprecieri laudative la adresa și caracterul românilor: „Cu acest prilej – consemna spre sfârșitul raportului său către Consiliul de Război gen. Siskovici – sunt nevoit să mărturisesc în favorul acestor valahi, atât de rău descriși, adevărul ... totuși eu cu toți valahii n-am avut atâtea supărări, atâte[a] griji și atâtea mahnire cât am avut de îndurat din partea unei singure companii secuiești din Ciuc ori din Trei Scaune”³⁰⁹. Aceleași cuvinte măgulitoare la adresa românilor le are și istoricul maghiar Iosif Kemény, care, în 1846, aprecia următoarele: „Nu chemarea din secolul al XII-lea a poporului liber german în Ardeal a pricinuit despoierea valahilor noștri de drepturile lor cetățenești anterioare; ci ultimele valuri furioase ale năvălirii de mult trecute a popoarelor, produse de pătrunderea viforoasă și cuceritoare a maghiarilor în Panonia și Dacia a fost pricina subjugării și despoierii multor stăpâni de odinioară ai țărilor și între aceștia îndeosebi și a valahilor. O privire serioasă asupra vechiului trecut și asupra apăsării cândva grele și inumane, căreia în secolele cruzimii nobilitate i-au sucombat [pe] valahii noștri sub forma cea mai scârboasă a sclaviei și iobăgiei, involuntar trezește în om un sentiment lugubru și trist, și – pentru ce să n-o spunem? – o rușine, care în

³⁰⁸ Idem, *Voci străine despre români*, în *Arhiva Someșană*, nr. 2, Năsăud, 1925, p. 55-60.

³⁰⁹ *Ibidem*, p. 57.

zilele noastre de mai multă blândețe și cultură, serios ne avertizează: să nu mai rămânem necondiționat pe lângă vechile obiceiuri”³¹⁰.

Într-un articol scris cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la înființarea liceului năsăudean, Șotropa atrage atenția asupra evoluției acestei instituții, subliniind fazele prin care a trecut „acest institut timp de peste șapte decenii”, pornind de la înființarea sa și eforturile comunităților foste grănicerești de a-i salva existența materială în vremuri „necruțătoare” din timpul dualismului austro-ungar, prin intermediul comisiei și comitetului fondurilor școlare, care au dus o luptă „aproape disperată” pentru menținerea gimnaziului până la eforturile „alunnilor” și profesorilor care au făcut din liceul din Năsăud o școală medie foarte apreciată în Transilvania³¹¹.

³¹⁰ *Ibidem*, p. 59-60.

³¹¹ Vezi Virgil Șotropa, *La aniversarea liceului din Năsăud*, în *Arhiva Someșană*, nr. 26, Năsăud, 1939, p.1-4.

V. CONCLUZII

Virgil Şotropa este, fără îndoială, o personalitate emblematică a Năsăudului. S-a impus, în primul rând, ca istoric, dar și ca făuritor de instituții ce vin în sprijinul cercetării istorice (Arhivele Statului) sau culturale (Muzeul Năsăudean), ca dascăl model, făuritor de caractere, și publicist de vocație, domenii în care s-a bucurat de o unanimă apreciere.

Demersul său istoric este indisolubil legat de trecutul ținutului năsăudean pe care l-a ilustrat în peste 60 de lucrări de specialitate publicate ce însumează circa 3.000 de pagini, rod al unei munci ce se întinde pe o perioadă de o jumătate de veac. Este, așa cum mulți au afirmat-o, istoricul graniței năsăudene, un „Iorga al plaiurilor năsăudene”, un „patriarh al graniței”, deși, cei care au făcut astfel de afirmații, erau, oarecum, extaziați de momentul alegerii lui Şotropa ca membru onorar al Academiei Române în anul 1943¹.

Virgil Şotropa a fost prin excelență un istoric local care și-a axat cercetările sale pe trecutul fostului district năsăudean, vizând probleme ce au dat notă de individualitate acestui areal istorico-geografic, fără, însă, a-l desprinde din întregul transilvan și, în general, din cel românesc. Încă din tinerețe el și-a impus un cadru temporal relativ precis de cercetare, axându-și preocupările sale științifice pe perioada premodernă și modernă.

Preluând tradiția de salvare a documentelor, creată în familie de către bunicul său încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Şotropa s-a situat în fruntea unui colectiv de colaboratori, alături de Iulian Marțian și Iuliu Moisil, care a militat pentru depistarea, selectarea, protejarea, cercetarea și valorificarea documentelor, dând viață în anul 1937 unei instituții specializate – Arhivele Statului. În jurul acestui nucleu, la

¹ Vezi, Iosif E. Naghiu, *Academicienii Năsăudului*, în „Plaiuri năsăudene”, nr. 14, 15, 16, 1944, p.4.

Năsăud s-a născut o adevărată școală istorică, ce a activat pe lângă publicația *Arhiva Someșană*, ea însăși o creație a lui Virgil Șotropa.

Deși nu avusese o pregătire universitară specială în această direcție, lucrarea istorică a lui Virgil Șotropa s-a născut, credem, din acea datorie civică și morală față de ascendenții săi direcți pe linie paternă (Iacob – bunicul – și Alexandru – tatăl), ei înșiși participanți la evenimente importante și, deci, făuritori de istorie, și față de acea masă mare de români obidiți pe care a dorit să-i scoată din uitare, să-i smulgă din adormire, să-i încurajeze spre a-i avânta spre viitor și a le reda identitatea. Parcurgând și analizând opera sa, constăți că, în demersul său istoric, Șotropa a îmbinat exigențele științifice cu interesele politice ale românilor din acest colț de țară, creând, astfel, un echilibru între adevărul istoric și interesele poporului său, reușind să estimeze cu obiectivitate realitățile istorice pe care le-a tratat și le-a supus analizei².

Deși, spre sfârșit, ne-am dat seama că întreprinderea noastră era mai potrivită pe o analiză tematică a activității istoriografice a lui Virgil Șotropa și nu tematică și cronologică, cum am optat inițial³, putem desluși câteva teme bine definite pe care istoricul le-a urmărit cu perseverență în opera sa: raporturile românilor cu magistratul bistrițean, viața religioasă⁴, înființarea regimentului românesc năsăudean, aspecte ale vieții militare grănicerești și poziția regimentului năsăudean în anii revoluției de la 1848-1849, viața culturală și școlară din fostul district grăniceresc năsăudean, influența unor evenimente exterioare zonei predilecte supuse cercetării și influența lor asupra ținutului năsăudean, precum și portretizarea unor personalități cu rol important în viața social-politică și culturală națională.

² În 1944 Șotropa afirma că el nu a scris istorie ci „a descifrat istoria făcută de alții, scoțând înțelesuri din ea. Eu n-am făcut decât să chem în cuvinte simple întâmplări din documentele germane, maghiare și latine, reproducând aidoma pe cele românești” (Emil Boșca-Mălin, *Însemnări despre Virgil Șotropa...*, p.37).

³ După cum s-a putut constata, demersul nostru în prezentarea operei lui Virgil Șotropa s-a axat tematic și cronologic, luând ca acest ultim reper înființarea Regimentului II de graniță de la Năsăud, fapt ce a dus, în analiza operei istorice, la o anumită discontinuitate, discursul nostru fiind mai greu de urmărit în modul prezentat.

⁴ Acest aspect al operei lui Virgil Șotropa a fost tratat cu acribie de către Carmen Dorlan în studiul *Virgil Șotropa, istoric al bisericii secolului al XVIII-lea*, în *Studia Universitatis Petru Maior. Historia*, 3, Târgu Mureș, 2003, p.85-96.

În discursul istoric promovat de către Virgil Șotropa putem distinge două perioade: una a tinereții, din 1897 până la pensionarea sa temporară în 1913, în care dezbate câteva teme legate de regimentul de graniță năsăudean și istoria învățământului, finalizată cu monumentală *Istorie a școalelor năsăudene*, scrisă în colaborare cu Nicolae Drăganu⁵ și a doua, cea a maturității, mult mai fertilă și diversificată tematic, ce se întinde pe două decenii din perioada interbelică. Este perioada în care constatăm în studiile sale o mare acribie documentară, „coborârea” în faptul și fenomenul istoric pe baza unei largi informații de arhivă, lăsând documentul să vorbească, iar pe măsura lărgirii și aprofundării arhivistice revine, atunci când este cazul, cu noi analize și noi precizări.

Opera sa istorică reprezintă un model de continuitate în preocupări și eforturi, este scrisă într-un stil ponderat și deplină obiectivitate și exprimă o atitudine demofilă⁶ ce-și are sorgintea în istoriografia liberală a secolului al XIX-lea. Demersul său istoric este unul de referință în procesul evolutiv al istoriografiei regionale interbelice din Transilvania⁷, Șotropa rămânând unul dintre cei mai reprezentativi. Această vastă activitate de cercetare, transmisă generațiilor viitoare prin numeroasele sale lucrări publicate depășesc, însă, interesul istoriografic local. Aproape că nu există lucrări de istorie referitoare la Năsăud și la

⁵ Monografia s-a bucurat, încă de la început, de o bună apreciere și a fost recenzată în mai multe ziare și reviste. Dr. Ion Mateiu aprecia, de pildă, că „Domnii profesori Șotropa și Drăganu au lucrat bine și conștiincios. Cartea lor o să rămână și să folosească (Dr. Ion Mateiu, *Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu: Istoria școalelor năsăudene*, în „Luceafărul, Revistă pentru literatură, artă și știință, an XIII, nr. 6, 1914, p. 177).

⁶ Șotropa a trăit din plin bogăția sufletească a țaranului român, identificându-se, adesea, cu aspirațiile sale. A publicat multe pagini despre suferințele țărănimii năsăudene și a celei din satele bistrițene: „țaranul român trebuia să ispășească vina și păcatele altora” (*Arhiva Someșană*, nr. 17, p. 123), iar cei din jurul Bistriței „gustau destul din amarul vieții”, iar „cele mai negre zile le-au trăit ... românii bistrițeni către sfârșitul secolului XVII, când ca și la un semn dat a pornit goana cea mai nemiloasă împotriva lor” (idem, nr. 3, p. 31)., dar „drumul spre izbândă a fost lung și anevoios, adesea udat de lacrimi și sânge” cum se poate vedea chiar „pe temeiul documentelor produse și păstrate ... de magistratul sășesc al orașului Bistrița, care avea jurisdicția asupra satelor din districtul orașului” (idem, nr.18, p. 275).

⁷ Carmen Dorlan, *op. cit.*, p. 86.

arealul circumscris acestuia care să nu facă apel la investigațiile sale, iar unele teme, precum relațiile satelor someșene și conflictele acestora cu magistratul bistrițean în secolul al XVIII-lea sau înființarea graniței militare năsăudene și istoria învățământului din nord-estul Transilvaniei – să dăm doar câteva exemple – impun obligatoriu consultarea operei năsăudeanului.

Pe lângă opera istorică, Virgil Șotropa a înfăptuit și o operă didactică remarcabilă și de lungă durată. Alături de alți profesori năsăudeni a contribuit la formarea a numeroase generații de intelectuali ce au ieșit de pe băncile școlilor năsăudene. „Ca profesor, creator de suflete – afirma dr. Emil Precup în discursul său funebru rostit la înmormântarea fostului său dascăl – a știut să formeze în jurul său un mediu moral de mare prestigiu, prin vraja cuvântului său blând și stilizat, prin urbanitatea și prin inima lui delicată și civilizată ... Poseda arta de a conduce pe elevi prin iubirea față de toți, prin maniere ademenitoare, civilizate, îmblânzitoare a moravurilor celor mai violente și sălbătice, aduse în școală de unii elevi rău crescuți”⁸. Cu o pregătire de înalt nivel și cu o „corectitudine și cinste recunoscute de toată lumea”, de la catedra liceului năsăudean Șotropa a răspândit, printre elevi, nu numai știința de carte, ci și dragostea pentru adevăr și pentru cultura națională. Cu prilejul pensionării sale în 1933, Vasile Bichigean, directorul Liceului „George Coșbuc” din Năsăud, afirma că „liceul nostru poate fi mândru că i-a fost dat să numere printre slujitorii săi un profesor de calibrul D-sale, înzestrat cu cultură europeană, cu gust estetic rafinat și cu devotamentul cunoscut pentru binele obștesc”⁹.

Ca ziarist profesionist la „Gazeta Transilvaniei” a fost de o intransigență națională și de o atitudine românească consecventă și ireproșabilă. A lucrat la renumitul ziar brașovean într-un moment dificil pentru românii din Transilvania, când „a fi redactor e un lucru greu – cum spunea George Barițiu. Nu-i destul să știi scrie, să ai idei și sentimente. Trebuie să te știi păzi când scrii. La fiecare vorbă ce o scriu – afirma el – țin înaintea ochilor codul penal și îmi închipui că la spatele meu stă jandarmul. În vremurile de astăzi numai așa poate scrie un redactor

⁸ A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. Pach. XIX, dos. 406, f. 119.

⁹ Vasile Bichigean, *op. cit.*, p. 21.

român”¹⁰. În această atmosferă și-a scris și publicat articolele sale în cotidianul brașovean, articole care l-au impus opiniei publice mai ales în anii Memorandum-lui. Pentru aceste merite, Sindicatul Presei Române din Ardeal l-a desemnat în 1943 membru de onoare al său¹¹.

De numele lui Virgil Șotropa se leagă aproape întreaga „mișcare culturală grănicerească” de la mejdia secolelor XIX și XX. Din tinerețe fusese un animator al „Astrei”, pe când îndeplinea calitatea de secretar al despărțămintelor Brașov și Năsăud, unde înființase biblioteci „poporale”, sau după Marea Unire când era membru al Secției istorice a „Astrei”, în cadrul căreia a desfășurat o activitate rodnică și eficientă. Numele său a rămas nedespărțit de înființarea a două instituții culturale năsăudene: Arhivele Statului. Subdirecția Năsăud și Muzeul Năsăudean (azi Muzeul Grăniceresc) și, mai ales, de apariția revistei cultural-istorice *Arhiva Someșană*. „Arhiva Someșană este sufletul visătorului întârziat în vreme, Virgil Șotropa, care continuă – scria Emil Boșca-Mălin în 1944 – să creadă cu încăpăținarea lungii experiențe în rostul constructiv al unui vis”¹².

De-a lungul vieții sale, Virgil Șotropa a colaborat și a întreținut corespondență cu numeroși oameni de știință, cultură și politici români, printre care amintim: Florian Porcius, Grigore Silași, Aurel Mureșanu, Ioan Axente Sever, George Coșbuc, Ion Luca Caragiale, Ioan Rațiu, Ilie Măcelaru, Aurel Vlaicu, Nicolae Petra-Petrescu, Nicolae Iorga, Nicolae Drăganu, Ioan Lupaș, Sextil Pușcariu, Alexandru Lapedatu, Ion Bianu, Constantin C. Moisil, Iuliu Moisil, Liviu Rebreanu¹³.

¹⁰ Apud dr. Laurențiu Oanea, *Publicistul și istoricul graniței năsăudene*, în „Plaiuri năsăudene”, an II, nr. 14, 15, 16, 1944, p.3.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Emil Boșca-Mălin, *Virgil Șotropa și Arhiva Someșană*, în „Plaiuri năsăudene”, an II, nr. 14, 15, 16, p. 6.

¹³ În *Amintiri*, Virgil Șotropa afirmă că „era în raporturi strânse cu Rebreanu” și că, acesta fiind odată la băi la Sângeorz, l-a felicitat pentru că „ne face onoare năsăudenilor cu scrierile sale”. „Bătrânul, tatăl familiei, învățătorul Rebreanu – scrie Șotropa – era un om hazliu, care în satul Prislop (azi Liviu Rebreanu, cartier al Năsăudului) avea locuința tocmai la capătul satului dinspre Năsăud. Avea, între altele, o stupină pe care să n-o expună pemnorării (sechestrului n. n.) fiind el sărac și dator de multe ori a pus pe ea o tablă cu indicația: „A magyar állam tulajdona” (Proprietatea statului maghiar). A.N.D.J.BN, colecția *Virgil Șotropa*, pach. XXIX, dos. 406, f. 89.

Din rodul ostenelelor sale avea să se bucure în anul 1943, când, la 18 mai, Academia Română l-a ales, cu unanimitate de 28 voturi, membru de onoare al ei. În recomandarea de primire în Academia Română, redactată de către istoricul Silviu Dragomir și contrasemnată de către Ion Lupaș, Ion Nistor, Gheorghe I. Brătianu, Dimitrie Gusti, Andrei Rădulescu, Ștefan Ciobanu, Nicolae Bănescu, Victor Slăvescu, se arată următoarele: „Profesorul din Năsăud, Virgil Șotropa, care a atins o vârstă venerabilă a rămas în Ardealul de Nord unul dintre cei mai distinși cărturari români. Fost dascăl la liceul grănicerilor năsăudeni, din tinerețe și-a propus să cerceteze și să studieze trecutul acestui ținut cu un caracter atât de neaș românesc, cu o pătură țărănească plină de conștiință și harnică și cu un bogat mănunchi de intelectuali crescuți la vechea școală a mândriei lor de foști soldați ai împăratului. În 1913 a tipărit împreună cu regretatul nostru coleg Nicolae Drăganu „Istoria școlilor năsăudene”. După unire a exploatat sistematic arhiva bogată a orașului Bistrița și cu ajutorul materialului recoltat a publicat în studii și articole de revistă contribuții istorice de cea mai mare importanță pentru istoria graniței de la Năsăud. „Arhiva Someșană” întemeiată de Domnia Sa constituie un izvor neprețuit pentru istoriografia noastră și o comoară de bogăție nebănuită pentru cunoașterea suferințelor și luptelor din trecut. Profesorul Virgil Șotropa își continuă cu osârdia unui autentic cărturar activitatea și conduce cu deplină competență, împreună cu bătrânul său tovarăș, profesorul Iuliu Moșil, „Muzeul Năsăudean” și „Arhiva grănicerească”. Academia Română se cinstește pe sine alegându-l printre membrii săi de onoare și recunoscând meritele unei vieți atât de pline de roade binefăcătoare. De aceea, propunem alegerea sa ca membru onorariu, încă în sesiunea prezentă”¹⁴.

Din cauza evenimentelor din timpul conflagrației mondiale, Șotropa n-a putut fi prezent la Sesiunea Academiei Române. A trimis, însă, la 31 iulie 1943, din Năsăud, o scrisoare de mulțumire. În scrisoare, proaspătul academician menționa: „Adânc emoționat, am primit și am citit scrisoarea semnată de Dvs. și de Domnul Secretar General Alexandru Lapedatu în care mă înconșțițați că Academia Română m-a ales membru de onoare al ei.

Mulțumind din toată inima domnilor colegi care m-au onorat și distins cu votul lor, declar că și de acum înainte cât timp îmi va fi dăruit

¹⁴ *Analele Academiei Române. Dezbateri*, tom. LXIII, 1942-1949, p. 158.

de Providență mă voi năzui să colaborez cu modestele puteri la marea operă culturală a neamului nostru.

Vă rog să primiți Mult Stimat Domnule Prezident expresia devotamentului meu și a recunoștinței mele.

Năsăud, 31 iulie 1943

Virgil Șotropa¹⁵.

Alegerea sa și a apropiatului său colaborator, Iuliu Moisil, în aceeași sesiune a Academiei Române ca membri de onoare ai ei, a produs o explozie de entuziasm în rândul intelectualității năsăudene. Referindu-se la alegerea celor doi, Pascu Ludeanu scria că „cei doi aleși reprezentanți ai școlii române din Ardeal au binemeritat această onoare ce le încunună fruntea, prin neconținută preocupare intelectuală activă și productivă, despre care stau dovadă pentru urmași nu numai „Muzeul” ce l-au organizat spre edificarea tinerelor generații grănițerești. Ci și scrierile lor multe și bogate, seria de biografii scrise de d. Iuliu Moisil, despre atâtea figuri din trecut ale graniței, cât și scrierile d-lui Virgil Șotropa, a cărui „Arhivă Someșană” ce apărea atât de regulat până la 1940, e un organ de viață a regiunii”¹⁶.

Publicația refugiaților năsăudeni din București, „Plaiuri năsăudene”, a dedicat numerele 14, 15 și 16 din 1944 acestui mare eveniment. Din articolele omagiale apărute în această publicație menționăm: *Închinare academicienilor Șotropa și Moisil*¹⁷, Vasile Bichigean, *Noii academicieni năsăudeni*¹⁸, Dr. Laurențiu Oanea, *Publicistul și istoricul graniței năsăudene*¹⁹, E[mil] B[oșca] M[ălin], *Virgil Șotropa și „Arhiva Someșană”*²⁰, Iosif E. Naghiu, *Academicienii Năsăudului*²¹, D. Tomuța, *Amintiri din alte vremi...*²².

¹⁵ *Ibidem*, tom. LXIV, 1943-1945, p. 30.

¹⁶ „Plaiuri năsăudene”, I, nr. 1, 1943, p. 8.

¹⁷ Vezi idem, II, nr. 14, 15, 16, 1944. Articol de fond, p. 1.

¹⁸ Idem, p. 1 și 4.

¹⁹ Idem, p. 3.

²⁰ Idem, p. 6.

²¹ Idem, p. 4. Autorul prezintă o parte din academicienii români originali din zona năsăudeană (Florian Porcius, G. Coșbuc, N. Drăganu, L. Rebreanu) și apoi pe cei 3 pe cei 3 membri onorifici – I. Marțian, V. Șotropa și I. Moisil –, pe ultimii doi numindu-i „patriarhi culturali ai graniței năsăudene”. Referindu-se la Virgil Șotropa, acesta scrie că „d. Șotropa este istoricul Țării Năsăudului, e Iorga al plaiurilor năsăudene”.

Prinosul de recunoștință al intelectualilor bistrițeni a fost adus prin ziarul „Săptămâna” din 13 iunie 1944, care, referindu-se la Șotropa scria următoarele: „Profesorul Virgil Șotropa este „istoricul graniței năsăudene. Cine nu cunoaște munca prodigioasă a acestui octogenar? Cine n-a citit revista istorică „Arhiva Someșană”, întemeiată de acest mecenat? Cine n-a citit articolele bogate în noutăți istorice referitoare la trecutul Graniței și al nostru în acest colț de țară? Acest istoriograf al graniței năsăudene, scrutând documentele istorice, depunând eforturi uriașe, ne-a servit neamului și tineretului grăniceresc icoana bravilor noștri înaintași „Cătanele negre”, pentru a-i cunoaște și pentru a merge oricând pe calea de luptă, sbucium și eroism, frățietate și solidaritate”²³.

Alegerea lui Șotropa ca membru de onoare al Academiei Române a fost ultima și cea mai mare răsplătă a muncii sale rodnice pe tărâmul istoriei și culturii românești. Opera istorică, prezentată pentru viitorime ca pilde de năzuințe, eforturi, suferințe și, mai cu seamă, un șir lung de realizări i-au asigurat nemurirea, iar omului de știință și academicianului un loc bine meritat în cadrul istoriografiei transilvănene și admiterea sa în Pantheonul culturii românești.

Încercările și demersurile sale întreprinse după război de a readuce la viață *Arhiva Someșană* s-au izbit de refuzul autorităților comuniste, care au obstrucționat toate eforturile academicianului. A murit în tăcere la 1 aprilie 1954 la Năsăud, fiind înmormântat în cimitirul „Comoara” din localitate.

Pe lângă rude și apropiați, la ceremonia de înmormântare au participat mulți dintre foștii săi elevi, care în discursurile lor funebre au pus în lumină personalitatea defunctului. Dr. Emil Precup, unul dintre străluciții săi elevi, spunea cu acea ocazie că „Virgil Șotropa a fost un om superior prin inteligența, prin morala, prin utilitatea sa socială. El și-a știut alege adevăratul țel al vieții, a știut să-și ia viața în serios, ca o datorie de muncă dezinteresată pentru progres, a știut să se țină departe de robia utilului care învrăjbește prin râvna bolnăvicioasă de a strânge bogății, a căutat în natură frumosul, care desfășează și unește spiritele, în știință și cercetări istorice a aflat plăcerea, alături de alte plăceri superioare, strânse cu grijă, plăceri care prelungesc viața, în vreme ce plăcerile inferioare o

²² Idem, p. 10.

²³ „Săptămâna”, XVI, nr. 502, 1943.

scurtează”²⁴. „Virgil Șotropa – continuă oratorul – a fost un om bun. La el totul pornea din bunătate și din dragoste de muncă, totul venea din inimă și mergea la inimă. Modestia și bunătatea cu care s-a pus în serviciul societății sunt ca umbra dintr-un tablou, pentru a-i mări lumina și strălucirea. Pentru calitățile sale superioare, pentru activitatea sa dezinteresată și constructivă, pentru pilda vieții sale merită cinstea noastră și a urmașilor, care prin această cinstită dovedim dorința de a-i imita faptele bune”²⁵.

Cu ocazia aniversării unui veac de la nașterea academicianului Virgil Șotropa, Societatea de științe istorice și filologice, Subfiliala Năsăud, în colaborare cu filialele Cluj și Iași și Comitetul Raional pentru Cultură și Artă Năsăud, a organizat, la 3 decembrie 1967, în orașul fostului academician, o sesiune festivă de comunicări științifice în cadrul căreia au susținut comunicări acad. Ștefan Pascu (*Virgil Șotropa, istoricul*), Octavian Ruleanu (*Virgil Șotropa – ziaristul*), Gavril Istrate (*Amintiri despre Virgil Șotropa*), Alexandru Husar (*Virgil Șotropa – conducător și animator al revistei „Arhiva Someșană”*), Valeriu Șotropa (*Contribuția lui Virgil Șotropa la istoria graniței năsăudene*), Th. Ghițan și O. Filipoiu (*Academicianul Virgil Șotropa*), Dumitru Braharu (*Virgil Șotropa și Institutul de Istorie din Cluj*) și Ioan Rusu (*Viața și activitatea lui Virgil Șotropa*)²⁶.

Așadar, din expunerea noastră, se poate concluziona faptul că Virgil Șotropa a fost o personalitate de autentică cultură, cu o pregătire intelectuală superioară remarcabilă, dublată de o atitudine etică, social-politică și patriotică ce i-au îngăduit elaborarea unei opere istorice cu largi valențe perene, rezultat al cercetării documentelor în originalul limbilor lor de redactare și a unui spirit ordonat și analitic de interpretare.

²⁴ A.N. D.J. BN, colecția *Virgil Șotropa*, inv. 406, f. 127.

²⁵ *Ibidem*, f. 128-129.

²⁶ Vezi Octavian Ruleanu, *Activitatea Șefului Muzeului Năsăudean și a Societății de Științe Istoric și Filologice, Subfiliala Năsăud în perioada 1957-1968*, în *Arhiva Someșană* (serie nouă), I, Năsăud, 1972, p.262. În semn de prețuire a academicianului, aștristii din Oficiul Poștal Năsăud, care își are sediul în casa fostului istoric și academician, astăzi reconstruită și modernizată, au dat numele cercului „Astra” „Virgil Șotropa” și în fiecare început de decembrie organizează manifestări științifice și culturale dedicate marelui cărturar.

VI. BIBLIOGRAFIA OPEREI LUI VIRGIL ȘOTROPA

- Adause la biografia lui Fl. Porcius*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 69-75; nr. 20, Năsăud, 1936, p. 429-435.
- Amintiri*, în *Arhiva Someșană*, nr. 5, Năsăud, 1926, p. 48-53.
- Amintiri și impresii*, în *Transilvania* (referitoare la Avram Iancu), în *Transilvania*, LIII, nr. 9, Sibiu, 1922, p.595-599.
- Amintiri și impresii* (referitoare la George Coșbuc), în *Transilvania*, LIV, nr. 4-5, Sibiu, 1923, p. 149-155.
- Apele minerale rodnene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 10, Năsăud, 1929, p.125-132.
- Bejenii în sec. XVIII*, în *Arhiva Someșană*, nr. 16, Năsăud, 1932, p.55-88.
- Către cititori*, în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 1-3.
- Comandanții Regimentului grăniceresc năsăudean în cursul anilor 1762-1851*, în *Omagiu fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, Imprimeria Națională, București, 1936, p. 815-823.
- Contribuții la istoria bisericească*, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 453-478.
- Contribuții la istoria școalelor năsăudene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 11, Năsăud, 1929, p. 1-25.
- Contribuții la istoria revoluției lui Horea*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, V, Cluj, 1928-1930, p. 159-174.
- Corespondența lui Nașcu cu Moisil și Petri, 1860-1864*, în *Arhiva Someșană*, nr. 10, Năsăud, 1929, p. 66-98; nr. 11, Năsăud, 1929, p. 59-89; nr.12, Năsăud, 1929, p. 192-215.

- Cum s-a distins Batalionul I grăniceresc năsăudean în anii 1848/49, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 63-64, 66-69, 71-75, 77-79, Braşov, 1898.*
- Din actele și scrisorile episcopului Lemeni, în Arhiva Someşană, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 528-568.*
- Din scrisorile celor dispăruți, în Arhiva Someşană, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 104-115; nr. 27, Năsăud, 1940, p. 196-213.*
- Din zilele de sbucium ale anilor 1848-1849, în Arhiva Someşană, nr. 6, Năsăud, 1926, p. 1-15.*
- Districtul Năsăudului, în Arhiva Someşană, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 5-13.*
- Documente bisericești (în colaborare cu Al. Ciplea), în Arhiva Someşană, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 21-40; nr. 2, Năsăud, 1925, p.20-50.*
- Două scrisori arhieresti din arhiva oraşului Bistrița, în Revista istorică, nr.1-3, Bucureşti, 1923, p. 20-25.*
- Două tablouri istorico – statistice din anii 1714 și 1733 privitoare la preoții din Valea Someşului, în Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, II, Cluj, 1923, p. 261-272.*
- După revoluția din 1849, în Arhiva Someşană, nr. 7, Năsăud, 1927, p. 1-23.*
- Fapte și constatări, în Arhiva Someşană, nr. 10, Năsăud, 1929, p. 149-150.*
- Grănițerii regimentului năsăudean, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 240, Braşov, 1897.*
- Grănițerii români în 1848, în „Gazeta Transilvaniei”, nr.241-243, Braşov, 1897.*
- Istoricul averilor grănicerești, în „Națiunea română”, nr. 226 (9 octombrie), 1936.*
- Istoria școalelor năsăudene, în Reportul despre Gimnasiul superior fundațional din Năsăud pentru anul școlastic 1901/1902, Bistrița, 1902, p. 1-44; pe 1902/1903, p. 1-50; pe 1903/1904, p. 1-43; în Transilvania, Sibiu, 1902, nr. 2, p. 60-96; nr. 3, p.104-112; 1903, nr. 1, p. 23-39; nr. 2, p. 77-88; nr. 3, p. 111-127.*
- Istoria școalelor năsăudene (în colaborare cu dr. Nicolae Drăganu), Năsăud, 1913.*
- Împăratul Iosif II în districtul Năsăudului, în Arhiva Someşană, nr. 4, Năsăud, 1926, p. 1-11.*
- În amintirea lui Grigore Silași, în Arhiva Someşană, nr. 12, Năsăud, 1930, p. 239-242.*

- În chestia arhivelor, în Transilvania, Sibiu, 1922, nr. 2, p. 165-166.*
- Înființarea graniței militare năsăudene. 1762, în Arhiva Someșană, nr. 24, Năsăud, 1938, p. 1-129; nr. 25, Năsăud, 1939, p. 261-375.*
- La aniversarea liceului din Năsăud, în Arhiva Someșană, nr. 26, Năsăud, 1939, p. 1-4.*
- Lupta românilor bistrițeni pentru biserică, în Arhiva Someșană, nr. 3, Năsăud, 1925, p. 31-38.*
- Maiorul Iulian Marțian, în Arhiva Someșană, nr. 23, Năsăud, 1938, p. 445-452.*
- Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți, în anul 1849, în Arhiva Someșană, nr. 27, Năsăud, 1940, p. 181-186.*
- Mănăstiri și călugări în Valea Rodnei, în Arhiva Someșană, nr. 27, Năsăud, 1940, p. 119-127.*
- Militarizarea Văii Bârgăului, în Arhiva Someșană, nr. 10, Năsăud, 1929, p. 1-30.*
- Minele rodnene, în Arhiva Someșană, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 1-53.*
- Mozaic istoric, în Arhiva Someșană, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 133-137.*
- Năsăudul (în colaborare cu Al. Ciplea), Edit. Cultura Națională, București, 1924.*
- Năsăudul de altă dată, în Arhiva Someșană, nr. 19, Năsăud, 1936, p. 1-39.*
- Obârșia familiei Coșbuc, în Arhiva Someșană, nr. 5, Năsăud, 1926, p. 58-76.*
- O constatare istorică, în Transilvania, nr. 10, Sibiu, 1900, p. 267-269.*
- Ofițerii și subofițerii regimentului năsăudean în 1765, 1766 și 1771, în Arhiva Someșană, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 498-508.*
- Pagini memorabile din 1848, în Arhiva Someșană, nr. 3, Năsăud, 1925, p. 1-20.*
- Pășaniile Batalionului I năsăudean în 1848-49, în Arhiva Someșană, nr. 14, Năsăud, 1931, p. 379-414.*
- Răboaje din trecut, în Arhiva Someșană, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 61-70; nr. 3, Năsăud, 1925, p. 73-79; nr. 4, Năsăud, 1926, p. 94-99.*
- Răspunsul de mulțumire a lui Virgil Șotropa și Iuliu Moisil pentru numirea lor ca membri de onoare a Academiei, în Analele Academiei Române, LXIV (1943-1946), București, 1946, p. 29-36.*
- Reflexiuni pe vârful Ineului, în Arhiva Someșană, nr. 20, Năsăud, 1936, p. 255-262.*
- Regimentele grănicerești, în Enciclopedia Română, III, Sibiu, 1904, p. 743.*

- Regimentul grăniceresc năsăudean, în Arhiva Someșană, nr. 2, Năsăud, 1925, p. 1-12.*
- Revolta districtului năsăudean, 1755-1762. Antecedente, în Arhiva Someșană, nr. 22, Năsăud, 1937, p. 1-177; nr. 23, Năsăud, 1938, p. 261-444.*
- Românii la Gimnasiul Latino-Catolic din Bistrița. 1729-1779, în Transilvania, nr. 1, Sibiu, 1900, p. 3-17.*
- Soarta românilor din satele săsești, în Arhiva Someșană, nr. 18, Năsăud, 1936, p. 275-345.*
- Spicuri din cronica lui Cserei, în Arhiva Someșană, nr. 24, Năsăud, 1938, p. 224-229.*
- Taica Axente, în Transilvania, LVII, nr. 4, Sibiu, 1926, p. 159-163.*
- Tătarii în Valea Rodnei, în Anuarul Institutului de Istorie Națională, III, Cluj, 1924-1925, p. 255-274.*
- Un act memorabil, în Arhiva Someșană, nr. 12, Năsăud, 1930, p. 149-160.*
- Un proces multiseclar, în Arhiva Someșană, nr. 13, Năsăud, 1930, p. 243-311.*
- Urme din timpul curuților, în Arhiva Someșană, nr. 17, Năsăud, 1933, p. 123-164.*
- Vechea preparandie năsăudeană, în Sandu Manoliu, Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc, Năsăud, 1930, p. 87-119.*
- Vizite, ospătări și omagieri pe vremuri, în Arhiva Someșană, nr. 20, Năsăud, 1936, p. 213-225.*
- Voci streine despre români, în Arhiva Someșană, nr. 2, Năsăud, 1925, p. 55-60.*
- Zavera din 1821 și regimentul năsăudean, în Anuarul Institutului de Istorie Națională, IV, Cluj, 1926-1927, p. 135-145.*

ARTICOLE DE PRESĂ (SELECTIV)

- Mâinile femeiesci, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 120, Brașov, 1894.*
- Două întâlniri, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 122, Brașov, 1894.*
- Socialismul creștin, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 155, Brașov, 1894.*
- Pericolul socialist, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 155, Brașov, 1894.*
- Sociabilitate, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 159, Brașov, 1894.*
- Suferințele femeilor, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 165, Brașov, 1894.*
- Teorie și praxă, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 201, Brașov, 1894.*

- Arta de a-ți face bună dispoziția*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr.214, Brașov, 1894.
- Credința femeii*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr.282, Brașov, 1894.
- Copilul fenomenal*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 284-286, Brașov, 1894.
- Premergătorii telegrafului*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr.4, Brașov, 1895.
- Napoleon III în lumină nouă*, în „Gazeta Transilvaniei”,nr. 88, Brașov, 1895.
- Cum a ajuns Napoleon I pe insula Elba?*, în „Transilvania”, nr.111, Brașov, 1895.
- Soția recrutului*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 123, Brașov, 1895.
- Memoriile lui Rochefort*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 226, Brașov, 1895.
- Impresiuni și reflexiuni*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 222, Brașov, 1896.
- Impresiuni și reflexiun* (privitoare la călătoria sa în Europa Centrală), în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 43, 55, 67 și 73, Brașov,1906.
- Din trecutul românilor bistrițeni*, în „Gazeta Bistriței”, nr. 1, Bistrița, 1925.
- Istoricul averilor grănicerești*, în „Națiunea română”, Cluj, nr. 226, 1936.

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRII

A. IZVOARE

1. ARHIVISTICE

Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale

a) Fonduri: Administrarea fondurilor grănicerești năsăudene; ASTRA – Despărțământul Năsăud; Casina Română din Năsăud; Liceul „George Coșbuc” din Năsăud; Registre parohiale de stare civilă; Vicariatul greco-catolic al Rodnei.

b) Colecții: Colecția personală Virgil Șotropa.

2. EDITE

Districtul Năsăud. Contribuții documentare (volum îngrijit de Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Edit. Fundația „George Coșbuc”, Năsăud, 2003.

Instrumentu fundationale pentru instituttele de inviețiamentu și ieducațiune dein districtul Naseudului, Cluj, 1872.

Marțian, Iulian, *Documente bisericești*, în *Arhiva Someșană*, nr. 7, Năsăud, 1927, p. 37-75; nr. 8, Năsăud, 1928, p. 93-103.

Păcățeanu, T. V., *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I-VIII, Sibiu, 1902-1915.

Șotropa, Virgil, *Din actele și scrisorile episcopului Lemeni*, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 528-568.

Idem, *Din scrisorile celor dispăruți*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 104-115; nr. 27, Năsăud, 1940, p. 196-213.

Idem, *Răboaje din trecut*, în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 61-70; nr. 3, Năsăud, 1925, p. 73-79; nr. 4, Năsăud, 1926, p. 94-99.

Șotropa, Virgil, Ciplea, Alexandru, *Documente bisericești*, în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 21-40; nr.2, Năsăud, 1925, p. 20-50.

„*Virtus Romana Rediviva*”. *Societatea de lectură a elevilor Liceului grănicereasc năsăudean. Contribuții documentare* (argument, note și texte transcrise după original) de Simion Lupșan și Adrian Onofreiu, Edit. Fundației „George Coșbuc”, Năsăud, 2002.

3. PERIODICE ȘI PRESA

Analele Academiei Române, 1942-1949.

„Bucovina”, Cernăuți, 1849.

„Gazeta Transilvaniei”, Brașov, 1892-1915.

„Lucefărul”, 1914.

„Monitorul oficial al României”, 1903.

„Națiunea română”, Cluj, 1938.

„Năzuința”, Cluj, 1938.

„Observatorul”, Sibiu, 1881.

„Plaiuri năsăudene”, București, 1943-1945.

Raport despre Gimnasiul superior din Năsăud (Anuarul liceului), colecția anilor școlari 1881/1882-1932/1933)

„Săptămâna”, Bistrița, 1928-1944.

Transilvania, Sibiu, 1882-1930.

Tribuna, Sibiu, 1884-1903.

B. LUCRĂRI GENERALE

Albu, Nicolae, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944.

Idem, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1971.

Andonie, George Șt., *Istoria matematicii în România*, I, Edit. Științifică, București, 1965.

Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe 200 de ani în urmă*, ed. a II-a, I, Brașov, 1993; II, Brașov, 1994; III, Brașov, 1995.

Idem, *Istoria regimentului alu II românesc granițiaru transilvanu*, Brașov, 1874.

Bașotă, Basiliu, *O monografie a Văii Rodnei*, în *Arhiva Someșană*, nr. 26, Năsăud, 1939, p. 73-96.

Boșca – Mălin, Emil, *Amintirea gazetarului năsăudean Ioan Macavei*, în „Plaiuri năsăudene”, II, nr. 20-21, București, 1944.

Bunea, Augustin, *Episcopii Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902.

Buzilă, Ștefan, *Monografia comunei Sâniosif sau Poiana*, Bistrița, 1910.

Idem, *Protopopii Năsăudului*, în *Arhiva Someșană*, nr.27, Năsăud, 1940, p. 251-378.

Câmpeanu, Remus, *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIII-lea*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.

Dicționarul explicativ al limbii române, Edit. Academiei, București, 1975.

Dragomir, Silviu, *Avram Iancu*, ed. a II-a, Edit. Științifică, București, 1968.

Filipoiu, Onisim, *George Coșbuc la Virtus Romana Rediviva*, Cluj, 1966.

- Ghibu, Onisifor, *Viața și organizația bisericască și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915.
- Idem, *Școala românească din Transilvania și Ungaria*, București, 1915.
- Glodariu, E., *Prima societate românească de lectură din Cluj (1845)*, în *Apulum*, 7, 1969, p. 177-185.
- Göller, Carol, *Regimentele grănicerești din Transilvania*, Edit. Militară, București, 1973.
- Grapini, Pamfiliu, *Monografia comunei mari Rodna Nouă, Bistrița*, 1903.
- Gyémánt, Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Iorga, Nicolae, *Un mort care se îngroapă: I. Ciocan*, în *Oameni care au fost*, II, Edit. pentru literatură, București, 1967, p. 35-36.
- Jósza-Jósza, Ioan, *Piariști și români până la 1918*, Aiud, 1940.
- Îndrumător în *Arhivele Statului. Județul Bistrița-Năsăud*, București, 1988.
- Lupșan, Simion, Onofreiu, Adrian, *Districul Năsăud. 1861-1976. Contribuții documentare*, Edit. Fundației „George Coșbuc”, Năsăud, 2003.
- Maior, Liviu, *Memorandumul – filosofia politică a petiționarismului românesc*, Edit. Fundației Culturale Române, București, 1992.
- Idem, *1848-1849. Români și unguri*, Edit. Enciclopedică, București, 1998.
- Idem, *Habsburgi și români. De la loialitatea dinastică la identitate națională*, Edit. Enciclopedică, București, 2006.
- Manoliu, Sandu, *Un ales pedagog al Ardealului*, în *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc*, Năsăud, 1930, p. 169-212.
- Metes, Ștefan, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XII-XX*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
- Micu, Emil, *Contribuții la istoria regimentului grăniceresc întâi valah*, București, 1943.
- Moisil, Grigore, *Autobiografie*, în *Arhiva Someșană*, nr. 4, Năsăud, 1926, p. 24-50.
- Moisil, Iuliu, *Iacob Mureșanu. 1812-1887*, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 642-665.
- Idem, *Preotul Ioan Macavei*, în *Arhiva Someșană*, nr. 22, Năsăud, 1937, p. 333-358.
- Idem, *Vasile Bob Fabian*, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 682-696.
- Mureșianu, Aurel, *Contribuții la istoria „Gazetei Transilvaniei”*, în *Arhiva Someșană*, nr. 7, Năsăud, 1927, p. 24-36.
- Naghiau, Iosif E., *Iorga și Năsăudul*, în „Plaiuri năsăudene”, I, nr. 2-3, București, 1943.
- Netea, Vasile, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)*, Edit. Științifică, București, 1974.
- Nistor, Ion, *Emigrările de peste munți*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, seria II, tom XXXVII, memoriul XX, București, 1915.
- Idem, *Bejenari ardeleni în Bucovina*, Cernăuți, 1925.

- Onofreiu, Adrian, *Districtul Năsăudului (1861-1876)*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010.
- Onofreiu, Adrian, Bolovan, Ioan, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, Edit. Enciclopedică, București, 2006.
- Pavelea, Traian, *Societăți culturale năsădene. Varia*, Edit. Arcade, Bistrița, 2005.
- Păiuș, Liviu, *Monografia comunei Rodna Veche*, I-II, Edit. George Coșbuc, Bistrița, 2003.
- Pipoș, Nicolae, *Istoria pedagogiei*, ed. a IV-a, Arad, 1912.
- Pop, Ioan, *Istoria Regimentului II de graniță de la Năsăud (1762-1851)*, Edit. Ardealul, Târgu Mureș, 1999.
- Pop, Macedon, *Activitatea vicarilor foranei episcopoești greco-catolici din Districtul Năsăudului, de la înființarea vicariatului până la Anhidim Pop inclusiv*, Budapesta, 1875.
- Porcius, Florian, *Autobiografie*, în *Arhiva Someșană*, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 62-69.
- Prodan, David, *Teoria imigrației românești din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1944.
- Idem, *Supplex Libellus Valachorum*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
- Purice, Bianca, *Tipografia „A. Mureșianu”*, în *Țara Bârsei*, 6, Brașov, 2007, p. 84-87.
- Rațiu, Vasile, *Vasile Bob Fabian*, în *Soarele pe Bârgău răsare*, Edit. „George Coșbuc”, Bistrița, 2002, p. 11-14.
- Retegan, Simion, *Satul românesc din Transilvania. Ctitor de școală (1850-1867)*, Edit. Echinox, Cluj-Napoca, 1994.
- Idem, *Parohii, biserici și preoți greco-catolici din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea (1849-1875)*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2006.
- Sigmirean, Cornel, *Formarea intelectualității rmânești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
- Șimon, Nestor, *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui*, Năsăud, 1911.
- Idem, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849*, editat de Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase, în *Arhivele – Mărturii ale trecutului*, Edit. Mesagerul, Bistrița, 2007.
- Șotropa, Valeriu, *Districtul grăniceresc năsăudean*, Edit. Dacia, Cluj, 1975.
- Tanco, Teodor, *Virtus Romana Rediviva*, I-VI, Bistrița, 1973-1987, VII, Cluj-Napoca, 1993.
- Tomuța, *Amintiri din alte vremuri*, în „Plaiuri năsădene”, II, nr. 14,15,16, București, 1944.
- Tonk, Sandor, *Intelectualita română și Liceul Piariștilor din Cluj*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, 1968, fasc. 1, p. 45-48.
- Uilăcan, Iosif, *Ion Ciocan în alegerile parlamentare din cercul electoral Năsăud (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX)*, în *Anuarul*

Profesorilor de Istorie din România. Filiala Bistrița-Năsăud, I, Edit. Supergraph, Bistrița, 2006,, p. 13-24.

Ureche, Lazăr, *Activitatea revoluționarilor transilvăneni refugiați în Bucovina (1848-1849)*, în *File de istorie*, IV, Bistrița, 1976, p. 360-371.

Idem, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

Vaida, Ioan, *Pagini din viața lui Alexandru Bohățel*, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, Năsăud, 1940, p. 128-156.

Varvari, Ofilat, *Comuna Poiana Ilvei*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2004.

Ziarul sergentului Simion Domide, în *Arhiva Someșană*, nr. 19, Năsăud, 1936, p. 54-62.

C. LUCRĂRI SPECIALE

Andrei, Mirela, *Preoțimea greco-catolică din Vicariatul Rodnei în prima jumătate a secolului XIX, între public și privat*, în Nicolae Boșan, Sorin Mitu, Toader Nicoară, *Identitate și alteritate*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 114-121.

Idem, *La granița imperiului. Vicariatul Rodnei*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca, 2006.

Bichigean, Vasile, *Omagiu profesorului Virgil Șotropa trecut la pensiuă începând de la 1 septembrie 1933*, în *Anuarul Liceului grăniceresc „G. Coșbuc” din Năsăud*, an școlar 1932/1933, Bistrița, 1933, p. 17-21.

Idem, *Noi academicieni năsăudeni*, în „Plaiuri năsăudene”, II, nr. 14, 15, 16, București, 1944.

Boșca-Mălin, Emil, *Însemnări despre Virgil Șotropa*, ms.

Idem, *Virgil Șotropa și „Arhiva Someșană”*, în „Plaiuri năsăudene”, II, nr. 14, 15, 16, București, 1944.

Breazu, Ion, *Literatura Tribunei (1884-1895)*, în *Dacoromania*, III, partea I, București, 1936, p. 27.

Cum a fost primită în graniță alegerea de membri ai Academiei Române a domnilor Moisiș și Șotropa, în „Plaiuri năsăudene”, I, nr. 2-3, 1943.

Diaconovich, C., *Enciclopedia Română*, III, Sibiu, 1903.

Dorlan, Carmen, *Virgil Șotropa, istoric al bisericii secolului al XVIII-lea*, în *Studia Universitatis „Petru Maior”. Historia*, nr. 3, Târgu Mureș, 2003, p. 85-96.

Dragomir, Silviu, *Virgil Șotropa*, în „Plaiuri năsăudene”, nr. 1-3, 1943.

Enciclopedia istoriografiei românești, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 315.

Husar, Alexandru, *Arhiva Someșană*, în *Arhiva Someșană (1924-1994)*, Edit. Tipomur, Târgu Mureș, 1994, p. 141-153.

- Istrate, Gavril, *Amintiri despre profesorul Virgil Șotropa*, în *Arhiva Someșană*, serie nouă, II, Năsăud, 1974, p. 55-65.
- Lăpușneanu, Ioan, *Șotropa Virgil*, în *Dicționarul culturii și civilizației al județului Bistrița-Năsăud*, I, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, p. 365-366.
- Mateiu, Ioan Dr., *Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu: Istoria școalelor năsăudene*, în „Luceafărul”, nr. 6, 1914.
- Mureșan, Ioan, Lupșan, Simion, *Contemporanii despre „Arhiva Someșană”, fondatorii și susținătorii ei*, în *Arhiva Someșană (1924-1994)*, Edit. Tipomur, Târgu Mureș, 1994, p. 141-153.
- Năsăudeanul, Iosif, *Doi noi academicieni (Virgil Șotropa și Iuliu Moisil)*, în „Unirea”, Dej, 1943.
- Oanea, Laurențiu, *Publicistul și istoricul graniței năsăudene*, în „Plaiuri năsăudene”, II, nr. 14, 15, 16, București, 1944.
- Pascu, Ludeanu, *Năsăudenii în Academie: profesorii Iuliu Moisil și Virgil Șotropa*, în „Plaiuri năsăudene”, nr. 1-3, 1943, p. 8.
- [Porcius, Florian], *Istoria districtului năsăudean*, în *Arhiva Someșană*, nr. 9, Năsăud, 1918, p. 1-64.
- Publicațiile Institutului de Istorie Națională Cluj-Sibiu și colaboratorii lor de la 1930-1945*, Sibiu, 1945, p. 40.
- Raus, Valentin, *Profesorii Iuliu Moisil și Virgil Șotropa academicieni*, în „Tribuna”, nr. 783, 1943, p. 2.
- Rusu, I., *Virgil Șotropa (1867-1954)*, în *Revista Arhivelor*, X, nr. 2, București, 1967, p. 269-278.
- Idem, *Virgil Șotropa*, în „Făclia”, 2 decembrie, Cluj, 1967.
- Rusu-Sărățeanu, Ion, *La 50 de ani de la apariția revistei „Arhiva Someșană”. Virgil Șotropa fondator al revistei*, în *Arhiva Someșană. Studii și comunicări (1973-1974)*, II, Năsăud, 1974, p. 36-54.
- Idem, *Academia Română și mișcarea culturală din ținuturile Bistriței și Năsăudului*, în *File de istorie*, VI, Bistrița, 1989, p. 193-206.
- Șotropa, Valeriu, *Profesorul Virgil Șotropa*, în *Steaua*, nr. 5, Cluj, 1968.
- Șotropa E., V[aleriu], *Virgil Șotropa*, în *Revista Arhivelor*, LV, nr. 2, București, 1978, p. 196-204.
- Șotropa, Virgil. *Vezi Bibliografia aperei lui Virgil Șotropa.*
- Șuteu, Maria Ina, *Pagini de amintiri*, în *Arhiva Someșană* (seria a III-a), III, Cluj-Napoca, 2004, p. 495-505; V, Cluj-Napoca, 2006, p. 263-288.
- Tanco, Teodor, *Academia Română și academicienii noștri*, în *Virtus Romana Rediviva*, V, Bistrița, 1984, p. 59-87.
- Ureche, Lazăr, *Virgil Șotropa*, în *Studii și cercetări etnoculturale*, II, Bistrița, 1996, p. 157-164.

ANEXE

Eyergyo de Shillos in 15 Ianuarie 1889. 9

Responsum ei expect.

14. 2. 1890.

Stilla dorite siogore!

Au știu cumu se incepu această epistolă. Sim deșe-
ratură, aproape de amni perde mintea. Socoteste
numai la ce proba sim putea și cumu mea
parcăpindu dumnezeu. In nopțea din 10 Octore
11 a lunii argelore la 2 ore meau muridu
beata nevasta dupe o bolă nervoasă abea
de 2 săptămâni. Tote leame probele conștii
peste conștii de doctori și tote iradacur
Namu potulu cu pacatui mairtes la drume-
teu atia de tare, că decantu drașeșu se fi
lotu rapitlu și omoridu și și abuna are și
fostu pre gre o păcēșă ca anda pe capulu

meu

Totu belmilitonului și jurului o jalea.

Apoi se veri bietii poori. Inainte cu 2 luni
leau murele feciorului ielu mai mare adu
calu in Keresturii și acumu casa seroa
Nina. Fiise rumpe muma de durerea
bietiloru batranii

Nou avutu jecacam nevasta rici unu puu
de incedere se mai broasca asie de greu
au ocupatuo bola. Incedera ei liceam ca
la vata vitore vomu merge acata, ca
asta pana au traidu lortle dare au doctru
ca se se intilnesca cu voi cumu rici mui
dote, ca numai asie emi respuntes ca daca
nam morsesu frana acumu, ea panai la nea

nu ve

dala noi. Dumnezeu se tine ai faurii -
candu ai dala lacrimi la omu, acoste
se ou fie ara drabii de fulc de ori se
prescesca inima omului. Vaa, salutate
si pe voi si tice iz pe caia lume numai
cu dorulu se ~~duce~~ de a ve pute vede,
o^{ra} vedate vedine cu omu copilaria Virgih
de unu anu si o luna, de cate ori me uita
la elu emi flange inima. In ceasulu meu
cu seata nevasta meu incedintata put
sardai de grija si asta vou se se impli
nesce. Oh siogore suparativa, nu poicu lucr,
nu poicu celi, nu me poicu apuca de nemice.

Seracam Nina cu forta unei suflote buna
unu ingeru in chepu de omu. Anu forta pre
fericita cu tinsa. Decizioni fericire sau
curmala seiu ca pe acelu pamantu nu o om
mai alfas. de acumu inainte no je mai tre
esu. Tara numai je vegetatu. Junte
fericire meu masuralu jordea 4 mi jilim
di beale tina in virala de 24 de ani autu,
buita je mora. Dumnezeu je o asista
pe tinsa in primu lui Avramu ca mea
loru iorde buna je cu trofote. meu
"ubiu" parte masura, dinuza alta place,
ne nu ave fara cantu emi putoa face
ore ce je voce. Dumnezeu je respice
mama cea buna. Trai mai jerie je altocel
dara je me credi ca nu poicu alta gindi nu
ma seraca tina emi je si in cepu, ramam dare
Seruadantuse pe toti al vortu proa folicu

Atteventu₃

alta - și mai ales la grănicul nostru
unde de 2-3 ani domnesc stări extraor-
dinare și nefavorabile (am făcut alune, la
pupul că Ciocan era și Director și de pînă
am făcea nimic și era puțin în Național
Tot în călătorii - ceea-ce lăse se înțelege
este lipsă de o conducere care să seie
sustine ordinul și disciplina.

El : După o pauză negăcindu-mi o obren-
vire în curvitele mele din nouă) Este neco-
lo necesitate de un internat pentru sco-
lari; voi lua și eu în direcțiunea
acista, dor' îl vom pute' înfăuța.

După necita m' am recomandat și am
plecat.

Vizita mea la Huner Elek, direc-
torul suprem al școlilor medii din cercul
clujului.

20 August n. 1899.

Vizita sta avut micilecun caracter ofi-
cins. El' a primit ca și când m' ar fi
receptat și am stat la el dela 11-12
discutând multe, de unetorul cuprius:

Viata mea la Kunze Elek, director
cel suprem scolar din Cluj,
in 20 August n. 1899;

La contele Bethlen Pal, fișorul
comitatului Bistrița-Năsăud,
18 August n. 1899;

și solicitata mea la ministrul maghiar
de culte și instrucție publică Wlassics Gyula,
in 18 Noiembrie, 1899.

ce s'ie permisut dela noi la alt gimnaziu,
nu' altăcuna această afacere privată a lui.

El: Ca, sigur, acesta nu ne privește, deție
ce, nu pot ști, cum vor concepe în sus-
ținută afacerea, după ce Gheție a fost nu-
măit direct de către ministrul director
substituit. Nu știu mai departe cum
va și cu conducerea administrativă a
gimnaziului, că Ciocan a înțeles mereu

această parte bine, și tot Gheție i-a stat
în ajutor, și acesta a dus lucrurile
și după depășirea lui Ciocan mai departe.

Eu: Mi s'ie lucrul în sta-asa, căci
după depășirea lui Ciocan a condus
afacerea la gimnaziu Dr. Paul Tanco cu
secretorul.

El: Cu, partea pedagogică, și, partea
administrativă Gheție.

Eu: Ba nu, ambele le-a condus Tanco.
Și apoi, ilustrându-mi într-un cânt se știe
de administrarea unui gimnaziu, și
permis se vă știe, că nu-i această lu-
crare de căpătârie; acesta se poate realiza
într-un mai ușor; este însă lipsă de

Vizita mea la contele Bethlen Pal,
fișpanul comitatului Bistrița-Năsăud.
18 August u. 1899.

Am fost primit la 10 o. a. m. chiar înainte
de ce fișpanul era să plece la biserică, ca să
asiste la serviciul divin în onoarea Ilaj' Sale.

Eu: Excelențissime De conte și fișpan! În 22 Iulie
u. c. am fost ales din partea comisiunii admi-
nistrative a fondurilor școlare din Năsăud u-
nanim director al gimnaziului de secol. Ca
pe organ de supraveghere al acestor fonda-
te rog, Excelențissime, să aveți cu recoman-
dare (postololaj) actele aleșilor înaltului
guvern.

El: Decît deja s'a întemplat, înu' pare
bine, că te cunoșc. (Mă poftește să șed) - cum
e întrebarea, că ce se va întempla cu Țchetie?
Nu-i va deroga lui să rămîna tot în Nă-
săud ca profesor, decît o să ai fi întînt de
guvern?

Eu: Cînd, că nu-i pîte deroga nimic, după-
ce pîtea de profesor e destul de cîștit și
energic. Ce altă întrebare nu așdit, că pîte

Eu: Pandourea, Magnific, pote au venit
la timp nepotrivit, din sunt chiar la depresi-
oarea de aome in Britania si unu cu i ren
am putut capata concediu pe astazi, Dumnezeu
dina Sf. Stefan,

El: Via contra, iuni pare bruc ca ni venit.
Idu cetit si eu in foi despre alegerea Udale
de director, Esti martorisea, ca faptul, precum
il precata Tribunalu" nu-ni prea plase. Te jura
daca in fata cu spete, ca pe un nationalist
vnicu in fecat fata cu un reuegat.

Eu: Se pute, allqice, ca laudele la cotura
mea sunt cam exagerate, iusi deal. unu trelea
pe mine nu me jura se aceea. Tept e ca
continua fonduritor na se udene nu a des
unquam director, si acum nu se rog pe
M. Ta, ca intrebati jund asupra acestor ves-
tium si nu doi respuns defavorabil.

El: Voi vede ce voi face, iusi cum oie poma
... erat bruc.

Eu: vedend, ca nu mai am ce oice, jund
untru in reserva, am voit se plec, el iusi
me opru, dicend desolata.

El: Fitrui stai, si se vorbim sincer si
deschis.

Eu: Priue, Vi rog, stau la dispozitie si
iuni permit si eu se vobese de selis. Heu, ca

sunt devers, ca un om pericolos, naționalist
și un răzvrătit din partea unor oameni une
dusmani. Mi s-au intrucat date credibile
despre celeritate - eu însă le pot asigura
că datele acestea de profesor nu le-am simțit
nimic totdeauna cu știința și politica în
scola n'au trădat.

El: Apoi și eu să-ți spun da, ai fost
devers precum și eu. Și cereai de la lu-
sură și n'au putut afla nimic pozitiv
degravați pentru Ota. Acea, că ai lucrat
la un diavol român, înainte de a fi profesor
și de când ești profesor, că ai scris
contra cuiva - înaintea mea nu putea trece ca
doctoare agravați. Și poți insinuați însă, că
ai scris contra gimnaziului la care ser-
visei. N'au putut însă afla nimic și de
aceia n'are totul nici o valoare.

Eu: De ce să ne lămurim. Știu că toate
necitea es de la clasa asta numită a
lui Ciocan, care prea se scula în ser-
viciul său și tot, eștii din Nașevol. Eu am
fost unul dintre aceia cari în ciuda
nu m'au spus aceluia clasa - și de aci
atâtea persecuțiuni și defaimări.

El: Da îți voi spune totul, te rog însă
sincerul se rămână între noi căci altminte-
rea nu ar fi bine. E drept, de ce n'oi neg?

Pe Ota te-a înșurubit înaintea mea felii și
formă Ciman. Jure cu inea lîne scui cruce
e el.

Eu: Sui pare lîne că îl cursoi, și te-ai
putut curruge și din postarea lui față de Ota

El: Da eu e un om ventacios, pe curruțe
e căruia nu dau nimic, e fătornic, și
de aceea trebuie ferit de el.

Eu: De când a fost Trauffy la noi și pan
și s-au făcut împreună servicii, stă în
relații bune cu neștiu; așo a ajuns de
întăit și profesor la universitate, neavînd
nici o calificare pentru acesta.

Eu: Drept, și de aceea îți spun acum:
eu, e drept, am stat pe lînga Ghetie încă
înainte. După ce i-ai văd resentul conținut
îmi în frustul D'Ortre după ce n'a putut
cărata mi-ai vot la alegere

Eu: Ceace s'a scuit înainte.

El: și s'a făcut foarte rafinat-politic, căci
înclată ce Ghetie avea numai două voturi
și mărturisese că volia să fi director.
deși cu vederea eu toate acestea și ne-
voind să îl sprijin cu puterea în lăta
opiniunii publice - eu pe Ghetie l'auz alina.

machinațiile lui Cicean, căci acesta cu
suavă cu picioare va lucra contra Statului și
afară vorbă nu poate strica. El ca fost direc-
tor și actual deputat sigur va fi întors
și eficient - deci poate mult strica. Eu
sunt din partea care foarte multă am
cu Statul și cred și sper că vom duce-o
bine împreună, în fine cred că ministerul
deținuți va da ascultare propunerii mele.
Cred că nu mă țiu de servit cu, nu fac
politica și nu văd unu de scote. Vedeți
cum Statul ca astăzi din sus se face mare
prezervare, trebuie mult învâțat un proces
de ceea ce copii de altu înțeles și au lăsat
mai târziu în viață. Obținerea Statului
ca director nu va fi ușor. Veți vedea
că Ministerul Statului și vor face în cap
când va trebui să duci în deplină ordi-
nă guvernului. În noile va trebui învâțat
ca unu vor trebui multe reparate,
căci în țară stările școlilor sunt
foarte triste și miserabile.

Eu! Ve rog, dă-mi, parolă că ve să tre-
nă. De câte ori ați fost la noi la vizi-
tări, totdeauna ne-ați lăudat și
acum ne mîr că ve unul vorbind' un fel.

El: Da, da, școlă nu poți vorbi numai așa.
de aceea îți le spun eu acuma Otale. Chiar
și disciplina sub Ciovan a decăzut foarte
între școlari și profesori. Unul ca Răpă
nu mai poate fi superior. Deci și în asta
privința nu avea greutate. În comitatul
se se va împuși, va trebui să se revină
obligat săgresce - și așa o mulțime
de chestii grave, ce acceptă rezolvare.
Cum dic iuse, totă acestea și lina te time
secret, și le spun cu totă sinceritatea,
și sper că totdeauna se vor înțelege.
Cum am amintit de parte se fii vormit
și se începe a fâuri Maghiari, iuse și cu
trebuie se psult poruncilor de sus și
se pretind dela inferiori. Și dau apoi
apățul se te fensi de o'meni ca Petri, care,
ar fi nen, se uită influința asupra școlii.
Eu: Petri nu poate avea influință directă
asupra școlii. De altmădurea nu-i mi e
asta nen, cum i descrii, diucontra e om
duminte și cu multă experiență.

El: Nici, eu dic acum și vorbesc
în interesul Otale și a școlii, illorșian
de pilda se vede om unii săuător în
așoptone (jozan Goudalhodam). Ghețe nu pute
rămâne și ca profesor crăși în țară, căci
în sine lui lucrul ăsta nu afu se-i de roș.

Calitatea profesor slabut, si nu se in neguiesc
nici acuma; Pedagogia e mai buna - coitalti
mut cam renuasi de spiritul timpului.

Eu: In ultimul timp pentru incredere si speranta.

El: Cum dicit, asa am si-mi fac raportul
la ministru si asa il faceam si alina
am urmea in persoana la mine. Te rog
sai relatati voue totul secret, ce am vorbit
intr-unu.

Si cu aceasta m'au recomandat.

Audienta mea la ministrul de
culte si instructiune publica Wlassics Gyula.
• in 18 Novembre 1899.

Sambata in 18 Novembre la 11 ore, chiar
cand se incepu sesiunea deputatilor in
continua cunctei m'au dus la camera
si mai intai am cerut audienta scurta
- pentru un bilet - dela ministrul de
nouvelu Travin Fejervang Gyula (Felszew-
Meister) caruia - dupa recomandare, dupa
ce ii spusai ca e nepotul Travinului

Leonidas Poppe (cu care el fusese conștient și
și erau amici intimi) postulă candidatura generală
al (lăj. Sale - multă vreme - pentru
bucurăria și rugărilor se-mi mijloc
o audiență la Wlassics. Când era, din
colaca de atitudine chiar iese Wlassics
cu ca Tejovodry violată și împăr-
tăși dorința mea și Wlassics nu pofti
și intru în colaca din care eșu. În
ulaie era și deputatul Teodimpu
Horavurky care voi se însu. din colaca
înse Wlassics îl opri se stea și el
(poțe ca se fie de față la audiența
mea, fiind el candidatul de ministru
de interne).

Autentificarea mea fu se cer de la
Wlassics decluzivi să primum la a-
cusele ce audisem în Wlassics, că
se ridicaseră contra mea din partea
lui Pauffy-Ciocan, că și și neofia-
no-faș, om periculos, care lucra
contra statului etc.

Deci am început așa:

Eu: Excelență! Cum auzi și me reco-
mand, Nizil Satyra, profesor gimnazial în
Născud. etc. Comisia administrativă
a fondurilor naționale s-a înființat în
ma altes director al gimnaziului din Na-
scud. Până acum încă aprobarea
statui guvern n'a venit. După cum am
intales, dusuramii mei personali folosesc
tot mijloace, ca cu orice pret să realizeze
intarirea mea, adică aprobarea guvernului.
De aceea eu m'am notat și viu în perso-
ni la Ec. Vostră

De aci m'a intrerupt, dîcînd:

El: Tra mîi decum, pe sta murem nu
te-a inegrit și nu te-a putat negri inu-
rîtea mea, căci dor eu nu voi crede
insinuărilor neadeseate. Căuta directo-
ratului din Născud eu am studiat e com-
plet, însă te pot asigura, că în privința
Stale nu interesează mîi nu moment.
Nu pot ave mîmî contra calificării
și portării Stale, căci m'am informat des-
pre acesta delu organel mele. Mîi
din punct de vedere politic nu e do-
redit mîmî contra Stale, deși eu nu

un motiv se dă că de-a un te-ai
afirma ca director, singura cauză ar
fi că cei pînă tiner și cu die principiu
la gimnaziile de stat nu fac în tot pe
acei cari n au 25 și minimum 30 ani de
serviciu. E foarte frumoasă, că Comisia
te-a ales unu din die pînă și atra-
gere. Cum die iuri se nu crești că au
ceva personal contra D-tale. Eu nu aș putea
de nimic, chiar și de-a un să iști
vot ceru, ci judec și iști unu din acte.
Cealaltu de-a cariera D-tale, cred că nu
e legată de Năseu. Vuteleș așa, că D-ta
ca un tiner aubrijios, la Cai de-a un
numi pe altul director acelu - poți să iști
iucă puțin și apoi concurența la un
lot de director la vr'un gimnaziu de stat
și cu ite stau bun și te aști, că te
nu.

Eu: E drept ese. că un's chiar legat
de Năseu, fînd un tiner și în pînă
de-a un acelu familia ...

El: Da iure familia nu te poate împedea
să nu avușeri. Așa cum un die o
mai repet iucă volată, se nu te superi
de-a un, ca don' aști vr' se te ne îndrep-

tătesc. Daltmătrelea i mi pare foarte drăgă
că îi-am făcut cunoștință.

M-am recomandat și el mă petrece până
la a doua zi.

Tot acestea ruse, ce mi le-a spus mi sânt
neadevărate, căci neaprobarea mea - care
a venit dintr-o săptămână după această au-
diență - a urmat din intrigile lui Ciocan,
cărui i-a succedat în 14 mi-
care pe patronul său Praffy - care înainte
de patru ani îl făcuse pe Wlassics mini-
stru din profesor universitar, și acesta,
deși numai în cabinetul Szele, totuși ar-
de Praffy -; lui Praffy apră și aparatului
său în succese și prețiozitate, asupra gu-
vernării cu se va uce aproba pe motiv
că nu și prea mare naționalist român,
energie, activ așa că ei vor pierde
terenul în timpul Nașevolului, și așa
lăsa să se manifestare și înasul
și pe Ciocan - omul lor - l'asă face
cu totul imposibil.

Tote acestea le-am scris cu mâna-mi
proprie, ca să rămână document pentru
timpuri mai târzie.

Măreșul 18 Decembrie a. 1847.

Virgil Șteușă,

Onorabilii Redacții a revistei
„Arhiva Soveană”
Năsăud.

Lipsindu-se din colecția revistei „Dorobanți”
nr. 6, vă rog să binevoiți a dispune să
mi se trimită două exemplare din acest număr.
De asemenea am dori să avem tabla de materii,
dacă o veți fi tipărit, spre a o întrebuiți
la legatul celor două colecții ce posedăm.
Ultimul nr. din aceste colecții este nr. 7 din 1927.

Al D^{ru} cu respectiva stimă

20 Iulie 1927.

G. T. Kirileanu
bibliotecarul Palatului Regal
București.

Exp. 2 Iulie 6
23/7 1927

Stimate Domnule Director,

În vara anul trecut, având cin-
stea de a vă cunoaște sîri la Cluj, v-am
mînat să mi publicați dacă se va putea
în "Arhiva Sarmenii", o mică lucrare
avînd de subiect Legăturile histonice
lor cu Moldavia.

În acel timp, Sotru mi'ati asigu-
rat, cî în cazul cînd revista o să pu-
mească un ajutor bănesc, o să mi
satisfaceti și această dorință a mea.

Pentru a putea fi mai sigur dacă
lucrare se va putea și publicată, am
prezentat-o și lui profesor I. Lupas, iar
Sotru să mi recomandat de asemenea
revista "Arhiva Sarmenii". Știu lucrarea
e și prea lungă, sînt foarte multe
mit. ^{cele} totuși o să fie publicată în două
numere de revista. Nu mă supăr nici
chiar în cazul cî Sotru, avînd experiența
stît de îndelungată, o să mi tîrî publicarea
unor paragrafi cari eventual nu ar avea legătură
cu mitul în discuție. Este foarte probabil să
mai fie necesar de a mai completa ceva
și atunci eu ^{le am} înțeleg lucrarea de sfîrșit și să mi dați
sunt reus.

La cîteva curînte, tin să vă comunic
cum am ajuns la acest material pe care
doream să-l public și pentru ce tin atât de
mult la publicarea lui.

Eu sunt în preajma ~~de~~ examenului
de doctorat în geografie. Subiectul
lecțiilor mele de doctorat este: Munții Călimani
punct de vedere Geologic, Geografic fizic și
Antropogeografic. Pentru lucrarea aceasta
am adunat un material imens din care
am selectionat o parte din materialul care
cade într-un câmp din afară de cadrul natural
al lecțiilor mele și cum pentru a putea trece
examenul, se cer cîteva articole publicate în
ziarele de presă, am crezut că și acest subiect
o să fie destul de interesant pentru a fi publicat.

Eu speranta că o să-mi faceți
acest mare bine. Vă mulțumesc! Aștept
poziția rugărilor - și tot aștept ca să-mi
amintăți printre o cîștă, dacă este posibilă
satisfacerea rugămintei mele.

Cu deosebită stimă
Lavinia Lomșan
Șef de lucrări.

Mult iubite Amule potjor.

Au putut cunoaște binele cu Afabunle Moaște pe-
rintești. În tipa oricândi bunuri, pe care am lăsat-o de
doi ani și mai bine, beau sing și capte. Și mai mult una
de bine. Neavta mea mai murește acum cu vorba și
las și tutunul. Așa e mai greu. După fumig numai
figuri dericostimpate.

*
Cum, după o săptămână dela peștoarea dela
hăind, și în pusectele și imprejuranțele cari ne-au
adus în capitala noastră. Trecu cu me-o 2 săptămâni la
Cluj după Costau. Subre alttele și popun să organizeze
o peștoare în țara noastră, ciiașe el a pinit cu
mult entuziasm. Greutatea era acum să convingem pe
redactori și artiști dela Teatru și Operă. Se au pedit
me-o jumătate de ora, apoi au hotărât să trimitem
pe famit țog la B^{ta} să organizeze și acolo mur. Eu
am condiționat plecarea la B^{ta} și h. de puseca car
exclusiv sub patronajul Moaște, ciiașe ei au pinit,
cu excepția lui țog care, având lui o mîra reinte-
legere redactională invita din vînlaturața invidiie pro-
fisională, tinea să patroneze numai prefectul, și
a. mi face rău. Colegii de red. însă au fost întru
totul alături de mine. Și u'am chint decît la
Bistrita să afișeze ce a făcut altfel de cum a fost
inteligerea. Pea pe mine mi u'a pus în afiș. E
drept că el ne-a telefonat dela B^{ta} că a fi-

cu o afişare în „patronajul lui Iosif, Ibragim și Coștescu”,
ei au să rumbat în gazeta. Așa dinu de ei ase
am văzut, în m^u via^u neeam. Tăi călogii sau randa-
lizat de acest procedu. Justincan ei - și pe bumbă
dreptate - că nu putem pune ca patron al refă-
torii decât pe cel care p^ute ce încreama tonda
atenției scrierului cotidian.

La Bto, prefectul s'a pusat apoi să
poate de mecanoreste. Cu o zi înainte ne-a promisiă
ne pune la dispoziție mașini pentru a pleca la h., iar
se fina pleării, la orele 3 și jum. - când mi tre-
tina să fim la h. pt a le căta lucrurile -
ne amuta că... mașinile au singhetat. În realitate
plecare la înaintare și opire și mașina „Repro”
pentru el, trimisă să se fie la dispoziția noastră.
Așa s'a făcut că am vent cu autobuzul
la haidari.

Împreună cu pala „Repro” a fost bine reușit,
asa dușă cum imi pereti și dr. La, + cele 8, artistele,
artiste și ved. haidari să b^u nada. N'am reușat cum
am știut mai bine. Greu de-i convinsimă! Le vorbim
pea de multe ori despre haidatul atât de reușit
cuie din frumta, încaț azi, când sunt în regretul
sui să venite de a. d. vedea. Spre aceea, grup
gălăgios și tână, s'au îndreptat cu mine în frunte
spre locuința Maestre - la orele 8 seara! Și, în
fata postu? am avut regretul de a ne stăpâni
avântul. Maestra era încațată - iar din gura
dela supaperis pâlpaia lumina. Am venite cu
mult regret. Poate a să aibă plăcerea ei,

- 2 - Cluj

la vară, să îți vadă. Atunci
la unele și epină.

Sub impresia acestui regret m'au
petris - la cererea lor - să îți scriu cele
câteva zile dela „Căminul Cultural” - „habova”, nemate
de tot din prag. Costau m'au spus la epină
să adresez și dlui hoizi, ceiace m'au crescut
Am scris acelea pt a rămâne în arhiva faștrătoare
la strădaniilor de azi - pentru a dovedi, peste
muni, mustrarea dragostei ce v'au poartă tine-
retul intelectual al Ardealului pe care l'au fă-
cut să îți îndrăgescă așa cum sunt eu.

Și, drămne, când mă gândesc la M. și la
hărănd, simt în mine trăirea regretului profund de
a nu fi și eu acolo, să învăț taina oficerii la
altarul trecutului, să privesc sfintenia sacerdotului
și să transmit celor ce vor veni. Mă mângâie încă
mădajdea că voi veni ca adv. la hărănd, că intrând
ca jurist al Fondurilor, eventual al Rep. usi ori a
altor instituti, ar putea să fim remunerat ca
să satisfac strictul necesar al traiului și chimiei.
Atunci, ar mea să fim primit ca prim locotenent
al Honoare. și, cred, voi fi vrednic de strădania

M.
... numai să până atunci vor trece câțiva
ani. și cine știe ce vor mai aduce vremele astea de

recomandată, librite ale profesor, laisati. mai să
miez la acele memi și eu, la rând, nu să mai
raiese timpul petrit cu litrea birilor.

Hai să vă binesiti a prezenta din partea
nevetei mele și a mea omagiile cele mai respec-
tuare stimatei doamne, asemenea șrei Inten
și șrei „imperator”, atât de drag în entuziasmul
său tânăr, impetuos, ara după cum am avut plă-
cerea să îl punosc cu ocazia discursului rostit
la bauchetul din toamna trecută cu ocazia
desvelirii conei lui F. Kasu.

Pentru Mostră pătrăm aceleasi
sentimente de statornică și pretutai dra-
goste și devotament,

Florica și mul Boasa
?

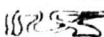
Cluj, 18-II-1940 - diminica -

Domnule Doamna, fetrop,

Primit articolul promis cu oarecare întârziere din cauza că a trebuit să
pun unele lucruri la punct fiindcă încep să dau nou în conștiință botanici
care de altfel este și greu, la un înțeles, pot fi: ce se înțelege și așa afară. Chiar și
am avut oarecare ezitare, și l' dau la lumina și și mai aștept. Mai trânt și mult mai
pute unele pentru publicare și din 50 exemplare retrase, dar ar fi bine dacă le-
lua și această Regia în prototipul ei, ca și așa să procedeză și la alte publi-
cații, așa de exemplu "Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie" cu un număr de 50 articole
gratuit, "Găzeta de Științe Botanice" și al "Găzeta Botanici din Cluj" de asemenea de la
un număr de 25 exemplare gratuite, ca și în mai pomeneam și alte publicații.

Primit de asemenea mulțumirile unele pentru publicare precum și pentru
"Alina" tinuta. Vă rog să transmiteți tipografilor și îngrijitorilor mei de a-
expedia corecturile direct în casă, spre a evita neînțelegerile articulelor din
partea caligrafului tipograf așa cum se întâmplă pe altul meu articol, care
a apărut cu foarte multe greșeli de care unele foarte grave s' au. Dacă
prezintă peferitoare la un număr de lucruri de plante sunt propozabile cele pomeni-
te sunt păgubitoare, primele se pot corecta din partea editorului întocmit după
alte lucrări de specialitate și floare, secunde sunt foarte grave, corectarea
lor este cușor de greu, ca și ar trebui să cerceteze chiar isonul lor de ompr.
ne adică popular ceea ce și foarte multe copii este imposibil și dacă ar fi pos-
ibil valoarea lucrării gratuite ar fi redusă. În cazul meu tipograful a creat unele
număruri noi și am avut mult de lucru să corectez cu corectura micărilor eronile
mari și grave. Spre a evita aceasta i'as ruga foarte stăruitor să-mi trimi-
tați corecturile direct în casă, și în timpul fixat le voi restituți.

Mă gândesc uneori să ar fi bine să se renunțeze întru-

PRAHA 19. XI. 30.

Aut! Stimale domnule Profesor,
 trebuie să vă mulțumesc din nou pentru
 bunăvoința D. Voastră ce ați arătat-o față de mine,
 limitându-mi frumoasele numere din Arhiva
 Societății. Numărul de onorific l-am predat D. lui
 prof. Stăra; în hașuruit pînă cerea lui mulțu-
 miri. Celelalte numere le-am dăruit de nouă
 D. Voastră Institutului de Istorie, primului în
 cog, din partea reprezentării, D. lui D. Stăra, consi-
 lier ministerial, ca de mulțumiri. M-a surprins
 foarte mult faptul că ați fost alături de bun și
 ați lăsat în locul unui pingvin număr vesel, și
 pușcă. Vă mulțumesc foarte mult pentru documentele pro-
 feso.

Bună seară Coleg,

Am primit manuscrisul, l-am
citit îndată și l-am trimis la
Direcția Societății Editoare spre a
putea în lucrare, cât mai puțin
curând - între altele și ca să fac
în necaz confratimii dela Blaj și
prietenimii dela Beiuș - cele două
mari centre rolate ardelenice - ale
cărora luminați bărbați nu s-au
gândit nicăieri până de vorbă și
jafa din călăușeni au dat acum doi ani,
când și-au vizitat și de am propus să
facă lucrarea despre orzoșii lor
- luminați. -

La lucrarea Itale lipsește - mi se
pare - ceva: Descrierea Fântânii - așa cum
a fost arătat în program și în Obșorul
lui Lazăr - Amintiri de Bunități în

satele care trăiesc în legătură simon
nică și alt fel în Năsăudul - ponit
spre a deveni drag - sub directive exortat
a preaputernicului ~~și~~ conducător de
astăzi - jiu de graviter eradic. -

Astept și eu în mare plăcere
(numai de ~~rețut~~ re-au găsi în ore
mai libere pentru mine) refuzala
pentru ce va pănt ca ar fi îndrăginit
a lui în peripleșon (nume de zicea
după unele verbe che goero-romano-
de aici) coborâtului glorioșilor

Regiment al II-lea de franciza. Domni,
nere. - Amna scris în fuga
condamnelor, ca să mi păstrez repr.
Tafia de ne-tândalo. -

Salutări de prietenească
colofialitate

Cluj, 10. XI 1926

Multă simpată Domnule Lotropo,

Astăzi vă trimis un exemplar din extraorul
Cozbu, ca să vedeți cum l-am îndreptat.

Coperta ~~este~~ e cam slabă și fără gust.

Pe urmă mi-a scos numele de la ofițerit,
dar n'au pus la început o foaie albă
de titlu și n'au tipărit că studiul
este extras din Anuarul Liceului, deși
și-am scris lui Mathen aceste lucruri.

Acum cine pierde coperta ori nu o bagă,
n'are numele autorului. Dar, în ofițerit,
aceasta nu este deosebită importantă.

Important e că n'am mai găsit alte greșeli
de tipar care să strice înțelesul.

Și acum să vă rog de ceva. Începând
cu săptămâna viitoare vreau să mă întorc
la studiul toponimicelor noastre. Mi-ați
fost spus astă vară că aveți dovezi

STIMATE DOMNULE *Profesor*

Un grup de actuali colegi și de foști elevi sau colaboratori ai fraților Alexandru și Ioan Lapedatu a luat inițiativa publicării unui volum omagial cu ocazia împlinirii vârstei de 60 ani a fraților Lapedatu. Ne-am adresat la timpul său și D-voastre. Neprimind până acum nici un răspuns, ne permităm să repetăm apelul nostru, anunțându-vă că termenul pentru trimiterea manuscriselor s'a prelungit până la 1 Mai a.c.

Manuscrisul Dv. Vă rugăm să-l trimiteți, până cel mai târziu la 1 Mai 1936, pe adresa : Conf. Univ. Ioachim Crăciun, Institutul de Istorie Națională, Universitatea din Cluj. În același timp veți binevoi a ne comunica, dacă doriți să tipăriți și extrase în broșură și anume câte exemplare, costul extraselor, ce și al eventualelor clișee, privindu-vă, firește, personal.

Cluj, la 7 Aprilie 1936.

Dr. Const. Lacea

Rectorul Acad. Comerciale din Cluj.

Prof. I. Lupăș

Membru al Academiei Române.

ca într-o seamă din satele noastre se găsesc
Rugi până târziu (Tângos, Rădăuți). Mi-
putea să-mi comunicați data acestor
loveli și partea ~~documentelor~~^{anuale} lor
care privesc de Rugi? Mi-e de ajuns
atât și V'as fi foarte recunoscător dacă
imi puteți trimite în această privință
ceva. Am nevoie de aceste dovezi și
într-o mică polemică pe care vreau să încep
cu Melich și Karcsonyi.

Al D. Voastre cu multă plăcere
și reșp. tuorească în lătură;

V. Drăgășanu

P.S. Sper că ați primit banii și certea
t. d.

No. 11927

Stimate domnule Ștefan,

În luna decembrie am să fac la București o conferință despre românism pe care l-a avut în vedere războiul independenței. Trebuie să aduc în discuție problemele noastre gramaticale și să stăruiesc un deosebit entuziasm, care s'a manifestat în publicarea profesorilor Ștefan și Alăsim Pop și ale cărții mele la Iași și apoi manuale de gramatică și Gramatica de către domnul hoteian. Trebuie să vorbesc de multă vreme și să vorbesc puțină vreme de la bătrâni și alți amintiri relative la timpul acela, precum: învățarea de Română scriasă în alfabetul românesc, ajutoarele în limba, haine și material românesc și altele pe lângă, creșterea conștiinței naționale și speranța noastră în viitor, cunoașterea și publicarea noilor cărți, revistele noastre și publicațiile noastre la război, revistele noastre și publicațiile noastre, revistele noastre și publicațiile noastre, revistele noastre și publicațiile noastre, etc.

Alte probleme și probleme și revistele noastre și publicațiile noastre -
 cele mele relative la gramatică și domeniile
 ale Statei noastre

Ștefan Popescu

Nr. 7759-1919.
Sec. 14-IV.

Doamnă le Profesor ,

Cu referire la raportul D-Voastre din 15 Iunie a.c. avem onoare a Vă aviza că am luat act cu plăcere de felul cum au decurs examenele de maturitate de sub conducerea D-Voastre.

Din dosarul alăturat mi-am convins, că toți factorii în drept irept și-au făcut datoria.

Ce privește dorințele și observările D-Voastre din raport sunt chestiuni, cari merită toată atențiunea și Resortul va stărui pentru îndeplinirea lor în legătură cu o nouă reformă a învățământului public.-

De încheie pînă să Vă aducem cele mai sincere mulțumiri pentru serviciul ce ați făcut cauzei învățământului ^{public} politic și vă rugăm ca și pe viitor să nu ne lipsiți de concursul D-Voastre.

/ Seful resortului.

J. Briceag
Dir. instr. publică

La moștenitul profesorului Virgil Sotroja.

În numele fostilor elevi mai bătîrîni, ne-am strîns în jurul
sărbătorii defunctului Virgil Sotroja ca să depunem omagiile
noastre prinosc aceluia, de care nu ne leagă nimic altceva,
decît iubirea noastră ce a mai puri și cea mai curată ad-
mirațiune față de acela, care ne-a fost profesor, părinte,
educator și fără formațiuni sufletului nostru de copii.

În acest moment ne simțim lași să părăsim lumea
noastră mică, în care viața ne constrînge să ne gîndim
strănt și să simțim îngust, pentru că să trăim impresă
au decedatului în lumea trăită de el, așa cum o cu-
măptem și om cum a manifestat-o el, glina de
aldei, de sacrificii, de remuțări și de muncă desinte-
resată pentru progres.

Prin muncă sa serioasă și desinteresată el a lucrat
un loc de frunte, ca profesor, ca educator și ca părinte
al elevilor săi și ca cercetător în domeniul istoriei
în lumea oamenilor învățați.

Ca profesor, creator de suflete, a știut să formeze în
jurul său un mediu moral de mare prestigiu, pur
vraja curăntului său blînd și stilizat, prin vorbele
tate și prin simțurile lui delicate și civilizate. Orice
gest, orice curănt al său purta pecetea seriozității
și a răspunderei în fața societății. Blînd, frănc
și natural n'a făcut pe nimeni mic odată, dojana
lui cea mai aspră era "măgămbule", care exprimă
cu simțet pe lîngă o susținere ca de om deosebit,
nu ca dojana. Posedea arta de a conduce pe elevi prin
iubirea față de toți, prin maniere ademurtoare,
civilizate, imblîndindu-i oare a muncii cele mai

violente a sălbătărie din secolul XVIII și din secolul XIX
impulsiv de la pacea cu blăniștii și reținer
în sine pe care toleranța în omnia în omnia
și regiuni brutale și lipsă de orice precauție
se observă.

În societatea civilă măsură vieții este de demni-
tate și seriozitate. Mădă și în abitudini, totu-
te oare sunt el în amestec combinate în muci
care mănâncă în mizeria și viață. Vădă și o porție
la școală aceea în familie, sau în bibliotecă de
bucătărie printre hârtiile arhivei sau în arhive
și publice tot ce gâde important pentru trecutul
gornitai, a timpului sau a poporului din țară
Vădăndu-l.

În fiecare zi voi facea schimbarea programată în
unica sa țară spre Balnear, sau prin împrejurimile
Născăndului, și facea excursii mai lungi prin munți
și vădă timpul nostru. Dispunând de mijloc
materiale, căstigate prin căștărie, și un a omni
nevoie unei vieți ușoare distractive prin localități
unde alții cântă în și dechiseci bani, sau
și omni timpului din fidele. Beneficiile
vieții sale în deșertate le revărsa și compra altu
implicând egoismul cu altruismul, cumpărând
carti de valoare ^{și documente vechi} prin achiziție pentru bibliotecă de
facea excursii de studiu prin străinătate pentru
a și largi orizontul cunoștințelor și pentru a vedea

lumea în perspectivă mai largă. Maternității noastre
onduț leg a puti me pînă cu unghia și cu dinții. Lumea vădăndu-l
face cruce
Născăndului
Pozadale vieții sale munitoare, civilizatoare
și conștinține le revărsa și compra elență și:

Interpretând textele în limba germană, sau citind opera
doamna lui Schiller, "Die deutsche", iată o via din
septimăna din cele profanate, pentru acest studiu, de
într-o marginea numai la traduceră textului pentru
înțelegerea limbii străine, de obicei din text și
situații istorice, economice, politice și ~~noaptea~~
abuse în legătură cu viața în scop educativ. Din
lupta pentru libertate a cantonului din anul 1848
din Vörsel, statul și de obicei în locurile omni-
nului național intolerant, un umbratarism
imperios, dragostea între popoare, iubirea omului,
care țese și înfrățeste oamenii și generațiile prin
caldura inimii.

Virgil Sofronia a fost un om imperios și inteligent, prin
morală și utilitatea sa socială. El și-a dăruit dege
adevăratul țel al vieții, a știut să și și viața în
serios, ca o lătură de muncă desinteresată pentru
progres, a știut să se lina de parte de robii intol-
erant, care învârlăste prin războaie bolnavicioasă de
strănge bogății, a cantat în natura frumoasă, care
desfășură și meste opritele, în știință și ~~știință~~
cercetări istorice a află plăceră, alături de alte
plăceri imperioase. Deși cu înșiși, plăceri care
lungă viața, în vreme ce plăcerile imperioase o
scutește.

Stând în fața morții defuncțiilor apar fără să
nem înaintea noastră, și dator, neșumea vedea
neim a omului asupra mistemului, teama de
moarte și stăa noastră de viață și cauză
la etate noastră înaintă, că misterul morții
teamă de moarte nu te ne deșurpă, ci ne

La țară și în spațiul gmentabile născu pe pământ, va
la țară să uităm că noi ne naștem condamnate la
... și trăim într-un câmpuri grandios, unigădabil
cu viața sacrificată a strămoșilor noștri, pentru ge-
nerabile întoc și înfrumusețat cu viața noastră a
celor de azi.

Moartea a stăpânit lumii, cum spune pactul și
naștea e dus marșul nostru. Oricum ar fi această viață
sunt și simte stăpânit de dorința dăruie de a trăi.
Oricât ar spune pesimistul că durerea născu noastre
coplesesc făcându-le ei otrăvite, dăruie lește pentru viața
noastră, că plăcerea de a trăi răscumpără toate durerile,
toate chinurile născu noastre trecătoare.

Regulărilor în fața secretului e stă aximo
dintru de mormântului nostru, intelectual și omul
și nemisic și se amără de toate păcătoșii îndoi
a oamenilor în viață, dar Trează și reculege și gă-
sește pacea născu sale mangăiate în umbră și în
caldura inimii și se relaxe în împărăția iubirii
de oameni și în viața născu constructivă, unde
ne vorbim în răsunul liman și unde poți și mai
găsești un pic de fantezie amănunțită.

Virgil Solova a trăit în această împărăție. A fost
un om lum și activ. La el Dumnezeu pornea din lămatate
și din drăpotea de umbră; totuși veni din inimă și
urzește la inimă. Lămatate și lămatate de care să
gus în stricnie societății sunt ca umbra dintr-un
tablier, pentru și mai lumina și strălucirea.

Pentru calitabile sale mormânt, pentru activitatea

tenintele noastre constructive, pentru fidele viziuni ale
mentii noastre noastre si a oamenilor nostri, care prin
aceste cinstite decedente dorim de a-i imita fetele
lor. Caci daca vint ^{nostru} mentii sa fi trantit, daca
se poate gasi un motiv de fensire a omului pe
pamant, aceea e sigur, ca din toate toate viziuni
noastre intregi, un ramane in urma nostri decat
fetele lor, munca constructiva, care sevesc de
reglinda a sufletului nostru, pentru ca sa fi fidele
si ale oamenilor nostri.

Fetele din viziuni lui Virgil Solova le-am avut
ca fidele, le-am imitat eleni lui si ne-am strai-
dunt a le transmite mai departe oamenilor nostri
de ^{in numele fetele eleni} aceea in opinia decedentului recunoastim
nostra, lui ramas si recunosc fomenire!

THE ACADEMICIAN VIRGIL ŞOTROPA (1867-1954)

ABSTRACT

Virgil Şotropa is an emblematic personality of Năsăud. He has his roots in Romanian elite, formed in rural environment, since the second half of the 18th century, originating from a third generation of priests. Through his father, Alexandru, who was trained in juridical and church domain, Virgil Şotropa approached Romanian elite of 19th century, imposing himself as journalist, outstanding teacher in Năsăud, culture man and especially as historiographer of Năsăud leas (realms), domain from which he forwarded to posterity a masterpiece of absolute value, rewarded with his chosen as Honour Member of Romanian Academy.

Though all these virtues, Virgil Şotropa hasn't enjoyed a monographical study yet, this work being the first of this genre. For elaborating it, I've consulted a large bibliography and I've done investigations in many archivistic funds from National Archives, Bistriţa-Năsăud filial.

Şotropa's family originated from Maieru, Bistriţa-Năsăud, where the academician's ascending are confirmed in the 2nd half of the 18th century.

Şotropa's family had crossed a long way of more than two ages, often being involved in important events of the national renaissance age from modern age. Academician's grandfather, Iacob Şotropa (1892-1850) was a priest for almost four decades. He was a worthy priest, being a member of Greek-Catholic Vicarage Consistory of Năsăud and curacy notary. Historian's father, Alexandru Şotropa (1824-1889), graduated from Legal Studies Faculty of Academic Highschool from Cluj (being colleague with Avram Iancu) and Theology in Blaj. Between 1848-1849 he actively involved himself in Romanian revolution from Transilvania. Together with Florian Porcius, his brother-in-law and future member of Romanian Academy, were arrested by the Hungarian authorities and prisoned for eighteen weeks. After revolution, Alexandru Şotropa tried to become priest in his native village, but finally he became high royal clerk (financial assessor) in Gheorgheni. Here he marries Ana Csani, marriage from which, on

December 5, 1867, Virgil Țotropa is born, who, at the age of thirteen months remains motherless. In 1871 his father moves to Năsăud.

Virgil Țotropa attended primary and middle studies in Năsăud schools (in 1885 obtains matriculation) after which he attended, as scholar of Năsăud Frontier Funds, the courses of Philology Faculty, specialties, German and Hungarian Language and Literature from Cluj and Budapesta.

Between 1892-1896 he worked as editor at "Gazeta Transilvaniei" from Brașov. Here, in this town, he made contact with the most illustrious personalities of cultural, scientific and political of the end of the 19th century. Since this period, it is seen in his writing his affinities for the study of Romanian's historical past from Năsăud area.

In 1896, he passes as teacher at Romanian Highschool from Năsăud, where from he will elaborate and publish his first historical work, carefully (strictly) informed and argued, concerning the past of frontier regiment of Năsăud, finalized in 1913 with the publication "The History of Năsăud Schools", a monumental monography, with the doctor Nicolae Drăganu.

Between 1913-1919, he temporary retired for rebuilding his health, and after The Great Unify from 1918, he was rehired at Boundary Highschool from Năsăud. Now, the most prolific period of his activity on scientific and cultural domain begins. He closely dealt with saving and valuing the archives and the objects of historical and cultural value, insisting to the authorities for their protection and preservation. Virgil Țotropa's interventions finalized with the founding of Năsăud Museum, in 1931, having four sections, where his documents and objects of cultural and historical value had been layed, and also those of his closed collaborators (Iulian Marțian, Iuliu Moisiu, David Alexa and Artene Mureșan). Along time, the collections increased owing to donations of some institutions and private persons.

In order to assure a certain future, the founders of the museum contrived to transforme the Archive section of this into a Subdirection of State's Archives, giving it, this way, an official form of existence.

Another creation of the historian Virgil Țotropa was the publication "Arhiva Someșana", a historical-cultural magazine, which appeared between 1924-1940, in 28 issues.

The virtue of this magazine, well received (appreciated) by the scientific world, consists in fact that it succeeded (managed) to value (improve) numerous documents through publishing of some very useful historical work, contriving to create around the publication an historical school, well appreciated here and abroad.

"Arhiva Someșană" was firstly a creation if Virgil Țotropa, who carried almost alone the whole difficulty of editing, management and the direction of the magazine, being in the same time emender, pager and vendor of it. Virgil Țotropa

published here numerous historical studies, some of monographic proportions, tapping diverse themes about Năsăud and Bistrița areas: the Romanian's relations with Bistrița magistrature and the district rebellion of Năsăud against the German one of Bistrița, religious issues, the founding of frontier regiment of Năsăud, and aspects of army life of this, the revolution 1848-1849, from northeast Transilvania, the scholar and cultural life of the old frontier district of Năsăud.

Virgil Șotropa's historical work can be classified in synthetic work which treats general issues of Năsăud history, among which we mention: "Năsăud" (in collaboration with dr. Al. Ciplea) Edit. Cultura Națională, București, 1924; „Năsăud District”, în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 5-23; „The Frontier Regiment of Năsăud”, în *Arhiva Someșană*, nr. 2, Năsăud, 1925, p. 1-12; „The Old Năsăud”, în *Arhiva Someșană*, nr.19, Năsăud, 1936, p. 1-39.

Concerning the founding and the existence of Năsăud frontier regiment, I have listed Virgil Șotropa's historical masterpiece into four sections.

- Works which deal the prior founding period of Năsăud frontier regiment, from which we mention: *Tătarii în Valea Rodnei*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, Cluj, 1924-1925, p. 255-274; *Revolta districtului năsăudean. 1755-1762. Antecedente*, în *Arhiva Someșană*, nr. 22, Năsăud, 1937, p. 1-177, nr. 23, Năsăud, 1938, p. 261-444; *Soarta românilor din satele săsești*, în *Arhiva Someșană*, nr. 18, Năsăud, 1936, p. 275-345; *Urme din timpul curuților*, în *Arhiva Someșană*, nr.17, Năsăud, 1933, p. 123-164; *Bejenii în sec. XVIII*, în *Arhiva Someșană*, nr. 16, Năsăud, 1932, p. 55-88; *Contribuții la istoria bisericească*, în *Arhiva Someșană*, nr. 21, Năsăud, 1937, p. 453-478; *Mănăstiri și călugări în Valea Rodnei*, în *Arhiva Someșană*, nr. 27, Năsăud, 1940, p. 119-127; *Documente bisericești* (în colaborare cu Al. Ciplea), în *Arhiva Someșană*, nr. 1, Năsăud, 1924, p. 21-40, nr. 2, Năsăud, 1925, p. 20-50; *Două tablouri istorico-statistice din anii 1714 și 1733 privitoare la preoții din Valea Somesului*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, II, Cluj, 1923, p. 261-272.

- The issue of Năsăud army frontier recommends Șotropa as one of the most distinguished researchers. By the virtue of unprecedented documents, highly systematized, the historian presents the phenomenon of the founding of Năsăud frontier army in its fulfilled complexity, realizing a reference masterpiece, any other researcher of the issue having to start from his own investigations. From this section of work, we signal: *Înființarea graniței militare năsăudene. 1762*, în *Arhiva Someșană*, nr. 24, Năsăud, 1938, p. 1-129; nr. 25, Năsăud, 1939, p. 261-375; *Militarizarea Văii Bârgăului*, în *Arhiva Someșană*, nr. 10, Năsăud, 1929, p. 1-30.

- Different aspects of military life during the period of Năsăud frontier had been largely discussed in several historian's studies.

- Other aspects of economical life between 1762-1851 from the militarized land, are analyzed in several work among which we mention: *Minele*

rodnene, în *Arhiva Someșană*, nr.8, Năsăud, 1928, p. 1-30, *Apele minerale rodnene*, în *Arhiva Someșană*, nr. 10, Năsăud, 1929, p. 125-132 and *Un act memorabil*, în *Arhiva Someșană*, nr. 12, Năsăud, 1930, p. 149-166.

• Social, cultural and economical life of the old Năsăud district after the abolishment of the regiment, had also enjoyed by the researcher's attention.

The issue of education from Năsăud area had preoccupied him still from his youth when he had published in „Năsăud Gymnasium Annuary” and „Transilvania” several studies about this theme. Later, in 1913, together with dr. Nicolae Draganu, he had published his monumental monography „The History of Năsăud Schools”. Two thirds of this monography are addicted to Năsăud Romanian Gymnasium, one of the most prestigious institution of middle education from Transilvania. There are revealed the founding of this gymnasium, the maintenance funds of it, the main points of its evolution till 1913. There are also analyzed the attributions of administration organs, the means of education used in instruction and education between 1863-1913 (books, libraries, collection laboratories, speciality cabinets), the 12 funds and foundations, created for student's maintenance. A great attention is payed to the teachers who worked in this famous institution (each teacher has got an own microbiography) and to the students, leaving us three synoptic charts about these (10.965 inscribed, religious appartenance, geographic region), and in the end, the authors present an annexe with the list of the students who passed the maturity exam between 1871-1913.

Șotropa is also remarked as a wordly clever potraitist realised to some personalities whom he had known and collaborated during his life: Grigore Silași, George Coșbuc, Florian Porcius, Iulian Marțian.

In his historical discourse, promoted by Virgil Șotropa, two periods are distinguished: one of his youth, from 1897 until his temporary retirement in 1913, in which he debates themes about Năsăud frontier regiment and the history of education, finalised with the monumental monography „The History of Năsăud Schools” and the second, the one of maturity, which lays during interbelic period, very fertile and thematically diversified in researching.

The historical research of Șotropa is indissoluble connected with the past, which he had illustrated in over 60 published works, which contain about 3.000 pages, the fruit of a work of almost half of century. His work constitutes an example of consistency in preoccupations and efforts, it has been written in a ponderate manner and full objectivity, and expresses a demophile attitude.

INDICE DE NUME

A

Alard, Delphin, 60
Albu, Nicolae, 117, 119, 168
Alecsandri, Vasile, 33
Alexi, A.P., 28, 31, 74, 141, 142
Anastasia (Susana), 13, 14
Anca, Avacom, 20
Anca, Cosma, 31
Andonie, Șt. George, 142, 168
Andrei, Mirela, 13, 14, 23, 171
Anton, Nicolae, 28
Aron, Petru Pavel, 96, 131
Asachi, Gheorghe, 41
Avram, Ion, 34
Axente, Sever Ioan, 44, 157, 165

B

Babeș, Vincențiu, 44, 114, 170
Bach, Eduard, 132
Balea, Mihai, 109
Bánffy, Desideriu, 139
Barițiu, George, 7, 42, 132, 156
Barițiu, Octavian, 31, 47
Battiany, Iosif, 136
Băiulescu, Bartolomeu, 147
Bălan, Nicolae, 2, 66
Bănescu, Nicolae, 158
Bârsan, Andrei, 41, 44
Bârsescu, Agatha, 44
Betzmann-Gotlieb, Johann, 133
Bem, Iosif, 20, 127
Bena, Augustin, 142

Berzenczei, Anton, 21
Bethlen, Alexiu, 110
Bethlen, Dominic, 110
Bethlen (familia), 86, 103, 104
Bethlen, Gabriel, 86
Bethlen, Ioan, 110,
Bethlen, Nicolae și Daniel, 110
Bethlen, Pál, 51
Bianu, Ioan, 66, 73, 76, 157
Bichigean, Tănase, 8, 12, 53, 56,
58, 59, 70, 142, 156, 159, 171
Bichigean, Vasile, 13, 151
Bob, Fabian, 41, 169, 170
Bobb, Ioan, 13
Boeriu, Alexandru, 14
Bogdan, Alexandru, 41, 56, 73
Bogdan-Duică, Gheorghe, 56, 73
Bohățel, Alexandru, 17, 24, 29, 30,
146, 171
Bokcsay, Istvan, 86
Bolovan, Ioan, 123, 127, 170
Borgovan, Vasile Grigore, 56, 121
Boșca-Mălin, Emil, 14, 31, 42, 44,
48, 52, 53, 60, 61, 63, 64, 70,
72, 74, 154, 157, 171
Brackmann, B., 72
Braharu, Dumitru, 161
Branîște, Valeriu, 44
Branîște, Victor, 41
Brătianu, Gh. I., 158
Brâncoveanu, Constantin, 87
Broune, Maximilian, 135
Bruckenthal, Samuil, 110

Brumariu, 25
Buccow, Adolf Nicolae, 89, 94,
95, 96, 97, 135, 136
Bulat, Th., 66
Buzilă, Ștefan, 11, 14, 70, 168

C

Cabicar, F., 72
Caragiale, I.L., 38, 39, 44, 157
Câmpeanu, Remus, 12, 168
Cârțan (Badea), 44
Chitul, Athanasie, 132, 133
Ciobanu, Ștefan, 158
Ciocan, Ioan, 31, 36, 48, 49, 52,
53, 169, 170
Cipariu, Timotei, 131
Ciplea, Alexandru, 70, 76, 91, 163,
164, 167, 217
Coroianu, Iuliu, 36, 38
Corvin, Matei, 77, 83, 98
Cosma, Partenie, 31, 147
Cosmulei, Dumitru, 33
Coșbuc, Anton, 70
Coșbuc, George, 8, 24, 32, 33, 34,
35, 38, 41, 44, 47, 50, 51, 53,
56, 59, 64, 69, 72, 76, 139, 141,
143, 144, 156, 157, 159, 162,
164, 167, 168, 169, 170, 171,
218
Csăki, M., 67
Csanyi, Ana, 25
Cserei, Mihály, 91, 165
Cute, Nimigeanu, 85

D

Daianu, Emil, 66
Daianu, Ilie, 144
Daicoviciu, Constantin, 67
Daniello, L., 73
David, Alexa, 61, 216
Dâmbul-Moș, Atanasie, 127

Densușianu, Ovid, 44
Devcici, Johann, 133
Diaconovici, Corneliu, 79
Dobrogeanu, Gherea, 39
Domide, Emil, 48
Domide, Pantelimon, 127
Domide, Simion, 20, 171
Dorlan, Carmen, 9, 154, 155, 171
Dragomir, Silviu, 8, 17, 18, 158,
168, 171
Dragoș (deputat), 22
Drăganu, Nicolae, 12, 28, 32, 33,
47, 61, 66, 67, 68, 70, 73, 92,
114, 115, 116, 117, 118, 137,
138, 139, 142, 149, 155, 157,
158, 159, 163, 172, 216
Dumitrescu, Traian, 39
Dumitru, Vasile, 33, 43, 56, 97,
161

E

Edmond, 30
Enzenberg, 108, 109, 133
Eötvös, 139

F

Fălcoianu, Al., 73
Ferdinand I, 18, 19
Filipoiu, Onisim, 33, 70, 161, 168
Filuca (Rafila), 30
Florian, Aron, 131
Florian, Ioan, 146, 172, 215, 218
Fluștureanu, 43
Földvari, 110
Francisc I, 135, 136
Franz Iosef, 124
Frâncu, Amos, 44

G

Gaal, Niclas, 104

Gall, Iosif, 146
George (lăutar), 33
Geszmann, G. W., 149
Gheție, Ioan, 48, 49, 51, 55
Ghițan, Teodor, 70, 161
Giurescu, Constantin, 74
Goga, Octavian, 53
Goghi, 32
Goldiș, Vasile, 43, 53
Goldschmidt (familia), 48
Goldschmidt, Ida, 48
Goldschmidt, Roza, 48
Grapini, Enea, 66, 169
Grădișteanu, Ionel, 37, 40
Groza, Moise, 44
Gusti, Dimitrie, 158

H

Hadik, Andrei, 135
Halabori, Susana, 13
Haller de Hallerstein, 84
Haliță, Alexandru, 48
Haliță, Solomon, 56, 118
Hangea, Johann (Ioan), 16, 23
Haret, Spiru, 56
Harting, Franz, 133
Hartung, F., 72
Hermany, Franz, 133
Heydendorf, Karl, 133, 151
Hodoș, Nerva, 56
Horea, 97, 109, 111, 162
Hurmuzaki, Alexu (Alexandru)
131, 132
Husar, Alexandru, 59, 69, 73, 161,
171

I

Iacob (Șotropa), 11, 12, 13, 14, 15,
16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 40,
62, 151, 154, 215

Iancu, Avram, 17, 22, 44, 162,
168, 215
Ileana (Șotropa), 2, 12
Ilieș, Dănilă, 23
Ilișca (Șotropa), 14
Ioan (Șotropa), 12
Ionașcu, Romulus, 33
Ionescu, Take, 44
Iorga, Nicolae, 52, 55, 67, 70, 73,
74, 153, 157, 159, 169
Iosif al II-lea, 129, 134, 135
Iovici, Alexander, 133
Ipsilante, Alexandru, 112
Isac, Aurel, 36, 44
Isac, Emil, 44
Isopescu, Claudiu, 72
Istrate, Gavril, 8, 57, 161, 172
Istrate, Nestor, 118

J

Jannet, Claudiu, 149, 150
Jarda, Ioan, 31
Jósza-Jósza, Ioan, 114, 169

K

Kemény (familia), 130
Kemény, Iosif, 151
Kemény, Nicolae, 110
Kemény, Samuel, 110
Kreitter, Johann, 133
Kuncz, Elek, 51

L

Lapedatu, Alexandru, 67, 73, 133,
157, 158
Lapedatu (frații: Ion și
Alexandru), 68, 76, 162
Lazăr-Marte, Ioan, 138, 142
Lăpușneanu, Ioan, 9, 172
Lebzelter, Josef, 133

Lemeni, Ioan (episcop), 14, 21, 23,
136, 163, 167
Lenk, Ignaz, 133
Lidia, Șotropa, 48
Lucaci, Vasile, 55
Luchi, Leontin, 19, 126, 138
Lupaș, Ioan, 66, 73, 133, 157, 158
Lupșan, Simion, 24, 28, 33, 68, 72,
167, 169, 172
Luxetici, Rudolf, 133

M

Macavei a Florii, 85
Macavei, Ioan, 41, 42, 85, 168,
169
Maior, Grigore, 9, 37, 43, 66, 154,
169, 171
Man, Grigore, 97
Maniu, Iuliu, 55
Manole, Diamandi, 44
Manoliu, Sandu, 70, 120, 145, 165,
169
Marcu a Berăriței, 85
Maria Tereza, 85, 94, 98, 100, 101,
103, 129, 134, 135, 151
Marian, Florea Simion, 70, 115,
117, 118, 142, 147
Marinescu, Athanasie Marian, 37,
147
Marțian, Iulian, 12, 14, 61, 64, 67,
70, 144, 153, 159, 164, 167,
216, 218
Matei, Ioan, 155, 172
Măcelariu, Ilie, 44
Mălai, Anton, 16, 31
Mehedinți, Simion, 67
Meltzl de Lomnitz, 36
Meruțiu, Vasile, 70, 73, 142
Mészáros (ministru), 122
Meteș, Ștefan, 73, 89, 169
Mihai Viteazul, 2, 150

Miles, Mathias, 150
Mocioni, Alexandru, 43, 44
Mocioni, Eugen, 44
Mocioni, Zeno, 44
Moisil, Constantin, 65, 66, 67,
142,
Moisil, C. Constantin, 67, 73, 157
Moisil, Grigore (academician), 14,
25, 65, 70, 144, 162, 169, 171
Moisil, Grigore (vicar), 138, 145
Moisil, Iacob, 20
Moisil, Iuliu, 40, 41, 42, 61, 64,
66, 70, 71, 144, 153, 157, 158,
159, 164, 169, 171, 172, 216
Moldovan, Silvestru, 41
Morariu, Iuliu, 70
Morariu, Tiberiu, 70
Moroianu, George, 44, 56
Motogna, Victor, 66, 142
Mureșan, Aurel, 37, 39, 40, 41, 42,
44, 46, 157
Mureșan, Artene, 61, 64, 67, 216
Mureșan, Elena, 41
Mureșan, Iacob, 40, 147
Mureșan, Iacob (muzician), 142,
169
Mureșan, Ioachim, 40, 74, 132,
146, 147
Mureșan, Ioan, 68, 72, 123, 170, 172

N

Naghuiu, Iosif E., 55, 70, 153, 159,
169
Napoleon, Bonaparte, 12, 45, 148,
151, 166
Napoleon III, 45, 148, 166
Nastasia, 12
Nașcu, Vasile, 19, 22, 24, 25, 69,
70, 126, 144, 162, 170
Negrescu (polițist), 131
Nistor, Ion, 89, 158, 169

O

Oanea, Laurențiu, 157, 159, 172
Oberti, Batis Johann, 32
Odonell, Carol, 135
Ofilat, 11, 12, 171
Oichi, Vasile, 97
Onciul, Dimitrie, 74
Onoaie, George, 68
Onofreiu, Adrian, 24, 28, 33, 123,
127, 146, 167, 169, 170

P

Papiu, Ilarian Alexandru, 17, 18
Parasca (Paraschiva), 12
Păcurariu-Pop, Cornel, 41, 42
Păcurariu, Ioan, 48
Petculescu, 33
Petra-Petrescu, Nicolae, 43, 157
Petru (Șotropa), 14
Pop, Alexa, 36, 59
Pop, Anchidim, 14, 170
Pop, Constantin, 33
Pop, Dumitru, 43
Pop, Grigore (protopop), 35, 36
Pop, Gavrilă, 19, 126
Pop, Iacob, 31
Pop, Ioan (Dr.), 94, 103, 105, 127
Pop, Ioan, 36, 20, 170
Pop, Leon, 48, 122, 124
Pop, Leonida, 48
Pop, Macedon, 14, 16, 129, 170
Pop, Maxim, 31, 74
Pop, Mihail, 21
Pop, Traian, 37, 42, 43, 66
Popea, Nicolae, 17
Popovici, Aurel, 39
Porcius, Florian, 10, 14, 15, 19, 20,
21, 22, 25, 26, 27, 30, 44, 65,
67, 70, 74, 76, 78, 126, 141,

144, 146, 157, 159, 162, 170,
172, 215, 218

Prahase, Mircea, 123, 170
Proca, 27
Puchner, 23, 121, 125, 131
Purceilă, Ioan, 28
Purice, Bianca, 41, 170
Pușcariu, Ioan, 17, 37
Pușcariu, Sextil, 41, 66, 67, 73,
157

R

Rákoczi, Francisc, 81, 86
Raschitz, Georg, 133
Rațiu, Grigore Vasile, 41, 170
Rațiu, Ioan, 36, 44, 157
Ratz, Maftai, 23
Rădulescu, Andrei, 158
Rebreanu, Liviu, 72, 73, 157, 159
Rebreanu, Vasile, 157
Retegan, Simion, 118, 170
Rocheport, 166
Rogerius (canonic), 79, 80
Romulus, 33, 135
Roșka, Marin, 67
Roth, Ludwig, 21, 36
Rudnynski, Ignatius, 110
Ruleanu, Octavian, 161
Rusu-Abrudeanu, Ioan, 39
Rusu-Sărățeanu, Ioan, 172

S

Savinia, 12
Sânjoan, Daniel, 34
Schick (căpitan), 20
Schlaun, Martinius, 133
Schwartzenberg, 12, 13
Scridon, Gavril, 55, 68, 150
Seni, Valeriu, 142
Sfetea, 38

Sigismund, Carol, 149
Șilași, Grigore, 35, 59, 70, 76, 143,
157, 163, 218
Siskowich, Iosif (general), 97
Slavici, Ioan, 43
Slăvescu, Victor, 158
Spuderea, 43
Stecovici, Simion, 133
Stiboriu (voievod), 80
Susănuca (Susana), 30
Szabó, Anton, 133
Szécsen, Ferdinand, 133
Székely, David, 110
Szentiványi, Carol, 22

Ș

Șimon, Nestor, 123, 125, 127, 145,
170
Șimon, Teodor, 48
Șincai, Gheorghe, 113, 148
Șotel, Iosif, 127
Șotropa (familia), 10, 11, 12, 15
Șotropa, Alexandru, 11, 14, 16,
17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
27, 28, 29, 30, 34, 44, 65, 67,
215
Șotropa, Constantin, 12
Șotropa, Emil, 27
Șotropa, Gherasim, 12
Șotropa, Iacob, 11, 12, 13, 14, 15,
16, 18, 19, 20, 23, 215
Șotropa, Secund, 14
Șotropa, Susana, 17, 20, 21
Șotropa, Toma, 11
Șotropa, Valeriu, 7, 9, 12, 16, 17,
18, 28, 61, 62, 64, 65, 76, 83,
87, 89, 91, 94, 116, 126, 170,
172
Șotropa, Victor, 37
Șotropa, Victor (militar), 27

Șotropa, Virgil, 1, 3, 5, 7, 8, 10, 14,
21, 25, 29-105, 108, 110-114,
116, 119-125, 127-137, 143-148,
150-161, 164, 167, 171, 172,
215-218
Șuluțiu-Sterca, Iosif, 67
Șuteu, Ina-Maria, 9, 68, 172
Șuteu, Vasile, 48

T

Tanco, Paul, 31, 142
Tanco, Teodor, 31, 35, 40, 117,
142, 143, 170, 172
Thun, Leo, 139
Todoran, Tănase, 85, 96, 97
Tököly, Imre, 86
Tomuța, Dumitru, 56, 57, 159, 170
Tonk, Sandor, 114, 170
Tzigara, Samurcaș, 67

U

Uilăcan, Iosif, 52, 170
Urban, Carol, 19, 48, 122, 125,
127, 133
Ureche, Lazăr, 1, 2, 3, 9, 34, 55,
101, 107, 115, 118, 130, 132,
138, 139, 141, 171, 172
Urechia, V.A., 27

V

Vaida, Ioan, 17, 24, 171
Vaida-Voevod, Alexandru, 55
Vasilescu, Alexandru, 81
Vâlsan, George, 73
Veress, Adam, 110
Vladimirescu, Tudor, 111, 113
Vlaicu, Aurel, 44, 157
Voronca, Zaharia, 142
Vrangel, 131

W

Wakerle, 37

Wass, Cristina, 110

Wass, Iuliana, 110

Wlassics, Gyula, 50, 53, 139

Wohlgemuth, 128, 129, 130

X

Xenopol, A.D., 74

Z

Zatetzki, Anton, 111

INDICE DE LOCALITĂȚI

A

Aiud, 114, 169
Anieș, 107
Arad, 119, 170

B

Baia Mare, 110
Baia Sprie, 111
Beclean, 35
Berlin, 72
Bichigiu, 85, 96, 99
Bistrița, 2, 8, 9, 10, 11, 24, 31, 32,
35, 37, 38, 41, 46, 51, 52, 58,
61, 65, 68, 71, 74, 77, 80, 81,
83, 88, 93, 94, 95, 96, 97, 99,
100, 103, 104, 110, 111, 113,
114, 117, 123, 127, 133, 135,
136, 139, 142, 143, 146, 148,
149, 155, 158, 163, 165, 166,
167, 168, 169, 170, 171, 172,
215, 217
Bitolia, 33
Blaj, 13, 14, 18, 19, 20, 23, 36, 41,
103, 118, 119, 124, 131, 139,
168, 215
Borșa, 127
Bozediu, 13
Brașov, 5, 27, 37, 39, 40, 42, 44,
47, 57, 58, 60, 65, 85, 131, 147,
157, 163, 165, 166, 168, 170,
216
Brno, 72

București, 8, 9, 17, 27, 37, 38, 42,
44, 50, 52, 55, 57, 61, 71, 72,
76, 81, 89, 92, 94, 105, 117,
123, 133, 135, 142, 147, 159,
162, 163, 164, 168, 169, 170,
171, 172, 217
Budacul de Sus (Român), 101

C

Carei, 113
Câmpina, 131
Cernauca, 132
Cernăuți, 89, 130, 131, 132, 164,
168, 169
Cluj, 3, 7, 9, 11, 12, 13, 17, 18, 21,
22, 23, 24, 27, 30, 33, 34, 35,
36, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 57,
59, 61, 68, 70, 71, 72, 73, 76,
79, 83, 90, 107, 109, 111, 114,
118, 121, 125, 127, 139, 140,
142, 143, 146, 149, 161, 162,
163, 165, 166, 167, 168, 169,
170, 171, 172, 215, 216, 217

D

Danzig, 13
Dăbâca, 83, 127
Dej, 172
Deva, 145
Doma (Vatra), 21
Dumitra, 82, 109, 134

F
Feldru, 82, 84, 85, 99, 109

G
Găureni, 99
Gheorgheni, 23, 25, 26, 29, 215
Gherla, 21, 31, 41
Giurgiu, 147
Gledin, 101

H
Hordou (Coșbuc), 99

I
Iași, 9, 41, 57, 59, 161
Ieud, 109
Ilva Mare, 21, 101
Ilva Mică, 82, 109

J
Jaad (Livezile), 82, 109, 134
Jibou, 15
Josenii Bârgăului, 104

K
Karlovy Vary, 56

L
Lăpuș, 127
Lemberg, 132
Leopoldstadt, 123
Leșu, 16, 99
Lipova, 147

M
Maieru, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18,
20, 21, 22, 23, 24, 30, 34, 41,
85, 99, 116, 119, 215

Măgura Ilvei, 11
Mărișelu, 85, 94
Mediaș, 113
Mijlocenii Bârgăului, 104
Mititei, 99
Monor, 101, 116, 119
Morăreni, 101
Mureșenii Bârgăului, 104

N
Năsăud, 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13,
14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 33,
34, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 46,
47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,
57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65,
66, 67, 68, 69, 71, 73, 74, 75,
77, 78, 82, 83, 85, 86, 88, 89,
90, 91, 92, 93, 94, 96, 98, 99,
100, 103, 106, 107, 109, 114,
115, 116, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 125, 126, 127,
128, 130, 132, 134, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 141, 142,
143, 144, 145, 146, 147, 150,
151, 152, 154, 155, 156, 157,
158, 159, 160, 161, 162, 163,
164, 165, 167, 168, 169, 170,
171, 172, 215, 216, 217, 218
Nepos (Vărarea), 82, 99, 109, 135

O
Obecse, 122
Ocna Dejului, 101
Odesa, 131
Odorheiul Secuiesc, 146
Olmütz, 126
Oradea, 72, 79, 80
Orlat, 126

P

Paris, 150
Parva, 101, 135
Pesta, 122, 123, 147
Pintic (Slătinița), 82, 109, 134
Poiana Ilvei (Sâniosif), 11, 101,
168, 171
Poienile Zăgrii, 99
Pojon (Bratislava), 122
Praga, 72
Prislop (Liviu Rebreanu), 157
Prundu Bârgăului, 104, 117

R

Ragla, 101
Rahova, 51
Rebra, 99
Rebrișoara, 40, 74, 82, 85, 99, 109
Reghin, 24, 127
Rodna, 11, 21, 30, 33, 80, 83, 95,
99, 100, 101, 107, 169, 170
Roma, 30, 72
Romuli, 101, 135
Runcu (Salvei), 99
Rușii Munți, 101
Rusu Bârgăului, 41

S

Salva, 84, 96, 99, 135, 136
Salzburg, 30
Satu Mare, 86
Sângeorz (Băi), 53, 99, 107, 117,
157
Sântioana, 94, 98
Schönbrunn, 124
Sibiu, 19, 24, 25, 42, 50, 74, 79,
83, 84, 85, 88, 89, 94, 101, 109,
110, 111, 114, 121, 125, 144,
146, 147, 150, 162, 163, 164,
165, 167, 168, 170, 171, 172

Sighetul Marmăției, 113
Suplai, 99
Susenii Bârgăului, 104
Szeged, 42
Szolnok, 101

Ș

Șanț (Rodna Nouă), 20, 101, 169
Șelimbăr, 150
Șieu, 146
Șoimuș, 146

T

Târgu Mureș, 9, 18, 21, 24, 94,
154, 170, 171, 172
Telciu, 13, 33, 97, 99, 117
Tiha Bârgăului, 104
Tohanul Vechi, 87

V

Vác, 124
Valea Vinului, 107
Vălenii de Munte, 72
Viena, 19, 24, 32, 35, 40, 45, 48,
62, 63, 67, 68, 84, 85, 93, 94,
96, 97, 99, 101, 102, 117, 125,
126, 128, 129, 143, 145, 146,
149, 150

Z

Zagra, 97, 99, 117
Zărnești, 87

Tiparul executat de:
SC LUCAS CONSULTING SRL
Cluj Napoca, str. L. Rebreanu 62
tel. 0734-155147, 0744-155147
0726-020802, 0747-020802

„Abia poate să gândească și să creadă însă ce complexitate de afaceri., câtă muncă și răspundere erau împreunate cu administrația teritoriului de graniță. Pe lângă serviciul militar, toate daraverile publice și particulare ale grănicerilor, afacerile lor bisericesti și școlare, cheștiile de proprietate și ereditate, cele juridice, financiare și sanitare, întreținerea drumurilor și podurilor și alte multe erau dirijate și controlate de comandantul regimentului și de ofițerii săi. Aceștia trebuiau să fie oameni culți și experți, energici dar drepți, ca să-și poată împlini greaua misiune. Grănicerii noștri pățiți încă din timpuri anterioare, când au avut să lupte din greu contra asupritorilor bistrițeni, erau foarte sensibili și nu sufereau inechități, tirăni și vexații, din care pricină se nășteau și conflicte. În general se poate afirma că sătenii noștri români au fost destul de mulțumiți cu soarta lor în timpul existenței graniței. În secolul trecut am mai apucat în viață bătrâni, cari cu părere de rău ne vorbeau despre încetarea administrației militare sub care, cu toate scăderile ce le avea, domnea ordine și disciplină, cinste și moralitate; grănicerii învățau destul în școalele lor, vizitau regulat biserica, aveau case curate, grădini pline cu pomi, pământuri rațional lucrate și căi de comunicație bune”.

Virgil Șotropa (1925)

ISBN 978-973-647-776-8